

Jukka Mäkinen

JOHN RAWLSIN

OIKEUDENMUKAISUUSKÄSITYKSEN
MERKITYS NORMATIIVISELLE TALOUSTIETEELLE

HELSINKI SCHOOL OF ECONOMICS

ACTA UNIVERSITATIS OECONOMICAE HELSINGIENSIS

A-244

Jukka Mäkinen

JOHN RAWLSIN

OIKEUDENMUKAISUUSKÄSITYKSEN
MERKITYS NORMATIIVISELLE TALOUSTIETEELLE

HELSINKI SCHOOL OF ECONOMICS

ACTA UNIVERSITATIS OECONOMICAE HELSINGIENSIS

A-244

© Jukka Mäkinen and
Helsinki School of Economics

ISSN 1237-556X
ISBN 951-791-889-5
ISBN 951-791-890-9 (Electronic dissertation)

Helsinki School of Economics -
HeSE print 2004

Tiivistelmä

Poliittista filosofiaa ja normatiivista taloustiedettä yhdistää kiinnostus taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin. Näiden ongelmien ratkaisemiseen pyrkivä normatiivinen taloustiede onkin poliittisen filosofian ja taloustieteen vuoropuhelun luonteva areena. Taloustieteissä tämän vuoropuhelun hallitseva muoto on hyvinvoinnin taloustiede, joka on utilitaristista poliittista filosofiaa ja taloustiedettä yhdistävä sekä taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman selvittämiseen tähtäävä tutkimusohjelma. Taloudellista oikeudenmukaisuutta utilitaristisesti lähestyvä hyvinvoinnin taloustiede ei ole kuitenkaan onnistunut esittämään yleisesti hyväksyttyä vastausta tähän tutkimuskysymykseensä.

Tässä tutkimuksessa analysoidaan 1900-luvun puolivälin jälkeen alkanutta ja 2000-luvun alkuun ulottunutta poliittisen filosofian ja taloustieteen välistä keskustelua, joka koskee amerikkalaisen yhteiskuntafilosofi *John Rawlsin* (1921-2002) alun perin *A Theory of Justice* (1971/1972, korjattu versio 1999 suom. *Oikeudenmukaisuusteoria* 1988) teoksessa esittämän oikeudenmukaisuuskäsityksen (*oikeudenmukaisuus reiluutena*) merkitystä normatiiviselle taloustieteelle. Tutkimuksessa osoitetaan, että Rawls esitti tässä keskustelussa utilitarismille vaihtoehtoisen ja taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisusta kiinnostuneelle normatiiviselle taloustieteelle merkityksellisen lähestymistavan taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen. Tutkimuksen päätulos on, että Rawlsin demokraattisten oikeudenmukaisuusvakaumusten pohjalta taloudellista oikeudenmukaisuutta lähestyvää oikeudenmukaisuuskäsitystä ei ole kuitenkaan hyödynnetty taloustieteessä riittävästi ja se on hylätty normatiivisen taloustieteen valtavirrassa puutteellisin perustein. Tämä johtuu siitä, että normatiivisen taloustieteen valtavirta on omaksunut Rawlsin teoriasta hyvinvoinnin taloustieteilijöiden *Kenneth Arrown* (1973a/1984; 1973b/1984) ja *John Harsanyin* (1975/1980; 1977/1982) tuottaman utilitaristisen tulkinnan, joka vie siltä uskottavuuden.

Tutkimuksessa osoitetaan, että normatiivisen taloustieteen valtavirtatulkinta liioittelee Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitykseen sisältyviä utilitaristisia piirteitä ja jättää huomioimatta siihen sisältyvät utilitarismista puuttuvat tekijät. Tämä johtuu kyvyttömyydestä tunnistaa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen kehittä- ja oikeutusprosessi, jota Rawls ei myöskään itse selvennä teoriassaan riittävästi. Tutkimuksessa kehitetään Arrown ja Harsanyin tulkintaa vahvempi *ilmiöiden pelastamisen metodin* mukainen Rawlsin teorian lukutapa, jolla osoitetaan taloustieteen valtavirran Rawlsin teorian tulkinnan oleelliset puutteet ja vastataan Arrown ja Harsanyin esittämiin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen oleellisiin arvosteluihin. Tutkimuksessa esitetty lukutapa nostaa esiin Rawlsin taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevan demokraattisen lähestymistavan, jonka valossa taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelma näyttäytyy kysymyksenä, johon demokraattisiin perusarvoihin sitoutuva normatiivinen taloustiede voi antaa positiivisen panoksensa.

Avainsanat: poliittinen filosofia, normatiivinen taloustiede, taloudellinen oikeudenmukaisuus, John Rawls, oikeudenmukaisuusteoria, utilitarismi, hyvinvoinnin taloustiede, ilmiöiden pelastamisen metodi.

Kiitokset

Tämän monitieteisen työn valmistumiseen ovat antaneet panoksensa lukuisat työtoverit ja yhteisöt. On kiitosten aika.

Haluan esittää Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttilalle lämpimät kiitokset koko tutkimusprosessini ajan nauttimastani korkeatasoisesta tieteellisestä ohjauksesta. Ohjaussuhteemme tarjosi minulle loistavan mahdollisuuden oppia filosofisen tutkimuksen tekemisen ammattitaitoa. Tämän lisäksi olen kokenut työsuhteemme arvokkaana ystävyys-suhteena, joka on avittanut minua useasti tutkimuksen ja elämän vaikeiden ja suotuisampien vaiheiden kohtaamisessa. Martha Nussbaumille esitän kiitokseni siitä, että hän antoi monena kesänä Suomen vierailuillaan huikean filosofisen osaamisensa ja tietomääränsä myös minun käyttööni. Keskustelumme auttoivat terävöittämään ajatteluani ja samalla vahvistivat työssäni tarvittavaa itseluottamusta. Risto Tainiota kiitän lämpimästi siitä, että hän omalla innostavalla persoonallaan ja tutkimusnäkemyksillään onnistui käynnistämään työni loppuvaiheen intensiivisen oppimisprosessin. Tämän seurauksena tutkimusasettelmani jäntevöityi ja työni tulosten välittäminen eri yleisöille helpottui huomattavasti. Kari Väyryselle lämpimät kiitokset Akatemiaprojektimme ansiokkaasta johtamisesta. Sain häneltä henkistä tukea ja teräviä kommentteja aina tarvitessani. Ville Päivänsalolle suuret kiitokset antoisista teoreettisista keskusteluista, joista sain paljon ajateltavaa ja uskoa, että Rawlsin teoriaa koskevaa tutkimusta kannattaa tehdä. Työni esitarkastajia Juha Sihvolaa ja Matti Tuomala kiitän ammattitaitoisesta esitarkastustyöstä ja asiallisen kannustavasta palautteesta.

Suuntautumista filosofisen tutkimuksen pariin pidän yllättävänä käänteenä elämässäni. Tästä kuuluvat lämpimät kiitokset Maija-Riitta Ollilalle, joka sai minut noin kymmenen vuotta sitten Helsingin kauppakorkeakoulussa pitämillään filosofian luennoilla ja myöhemmin pro gradu -työni ohjauksellaan kiinnostumaan tieteestä ja erityisesti yhteiskuntafilosofiasta. Myös Raimo Lovion panos elämäni tutkimuksellisessa käännteessä on ollut merkittävä. Hänelle kuuluvatkin suuret kiitokset työni henkisten ja materiaalistien edellytysten järjestelystä ja hyvän yhteiskuntatieteilijän roolimallin tarjoamisesta. Pertti Haaparantaa kiitän tutkimustani koskevista haastavista keskusteluista sekä arvokkaasta tuesta.

Tutkimukseni ideat ovat kehittyneet monissa eri yhteyksissä. Akseli Virtasta ja Risto Heiskalaa haluan kiittää tilaisuudesta kehitellä tutkimusasetelmaani Talous ja Yhteiskuntateoria -projektin puitteissa. Eva Heiskaselle esitän lämpimät kiitokseni yhteistyöstä sekä inspiroivista keskusteluista Ympäristö ja Liiketoiminta -projektin

yhteydessä. Walter Schweidleria kiitän työni metodisten lähtökohtien asiantuntevasta kommentoinnista ja siitä, että hän järjesti minulle ikimuistaisen vierailun Saksaan. Thomas Poggea ja Rex Martinia haluan kiittää kiinnostavien Rawlsin teoriaa koskevien kurssien järjestämisestä, tutkimusprosessini alkuvaiheiden ideoiden lempeästä kohtelusta, sekä kannustuksesta Rawlsin teoriaa koskevan tutkimuksen tekemiseen.

Työtäni ovat arvioineet rakentavasti monet eri tiedeyhteisöjä edustavat tutkijat. Lämpimät kiitokset Keijo Räsäselle, Mikko Jalakselle, Susan Meriläiselle, Johanna Moisanderille, Mika Pantzarille, Janne Tienarille, Kari Liljalle, Saija Katilalle, sekä kaikille Organisaatiot ja Johtamisen aineen tutkimusseminaarilaisille, jotka ovat antaneet paljon tutkimukseni eri vaiheissa. Filosofisten lounasseminaarien anti tutkimustyöni edistymisessä on ollut merkittävä. Kiitokset siitä kuuluvat ainakin Kristina Rolinille, Eero Vaaralle, Aki Lehtiselle, Jaakko Kuorikoskelle, Maria Lasonen-Aarniolle, Anu Valtoselle, Tomi Seppälälle ja Sari Stenforsille. Työskentely Kansantaloustieteen laitoksella oli tutkimusprosessini yksi antoisimpia vaiheita ja kiitoksen tästä ansaitsee koko laitoksen väki. Erityisesti haluan kiittää Jukka Kaislaa, Matti Liskiä ja Panu Kalmia saamastani avusta ja tuesta. Myös Organisaatiot ja Johtamisen aineen ympäristöporukka on ollut tärkeä viiteryhmä. Mika Kuismaa kiitän työni kommentoinnista ja kieliasun hiomisesta. Tieteellisten näköalojeni railakkaasta avartamisesta kiitän Helsingin talouspiirin porukkaa ja erityisesti Pekka Piirosta, Matti Nojosta ja Klaus Harjaa. Tutkimusprosessini loppuvaiheessa olen työskennellyt Helsingin kauppakorkeakoulun tohtorikoulutuskeskuksessa. Suuret kiitokset tämän ajan tärkeistä opeista kuuluvat Timo Saariselle, Anu Baskille, Juha Laaksolelle, Hannu Hänniselle, Jari Huikulle, Rauni Seppolalle, Nina Erkamalle, Eeva-Katri Aholalle, Ossi Lindströmille, sekä koko tohtorikoulutuskeskuksen mukavalle ja työilleen omistautuvalle väelle.

Tutkimukseni taloudellisten edellytysten luomisesta kiitän Suomen Akatemian ja Helsingin kauppakorkeakoulun tukisäätiötä.

Lopuksi haluan kiittää koko sydämestäni elämänkumppaniani Tuula Tykkyläistä ja tytärtäni Inari Tykkyläistä siitä, että olette tuoneet elämäni suuren ilon ja opettaneet minulle tärkeitä asioita ihmiselämän haavoittuvuudesta.

Helsingissä 12. lokakuuta 2004

Jukka Mäkinen

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Taustaa.....	1
1.1.1. Taloudellinen oikeudenmukaisuus taloustieteessä	4
1.1.2. Hyvinvoinnin taloustiede ja utilitarismi	6
1.1.3. Rawlsilainen murros poliittisessa filosofiassa.....	13
1.2. Tutkimusongelma	19
1.3. Lähestymistapa tutkimusongelmaan	27
1.3.1. Analysoitavan aineiston esittely	34
1.3.2. Aineiston analysoinnista ja tutkimuksen lähteistä	36
1.4. Tutkimuksen keskeiset tulokset	38
1.5. Tutkimuksen eteneminen	42
2. Aristoteleen ilmiöiden pelastamisen metodi ja Rawlsin harkintatasapainoon tähtäävä argumentaatioprosessi	45
2.1. Johdanto	45
2.2. Ilmiöiden pelastamisen metodi ja sen tavoitteet.....	51
2.2.1. IP Metodologia.....	52
2.2.2. Esimerkki IP:sta: Onnellisuus Nikomakhoksen etiikan I kirjassa	55
2.2.3. Esimerkki IP:sta: Heikkoluonteisuus Nikomakhoksen etiikan VII kirjassa...57	
2.2.4. IP:n yhteenveto	61
2.3. Esimerkki ilmiöiden pelastamisesta Rawlsilla	62
2.3.1. Taustaa.....	62
2.3.2. Ilmiöiden esittely: Omaisuustasa-arvo ja tuottavuusperiaate.....	68
2.3.3. Tarkasteltavien ilmiöiden vahvuudet ja heikkoudet.....	69
2.3.4. Rawlsin ratkaisussa käyttämien käsitteiden esittelyä	73
2.3.5. Rawlsin ratkaisu ja sen oikeutus.....	75
2.4. Arrowin tulkinta Rawlsin omaisuustasa-arvon oletuksesta.....	78
3. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys epäyhtenäisten oikeudenmukaisuuskäsitysten pelastajana	83
3.1. Johdanto	83
3.2. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman rajaus	85

3.3.	Perusongelman rajauksen perustelut.....	91
3.4.	Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alustava perustelu.....	101
3.4.1.	Ilmiöiden esittely.....	101
3.4.2.	Pelastettavien kantojen vahvuudet ja heikkoudet.....	105
3.4.3.	Rawlsin demokraattisen tasa-arvoratkaisun esittely.....	110
3.4.4.	Rawlsin ratkaisun oikeutus	112
3.5.	Harsanyin tulkinta Rawlsin demokraattisesta tasa-arvokäsityksestä.....	115
4.	Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen taloustieteellinen maximin-kritiikki.....	123
4.1.	Johdanto.....	123
4.2.	Rawlsin alkuaseman ja alkuasema-argumentin pääpiirteitä.....	126
4.3.	Arrown ja Harsanyin maximin-tulkinnat ja maximin-kritiikki.....	134
4.4.	Arrown ja Harsanyin ensimmäinen maximin-tulkinta ja sen arvio.....	135
4.4.1.	Arrown tulkintaa koskevia huomautuksia.....	138
4.4.2.	Ensimmäisen maximin-tulkinnan arvio.....	142
4.5.	Arrown ja Harsanyin toinen maximin-tulkinta ja maximin-kritiikki.....	148
4.6.	Arrown ja Harsanyin maximin-kritiikin arvio.....	154
4.6.1.	Maximin-päätössääntö Rawlsin alkuasema-argumentissa.....	155
4.6.2.	Oikeudenmukaisuusteorian ensimmäisen version jälkeiset muutokset	159
4.6.3.	Maximin-päätössääntö ensimmäisessä vertailupariargumentissa.....	161
4.6.4.	Rawlsin ensimmäinen alkuasema-argumentti	164
4.6.5.	Rawlsin toinen alkuasema-argumentti	169
4.6.6.	Eroperiaatteen alkuasema-oikeutuksen maximin-tulkinnasta IP-tulkintaan..	176
5.	Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen taloustieteellinen epäintuitiivisuus-kritiikki.....	179
5.1.	Johdanto.....	179
5.2.	Ammattieettinen epäintuitiivisuus-kritiikki	183
5.3.	Kasvuteoreettinen epäintuitiivisuus-kritiikki.....	189
5.3.1.	Rawlsin lähestymistapa sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuteen.....	192
5.3.2.	Lähtökohtaisen alkuaseman säilyttäminen	199
5.4.	Hyväkäsitystä koskeva epäintuitiivisuus-kritiikki	202
5.5.	Senin toimintavalmiudet Rawlsin hyväkäsityksen täsmentäjänä.....	211
6.	Yhteenvetoa ja pohdintaa	220
6.1.	Johdanto.....	220

6.2.	Tutkimuksen keskeiset tulokset	221
6.3.	Pohdintaa	233
7.	Lähteet	241

1. Johdanto

1.1. Taustaa

Poliittista filosofiaa ja normatiivista taloustiedettä yhdistää kiinnostus niukkojen hyödykkeiden oikeudenmukaista jakoa koskeviin kysymyksiin. Taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisemiseen pyrkivä normatiivinen taloustiede onkin poliittisen filosofian ja taloustieteen vuoropuhelun luonteva areena. Taloustieteissä tämän vuoropuhelun perinteinen ja hallitseva ilmenemismuoto on hyvinvoinnin taloustiede, joka on utilitaristista poliittista filosofiaa ja taloustiedettä yhdistävä ja ainakin virallisesti taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman selvittämiseen tähtäävä tutkimusohjelma. Taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymystä utilitaristisesti lähestyvä hyvinvoinnin taloustiede ei ole kuitenkaan onnistunut esittämään yleisesti hyväksyttyä vastausta tähän tutkimuskysymykseensä.

Tässä tutkimuksessa analysoidaan 1900-luvun puolivälin jälkeen alkanutta ja 2000-luvun alkuun saakka ulottunutta poliittisen filosofian ja taloustieteen välistä keskustelua, joka koskee *John Rawlsin* (1921-2002) alun perin *A Theory of Justice* (1971/1972, korjattu versio 1999c suom. *Oikeudenmukaisuusteoria* 1988) teoksessa esittämän oikeudenmukaisuuskäsityksen (*oikeudenmukaisuus reiluutena*) merkitystä normatiiviselle taloustieteelle. Osoitan työssäni, että Rawls esitti tässä keskustelussa utilitarismille vaihtoehdoisen ja taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisusta kiinnostuneelle normatiiviselle taloustieteelle merkityksellisen lähestymistavan taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen. Rawlsin demokraattisten kansalaisten perustavien oikeudenmukaisuusvakaumusten pohjalta taloudellista oikeudenmukaisuutta lähestyvää oikeudenmukaisuuskäsitystä ei ole kuitenkaan hyödynnetty taloustieteessä riittävästi ja se on hylätty normatiivisen taloustieteen valtavirrassa puutteellisin perustein. Tämä johtuu nähdäkseni siitä, että normatiivisen taloustieteen valtavirta on omaksunut Rawlsin teoriasta utilitaristisen tulkinnan, joka vie siltä uskottavuuden.

Taloudellinen oikeudenmukaisuus on yhteiskunnassamme alati kiistanalainen ja toisinaan jopa ratkeamattomalta vaikuttava ongelma. Nykyisen poliittisen filosofian valtavirrassa taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksen ajatellaan tavallisesti koskevan yhteiskunnan taloudellisten instituutioiden tapaa jakaa taloudelliset edut ja rasitteet yhteiskunnan jäsenille.¹ Yhteiskunnan keskeisinä taloudellisina instituutioina pidetään näissä keskusteluissa ainakin verotusrakennetta, tulonsiirtojärjestelmää, omistusrakennetta ja kilpailullisia markkinoita. Liberaalidemokraattisessa yhteiskunnassa taloudellisen oikeudenmukaisuuden kiistanalaisuus liittyy osin vaikeuteen sovittaa yhteen vapauden, tasa-arvoisuuden ja hyvinvoinnin tehokkaan tavoittelun näkökulmat.

Taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelma on sen haastavuudesta huolimatta kohdattava yhteiskuntapoliittisesti relevantteihin tarkasteluihin pyrkivässä talousteoriasa. Tämä kysymys on tietenkin mahdollista esittää myös siten, että siihen ei yksinkertaisesti ole mitään eettisesti hyväksyttävää vastausta. Tällöin sen sivuuttaminen esimerkiksi taloudellisten resurssien tehokkaan kohdennuksen painotuksella voi näyttää legitimitä. Taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman aidon kohtaamisen tekee kuitenkin tärkeäksi sen asema länsimaisten demokratioiden yhtenäisyyden yhtenä ydinkysymyksenä. Liberaalidemokraattisten yhteiskuntien tapa ratkaista taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelma ja oikeuttaa tämä ratkaisu jäsenilleen ilmentää näiden yhteiskuntien sitoutuneisuutta omiin perusarvoihinsa. Taloudellisten instituutioiden tapa jakaa taloudelliset edut ja rasitteet jäsenilleen kertoo osin sen, miten aidosti liberaalidemokraattinen yhteiskunta vastaa lupaukseensa kohdella kaikkia jäseniään vapaina ja tasa-arvoisina kansalaisina.

Liberaalidemokraattisten yhteiskuntien taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymysten kansalliset ratkaisut ja näiden ratkaisujen oikeuttamistavat sisältävät myös kansainvälisen ulottuvuuden. Luovathan ne perustan tämän yhteiskuntamallin kansainväliselle uskottavuudelle tai rapauttavat sitä. Lisäksi suhteellisen selvä kansallisia taloudellisia rakenteita koskeva oikeudenmukaisuuskäsitys tarjoaa lähtökohdan taloudellisesti vauraille länsimaiselle demokratialle sen määrittellessä oikeudenmukaisuuden asettamia vaateita suhteessa esimerkiksi epäsuotuisissa taloudellisissa oloissa eläviin kansoihin. Kun

¹ Johdatusta englanninkielisen poliittisen filosofian valtavirtakeskusteluihin (ks. esim. Kymlicka 1990; Plant 1991; Knowles 2001; Clayton & Williams 2004).

taloudellisen oikeudenmukaisuuden vaateet suhteessa oman yhteiskunnan jäseniin ovat selvillä, on helpompaa lähestyä myös toisiin kansoihin kohdistuvia oikeudenmukaisuuden kysymyksiä. Myös sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelmien systemaattinen tarkasteleminen edellyttää käsitystä oikeudenmukaisista taloudellisista instituutioista. Järkevä ylisukupolvinen yhteiskuntapolitiikka voi tuskin perustua ajatukselle, että tuleville sukupolville annetaan perinnöksi epäoikeudenmukainen taloudellinen rakenne. Yhteiskunnan on lisäksi vaikeaa määrittää oikeudenmukaista säästämisastetta, ellei se tunnista edes omia nykyisiä jäseniään koskevia taloudellisen oikeudenmukaisuuden vaateita.

Poliittisessa filosofiassa taloudellinen oikeudenmukaisuus ymmärretään yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden keskeiseksi osaongelmaksi. Poliittinen filosofia pyrkii moraalisten käsitteiden avulla löytämään oikeita tai hyviä tapoja järjestää ihmisten yhteiselämää, poliittisia instituutioita ja sosiaalisia käytäntöjä. Yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus on yksi poliittisen filosofian ydinkysymyksiä, jolla on antiikkiin saakka ulottuvat perinteet. Sillä ymmärretään tavallisesti yhteiskunnan poliittisten ja taloudellisten instituutioiden arviointia oikeudenmukaisuuden näkökulmasta, joka merkitsee huomion kiinnittämistä esimerkiksi yksilöiden ja ryhmien kohtelun tasapuolisuuteen (ks. esim. Pogge 1999).

1950- ja 1960-luvuilla angloamerikkalaisessa akateemisessa filosofiassa ajateltiin kuitenkin laajasti, että perinteinen poliittinen filosofia on saavuttanut tiensä pään. Oikeudenmukaisuuden teoreettista pohdintaa pidettiin analyttisen filosofian ja positivismin innoittamana epäfilosofisena ja pehmeänä hölynpölynä, koska tiukka käsiteanalyysi ja empiirinen tutkimus eivät näyttäneet olevan sen keskeisimpiä ohjenuoria. Etiikasta kiinnostuneita tutkijoita ohjattiin analysoimaan moraalisen ja poliittisen kielen funktioita ja merkityksiä, sekä välttämään sisällöllisiä moraalisia tai poliittisia kysymyksenasetteluja. (Nussbaum 2000a.)

John Rawlsin ensimmäisellä pääteoksella *A Theory of Justice* on ollut suuri vaikutus siihen, että poliittinen filosofia on tällä hetkellä yksi elinvoimaisimpia filosofian aloja.² Hylkäämättä

² Tulkintoja ja kirjoituksia Rawlsin teoriasta (ks. esim. Barry 1972; Daniels 1975b; Wolff 1979; Martin 1985; Arneson 1989a; Pogge 1989; Kukathas & Pettit 1990; Daniels 1996; Päivänsalo 2003). Selityksin varustettu

analyttisen filosofian teknisiä moraalin ja politiikan kieltä koskevia painotuksia, Rawls esittää teoksessaan merkittäviä oikeudenmukaisuutta koskevia sisällöllisiä kysymyksiä ja vastauksia niihin (Daniels 1975a; 1989). Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoria* herättikin henkiin 1950- ja 60-lukujen positivismin hengessä jo kuolleeksi julistetun länsimaisen poliittisen filosofian. Teoksellaan Rawls palautti perinteiset yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta koskevat sisällölliset kysymykset alan keskeisimmiksi tutkimuskohteiksi. (ks. Reath, Herman & Korsgaard 1997.)

1.1.1. Taloudellinen oikeudenmukaisuus taloustieteessä

Taloudellinen oikeudenmukaisuus kuuluu siis nykyisin yhtä kukoistuskauttaan elävän poliittisen filosofian tärkeisiin tutkimuskohteisiin. Tämä ongelma on myös taloustieteen perinteisiä tutkimuskysymyksiä. Klassinen poliittinen taloustiede, jonka tärkeimmiksi edustajiksi luetaan muun muassa *Adam Smith* (1723-1790), *David Ricardo* (1772-1823) ja *John Stuart Mill* (1806-1873), oli kiinnostunut keskeisesti oikeudenmukaisuudesta. Klassisessa taloustieteessä normatiivisia kysymyksiä, kuten taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmaa, ei erotettu omaksi ongelmakentäkseen. Sen sijaan poliittiset kysymykset olivat olennainen osa klassista taloustiedettä, joka pyrki vastaamaan oman aikansa käytännöllisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Kun klassinen taloustiede muuttui 1800-luvun viimeisellä neljänneksellä uusklassiseksi *Alfred Marshallin* (1842-1924), *Stanley Jevonsin* (1835-1882), *Leon Walrasin* (1834-1910) ja *Carl Mengerin* (1840-1921) myötä, talousteoreettiset kysymykset pyrittiin erottamaan yhä tiukemmin poliittisista ja normatiivisista kysymyksistä. (Landreth & Colander 1994.)

Nykyisin taloustiede jaetaan *makro-* ja *mikrotaloustieteeseen*. Makro- ja mikrotaloustiede jaetaan puolestaan positiiviseen ja normatiiviseen osaan. Mikrotaloustieteen positiivisessa osassa ollaan kiinnostuneita talouden toiminnan kuvaamisesta ja taloudellisten toimijoiden, kuten esimerkiksi kuluttajien, tuottajien ja hallitusten, resurssien kohdentamista koskevien

bibliografia osasta Rawlsia koskevasta keskustelusta (ks. Wellbank et al. 1982). Suomenkielisiä tulkintoja Rawlsin teoriasta (ks. esim. Hellsten 1996; Pursiainen 1997).

päätösten selittämisestä sekä mahdollisesti myös ennustamisesta. Mikrotaloustieteen normatiivista osaa kutsutaan tavallisesti *hyvinvoinnin taloustieteeksi*.

Hyvinvoinnin taloustiede on siten normatiivinen tutkimusohjelma, mutta luonnollisesti myös mikrotaloustieteen positiivinen osa vaikuttaa sen sisältöön.³ Alan tutkijoita kiinnostaa talouden toiminnan kuvaamisen ja taloudellisten toimijoiden käyttäytymisen selittämisen ja ennakoimisen sijaan pikemminkin se, kuinka yhteiskunnalliset resurssit tulisi kohdentaa tehokkaasti. Tämän tutkimusalan toinen, vaikkakin tehokkuuden näkökulmalle käytännössä alistettu, kysymys koskee sitä, kuinka hyödykkeet tulisi jakaa oikeudenmukaisesti yhteiskunnan jäsenten kesken. Hyvinvoinnin taloustiede määrittää usein taloustieteen osaksi, jossa arvioidaan taloudellisia järjestelyjä, talouspoliittisia ohjelmia ja niiden taustainstituutioita (ks. esim. Arrow & Scitovsky 1969, 1). Sen rooli on arvioida sitä, kuinka hyvin talous toimii. Tämän lisäksi sen tehtävänä pidetään talouspolitiikkaa koskevien suositusten antamista. (ks. Tuomala 1997, 21.) Tarkasteltaessa julkilausuttuja tavoitteita hyvinvoinnin taloustieteen voi nähdä nykyisessä taloustieteessä yhtenä klassisesta taloustieteestä säilyneenä osana.

Hyvinvoinnin taloustieteellä ei ole mitään tarkasti määritettävissä olevaa syntyajankohtaa, mutta sen varhaisina oppi-isinä pidetään muun muassa *Henry Sidgwickiä* (1838-1900), *Alfred Marshallia* (1842-1924), *Francis Edgeworthiä* (1845-1926) *Vilfredo Paretoa* (1848-1923) ja *Arthur Pigouta* (1877-1959). Sen lähiajan merkkihenkilöihin luetaan muun muassa *Tibor Scitovsky* (1910-2002), *Abraham Bergson* (1914-), *Kenneth Arrow* (1921-), *Paul Samuelson* (1915-) ja *John Harsanyi* (1920-2000). Alan kuuluisinta tulosta kutsutaan *hyvinvoinnin taloustieteen perusteoreemaksi*. Sen mukaan kilpailullinen talousjärjestelmä tuottaa tehokkaan tuloksen tiettyjen olosuhteiden vallitessa (ks. Arrow 1973a/1984, 97). Tehokkuutta, johon hyvinvoinnin taloustieteen perusteoreema viittaa, kutsutaan *paretotehokkuudeksi*. Tämän hyvinvoinnin taloustieteessä laajaa kannatusta nauttivan normatiivisen kannan mukaan resurssien kohdennus on tehokas, jos kenenkään hyvinvointia ei ole mahdollista parantaa heikentämättä jonkun toisen hyvinvointia (ks. esim. Phelps 1973a, 12; Tuomala 1997, 21).

³ Amartya Senin mukaan positiivisen ja normatiivisen taloustieteen vaikutussuhde on yksisuuntainen, sillä hyvinvoinnin taloustieteen ei anneta sanottavammin vaikuttaa positiiviseen taloustieteeseen (ks. Sen 2000a).

Hyvinvoinnin taloustieteessä ollaan erityisen kiinnostuneita yhteiskunnallisten resurssien tehokkaan kohdennuksen kysymyksistä. Tämä onkin yhteiskuntapoliittisesti tärkeä kiinnostuksen kohde. Hyvinvoinnin taloustiede tarjoaa lisäksi teoreettista taustaa ja analyttisiä välineitä lukuisille yhteiskunnallisesti merkittävillä ja ajankohtaisilla taloustieteen osa-alueille, kuten julkistaloustieteelle ja ympäristötaloustieteelle.⁴ Poliittiselle filosofialle ja yhteiskuntapolitiikalle hyvinvoinnin taloustiede on erityisen merkityksellinen taloustieteen osa siksi, että eräät oleelliset yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ongelmat kuuluvat sen kiinnostuksen kohteisiin. Näin on siitä huolimatta, että yhteiskunnallisten resurssien tehokkaan kohdennuksen tarkastelut ovat hyvinvoinnin taloustieteessä hallitsevassa asemassa. Joka tapauksessa jako-oikeudenmukaisuuden kysymykset nousevat väistämättä esiin kun pyritään antamaan talouspoliittisia suosituksia. Siten myös ne kuuluvat hyvinvoinnin taloustieteen tutkimusalaan (Arrow 1973a/1984, 97). Taloustiede jakaa näin ollen poliittisen filosofian kanssa yhteisen tutkimusalueen, jossa tarkastellaan niukkojen hyödykkeiden oikeidenmukaista jakoa. Tämä yhteinen alue sijoittuu taloustieteissä hyvinvoinnin taloustieteen tutkimuskohteiden piiriin. Normatiivinen taloustiede onkin luonteva vuoropuhelun areena taloustieteen ja poliittisen filosofian harjoittajille.

1.1.2. Hyvinvoinnin taloustiede ja utilitarismi

Hyvinvoinnin taloustiede on siis kiinnostunut esimerkiksi tulonjaon oikeudenmukaisuudesta ja arvioi taloudellisia järjestelyjä, talouspoliittisia ohjelmia ja niiden taustainstituutioita. Se tarvitsee näitä tehtäviä varten tuekseen normatiivisen taustateorian. Kenneth Arrown mukaan poliittisen ohjelman suositteleminen on valinnan tekemistä, jolloin herää väistämättä kysymys, minkä kriteerin pohjalta valinta tulisi tehdä. Samalla kun normatiivisen taloustieteen ja filosofien oikeudenmukaisuusteorioiden tutkimuskohteet ovat lähellä toisiaan, keskeisin filosofinen vaikuttaja hyvinvoinnin taloustieteessä on ollut klassinen utilitarismi, joka on suurelta osin taloustieteilijöiden luoma. (ks. Arrow 1973a/1984, viii.)⁵ Hyvinvoinnin taloustieteen taustafilosofiana käytetään edelleenkin voittopuolisesti utilitarismiksi kutsuttua

⁴ Julkistaloustieteestä (ks. esim. Tuomala 1997) ja ympäristötaloustieteestä (ks. esim. Tietenberg 1996).

⁵ Utilitaristisen yhteiskuntafilosofian klassikoista (ks. esim. Hume 1739/1978; 1751/1998; Smith 1759/2003; Bentham 1789/1982; J. S. Mill 1861/2000; Edgeworth 1881/1961; Sidgwick 1907/1981).

eettistä teoriaa (ks. Arrow 1973a/1984, 97).⁶ Amartya Senin (2000b, 63) mukaan utilitarismi on hallinnut hyvinvoinnin taloustiedettä jo reilusti yli vuosisadan ja se on saavuttanut monin eri tavoin virallisen teorian aseman alalla.

Utilitarismin valta-asema hyvinvoinnin taloustieteessä ei yllätä, kun otetaan huomioon se, että sen eri muodot ovat hallinneet myös angloamerikkalaista poliittista filosofiaa 1800-luvulta 1970-luvulle saakka. Utilitarismin pitkää valta-asemaa modernissa poliittisessa filosofiassa selittää sen systemaattisuus ja laaja sovellusala, ja toisaalta sen arvostelun epäsystemaattisuus. Utilitarismin varhaiset kehittäjät kuten *David Hume* (1711-1776), *Adam Smith* (1723-1790), *Jeremy Bentham* (1748-1832) ja *John Stuart Mill* (1806-1873), olivat lisäksi ensiluokkaisia yhteiskuntateoreetikkoja ja taloustieteilijöitä.⁷ Heidän työstämänsä moraalioppi oli suunniteltu palvelemaan heidän laajempia tavoitteitaan ja sopimaan osaksi yhteiskuntateoreettista tai taloustieteellistä kokonaisjärjestelmää. (Rawls 1972, vii-viii.) Utilitarismin valta-asemaa hyvinvoinnin taloustieteessä onkin tukenut utilitaristisen opin valta-asema poliittisessa filosofiassa. Poliittisessa filosofiassa utilitarismia ovat puolestaan pitäneet osaltaan elossa hyvinvoinnin taloustieteilijät, jotka ovat päivittäneet ja kehittäneet utilitarismia taloustieteen tarpeita ajatellen.

Utilitarismi on tarkoitettu sovellusaltaan täysin yleiseksi moraaliteoriaksi. Se pyrkii tarjoamaan yhden yksittäisen kriteerin (hyvinvoinnin maksimoinnin periaatteen), jonka pohjalta voidaan arvioida ja säädellä systemaattisesti mitä erilaisimpia moraalisia kohteita, kuten tekoja, käytäntöjä, instituutioita ja yhteiskunnallisten resurssien jakoja.⁸ Eettisen teorian peruskäsitteet ovat ”hyvä” ja ”oikea”. Utilitaristinen asiointilojen arviointi perustuu tietylle hyväksikäytölle ja utilitaristit pitävät tavallisesti sen määrittämistä edellytyksenä

⁶ Tämä ei kuitenkaan tarkoita Arrowin mukaan sitä, että kaikki taloustieteilijät tai edes hyvinvointiarvioinneista kiinnostuneet taloustieteilijät olisivat sitoutuneet utilitarismiin tai sitä, että siihen sitoutuneiden hyvinvoinnin taloustieteilijöiden suhde omaan taustafilosofiaansa olisi jotenkin horjumaton (1973a/1984, 97, 106). Arrowin mukaan taloustieteessä ei ole koskaan saavutettu yhteisymmärrystä oikeudenmukaisesta resurssienjaon kriteeristä. Filosofisesti orientoituneiden taloustieteilijöiden keskuudessa utilitarismin jakokriteeri on kuitenkin ollut enemmän tai vähemmän hyväksytty (Arrow 1973b/1984, 133).

⁷ Henry Sidgwick (1886/1964, 213-218) liittää Smithin teoksen *The Theory of the Moral Sentiments* (1759/2003 suom. *Moraalitunteiden teoria*) utilitarismin traditioon. Ilmeisesti Smithin yhdistämisen utilitarismiin voi kyseenalaistaa. Esimerkiksi Matti Häyry (2000) utilitarismia käsittelevässä teoksessa Smithiä ei lueta utilitaristiksi. Myös John Stuart Millin asema utilitarismin traditiossa on epäselvä (ks. esim. Rawls 1981).

⁸ Utilitarismin sisällä on kuitenkin epäselvyyttä siitä, pitäisikö hyödyn periaatetta soveltaa ensisijaisesti yksittäisiin tekoihin, sääntöihin, käytänteisiin, motiiveihin, instituutioihin vai johonkin muuhun.

oikeankäsityksen määrittelykselle. Utilitarismissa hyvä onkin ensisijainen käsite verrattuna oikeaan. Utilitarismin *hyvinvointiopiksi* kutsutun osan mukaan ainoa itsessään tavoittelemisen arvoinen asia on hyvinvointi. Utilitarismin mukaan arvion asiointilojen hyvyydestä tuleekin perustua informaatioon, joka koskee puhtaasti yksilöiden hyötyjä tai hyvinvointia. (ks. Sen & Williams 1982; Sen 2000a; Scarre 1996; Rawls 1972; 1993/1996.)⁹

Utilitarismin oikean toiminnan kriteeriä kutsutaan *seurausetiikaksi*. Sen mukaan asiointilojen välinen valinta tulee tehdä valinnan aiheuttamien seurausten perusteella.¹⁰ Utilitarismissa asiointilat asetetaan tavallisesti paremmuusjärjestykseen laskemalla yhteen niihin liittyvien yksilöiden hyödyt tai hyvinvoinnit. Tätä utilitarismin perinteisesti kuulunutta osaa kutsutaan *summaukseksi*.¹¹ Utilitarismin yleensä liittyvä *maksimointiosa* vetoaa puolestaan ajatukseen, jonka mukaan on järjetöntä tuottaa hyvää tai hyvinvointia vähemmän kuin mahdollista. Utilitarismi suosittelee vaihtoehtoisista asiointiloista tavallisesti sen valitsemista, joka *maksimoi* hyvinvoinnin. Oikeudenmukaiseksi utilitarismi määrittelee tavallisesti yhteiskunnan, jonka instituutiot maksimoivat kokonais- tai keskimääräisen hyvinvoinnin. (ks. Sen & Williams 1982; Sen 2000a; Scarre 1996; Rawls 1972; 1993/1996.)¹²

Utilitarismin klassisia edustajia ovat aikaisemmin mainittujen utilitaristisen opin varhaisten kehittäjien lisäksi esimerkiksi *Henry Sidgwick* (1838-1900) ja *Francis Edgeworth* (1845-1926). Klassisen hyödyn periaatteen mukaan yhteiskunnan ja yksilön toiminnan lopullinen päämäärä on kaikkien tuntevien olentojen onnellisuuden suurin kokonaismäärä (ks. Sidgwick 1907/1981, 411). *Klassisen utilitarismin* mukaan teot ovat oikeutettuja, jos ne johtavat onnellisuuteen tai vähentävät kärsimystä. Klassisessa utilitarismissa lasketaan eri toimintatapojen vaikutukset inhimilliseen onnellisuuteen ja valitaan se, jonka yhteenlasketut

⁹ Utilitarismin sisällä on kylläkin varsin erilaisia ja kiisteleviä käsityksiä hyvästä. Jotkut utilitaristit kannattavat hedonistista hyvänkäsitystä (mielihyvä miinus tuska), toisten mukaan hyvinvointi on ihmisten halujen tai preferenssien tyydyttämistä tai täyttämistä, kolmansien mukaan hyvä on jotain muuttumatonta (todellisia tarpeita) ja niin edelleen.

¹⁰ Seurausetiikasta ja sen kritiikistä (ks. Scheffler 1988).

¹¹ Utilitarismin sisällä on kuitenkin kiistelyä siitä, onko oikea aggregointifunktio esimerkiksi yksinkertainen summafunktio, von Neumann-Morgenstern summafunktio, keskiarvofunktio vai von Neumann-Morgenstern keskiarvofunktio. Lisäksi erilaiset jakosensitiiviset kriteerit (väliltä maximax-maximin) lisäävät moninaisuutta tässä suhteessa. Niiden laskeminen mukaan utilitarismin on jonkin verran kiistanlaista (ks. Arrow 1973a/1984 vrt. Sen 1979).

¹² Laajemmin utilitarismista moraaliteorian (ks. esim. Harrod 1936; Hare 1963; 1982; Lyons 1965; 1982; 1984; Smart & Williams 1973; Brandt 1979; Harsanyi 1977/1982; Scarre 1996; Häyry 2000).

vaikutukset ovat suotuisimmat (Taylor 1982, 129). Klassisen utilitarismin edustajat ovat siis eräänlaisia ”onnellisuusteoreetikkoja”: heidän mukaansa ainoa ihmisille itsessään tavoittelemisen arvoinen asia on mielihyväksi ymmärretty onnellisuus. Klassisen utilitarismin edustajien mukaan oikeudenmukainen toiminta tuottaa puolestaan eniten onnellisuutta ja oikeudenmukainen yhteiskunta maksimoi jäsentensä yhteenlasketun tyytyväisyyden.

Utilitarismin viimeaikaisia kehittäjiä ovat muun muassa *John Harsanyi*, *Kenneth Arrow* ja *Richard Hare* (1919-). Nykyisessä *preferenssiutilitarismissa* hyvinvoinnilla ymmärretään yleensä ihmisten preferenssien tyydytystä. Yksilöiden preferensseihin perustuva hyväntekeisyys on siis nykyisessä utilitarismissa korvannut klassisen utilitarismin hyväntekeisyyden. Klassisen utilitarismin hyväntekeisyyden taustalla on preferenssiutilitaristien näkökulmasta osin vanhentunut hedonistinen psykologia ja se vaatii empiiristen havaintojen ulkopuolelle jäävää itsetutkiskelua. (ks. esim. Harsanyi 1997.) Preferenssiutilitarismi näyttää sallivan varsin suurta hajanaisuutta hyödykkeiden jaon täsmällisissä oikeudenmukaisuuskriteereissä.¹³ Nykyisin (normatiivisessa taloustieteessä) ehkä vaikutusvaltaisimman John Harsanyn esittämän preferenssiutilitarismin mukaan oikeudenmukainen toiminta tai yhteiskunta maksimoi yksilöiden preferenssien tyydytykseksi määritellyn hyvinvoinnin aritmeettisen keskiarvon (ks. Kolm 2000, 720, ks. myös Harsanyi 1953; 1955; 1977/1982; Brandt 1967).¹⁴

Preferenssiutilitaristinen lähestymistapa yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen korostaa sosiaalisten instituutioiden kykyä kohdentaa hyvinvoinnin välineet jäsenilleen tehokkaasti. Tehokkuudella onkin vahvat perinteet utilitaristisessa yhteiskuntafilosofiassa. Esimerkiksi

¹³ Esimerkiksi Kenneth Arrow hyväksyy nyky-utilitarismin sisään myös kaikki jakosensitiiviset aggregointifunktiot (1973a/1984, 107-108).

¹⁴ Taloustieteessä nykyisin laajasti hyväksyttyä utilitarismin versiota voitaneen kutsua ordinaaliseksi-preferenssiutilitarismiksi. Siinä yhteiskunnallinen hyvinvointi on yksilöiden hyötyjen kasvava funktio, hyvinvointiarvostelmat perustuvat pelkästään yksilöiden hyötyfunktioiden ordinaalisille ominaisuuksille ja eri yksilöiden hyödyt nähdään vertailukelvottomina. Perinteisemmässä hyvinvoinnin taloustieteen utilitarismissa sosiaalinen hyvinvointi nähdään myös yksilöiden hyötyjen kasvavana funktiona. Siinä yksilöiden hyötyjä pidetään kuitenkin vertailukelpoisina ja yhteiskunnallisissa hyvinvointiarvioinneissa käytetään yksilöiden hyötyfunktioiden kardinaalisia ominaisuuksia (ks. Sen 1979). Kolmin (2000, 720) mukaan normatiivisessa taloustieteessä vaikutusvaltaisen, varhaisen ja erityisen mielikuvituksellisen preferenssiutilitarismin version on esittänyt John Harsanyi (1953; 1955). Harsanyn teoriassa utilitarismille yritetään antaa sopimusteoreettinen perusta. Siinä sosiaalinen hyvinvointi on yhteiskunnan jäsenten hyvinvointien aritmeettinen keskiarvo, jonka oikeudenmukainen yhteiskunta maksimoi. Harsanyn teoriassa hyödyt ovat epävarmuuden vallitessa tehtävään rationaaliseen valintaan soveltuvia von Neuman-Morgestern hyötyjä ja ne ovat henkilöiden välillä vertailukelpoisia ja yhteiskunnallisissa hyvinvointiarvioinneissa käytetään yksilöiden hyötyfunktioiden kardinaalisia ominaisuuksia.

Edgeworth erottelee ihmiset toisistaan tehokkuuden pohjalta samalla tavoin kuin koneet erottaa toisistaan niiden tehokkuus muuttaa polttoaine energiaksi (ks. 1881/1961, 1-2). Utilitaristia kiinnostava tehokkuus liittyy luonnollisesti ihmisten kykyyn muuttaa yhteiskunnalliset resurssit hyvinvoinniksi. Tästä näkökulmasta taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmassa on luontevasti kyse siitä, kuinka kohdentaa taloudelliset resurssit tehokkuudeltaan toisistaan poikkeaville ihmisille siten, että yhteiskunnan hyvinvointi maksimoituu. Harsanyin preferenssiutilitarismi näyttää ”täsmentävän” vielä yhteiskunnan tavoitetta siten, että se vaatii organisoimaan yhteiskunnalliset instituutiot siten, että yhteiskunnan keskimääräinen hyvinvointi maksimoituu.

Utilitaristisessa lähestymistavassa taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymys näyttäytyy siten helposti resurssien tehokkaan kohdennuksen tai allokatiivisen oikeudenmukaisuuden ongelmana. Allokatiivisesta oikeudenmukaisuudesta on kyse silloin kun, esimerkiksi taloudellisten hyvien jaon oikeudenmukaisuutta voidaan arvioida kiinnittämättä erityistä huomiota esimerkiksi yksilöiden instituutiojärjestelmän luomien odotusten mukaisiin tuotannollisiin ponnistuksiin ja näihin yhteydessä oleviin jako-odotuksiin. Allokatiivinen oikeudenmukaisuus tarvitsee siis käyttöönsä instituutioista ja niiden tuottamista odotuksista eristetyn oikeudenmukaisen jaon kriteerin. Kun taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelma tulkitaan utilitaristisesti allokatiivisen oikeudenmukaisuuden kysymykseksi, taloudellisen oikeudenmukaisuuden poliittinen kehys tai institutionaalinen konteksti jätetään helposti taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevien tarkastelujen ulkopuolelle.¹⁵

Preferenssiutilitaristinen lähestymistapa oikeudenmukaisuuteen on tällä hetkellä taloustieteessä vaikutusvaltainen. Utilitaristisen teorian rakenne ja yksilöiden subjektiivisten preferenssien tyydyttämiseen keskittyvä hyväntekeisyys sopivat yhteen hallitsevan taloustieteen luonnetta koskevan käsityksen kanssa. Sen mukaan taloustiede tutkii sitä, kuinka niukat resurssit tulisi kohdentaa, jotta annetut päämäärät saavutettaisiin mahdollisimman tehokkaasti (ks. esim. Robbins 1932). Subjektiivisesti määritellyn hyvinvoinnin maksimointia korostava preferenssiutilitaristinen oikeudenmukaisuuskäsitys näyttää tarjoavan taloustieteelle

¹⁵ Esimerkiksi Kenneth Arrow samastaa vahvasti jako-oikeudenmukaisuuden ja allokatiivisen oikeudenmukaisuuden. Hän mainitsee lisäksi, että hyödykkeiden allokatiota koskevat oikeudenmukaisuuskysymykset kuuluvat hyvinvoinnin taloustieteen tutkimuskohteisiin toisin kuin vapauksien allokatioiden oikeudenmukaisuus (Arrow 1973a/1984, 97).

myös luontevan (yleisen tai epämääräisen) päämäärän, jotta se voi keskittyä erityisesti taloudellisen tehokkuuden kysymyksiin.

Hyvinvoinnin taloustiede onkin onnistunut määrittelemään tehokkaan talouden ehdot. Toisaalta esimerkiksi liberaalidemokraattisessa yhteiskunnassa kansalaisia oikeudenmukaisesti kohtelevan talouden ehtojen määrittelyssä se ei ole kuitenkaan onnistunut. Alalla on päästy myös laajempaan yhteisymmärrykseen talouden täsmällisestä tehokkuuskriteeristä kuin taloudellisten instituutioiden täsmällisestä oikeudenmukaisuuskriteeristä.¹⁶ Hyvinvoinnin taloustieteen menestys tehokkuustarkasteluissa (ja melko ymmärrettävä ”epäonnistuminen” oikeudenmukaisuuskysymyksissä) on yhteydessä sen utilitaristiseen taustafilosofiaan. Pyritäänhän utilitarismissa suhteellisen suoraviivaisesti täysin yleiseen oikeudenmukaisuuskäsitykseen ja painotetaan tehokkuuden hyveen merkitystä sosiaalisten instituutioiden yhteydessä. Toisin sanoen utilitarismi esittää jako-oikeudenmukaisuuden ongelman siten, että lähes kaikki sen ratkaisemisessa tarvittavat historialliset tai poliittiset kiintopisteet on häivytetty äärimmäisillä yleisyyden ja tehokkuuden vaatimuksilla. Voikin sanoa, että utilitarismin ollessa hyvinvoinnin taloustieteen taustafilosofiana, yhteiskunnallisten resurssien tehokkaan kohdennuksen kysymykset korostuvat normatiivisen taloustieteen tutkimuskentässä. Hyvinvoinnin taloustieteilijöiden epäyhtenäisyys täsmällisissä oikeudenmukaisuuskriteereissä korvautuu osin sillä, että utilitarismin näkökulmasta yhteiskunnallisten resurssien tehokkaan kohdennusten kysymysten pohtiminen ei poikkea sanottavammin taloudellisen oikeudenmukaisuuden tarkasteluista. Lisäksi nyky-utilitarismin subjektiivisten preferenssien tyydyttämiseen keskittyvä hyvänkäsitys ja utilitaristinen pyrkimys suoraviivaisesti täysin yleiseen oikeudenmukaisuuskäsitykseen tuottavat luonnollisesti moninaisuutta hyödykkeiden jaon oikeudenmukaisuutta koskevista kriteereistä. Preferenssiutilitaristisessa lähestymistavassa taloudellista oikeudenmukaisuutta koskeva täsmällinen käsitys on pohjimmiltaan yksilöiden subjektiivinen arvoarvostelma.

Utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsitys sopii siis yhteen perinteisen taloustieteen luonnetta koskevan käsityksen kanssa. Se on lisäksi systemaattisuudessaan, laaja-alaisuudessaan ja

¹⁶ Tämä tilanne on ongelmallinen, jos hyvinvoinnin taloustieteeltä odotetaan länsimaisen yhteiskunnan talouden toimivuutta koskevia arvioita, sekä talouspolitiikan harjoittamista koskevia suosituksia ja taloustieteilijä ei voi näissä yhteyksissä esiin nousevissa taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksissä vetäytyä esimerkiksi demokratian nimissä poliitikkojen selän taakse.

sallivuudessaan houkutteleva ja sillä on kunnianarvoinen historia poliittisessa filosofiassa. Tästä huolimatta utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsityksessä on vakavia puutteita. Nämä tulevat esiin kun se sijoitetaan poliittiseen kontekstiin, jossa oikeudenmukaisuuskäsitykseltä vaaditaan julkisuutta tai käytännöllisyyttä. Hyvinvoinnin maksimointiin perustuvan oikeudenmukaisuuskäsityksen ongelmallisuus tulee esiin, kun sitä tarkastellaan *julkisena* oikeudenmukaisuuskäsityksenä, joka koskee liberaalidemokraattisen yhteiskunnan tärkeimpiä instituutioita.¹⁷

Ensiksikin, utilitarismi voi yhteiskunnan kokonais- tai keskimääräisen hyvinvoinnin maksimoinnin nimissä vaatia hylkäämään kansalaisten yhtäläiset perusoikeudet. Esimerkiksi eri syistä heikkojen vähemmistöryhmien kansalaisvapaudet ja poliittiset vapaudet voidaan evätä, jos yhteiskunnan hyvinvoinnin maksimointi sitä vaatii. Toiseksi, utilitarismi tuottaa helposti turvattoman poliittisen kulttuurin, koska se ei rajoita selkeästi yhteiskunnallisten hyötylaskelmien alaa tai tunnusta kansalaisten vapautta ja tasa-arvoisuutta. Lisäksi utilitarismin soveltaminen käytännön yhteiskunnalliseen päätöksentekoon vaatii vertailemaan julkisesti kansalaisten päämäärien hyvyttä hyvinvoinnin maksimoinnin tavoitteen näkökulmasta. Utilitarismissa ei myöskään taata kaikille kansalaisille siedettäviä taloudellisia resursseja. Utilitarismi ei siis luo kansalaisten omanarvontunnon kehittymistä edistäviä institutionaalisia oloja. Näin kansalaiset ja erityisesti yhteiskunnan heikoimpien asemien edustajat saadaan ehkä samastumaan yhteiskunnan kokonais- tai keskimääräiseen hyvinvointiin ja uhraamaan omat elämännäkymänsä ”utilitaristisen yhteisen hyvän” puolesta. Utilitarismin eräiltä kansalaisilta vaatima äärimmäinen myötätuntoisuus tekee utilitaristisesta yhteiskunnasta kuitenkin suhteellisen epävakaa. Utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsityksen merkitystä käytännön yhteiskunta- ja talouspoliittiselle päätöksenteolle heikentää edelleen sen

¹⁷ John Rawls on merkittävin utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsityksen lähiajan kriitikko, joka pohjaa arvostelunsa tämänkaltaiselle tarkastelutavalle. Esimerkkejä osin erilaisesta tavasta kritisoida utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsitystä (ks. Häyry 2000, 168-178). Kiinnostavaa on, että utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsityksen sopimattomuus yhteiskunnan julkiseksi oikeudenmukaisuuskäsitykseksi, on huomattu osin myös utilitarismin sisällä (ks. Sidgwick 1907/1981 489-490; Freeman 2003, 22 n44). Oikeudenmukaisuuskäsityksen julkisuus on erittäin tärkeä siihen liittyvä piirre varsinkin silloin, kun oikeudenmukaisuuskäsityksen on tarkoitus toimia liberaalidemokraattisen yhteiskunnan perusrakenteen (keskeisten instituutioiden järjestelmän) oikeudenmukaisuuskriteerinä. Yhteiskunnan perusrakenteen on pakottava järjestelmä ja sen vaikutukset kansalaisiin (jotka eivät itse valitse asemaansa siinä) ovat varsin syvälliset. Nämä ja monet muut tekijät korostavat oikeudenmukaisuuskäsityksen julkisuuden merkitystä.

vaatima (ei julkinen) hyötyinformaatio. Tätä informaatiota on vaikea saada ja se on varsin epäluotettavaa. (ks. Rawls 1972; 2001.)

1.1.3. Rawlsilainen murros poliittisessa filosofiassa

1970-luvulla angloamerikkalaisessa poliittisessa filosofiassa tapahtui normatiiviselle taloustieteelle ainakin potentiaalisesti merkityksellinen murros. Hyvinvoinnin maksimointia ja sosiaalisten instituutioiden tehokkuutta korostavan utilitarismin voi sanoa hallinneen englanninkielistä poliittista filosofiaa 1800-luvulta 1970-luvulle saakka. Angloamerikkalaisen poliittisen filosofian rawlsilaisessa murroksessa poliittinen filosofia heräsi uudelleen eloon samalla kun Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoria* päätti utilitarismin pitkän valta-aseman tässä filosofian osassa.

Rawlsin teorian peruskysymys koskee demokraattisen yhteiskunnan keskeisten instituutioiden oikeudenmukaisuutta.¹⁸ Siten hän kytkeytyy erityisesti poliittiseen ja demokraattiseen *sopimusperinteeseen*, jossa yhteiskunnan instituutioiden vapaille ja tasa-arvoisille jäsenilleen suoma oikeudenmukaisuus on tärkeällä sijalla. Tämän sopimustradition klassisia edustajia ovat Boucherin ja Kellyn mukaan (1994) *John Locke* (1632-1704), *Jean-Jacques Rousseau* (1712-1778) ja *Immanuel Kant* (1724-1804).¹⁹ Rawls käyttää teoksessaan myös klassisia sopimusteoreettisia käsitteitä, kun hän perustelee ratkaisuaan liberaalidemokraattisen yhteiskunnan oikeudenmukaisuuden perusongelmaan. Vastaahan hänen eräässä keskeisessä argumentissaan käyttämä *alkuaseman* käsite jonkin verran klassisten sopimusteorioiden *yhteiskuntasopimuksen* käsitettä (ks. Rawls 1972, §3; Locke 1689/1995; Rousseau 1762/1998; Kant 1785/1964).

Rawlsin alkuasema on kuvitteellinen sopimustilanne, jossa rationaaliset päätöksentekijät edustavat reiluissa oloissa demokraattisia kansalaisia yhteiskunnan keskeisten instituutioiden

¹⁸ Keskustelua demokratian käsitteestä (ks. esim. Carter & Stokes; Setälä 2003).

¹⁹ Puhuttaessa klassisen sopimustradition demokraattisuudesta on muistettava, että tämän tradition edustajilla kansalaisuuden käsite ei välttämättä viittaa kaikkiin yhteiskunnan jäseniin. Esimerkiksi Kantille kansalaiset olivat niitä, jotka kykenivät huolehtimaan toimeentulostaan muista riippumattomasti. Siksi hänen aikansa palkolliset ja naiset saattoivat jäädä hänen teoriassaan ilman poliittisia kansalaisoikeuksia (ks. Saastamoinen 1998).

oikeudenmukaisuutta koskevan julkisen oikeudenmukaisuuskäsityksen valinnassa.²⁰ Alkuasemassa tehtävän sopimuksen reiluuden Rawls pyrkii takaamaan sijoittamalla demokraattisia kansalaisia edustavat sopimusosapuolet niin kutsutun *tietämättömyyden verhon* taakse (ks. Rawls 1972, §24). Verho estää sopijoita tuntemasta edustamiensa kansalaisten aktuaalisia piirteitä, kuten erityisiä elämänsuunnitelmia (erityisiä preferenssejä), kykyjä, rotua tai asemaa yhteiskunnassa. Se estää alkuaseman osapuolia tuomasta vapaudelle ja tasa-arvolle epärelevantteja aktuaalisen perusrakenteen ja ”luonnonarpajaisten” jäseniinsä tuottamia piirteitä sovittavaan yhteiskunnan perusrakenteeseen.

Rawls käyttää hypoteettisen alkuaseman oletusta laajentaakseen vapaille ja tasa-arvoisille kansalaisille sopivan reilun sopimuksen ajatuksen koskemaan yhteiskunnan perusrakennetta (Rawls 2001, 15). Hän onkin tullut kuuluisaksi utilitaristiselle yhteiskunta-ajattelulle vaihtoehtoisen sopimusperinteen elvyttäjänä (ks. Reath, Herman & Korsgaard 1997). Näin on siitä huolimatta, että Rawlsin tapa oikeuttaa oma oikeudenmukaisuuskäsityksensä on huomattavasti laajempi kuin pelkkä sitä tukeva alkuasema-konstruktioon perustuva argumentaatio. Rawlsin pyrkimys osoittaa, että hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä on alkuasemassa tehtävän sopimuksen tulos, korostaa kuitenkin yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuskäsityksen julkisuuden merkitystä. Tämä on tärkeä oikeudenmukaisuuskäsityksen piirre erityisesti silloin, kun sen ensisijaisena sovellusala on yhteiskunnan perusrakenteen kaltainen pakottava instituutiojärjestelmä. Tämä rakenne vaikuttaa syvällisesti kaikkien demokraattisen yhteiskunnan kansalaisten elämännäkymiin, eikä kukaan valitse itse lähtökohtaista sijoittumistaan siihen. Kun kansalaisten ajatellaan sopivan yhteiskuntansa perusrakenteen oikeudenmukaisuuskriteeristä, heidän ajatellaan myös tietävän, minkä kriteerin pohjalta heidän yhteiskuntansa perusrakenteen oikeudenmukaisuutta arvioidaan ja säädellään. (ks. Rawls 1972, 55f, 133; Larmore 2003.) Toisin sanoen Rawls ajattelee, että demokraattisessa yhteiskunnassa perustavan poliittisen vallankäytön tulee olla kansalaisten näkökulmasta julkista ja läpinäkyvää.

²⁰ Alkuaseman osapuolten näkeminen demokraattisten kansalaisten *edustajina* vastaa erityisesti Rawlsin A Theory of Justice – teoksen jälkeen omaksumaa esitystapaa (ks. tarkemmin Rawls 2001, 84-85; Freeman 2003, 55 n27). Demokraattisten kansalaisten sijaan täsmällisempää olisi puhua vapaan ja tasa-arvoisen moraalisen persoonan kapasiteetit omaavista tahoista, mutta tämä on liian mutkikasta.

Rawlsin oleellisena tavoitteena *Oikeudenmukaisuusteoriassa* on osoittaa, että hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä, *oikeudenmukaisuus reilutena*, vastaa demokraattisten kansalaisten harkittuja oikeudenmukaisuusvakaumuksia kestävämmän kuin utilitarismin. Siten se on utilitarismia sopivampi moraalinen perusta demokraattiselle yhteiskunnalle. (1972, viii.) Tämä käsitys on omaksuttu poliittisessa filosofiassa melko laajasti. Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoria* perikin pian julkaisemisensa jälkeen utilitarismilta sen hallitsevan aseman tässä filosofian osassa. Yksi Rawlsin teorian valta-aseman piirre on ollut se, että utilitarismin sijaan hänen teorianensa muodostaa uudesti syntyneen poliittisen filosofian keskustelujen keskiön (ks. esim. Kymlicka 1990; Mulhall & Swift 1992).²¹ Hänen *Oikeudenmukaisuusteoriassa* ja myöhemmissä teoksissaan (*Political Liberalism* 1993/1996, *Collected Papers* 1999a ja *Justice As Fairness: A Restatement* 2001) kehrittelemäänsä yhteiskuntafilosofiaa voikin pitää merkittävimpänä tämän ajan liberaalidemokraattisen oikeudenmukaisuuskäsityksen esityksenä ja puolustuksena (ks. myös Nagel 1999; Nussbaum 2001).

Utilitarismin peruskysymys koskee tapaa, jolla rationaalisesti hyvinvointiaan maksimoivan yksilön näkökulma voitaisiin laajentaa yleiseksi yhteiskunnan järjestäytymisperiaatteeksi. Rawlsin teorian peruskysymys koskee sitä vastoin demokraattisen yhteiskunnan keskeisten instituutioiden oikeudenmukaisuutta. Näiden instituutioiden tehtävä on tarjota Rawlsin ajattelussa yhteiskunnan jäsenille sopivat puitteet tavoitella omia rationaalisia elämänpäämääriään. Demokraattisella yhteiskunnalla hän tarkoittaa sukupolvesta toiseen ulottuvaa sosiaalisen yhteistoiminnan järjestelmää, jonka jäsenet ovat vapaita ja tasa-arvoisia moraalisia persoonia (ks. Rawls 1972, 4, 12, 19). Hän pitää perustavana demokraattisena oikeudenmukaisuusvakaumuksena sitä, että kansalaiset ovat vapaita ja tasa-arvoisia riippumatta siitä, kuinka paljon heidän sosiaaliluokkansa, lahjansa, pyrkimyksensä ja onnensa erottaa heidät toisistaan. Lisäksi yhteiskunnan instituutioiden - taloudelliset instituutiot mukaan lukien - tulee kunnioittaa kansalaisten vapautta ja tasa-arvoisuutta. (ks. Rawls 1985.)

²¹ Poliittisen filosofian eri koulukuntien edustajat ovat luonnollisesti myös kritisoineet Rawlsia. Rawlsin teorialle kritiikkiä on esitetty muun muassa libertaristisista (ks. esim. Nozick 1974), kommunitaristisista (ks. esim. Sandel 1982), marxilaisista (ks. esim. Buchanan 1982) ja feministisistä (ks. esim. Okin 1989) näkökulmista käsin. Rawlsin teorian libertaristisen kritiikin arviointia (ks. esim. Pogge 1989). Rawlsin kommunitaristisen kritiikin arviointia (ks. esim. Mulhall & Swift 2003). Rawlsin suhteesta Marxiin (ks. esim. Peffer 1990). Rawlsin feministisen kritiikin arviointia (ks. esim. Nussbaum 2003).

Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen oleellisin osa on niin sanottu *erityinen oikeudenmukaisuuskäsitys*. Se on hänen ratkaisunsa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan eli demokraattisen yhteiskunnan oikeudenmukaisen perusrakenteen täsmentämiseen. Tämän lisäksi hänen käsityksessään on myös *yleinen oikeudenmukaisuuskäsitys*. Molempien käsitysten kohteena on suljetun yhteiskunnan perusrakenne, joka tarkoittaa tapaa, jolla merkittävät yhteiskunnalliset instituutiot yhtenä järjestelmänä jakavat perustavat oikeudet ja velvollisuudet ja toisaalta määrittelevät yhteiskunnallisesta yhteistyöstä syntyvien etujen jaon (Rawls 1972, 7). Yhteiskunnan perusrakenteeseen kuuluvia merkittäviä instituutioita ovat poliittinen perustuslaki, poliittinen lainsäädäntöprosessi, koulutus- ja terveydenhuoltojärjestelmä, verotus- ja tulonsiirtojärjestelmä, omistusrakenne, markkinat ja perhe.²² Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys arvioi ja säätelee julkisena oikeudenmukaisuuskriteerinä ensisijaisesti yhteiskunnan perusrakenteen tapaa määrittää jäsenilleen niin kutsuttuja ensisijaisia hyviä koskevat odotukset. Ensisijaisia hyviä ovat oikeudet ja vapaudet, mahdollisuudet ja valtuudet, tulot ja varat ja itsekunnioituksen sosiaaliset perustat. (Rawls 1972, §15.)

Rawlsin erityinen käsitys määrittelee oikeudenmukaisuuden näkökulmasta relevantin yhteiskuntasuunnittelun tavoittilan ja luonnehtii hyvin järjestäytyntä yhteiskuntaa suotuisissa oloissa. Hyvin järjestäytyneessä yhteiskunnassa jokainen hyväksyy ja tietää, että muut hyväksyvät saman julkisen oikeudenmukaisuuskäsityksen, joka säätelee vaikuttavasti yhteiskunnan perusrakennetta. Sen jäsenillä on lisäksi vahva ja tavallisesti toimintaan vaikuttava halu käyttäytyä yhteiskunnan oikeudenmukaisuuskäsityksen pohjalta ja sen mukaisesti. (Rawls 1972, 453-454.) Suotuisat olot viittaavat suhteellisen vakaisiin poliittisiin oloihin, kohtuullisiin inhimillisten, luonnollisten, materiaalien ja teknologisten resurssien tasoihin ja räikeiden institutionaalisten epäoikeudenmukaisuuksien puuttumiseen. Yleiskäsitys on puolestaan väljä periaate, jonka ohjauksessa epäsuotuisissa oloissa elävä yhteiskunta voi tavoitella oloja, joissa erityisen käsityksen vaatima oikeudenmukainen instituutiojärjestelmä voidaan panna aidosti toimeen.

Rawls muotoilee (1972, 302-303) *erityisen oikeudenmukaisuuskäsityksen* seuraavasti:

²² Perusrakenteen asemasta Rawlsin teoriassa on keskusteltu yhteiskuntafilosofiassa laajasti (ks. esim. Bedau 1978; Pogge 1989; 2000; G. Cohen, 1992; 1997; 2000; Estlund 1998; Murphy 1998; Williams 1998).

- 1) Jokaisella persoonalla tulee olla yhtäläinen oikeus laajimpaan mahdolliseen yhtäläisten perusvapauksien kokonaisjärjestelmään, joka on yhteensopiva kaikkia koskevan samanlaisen vapauden järjestelmän kanssa **[yhtäläisten vapauksien periaate]**.²³
- 2) Sosiaaliset ja taloudelliset epätasa-arvoisuudet on järjestettävä niin, että ne ovat:
 - a) suurimmaksi eduksi heikoimmassa asemassa oleville, reilun säästämisperiaatteen kanssa yhteensopivasti **[eroperiaate]** ja
 - b) liittyvät virkoihin ja asemiin, jotka ovat kaikille avoimia mahdollisuuksien reilun yhtäläisyyden ehdoilla **[yhtäläisten ja reilujen mahdollisuuksien periaate]**. (Rawls 1972, 302.)

Erityiseen käsitykseen sisältyvien ensisijaisuussääntöjen mukaan: 1) Periaatteet tulee asettaa leksikografiseen eli sanakirjajärjestykseen, jossa ensimmäinen periaate on ensisijainen suhteessa toiseen (Rawls 1972, 302). Leksikografinen järjestys tarkoittaa, että järjestyksessä ensimmäinen periaate tulee tyydyttää ensin ennen kuin voidaan mennä toiseen ja niin edelleen. (Rawls 1972, 42-43; Sen 1970, 34f). Tämän lisäksi 2) toisen periaatteen b) osa on leksikografisesti ensisijainen suhteessa a) osaan ja koko toinen periaate on leksikografisesti ensisijainen suhteessa hyvinvoinnin maksimoinnin ja tehokkuuden periaatteisiin (Rawls 1972, 302-303). Ensisijaisuussäännöt koskevat siis periaatteiden keskinäistä sovellusjärjestystä antamalla tietoa tavoiteltavan perusrakenteen osien suhteellisesta tärkeydestä ja toimeenpanojärjestyksistä ristiriitatilanteissa.

Rawlsin *yleisestä oikeudenmukaisuuskäsityksestä* puuttuvat erityiseen käsitykseen sisältyvät ensisijaisuussäännöt. Sen mukaan kaikki yhteiskunnalliset arvot – vapaus ja mahdollisuudet, tulot ja varat ja itsekunnioituksen perustat – tulee jakaa tasan, ellei näistä arvoista jonkin tai kaikkien epätasainen jako ole huonoimmassa asemassa olevien eduksi (Rawls 1972, 303).

Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys on kokonaisuus, jonka eri osat ovat yhteydessä toisiinsa. Eroperiaate on yksi kolmesta erityisen oikeudenmukaisuuskäsityksen pääosasta ja sen vaatimukset ovat alisteisia sitä edeltävien yhtäläisten vapauksien ja mahdollisuuksien periaatteiden vaatimuksille. Yhtäläisten vapauksien ja mahdollisuuksien periaatteet ovat vastuussa yhteiskunnan perusrakenteen poliittisten instituutioiden (poliittinen perustuslaki,

²³ Yhtäläiset perusvapaudet, joihin ensimmäinen periaate viittaa on luettelo perustavia poliittisia vapauksia ja kansalaisvapauksia. Näitä ovat äänioikeus, oikeus osallistua politiikkaan, yhdistymisvapaus, kokoontumisvapaus, mielipiteenilmaisunvapaus, omantunnonvapaus, ajatuksenvapaus, henkilökohtaisen koskemattomuuden suoja, henkilökohtaisen omaisuuden omistusoikeus ja lainsäädännön määrittelemä suoja mielivaltaista vangitsemista ja takavarikkoa vastaan. Ensimmäinen periaate vaatii oikeudenmukaisen yhteiskunnan kansalaisille yhtäläisiä perusoikeuksia. (Rawls 1972, 61.)

lainsäädäntöprosessi, koulutus ja terveydenhuoltojärjestelmä) oikeudenmukaisuudesta tai näiden instituutioiden tavasta jakaa vapaudet, mahdollisuudet ja itsekunnioituksen sosiaaliset perustat jäsenilleen. Nämä kaksi periaatetta ovat (yhdistettynä eroperiaatteeseen) Rawlsin ratkaisu liberaalidemokraattisen yhteiskunnan poliittisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan.

Eroperiaate on erityisessä käsityksessä selvimmin taloudellista oikeudenmukaisuutta ja perusrakenteen taloudellisia instituutioita (verotus, tulonsiirtojärjestelmä ja omistusrakenne) koskeva periaate. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys tulkitseekin taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman jako-oikeudenmukaisuuden kysymykseksi ja alistaa sen poliittiselle oikeudenmukaisuudelle (ks. Rawls 1972, 545-546).²⁴ Eroperiaate on kiinnostunut taloudellisten perusrakenneinstituutioiden tavasta määrittää jäsenilleen sosiaalisia ja taloudellisia etuja ja rasitteita koskevat odotukset (tulot, varat ja itsekunnioituksen sosiaaliset perustat). Eroperiaate on (yhteydessä sitä edeltäviin periaatteisiin) Rawlsin ratkaisu liberaalidemokraattisen yhteiskunnan taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan.

Eroperiaate näyttää olevan normatiiviselle taloustieteelle Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen kiinnostavin osa. Pyrkiihän Rawls esittämään eroperiaatteella ja sen perusteluilla utilitarisille vaihtoehtoisen demokraattiselle kansalaiskäsitykselle perustuvan ratkaisun ja lähestymistavan taloudellisen oikeudenmukaisuuden peruskysymyksiin. Hän ajattelee, että eroperiaate laajentaa liberaalidemokraattisen yhteiskunnan perusarvot (vapauden ja tasa-arvon) sopivasti talouden alalle tai markkinoita sääteleviin taloudellisiin perusrakenneinstituutioihin. Rawlsin näkökulmasta eroperiaate tarjoaa yhdessä sitä edeltävien yhtäläisten vapauksien ja reilujen mahdollisuuksien

²⁴ Kun taloudellinen oikeudenmukaisuus tulkitaan jako-oikeudenmukaisuuden kysymykseksi, ajatuksena on, että arviota taloudellisten etujen jaon oikeudenmukaisuudesta ei voida tehdä eristämällä jakoa niistä instituutioista, joiden tulosta jako on. Taloudellisen oikeudenmukaisuuden kriteeri ei voi jättää tässä katsantokannassa huomioimatta esimerkiksi yksilöiden taloudellisten instituutioiden luomien odotusten mukaan suorittamaa tuotannollista työtä. Jako-oikeudenmukaisuuden kysymyksenä ymmärrettyyn taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmaan ei ole mahdollista löytää instituutioista täysin eristettyä oikeudenmukaisuuskriteeriä. (ks. Rawls 1972, 88-89.) Kun taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymys nähdään jako-oikeudenmukaisuuden kysymyksenä, taloudellisen oikeudenmukaisuuden poliittinen konteksti tulee relevantiksi. Jako-oikeudenmukaisuuden kysymykseksi tulkittua taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmaan voikin olla järkevää lähestyä puhtaana menetelmäoikeudenmukaisuuden kysymyksenä. (ks. Rawls 1972, 84f.) Tämä puolestaan vaatii taloutta ja taloudellista oikeudenmukaisuutta rajoittavia poliittisia rakenteita ja niitä koskevat oikeudenmukaisuusperiaatteet.

periaatteiden kanssa tasapainoisen tai yhtenäisen vastauksen liberaalidemokraattisen yhteiskunnan oikeudenmukaisuuden perusongelmaan.²⁵

1.2. Tutkimusongelma

Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoria* ja sen sisältämä oikeudenmukaisuuskäsitys tuli siis 1970-luvun alussa utilitarismin sijaan hallitsevaan asemaan angloamerikkalaisessa poliittisessa filosofiassa. Voisimme olettaa, että Rawlsin esittämä utilitarismille vaihtoehtoinen demokraattinen lähestymistapa ja ratkaisu taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmaan (eroperiaate osana erityistä oikeudenmukaisuuskäsitystä) olisi saavuttanut melko pian tärkeän aseman myös taloustieteen normatiivisessa osassa. Onhan normatiivinen taloustiede, jota kutsutaan utilitarististen konventioiden mukaisesti hyvinvoinnin taloustieteksi, ainakin virallisesti kiinnostunut taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman selvittämisestä.

Kuten aiemmin osoitin, utilitaristisen oikeudenmukaisuuslähestymistavan ohjauksessa hyvinvoinnin taloustiede ei ole onnistunut ratkaisemaan liberaalidemokraattisten yhteiskuntien yhteiskuntapolitiikkaa koskevaa taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymystä. Sen sijaan hyvinvoinnin taloustiede on menestynyt ainakin teoreettisesti tehokkuuskysymyksissä. Onhan alalla päästy laajaan yksimielisyyteen suhteellisen täsmällisestä talouden tehokkuuskriteeristä sekä kyetty täsmentämään tehokkaan talouden ehdot. Ehkä Rawlsin angloamerikkalaisessa poliittisessa filosofiassa utilitarismin syrjäyttänyt, vahvaksi osoittautunut ja demokraattisen yhteiskunnan kontekstiin räätälöity oikeudenmukaisuuskäsitys voisi tarjota hyvinvoinnin taloustieteilijöille tukea heidän tutkimusalaansa kuuluvan taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisemisessa. Kuten poliittinen filosofia ja etiikka ovat hyötyneet taloustieteilijöiden teknisestä ammattitaidosta, myös normatiivinen taloustiede saattaisi saada Rawlsilta poliittisen filosofian ammattitaitoisena edustajana tukea substantiaalisissa taloudellista oikeudenmukaisuutta

²⁵ Eroperiaate sisältää myös viittauksen niin kutsuttuun säästämisperiaatteeseen, joka koskee sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta. Myös tämä Rawlsin erityisen oikeudenmukaisuuskäsityksen osa voi olla taloustieteelle kiinnostava ylisukupolvisen oikeudenmukaisuuden tai resurssien säästämisen tarkastelujen lähtökohta. Vaikka säästämisperiaate mainitaan (Rawlsin erityisessä oikeudenmukaisuuskäsityksessä) eroperiaatteen yhteydessä, se näyttää kuitenkin olevan eroperiaatteesta erillinen ja sitä rajoittava periaate.

koskevilla kysymyksissä. Olisikin kiinnostavaa nähdä minkälaisia seurauksia Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen kokonaisvaltaisella omaksumisella olisi hyvinvoinnin taloustieteessä.

Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoria* herätti varsin pian ilmestymisensä jälkeen yhteiskuntafilosofiselle teorialle poikkeuksellista kiinnostusta taloustieteilijöiden keskuudessa. Rawlsin teoria sai itse asiassa heti alusta pitäen taloustieteessä suhteellisen runsaasti lukijoita ja arvioitsijoikseen myös varsin arvovaltaisia taloustieteilijöitä. Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriasta* kirjoittaneiden taloustieteilijöiden joukko on varsin vaikuttava: Kenneth Arrow (1973a/1984; 1973b/1984), Edmund Phelps (1973b), Stephen Worland (1973), Amartya Sen (1974; 1976; 1979; 1982; 1985; 1990; 1992), Partha Dasgubta (1974; 1993), Dennis Mueller, Robert Tollison ja Thomas Willet (1974), Sidney Alexander (1974), R. A. Musgrave (1974), Daniel Orr & Wolfhard Ramm (1974), Alvin Klevorick (1974), John Harsanyi (1975/1980; 1977/1982; 1991), Steven Strasnick (1976a; 1976b) Nollaig Mackenzie (1977), Menahem Yaari (1980), David Kaye (1980), Roger Howe & John Roemer (1981), James Gaa (1984) Stephen Ball (1986; 1987), Douglas Blair (1988), Ken Binmore (1989), John Roemer (1994; 1996) ja niin edelleen.

Voi sanoa, että keskustelu Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriasta* on ollut taloustieteissä suhteellisen vilkasta. Tästä huolimatta hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä ja lähestymistapansa taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen eivät ole tuottaneet taloustieteissä ainakaan sellaista murrosta, jonka hän sai aikaan poliittisessa filosofiassa. Utilitarismin korostamat yhteiskunnallisten resurssien tehokkaan kohdennuksen kysymykset ovat hyvinvoinnin taloustieteessä yhä ensisijaisessa asemassa suhteessa oikeudenmukaisuusongelmiin. Samalla kun tehokkuuteen suhtaudutaan hyvinvoinnin taloustieteessä vakavasti, käsitykset taloudellisesta oikeudenmukaisuudesta tulkitaan lähinnä subjektiivisiksi arvoarvostelmiksi. Niiden moninaisuus onkin ymmärrettävää ja legitiimiä, kun preferenssiutilitarismin oikeudenmukaisuuslähestymistapa hallitsee alaa.²⁶

²⁶ Rawlsin teorian keskeisten piirteiden omaksuminen hyvinvoinnin taloustieteissä vaatisi puolestaan määrittämään ensin oikeudenmukaisen yhteiskunnan poliittisen rakenteen ja sen kanssa harmoniassa oleva taloudellisen rakenteen, ennen kuin kysymykset talouden tehokkuudesta tai hyvinvoinnin maksimoinnista tulevat mielekkäiksi. Edelleen Rawlsin lähestymistapa taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen tarkoittaisi sitä, että taloudellisten etujen ja rasitteiden jaon oikeudenmukaisuutta tulisi arvioida tiiviissä yhteydessä toimijoiden

Oma paneutumiseni Rawlsia koskevaan taloustieteelliseen keskusteluun vahvistaakin John Edgrenin artikkelin *On the Relevance of John Rawls's Theory of Justice to Welfare Economics* (1995) oleellisen havainnon, että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ei ole tullut hyväksytyksi tai mennyt läpi normatiivisen taloustieteen valtavirrassa. Edgren päätyy havaintoonsa analysoimalla lukuisia mikrotaloustieteen oppikirjoja ja Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* peruspiirteitä.

Rawls pyrkii *Oikeudenmukaisuusteoriassa* hahmottamaan demokraattisen yhteiskunnan taloudellista perusrakennetta koskevan oikeudenmukaisuuskriteerin, joka vastaa demokraattisten kansalaisten perustavia poliittisia oikeudenmukaisuusvakaumuksia ja laajentaa niitä systemaattisesti talouden alalle. Nähdäkseni tämän lähestymistavan potentiaali on taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymysten ratkaisemisessa merkityksellinen. Hyvinvoinnin taloustieteen piirissä Rawlsin teorian mahdollisuuksiin suhtaudutaan kuitenkin toisin. Rawlsin teoria nähdään alalla yleensä puhtaana päätösteorian, jonka pohjalta Rawls päätyy puolustamaan melko äärimmäistä yhteiskunnan heikompiosaisia yksilöitä suosivaa hyvinvoinnin jakokriteeriä.²⁷ Rawlsin teoriaa tai päätösteoreettista argumenttia ei kuitenkaan pidetä uskottavana tai sen ajatellaan sisältävän suhteellisen vakavia teknisiä ongelmia. Rawlsin teoria esitetäänkin taloustieteissä usein siten, että siltä näyttää katoavan lähes kokonaan uskottavuus (ainakin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* vain vähän tuntevien lukijoiden silmissä). Tätä tukee vielä se, että Rawlsin teoriaa analysoidaan taloustieteessä usein matemaattisten menetelmien avulla ja tämänkaltaiseen analyysiin pohjautuva Rawlsin teorian arvostelu saa usein aivan kuin ilmaiseksi eräänlaisen täsmällisyyden leiman.²⁸ Nähdäkseni hyvinvoinnin taloustieteessä vallalla oleva päätösteoreettinen tulkinta Rawlsin teoriasta on vaikuttanut suuresti siihen, että Rawlsin suhteellisen vahvan taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevan lähestymistavan merkitys on jäänyt taloustieteessä vähäiseksi.

institutionaaliseen toimintaympäristöön. Lisäksi Rawlsin lähestymistapa johtaisi tarkistamaan utilitarismiin liittyvää oikeudenmukaisuuskäsitystä koskevaa äärimmäistä systemaattisuus- eli yleisyysvaatimusta. Edelleen Rawlsin teorian omaksuminen normatiivisessa taloustieteessä tarkoittaisi sitä, että hyvinvoinnin taloustieteessä hallitsevassa asemassa olevasta subjektiivisten preferenssien varaan perustuvasta hyvinvointiopista jouduttaisiin ehkä luopumaan myös oikeudenmukaisuuskysymysten teoreettisten tarkastelujen yhteydessä. Tämänkaltaisia muutoksia hyvinvoinnin taloustieteessä ei ole kuitenkaan nähtävissä.

²⁷ Rawlsin teoriaa analysoidaan taloustieteessä toisinaan myös peliteoria käsittein (ks. esim. Roemer & Howe 1981; Gaa 1984; Binmore 1989).

²⁸ Laajemmin ”täsmällisyyden harhasta” taloustieteessä (ks. Kakkuri-Knuuttila 2000)

Rawlsin teorian heikkoon menestykseen taloustieteessä törmää, kun tutustuu Edgrenin (1995) tavoin taloustieteen oppikirjojen Rawlsin teoriaa koskeviin esityksiin. Saman havainnon voi tehdä myös kuuntelemalla taloustieteellisissä seminaareissa ja keskustelutilaisuuksissa Rawlsia koskevia tai sivuavia esityksiä ja tutustumalla taloustieteellisissä lehdissä Rawlsin teorian ympärillä käytyyn keskusteluun. Itse asiassa näyttää siltä, että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys on saavuttanut taloustieteissä aseman, jossa sitä pidetään lähinnä utilitarismin erikoistapauksena tai kiinnostavana kuriositeettina sosiaalisten hyvinvointifunktioiden joukossa. Laadukkaina pidetyissä taloustieteen oppikirjoissa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys sivuutetaan nykyisin muutamalla rivillä puhuttaessa hyvinvoinnin taloustieteen yhteydessä sosiaalisista hyvinvointifunktioista (ks. esim. Kreps 1990, 160; Gravelle & Rees 1992, 489). Myös niissä taloustieteen oppikirjoissa, joissa ylipäätensä käsitellään tätä pidempään Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä, se nähdään utilitarismin erikoistapauksena, jonka taustalla on irrationaalisen konservatiivinen ihmiskuva tai käsitys ihmisistä äärimmäisinä riskinkarttajina (ks. esim. Jehle & Reny 2001, 258-260; Nicholson 2002, 688).

Taloustieteellisissä seminaareissa ja keskustelutilaisuuksissa Rawlsia pidetään usein poikkeuksellisen yhteiskuntafilosofina, koska hän ymmärtää taloustiedettä ja markkinatalouden luonnetta ja käyttää teoriassaan taloustieteellisiä käsitteitä.²⁹ Nämä tilaisuudet antavat kuitenkin ymmärtää, että Rawlsin merkitys taloustieteelle jää melko vähäiseksi. Hänet nähdään taloustieteessä melko laajasti jonkinlaisen maximin-päätösteorian edustajana. Tämä teoria ehdottaa maximin-päätössääntöä rationaaliseksi päätöskriteeriksi epävarmuuden olosuhteissa. Maximin-päätössääntö vaatii arvioimaan jokaista tarjolla olevaa toimintatapaa sen huonoimman mahdollisen seurauksen pohjalta. Periaate vaatii valitsemaan

²⁹ Rawlsia pidetään kiinnostavana myös sen takia, että hän kiinnittää huomiota siihen, että yksilöillä voi olla leksikografisia preferenssejä eri hyödykkeiden välillä. Leksikografisen preferenssin omaava yksilö voi esimerkiksi preferoida mistä tahansa kahdesta asiointilasta aina sitä, jossa on puhtain ja kaunein luonto välittämättä muista asioista kuten esimerkiksi tuloistaan ja valita tulojensa mukaan vain niiden asiointilojen väliltä joissa on yhtä puhdas ja kaunis luonto. Rawlsin teoriaan leksikografinen järjestys liittyy siten, että hänen erityisessä oikeudenmukaisuuskäsityksessään ensimmäinen periaate on leksikografisesti ensisijainen suhteessa toiseen periaatteeseen ja toisen periaatteen b) osa on leksikografisesti ensisijainen suhteessa a) osaan. Rawls esittää myös eroperiaatteestaan leksikografisen tulkinnan, joka ohjaa maksimoimaan ensiksi heikoimman yhteiskuntarakenteen aseman edustajan odotusten jälkeen toiseksi heikointa asemaa edustavan persoonan näkökulman jne.

vaihtoehtoon, jonka huonoin mahdollinen seuraus on paras verrattuna muiden vaihtoehtojen huonoimpaan mahdolliseen seuraukseen. (Harsanyi 1975/1980, 39; Rawls 1972, 152-153 ks. myös Baumol 1965, 550f; Luce & Raiffa 1957; 275f; Savage 1951; Wald 1950.) Tämä yhteys nähdään taloustieteessä usein Rawlsin teorian ongelmallisimmaksi piirteeksi, koska maximin-teorialla tiedetään olevan varsin kyseenalaisia käytännön seurauksia. Myös Rawlsin ensisijaisten hyvien käsitettä, joka sisältää oikeudet ja vapaudet, mahdollisuudet ja valtuudet, tulot ja varat, sekä itsekunnioituksen sosiaaliset perustat, pidetään riittämättömänä hyvinvointimittarina. Rawlsin kontribuutio suhteessa taloustieteeseen nähdään yleisesti varsin vähäisenä. Hänen maximin-teoriansa ajatellaan edustavan yhtä jo suhteellisen kauan tunnettua ja ongelmallista positiota rationaalisen valinnan teoriassa. Ylipäänsä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä pidetään taloustieteissä varsin laajasti yhtenä utilitarismin erikoistapauksista, eikä Rawlsin katsota tarjoavan mitään kovin uutta tai kiinnostavaa lähestymistapaa normatiiviseen taloustieteeseen.³⁰

Myös Rawlsin teoriasta taloustieteellisissä julkaisuissa käydyin keskustelun tarkasteleminen viittaa siihen, ettei hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä ole tehnyt läpimurtoa taloustieteissä. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä ja siihen sisältyvää eroperiaatetta tukevan päätösteoreettisen alkuasema-argumentin toimivuus kiistetään näissä keskusteluissa varsin yleisesti (ks. esim. Arrow 1973a/1984; Mueller, Tollison & Willet 1974; Musgrave 1974; Klevorick 1974; Harsanyi 1975/1980; 1977/1982; Mackenzie 1977; Howe & Roemer 1981). Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen näkeminen yleisemmän utilitaristisen moraaliteorian erikoistapauksena, joka ei tarjoa mitään erityistä vaihtoehtoa utilitaristiselle oikeudenmukaisuuskäsitykselle, on myös taloustieteessä tavallista (ks. esim. Arrow 1973a/1984; Alexander 1974; Mueller, Tollison & Willet 1974; Harsanyi 1975/1980; 1977/1982; Ball 1986; 1987). Myöskään Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* jälkeiset oikeudenmukaisuuskäsityksensä kehittelyt eivät ole saaneet taloustieteessä sanottavammin huomiota osakseen.

³⁰ Kiinnostava yksityiskohta on, että taloustieteilijät pitävät usein Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* kohtuuttoman pitkänä teoksena. Rawlsin teoria on noin 600 sivun laajuinen ja taloustieteilijöiden näkökulmasta sen olennainen argumentaatio on ehkä noin kymmenesosa tästä.

On myös eräitä taloustieteen valtavirtaan tai ainakin sen lähipiiriin kuuluvia kirjoittajia, joilla on selvästi myönteisempi näkemys Rawlsin mahdollisesta annista taloustieteellisten ongelmien ratkaisussa. Amartya Senin eräät (1982; 1985a; 1990; 1992) kirjoitukset muodostavat kiinnostavan ja potentiaalisesti vaikutusvaltaisen poikkeuksen taloustieteelliseen Rawlsia koskevan keskustelun valtavirtaan. Senin tarkasteluissa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ei näyttäydy pelkästään utilitarismin erikoistapauksena, vaan sen eräät keskeiset piirteet ovat lähtökohtana Senin omassa lähestymistavassa taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen. Lisäksi Senin toimintavalmiuksien käsitteelle rakentuva lähestymistapa on saavuttanut jonkinlaista menestystä taloustieteessä, vaikka senkin kehittelylle asettuu alalla tiettyjä esteitä (ks. esim. Pressman & Summerfield 2002). Huolimatta Senin kriittisyydestä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä kohtaan ja pyrkimyksestä sen ylittämiseen, hän pitää kuitenkin oman teoretisointinsa keskeisinä lähtökohtina Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä ja utilitarismikritiikkiä (ks. Sen 1992).

On kiinnostavaa, että pian Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* ilmestymisen jälkeen, Edmund Phelps julkaisi (1973b) artikkelin, joka sisältää taloustieteen valtavirrasta poikkeavan tavan suhtautua Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitykseen. Phelps lähestyy kirjoituksessaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen pohjalta oikeudenmukaisen verotuksen ongelmaa. Hän tulkitsee artikkelissaan Rawlsin taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevan käsityksen luontevaksi utilitarismin ja tiukan tasa-arvokannan väliseksi niin kutsutuksi Schellingin polttopisteeksi (ks. Schelling 1960). Hän pitääkin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä vakavasti otettavana taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevana lähestymistapana.

Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* suhteellisen tarkan lukemisen ja siitä angloamerikkalaisessa poliittisessa filosofiassa ja taloustieteessä käytyyn keskusteluun tutustumisen pohjalta olen päättänyt seuraavaan minua tässä tutkimuksessa kiinnostavaan ongelmakenttään. Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoria* ja siihen sisältyvä oikeudenmukaisuuskäsitys on tullut hyväksytyksi angloamerikkalaisessa poliittisessa filosofiassa. Itse asiassa Rawlsin teoria tuli 1970-luvulla angloamerikkalaisessa poliittisessa filosofiassa utilitarismin sijaan hallitsevaan asemaan ja sen voi sanoa olevan ehkä merkittävin tämän ajan liberaalidemokraattisen oikeudenmukaisuuskäsityksen esitys ja puolustus. Näyttää siltä, että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ei ole kuitenkaan tullut hyväksytyksi vastaavasti taloustieteissä.

Täsmällisemmin ilmaistuna Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevat keskeiset ideat eivät näytä menneen ainakaan suoraan läpi taloustieteen normatiivisessa osassa, jota kutsutaan hyvinvoinnin taloustieteenksi ja jossa tutkitaan taloudellista oikeudenmukaisuutta. Itse asiassa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys on saanut hyvinvoinnin taloustieteessä voittopuolisesti lähinnä utilitarismin erikoistapauksen aseman.³¹

Pyrin tutkimuksessani ymmärtämään, miksi Rawlsin demokraattinen lähestymistapa ja vastaus taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan eivät ole saaneet osakseen suurempaan ymmärryksiin taloustieteen normatiivisessa osassa, joka on kiinnostunut ainakin virallisesti taloudellisesta oikeudenmukaisuudesta. Tutkimukseeni sisältyy myös kriittinen aspekti. Väitän, että normatiivisessa taloustieteessä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen merkityksen vähättely ei ole täysin oikeutettua. Esittelenkin tutkimuksessani Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen niitä piirteitä, jotka ovat tärkeitä taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisusta kiinnostuneelle taloustieteilijälle.

Kun otetaan huomioon, että Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriasta* on käyty hyvin laajaa keskustelua, on melko yllättävää, kuinka vähän hänen teoriansa vastaanottoa taloustieteissä on tutkittu. Rawlsin pyrkimyksenä on tarjota teoriassaan utilitaristiselle yhteiskuntafilosofialle ja oikeudenmukaisuuslähestymistavalle demokraattinen vaihtoehto. Hän huomioi taloustieteilijöiden merkityksellisen roolin utilitaristisen yhteiskuntafilosofian kehittäjinä ja ylläpitäjinä ja panee merkille hyvinvoinnin taloustieteen utilitarismin oleellisena sovelluskohteena. Lisäksi Rawls tarkastelee teoksessaan omaa oikeudenmukaisuuskäsitystään eksplisiittisesti hyvinvoinnin taloustieteen eräisiin keskeisiin tutkimuskysymyksiin keskittyvän vaihtoehtoisen poliittisen taloustieteen oikeudenmukaisuuskäsityksenä. (ks. esim. Rawls 1972, vii-viii, §41.) Tästä näkökulmasta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen vastaanotto normatiivisessa taloustieteessä on tärkeä hänen yhteiskuntafilosofisen projektinsa elinvoiman ja merkityksen koetinkivi.

³¹ Amartya Senin ja Edmund Phelps'n Rawlsin teoriaa koskevat näkemykset poikkeavat kuitenkin kiinnostavasti taloustieteen valtavirran Rawlsin teoriaa koskevasta näkemyksestä.

Toisaalta harva poliittisen filosofian teoria on saanut yhtä paljon kiinnostusta erityistieteissä, kuin Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoria* on saanut pelkästään taloustieteissä. Tämän päivän länsimainen poliittinen filosofia pyrkii antamaan käytännöllisen panoksensa demokraattisen yhteiskunnan poliittiseen kulttuuriin. Poliittisen teorian saama vastaanotto erityistieteissä onkin herkkä kysymys tällä filosofian alalla. Ehkä pelkkä Rawlsin teorian saama huomio taloustieteissä ja muissa erityistieteissä riittää poliittisen filosofian harjoittajille vakuudeksi siitä, että filosofisella lähestymistavalla on jotain annettavaa tärkeisiin poliittisiin ja taloudellisiin kysymyksiin. Asian tarkempi tutkiminen saattaisi vain heikentää poliittisen filosofian harjoittajien luottamusta omaan lähestymistapaansa. Toisaalta taloustieteilijät ovat kuuluisia vahvasta omanarvontunnostaan ja pyrkimyksistään laajentaa omia lähestymistapojaan muille vähemmän ”täsmällisille tieteenaloille.” Taloustieteen pyrkimys laajentua ei ehkä tarjoa otollista maaperää sille, että lähestymistapoja taloustieteen tutkimuskysymyksiin etsitään muilta tieteenaloilta tai sille, että näiden lähestymistapojen vastaanottoa taloustieteessä tutkittaisiin taloustieteen sisällä. Lisäksi taloustieteellinen keskustelu Rawlsista oli vilkasta jo 1970-luvulla. Ehkä taloustieteessä ajatellaan, että mikäli Rawlsilla olisi ollut jotain erityistä annettavaa taloustieteen tutkimuskysymyksiin, hänen teoriansa olisi jo alalla laajasti käytössä.³²

Vähäinen keskustelu Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen saamasta asemasta normatiivisessa taloustieteessä selittyy varmaan myös muista kuin edellä esitetyistä näkökohdista käsin. Minua tässä tutkimuksessa kiinnostava ilmiö ei ole kuitenkaan jäänyt kokonaan huomiotta kirjallisuudessa. Kuten jo edellä mainitsin, John Edgren kiinnittää artikkelissaan *On the Relevance of John Rawls's Theory of Justice to Welfare Economics* (1995) huomiota Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* saamaan vastaanottoon hyvinvoinnin taloustieteessä. Edgrenin (1995, 333) mukaan ”hyvinvoinnin taloustiede on sisällyttänyt oppirakenteeseensa pohjimmiltaan alaviitteenä äärimmilleen siivotun ja luonnottoman riekaleen Rawlsin systeemistä”. Edgren käyttää artikkelissaan aineistona lähinnä lukuisia mikrotaloustieteen eritasoisia oppikirjoja ja Rawlsin teorian eräitä peruspiirteitä. Tällä tavoin hän onnistuu esittämään kiinnostavan tutkimusilmiön. Tämän lisäksi hän esittää eräitä syitä

³² On myös taloustieteilijöitä, joiden mukaan Rawls on hyvinvoinnin taloustieteen valtavirtateorian moraalisten perusteiden filosofinen puolustaja tai takuumies (ks. esim. Worland 1973). Tämä melko ällistytävä Rawlsin projektin väärinymmärrys voi selittää osin sitä, miksi tämän tutkimuksen peruskysymys ei edes tule mieleen joillekin taloustieteilijöille.

siihen, miksi joissakin taloustieteen oppikirjoissa ylipääntensä mainitaan Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoria*. Hän tarjoaa myös luettelon virheistä, joita nämä taloustieteen oppikirjojen lyhyet Rawlsin teorian esitykset sisältävät. Edgren mukaan niissä jää huomiotta, että Rawls esittää teorian vaihtoehdoksi utilitarismille. Huomiotta jää myös Rawlsin ensisijaisten hyvien käsite (tai sen merkitys) ja se, että Rawls ei tarkastele olemassa olevissa instituutioissa toimivien aktuaalisten yksilöiden välisiä resurssien allokaatioita. Myös eroperiaatteen alisteinen asema Rawlsin erityisessä oikeudenmukaisuuskäsityksessä suhteessa sitä edeltäviin periaatteisiin unohtuu, samoin kuin Rawlsin hyvin järjestetyn yhteiskunnan käsite.

Edgren ei kuitenkaan esitä artikkelissaan minkäänlaista systemaattista analyysia siitä, minkä takia taloustieteen oppikirjoista välittyvä kuva Rawlsin teoriasta on sellainen kuin on tai mistä tämä kuva tulee. Hän ei myöskään esitä tyydyttävästi, miten erilaiset Rawlsin teorian osien virhetulkinnat tai Rawlsin teorian keskeisten käsitteiden unohdukset liittyvät toisiinsa. Lisäksi Edgrenin esittämä luettelo virheistä, joita taloustieteen oppikirjojen Rawlsin teorian esittelyihin liittyy, on nähdäkseni osin puutteellinen. Liikaksi auki jää myös se, mikä on tämän ”pohjimmitaan alaviitteenä esitetyn ja äärimmilleen siivotun ja luonnottoman Rawlsin teorian riekaleen” funktio taloustieteessä? Lisäksi Edgren ei esitä, mitä annettavaa vakavasti otetulla Rawlsilla saattaisi olla taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisusta kiinnostuneelle normatiiviselle taloustieteelle? Nähdäkseni näiden edellä esitettyjen kysymysten tarkastelu vaatii mikrotaloustieteen oppikirjoja laajemman tai syvällisemmän aineiston käyttöä. Edgreniä ja minua kiinnostavan ilmiön tutkimiseksi tarvitaankin systemaattista paneutumista Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitykseen, sitä koskeviin taloustieteellisiin valtavirtatulkintoihin ja näiden tulkintojen filosofisten ja mahdollisesti myös taloustieteen rakenteellisten taustojen huomiointia.

1.3. Lähestymistapa tutkimusongelmaan

Tulen osoittamaan, että edellä esitetty lyhyt luonnehdinta siitä, millaisena Rawlsin merkitys taloustieteelle nähdään taloustieteen sisältä käsin vastaa pääpiirteissään kuvaa, joka nousee erityisesti Kenneth Arrowin ja John Harsanyin Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* tulkinnoista

ja arvosteluista (Arrow 1973a/1984, 96-114; Harsanyi 1975/1980 37-63; 1977/1982).³³ Myös Edgrenin artikkelissaan esittämät taloustieteen oppikirjoihin sisältyvät ”Rawlsin teorian” esitykset saavat teoreettista tukea erityisesti Arrown ja Harsanyn Rawlsin teorian lukutavoista. Perustelen seuraavassa, miksi Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen normatiivisessa taloustieteessä saaman melko vähäisen ymmärryksen taustoja on syytä selvittää tarkastelemalla ensisijaisesti juuri Arrown ja Harsanyn Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* koskevia arvioita. Sitä ennen on kuitenkin syytä mainita, että keskittyminen Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaan* ja sitä koskevaan taloustieteelliseen keskusteluun on tutkimukseni kannalta perusteltua jo sen takia, että taloustieteen valtavirta ei ole osoittanut mainittavampaa kiinnostusta Rawlsin myöhemmää tuotantoa kohtaan.

Kenneth Arrow (1973a/1984) esittämän Rawlsin teorian tulinnan tekee taloustieteessä merkitykselliseksi ainakin hänen yleisesti arvostettu asemansa alalla. Arrown voikin sanoa olevan yksi aikamme merkittävimpiä ja arvovaltaisia taloustieteilijöitä. Arrown Rawlsin teoriaa käsittelevän artikkelin varhainen ilmestymisajankohta (1973, uudesti julkaistu 1984) on lisännyt myös sen vaikutusvaltaa alalla. Arrown artikkelissaan esittämiin keskeisiin kriittisiin näkemyksiin viittaaminen niihin yhtyen onkin ollut taloustieteellisessä Rawlsin teoriaa koskevassa keskustelussa varsin tavallista (ks. esim. Alexander 1974; Musgrave 1974; Orr & Ramm 1974; Harsanyi 1975/1980; Yaari, 1980; Kaye 1980; Ball 1986; 1987). Arrown tulkinta on taloustieteilijöille ja yhteiskuntafilosofoille kiinnostava myös sen takia, että hänen pyrkimyksensä on arvioida Rawlsin teoriaa erityisesti hyvinvoinnin taloustieteen näkökulmasta (ks. Arrow 1973a/1984, 97).³⁴ Erityisen kiinnostavan Arrown Rawlsia käsittelevästä artikkelista tekee se, että sitä ei pidetä taloustieteessä pelkästään maximipäätösteorian kriittisenä analyysinä vaan kirjoituksena, jossa osoitetaan *Rawlsin teorian* keskeiset tekniset ongelmat ja epäintuitiiviset seuraukset.

³³ Harsanyi kritisoi 1991 julkaisemassa artikkelissaan Rawlsin Oikeudenmukaisuusteoriaa liiallisesta tasa-arvon painottamisesta. Tämä Harsanyn artikkeli edustaa painopisteen muutosta verrattuna hänen aikaisempaan Rawlsin teorian arvosteluunsa. Harsanyn 1975/1980 ja 1977/1982 paperissa Rawlsin teoriaa arvostellaan kärjekkäästi teknisistä alkuasema-argumentin puutteista. Harsanyn myöhemmän artikkelin kritiikki on sitä vastoin lähes yksinomaan substantiaalista ja se ei ole yhteydessä Rawlsin alkuasema-argumenttiin. Harsanyi ei myöskään viittaa tässä v. 1991 artikkelissaan aikaisempiin Rawlsia käsitelleisiin artikkeleihinsa.

³⁴ Arrown merkitystä Rawlsin teoriasta taloustieteessä käydylle keskustelulle lisää vielä se, että hän on toiminut joidenkin taloustieteilijöiden Rawlsin teoriaa käsitelleiden artikkelin kommentaattorina tai näiden taustalla olevien tutkimusten ohjaajana (ks. esim. Dasgubta 1974; Strasnick 1976a; Strasnick 1976b).

John Harsanyiin (1975/1980; 1977/1982) Rawlsin teoriaa koskevan arvion tekee vaikutusvaltaiseksi se, että Harsanyi on suhteellisen kuuluisa päätös- ja peliteoreetikko ja hyvinvoinnin taloustieteilijä, joka on laajentanut rohkeasti tarkastelujaan etiikan ja poliittisen filosofian alalle. Hänen Rawlsin teoriaa koskevien näkemystensä merkitystä lisää se, että Arrow nostaa (omassa Rawlsin teoriaa käsittelevässä artikkelissaan) Harsanyiin utilitaristisen teorian (1953, 1955) Rawlsin teorian keskeiseksi vertailukohdaksi (ks. Arrow 1973a/1984, 101-102, 107-108). Tähän myös Rawls antaa aihetta, koska hän pitää *Oikeudenmukaisuusteoriassa* utilitarismia ja erityisesti Harsanyiin edustamaa keskimääräistä utilitarismia oman oikeudenmukaisuuskäsityksensä päävastustajana (ks. esim. Rawls 1972, viii, §27). Tämän lisäksi Harsanyi rinnastaa vahvasti oman Rawlsin teorian tulkintansa Arrown varhaisempaan Rawlsin teoriaa koskevaan arvioon. Harsanyiin mukaan hänen ja Arrown näkemykset Rawlsin teoriasta ovat sen verran yhtenevät, että ne näyttäivät tekevän tästä teoriasta täysin kilpailukyvyttömän suhteessa utilitarismiin (ks. Harsanyi 1975/1980, 60-61). Utilitarismi, johon Harsanyi tässä viittaa on hänen oma keskimääräinen preferenssiutilitarisminsa, jota myös Arrow näyttää omassa Rawlsin teoriaa koskevassa artikkelissaan tukevan. Lisäksi Harsanyiin tulkintaan tai hänen utilitaristiseen teoriaansa viittaaminen on taloustieteellisessä Rawlsia koskevassa keskustelussa varsin tyypillistä (ks. esim. Phelps 1973b; Musgrave 1974; Mueller, Tollison & Willet 1974; Dasgubta 1974; Sen 1974;1976; 1979; 1982; Yaari 1980; Kaye 1980; Howe & Roemer 1981; Gaa 1984; Binmore 1989).

Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* ovat arvioineet ja kommentoineet Arrown ja Harsanyiin lisäksi myös muut taloustieteilijät. Arrown ja Harsanyiin tekemien Rawlsin teorian tulkintojen voi kuitenkin sanoa muodostuneen taloustieteessä eräänlaiseksi paradigmaattiseksi näkemykseksi Rawlsista. Taloustieteellisistä seminaareista ja keskustelutilaisuuksista välittyvä kuva Rawlsista on kokemuksen mukaan melko vahvasti Arrown ja Harsanyiin Rawlsin teorian tulkintojen mukainen.³⁵ Esimerkiksi Amartya Senin (1982; 1990; 1992) arviot Rawlsin

³⁵ Tässä suhteessa kiinnostavia tilaisuuksia, joihin olen tutkimusprosessini aika osallistunut ovat olleet Natural Resources and Social Institutions: Cultural Management of Biodiversity -kollokvio (Turku 1997), Taloustieteen arvot -seminaari (Helsinki 1999), Contemporary Theories of Justice -seminaari (Oslo 1999), Society and the Environment: From Routine to Risk -kollokvio (Helsinki 1999), Helsingin kaupakorkeakoulun

teoriasta, jotka poikkeavat Arrow'n ja Harsanyi'n arvioista, eivät välity sanottavammin näissä tilaisuuksissa. Myöskään Edmund Phelps'n (1973b) varhaisessa Rawlsin teoriaa käsittelevässä artikkelissa (*Taxation of wage income for economic justice*) esittämä tapa suhtautua Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitykseen ei näytä yleistyneen hyvinvoinnin taloustieteessä. Phelps'n artikkeli poikkeaa taloustieteellisen Rawlsia koskevan keskustelun valtavirrasta ainakin siten, että hän pyrkii ymmärtämään Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä sille relevantissa poliittisessa kontekstissa. Taloustieteilijöille tyypillinen tapa nähdä Rawlsin teoria yhteiskunnallisesta kehyksestään irrotetuksi päätös- tai peliteoriaksi ja eroperiaate vastaukseksi allokatiivisen oikeudenmukaisuuden ongelmaan, ei saa vahvistusta Phelps'n artikkelista.

Myös uudemmissa taloustieteellisistä oppikirjoista välittyvä käsitys Rawlsista näyttää saaneen vaikutteita juuri Arrow'n ja Harsanyi'n Rawlsin teorian arvioinneista. Esimerkiksi Nicholsonin teoksessa *Microeconomic Theory* (2002, 688) Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen sanotaan perustuvan monien taloustieteilijöiden näkökulmasta liiaksi riskejä karttelevalle näkemykselle ihmisten käyttäytymisestä. Tätä taloustieteilijöiden Rawlsin teoriaa koskevaa käsitystä Nicholsonin teoksessa edustaa Arrow'n (1973a/1984) tekemä Rawlsin teorian tulkinta. Myös Jehlen & Renyn teokseen *Advanced Microeconomic Theory* (2001, 258-260) sisältyy lyhyt esitys oikeudenmukaisuudesta. Siinä Rawlsin teoriaa verrataan Harsanyi'n keskimääräiseen preferenssiutilitarismiin. Jehle & Reny päätyvät esityksessään Arrow'n ja Harsanyi'n Rawlsin teoriaa koskevien tulkintojen (Arrow 1973a/1984; Harsanyi 1975/1980) mukaisesti ja niihin vedoten siihen, että ainoa oleellinen ero Rawlsin ja Harsanyi'n teorioiden välillä on se, että Rawls valitsee alkuasemansa päätöksentekosäännöksi ilman hyviä perusteita maximin-päätössäännön. Jehlen & Renyn mukaan tämä Rawlsin tekemä päätösteoreettinen valinta (tai tekninen virhe) kertoo, että Rawls pitää ihmisiä äärimmäisinä riskinkarttajina tai irrationaalisina pessimisteinä. Jehle & Reny muistavat vielä mainita esityksessään Arrow'n (1973a/1984) ja Harsanyi'n (1975/1980) Rawlsin teoriaa koskevien tulkintojen yhden päätuloksen. Sen mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ei ole ristiriidassa utilitarismin kanssa, vaan sitä voidaan pitää yhtenä utilitarismin erikoistapauksena.

Myös *Oikeudenmukaisuusteoriasta* taloustieteellisissä julkaisuissa käydyin kirjoittelun tarkasteleminen viittaa siihen, että Arrow'n ja Harsanyi'n Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä koskevat tulkinnat kiteyttävät ja ovat myös osin tuottaneet varsin tehokkaasti taloustieteessä vallitsevan kuvan Rawlsista. Esimerkiksi Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystään ja siihen sisältyvää eroperiaatetta tukemaan tarkoitettun alkuasema-argumentin toimivuuden arvostelu näyttää olevan taloustieteissä (muidenkin kuin Arrow'n ja Harsanyi'n) tärkein tapa kyseenalaistaa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ja ratkaisu taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmaan. Myös strategia, jolla Rawlsin alkuasema-argumentin toimivuus tavallisesti kyseenalaistetaan taloustieteissä, vastaa melko pitkälle Arrow'n ja Harsanyi'n tapaa arvostella Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä (ks. esim. Mueller, Tollison & Willet 1974; Musgrave 1974; Mackenzie 1978; Kaye 1980). Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen näkeminen (samoin kuin Arrow ja Harsanyi tekevät) yleisemmän utilitaristisen teorian erikoistapauksena, joka ei tarjoa vaihtoehtoa utilitaristiselle oikeudenmukaisuuskäsitykselle, on myös taloustieteessä tavallista (ks. esim. Alexander 1974; Mueller, Tollison & Willet 1974; Ball 1986; 1987).

Etsin tutkimuksessani siis selityksiä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen heikkoon menestykseen taloustieteessä. Pyrin ymmärtämään tutkimusilmiötäni tarkastelemalla ensisijaisesti Kenneth Arrow'n ja John Harsanyi'n Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* tulkintoja. Nämä taloustieteelliset Rawlsin teorian arviot kiteyttävät ja näyttävät tuottaneen taloustieteessä vallitsevan kuvan Rawlsin teoriasta. Analysoimalla näitä taloustieteessä vaikutusvaltaisia Rawlsin oikeudenmukaisuuslähestymistapaa koskevia arvioita, on mahdollista ymmärtää, miten poliittisessa filosofiassa utilitarismin syrjäyttänyt oikeudenmukaisuuskäsitys on saanut taloustieteissä lähinnä utilitarismin erikoistapauksen aseman.

Jotta taloustieteen Rawls-kuva ei jäisi liian yksipuoliseksi ja jotta ei syntyisi sellaista käsitystä, että taloustieteessä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys on yksinkertaisesti nähtävä siten kuin Arrow ja Harsanyi tekevät, tarkastelen tutkimuksessani myös Amartya Senin arvioita Rawlsin teoriasta. Senin Rawlsia koskevat näkemykset ovat tutkimukselleni kiinnostavia ainakin siksi, että hän sanoutuu eksplisiittisesti irti utilitaristisesta lähestymistavasta taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin (ks. esim. Sen 1992). Senin Rawlsin teoriaa koskevia

näkemyksiä onkin kiinnostavaa verrata utilitarismiin enemmän tai vähemmän sitoutuneiden Arrowin ja Harsanyin Rawlsin teorian tulkintoihin. Senin oman toimintavalmiuksien käsitteelle rakentuvan taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevan lähestymistavan ja Rawlsin lähestymistavan suhteiden tarkastelu voi paljastaa myös kiinnostavan Rawlsin teorian epäsuoran vaikutuskanavan taloustieteisiin. Senin taloustiedettä ja etiikkaa käsittelevien tutkimusten huomiointi voi valaista hiukan myös niitä taloustieteen rakenteellisia piirteitä, jotka johtavat osaltaan siihen, että taloustieteissä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys integroidaan utilitaristiseen taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevaan lähestymistapaan. Näin voi olla helpompi ymmärtää, miksi taloustieteen valtavirta ei pidä kovin herkästi Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä minään utilitaristisen lähestymistavan radikaalina haastajana vaan lähinnä sen erikoistapauksena. Arrowin ja Harsanyin tulkinnoilla Rawlsin teoriasta voikin ajatella olevan oma merkityksensä taloustieteen vallitsevan tehokkuuspainotteisen tutkimusohjelman suojaajina.

Kenneth Arrowin ja John Harsanyin Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* tulkintojen lisäksi myös Amartya Senin Rawlsia koskevat arviot saavat siis tutkimuksessani huomiota osakseen. Rawlsin teorian peliteoreettiset tulkinnat tai analyysit (ks. esim. Howe & Roemer 1981; Gaa 1984; Binnmore 1989) jätän tarkastelujeni ulkopuolelle, koska jo Anthony Laden (1991) osoittaa artikkelissaan *Games, Fairness, and Rawls's A Theory of Justice*, näiden (erityisesti Howen & Roemerin ja Binnmoren) Rawlsin teorian lukutapojen eräät keskeiset puutteet. En ole myöskään havainnut peliteoreettisten tulkintojen muuttaneen ainakaan vielä mitenkään merkityksellisesti taloustieteessä vallitsevaa käsitystä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksestä. Nähdäkseni Rawlsin teorian sisällöllisten ajatusten esittäminen ja ymmärtäminen eivät vaadi peliteorian käyttöä. Taloustieteilijöiden into formalisoida Rawlsin teoria, voi kylläkin selittää joiltain osin Rawlsin teorian vähäistä ymmärrystä taloustieteessä. Nähdäkseni Arrowin, Harsanyin ja Senin Rawlsin teoriaa koskevien näkemysten analyysillä voi kuitenkin saavuttaa syvällisemmän tutkimusilmiöni ymmärryksen. Lähestyn tutkimusongelmaani tarkastelemalla siis taloustieteessä vaikutusvaltaisiksi osoittautuneita Rawlsin teorian tulkintoja. Selitän näin ainakin osittain Rawlsin teorian saamaa vähäistä ymmärrystä normatiivisessa taloustieteessä. Oma tutkimusasetelmani on tieteidenvälinen ja poikkeaa siten yhteiskuntafilosofian sisällä pitäytyvistä (Shue 1974; Sterba 1978; Laden 1991) Arrowin ja Harsanyin Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* tulkintojen tarkasteluista.

Erityisesti Arrown Rawlsin teoriaa koskevat näkemykset ovat saaneet perinteisissä yhteiskuntafilosofian tarkasteluissa jonkin verran huomiota osakseen. Henry Shue arvioi kirjoituksessaan *The Current Fashions: Trickle-Downs By Arrow And Close-Knits By Rawls* (1974) kriittisesti Arrown (1973a/1984) tulkintaa, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen eräs perusoletus on, että parempiosaisten yhteiskunnan jäsenten odotusten kasvattaminen parantaa jatkuvasti heikompiosaisten yhteiskunnan jäsenten tilannetta. Shue tarkastelee artikkelissaan yksityiskohtaisesti Arrown (1973a/1984) näkemystä Rawlsin *ketjuuntumisoletuksesta* ja sen asemasta Rawlsin teoriassa. Hän osoittaa edellä mainitun tulkinnan vääräksi. Lisäksi hän esittää, että Arrown väite, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ja utilitarismin poliittiset johtopäätökset ovat yhtenevät, perustuu osin tähän virheelliseen tulkintaan ketjuuntumisoletuksesta ja sen asemasta Rawlsin teoriassa. (ks. Shue 1974.) Nähdäkseni Shuen kritiikki Arrown ketjuuntumistulkintaa kohtaan on onnistunutta. Hän arvioi artikkelissaan kuitenkin Arrown tulkinnan yhtä rajattua osaa ja vastaa näin vain yhteen Arrown Rawlsin teoriaa koskevista arvosteluista.

Myös James Sterba arvioi artikkelissaan *In Defense of Rawls against Arrow and Nozick* (1978) Arrown (1973a/1984) Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* lukutapaa. Sterban mukaan *Oikeudenmukaisuusteorian* kritiikot ovat yleisesti argumentoineet joko niin, että Rawlsin teoria ei ole vaihtoehto utilitarismille tai, että se ei vastaa ihmisten harkittuja moraalisia vakaumuksia. Sterba valitsee artikkelissaan esimerkiksi ensimmäisestä kritiikistä Arrown (1973a/1984) tulkinnan ja esimerkiksi toisesta kritiikistä Robert Nozickin teoksessa *Anarchy, State and Utopia* (1974) esittämän Rawlsin teorian arvostelun. Sterban mukaan Arrow esittää Rawlsin teoriaa koskevassa kirjoituksessaan, että riskin välttäminen voitaisiin sisällyttää Rawlsin alkuasemassa tehtävään hyötyjen laskentaan. Tämä ei kuitenkaan johda Sterban mukaan siihen, että Rawlsin alkuasemassa valituksi tulisi keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaate, niin kuin Arrow Sterban mukaan väittää. Tämä johtuu Sterban mukaan siitä, että tietämättömyyden verhon alkuasemaan tuoma riskien välttäminen toimisi utilitaristiselle periaatteelle epäedullisesti. (ks. Sterba 1978.)

Sterba lähtee artikkelissaan kuitenkin puolustamaan Rawlsia turhaan Arrow'n ehdoilla ja omaksuu liian tiukan päätösteoreettisen tulkinnan Rawlsin teoriasta. Hän ei kykene tämän takia kritisomaan tai osoittamaan vakuuttavasti virheelliseksi Arrow'n väitettä, jonka mukaan Rawlsin teoria ei ole vaihtoehto utilitarismille. Lisäksi Sterba jättää huomioimatta sen, että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen puolustus alkuasemasta käsin ei perustu mitenkään vahvasti maximin-päätössäännön varaan. Sterba ei myöskään vastaa artikkelissaan siihen Arrow'n kritiikkiin, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys on ihmisten harkittujen moraalivakaumusten vastainen. Nähdäkseni Sterban artikkeli on kiinnostava ja samalla kuitenkin riittämätön yritys puolustaa Rawlsin teoriaa Arrow'n arvosteluilta.

Harsanyin Rawlsin teorian tulkintaa on arvioitu liian vähän yhteiskuntafilosofisessa kirjallisuudessa. Anthony Laden kuitenkin kritisoi artikkelissaan *Games, Fairness, and Rawls's A Theory of Justice* lyhyesti myös Harsanyin (1975/1980) Rawlsin teoriaa koskevaa tulkintaa. Laden pitää Harsanyin tulkinnan keskeisenä puutteena sitä, että Harsanyi mallintaa alkuaseman päätösteoreettiseksi ongelmaksi, eikä peliksi. Tämän lisäksi Laden pitää Harsanyin tulkinnan ongelmana sitä, että Harsanyi pitää Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä vastauksena allokatiivisen oikeudenmukaisuuden ongelmaan, eikä jako-oikeudenmukaisuuden ongelmaan. (ks. Laden 1991.) Nähdäkseni Laden on oikeassa viimeksi mainitussa Harsanyin tulkinnan arvostelussaan. Hän ei kuitenkaan esitä, mitä tämä Harsanyin tulkinta tarkoittaa, mitkä ovat sen taustat ja seuraukset yhdessä Arrow'n Rawlsin teoriaa koskevan tulkinnan kanssa.

1.3.1. Analysoitavan aineiston esittely

Tutkimukseni on teoreettinen työ, jonka keskeinen aineisto on teoreettista kirjallisuutta. Työni oleellisin aineisto on Rawlsin, Arrow'n, Harsanyin ja Senin välinen teoreettinen keskustelu, joka koskee taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmaa ja erityisesti Rawlsin ratkaisua tähän ongelmaan. Tutkimukselleni merkityksellisimmät tämän keskustelun tapahtumat tai taustat ovat seuraavat:

1. John Rawls julkaisee v. 1951 etiikan metodia käsittelevän artikkelin *Outline of a Decision Procedure for Ethics*, sekä v. 1955 artikkelin *Two Concepts of Rules*, jossa hän esittelee mielestään vahvimman utilitarismin version (käytäntöutilitarismi). Nämä artikkelit julkaistaan uudestaan v. 1999 Rawlsin kirjoitusten kokoomateoksessa *Collected Papers*.

- Kenneth Arrow julkaisee v. 1951 teoksen *Social Choice and Individual Values*. Arrow osoittaa tutkimuksessaan mahdolltomaksi päätöksentekomekanismin, joka kääntää eettisesti hyväksyttävästi yksilöiden preferenssit yhteiskunnalliseksi valinnaksi. John Harsanyi esittää artikkeleissaan *Cardinal Utility in Welfare Economics and in the Theory of Risk-Taking* (1953) ja *Cardinal Welfare, Individualistic Ethics, and Interpersonal Comparisons of Utility* (1955) oman keskimääräisen preferenssiutilitarisminsa.
2. John Rawls julkaisee 1971/1972 ensimmäisen pääteoksensa *A Theory of Justice*. Rawlsin teoksen yhtenä keskeisenä tavoitteena on osoittaa utilitarismia sopivampi moraalinen perusta demokraattiselle yhteiskunnalle ja lähestymistapa taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen. Rawls tekee vuonna 1975 tämän teoksen saksankielistä käännöstä varten joitakin korjauksia. Tämä korjattu versio julkaistaan englanniksi v. 1999 nimellä *A Theory of Justice: Revised Edition*. *A Theory of Justice* – teoksen lukuisat käännökset perustuvat ilmeisesti Rawlsin saksankielistä käännöstä varten tehtyyn korjattuun versioon. Suomeksi Rawlsin *A Theory of Justice* teoksen käänsi v. 1988 Terho Pursiainen. Hän antoi sille nimeksi *Oikeudenmukaisuusteoria*.
 3. Kenneth Arrow julkaisee v. 1973 artikkelit *Some Ordinalist-Utilitarian Notes on Rawls's Theory of Justice* ja *Rawls's Principle of Just Saving*. Arrow arvioi artikkeleissaan kriittisesti Rawlsin *A Theory of Justice* teosta (1971) hyvinvoinnin taloustieteen näkökulmasta. Arrow liittää nämä artikkelit v. 1984 ilmestyneeseen teokseensa *Social Choice and Justice*. John Harsanyi julkaisee v. 1975 artikkelin *Can the Maximin Principle Serve as a Basis for Morality? A Critique of John Rawls's Theory*. Harsanyi arvioi ja kritisoi tässä jo vuoden 1973 toukokuussa kirjoittamassaan artikkelissaan Rawlsin *A Theory of Justice* teosta (1971). Harsanyi liittää tämän artikkelin teokseensa *Essays on Ethics, Social Behavior, and Scientific Explanation*, joka ilmestyy v. 1976 ja uudesti painettuna v. 1980. Arrow ja Harsanyin lisäksi myös muut taloustieteilijät osallistuvat keskusteluun Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriasta*. Esimerkiksi Sidney Alexander ja R. A. Musgrave julkaisevat vuonna 1974 Rawlsin teoriaa koskevat arvionsa.
 4. Rawls julkaisee v. 1974 artikkelin *Some Reasons for The Maximin Criterion*. Hän kommentoi siinä lyhyesti Arrowin ja Harsanyin esittämiä teorian arvioita ja arvosteluja (Rawls sai ilmeisesti Harsanyin artikkelin luettavakseen ennen sen julkaisemista). Harsanyi huomioi Rawlsin edellä mainitun artikkelin omassa Rawlsin teoriaa käsittelevän artikkelinsa (1975/1980) jälkipuheessa. 1974 Rawls julkaisee myös artikkelin *Reply to Alexander and Musgrave*. Se on lyhyt vastaus Sidney Alexanderin ja R. A. Musgraven *Oikeudenmukaisuusteorian* arvioihin ja arvosteluihin. Rawlsin vastaus Alexanderille ja Musgravelle on kiinnostava, koska Alexanderin ja Musgraven Rawlsin teorian arvostelut ovat saaneet vaikutteita Arrowilta ja Harsanyiltä. Nämä edellä mainitut Rawlsin artikkelit julkaistaan v. 1999 Rawlsin kirjoitusten kokoomateoksessa *Collected Papers*.
 5. Rawls julkaisee v. 1977 artikkelin *The Basic Structure as Subject*. Hän perustelee siinä *Oikeudenmukaisuusteorian* esitystä kiteytetympin, miksi hän valitsee yhteiskunnan perusrakenteen oikeudenmukaisuuskäsityksensä ensisijaiseksi kohteeksi tai sovellusalaksi. Tämä artikkeli sisältää kiteytetysti aineksia, jotka on huomioitava arvioitaessa Arrowin, Harsanyin ja Senin tulkintoja Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriasta*.
 6. John Harsanyi julkaisee v. 1977 artikkelin *Morality and the theory of rational behavior*. Hän esittelee artikkelissaan oman preferenssiutilitarismiksi kutumansa eettisen teorian ja kertoo Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* aiemman tulkintansa ja kritiikkinsä pääkohdat.
 7. Sen pitää v. 1979 Tanner luennon otsikolla *Equality of What?* Hän julkaisee 1982 esityksensä samannimisenä artikkelina teoksessaan *Choice, Welfare and Measurement*. Sen kritisoi kirjoituksessaan utilitarismin ja Rawlsin lähestymistapoja taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin ja hahmottelee omaa toimintavalmiuksien käsitteelle perustuvaa lähestymistapaansa.
 8. Harsanyi julkaisee v. 1982 Amartya Senin ja Bernard Williamsin toimittamassa teoksessa *Utilitarianism and beyond* uudestaan artikkelinsa *Morality and the theory of rational behavior*,

- jossa hän esittelee preferenssiutilitarisminsa ja kertoo Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* tulkintansa ja kritiikkinsä pääkohdat. Rawls julkaisee samassa teoksessa artikkelin *Social unity and primary goods*. Rawls esittelee ja puolustaa artikkelissaan oman oikeudenmukaisuuskäsityksensä hyväksytystä (ensisijaiset hyvät). Hän tarkastelee kirjoituksessaan kriittisesti myös Kenneth Arrow'n (1977) esittämää utilitarismin versiota ja John Harsanyi'n (1955) utilitarismin lähtökohtia. Tämä Rawlsin artikkeli julkaistaan uudelleen v. 1999 Rawlsin kirjoitusten kokoomateoksessa *Collected Papers*.
9. Sen julkaisee v. 1985 artikkelin *Well-Being, Agency and Freedom* ja v. 1990 artikkelin *Justice: Means versus Freedom* ja v. 1992 teoksen *Inequality Reexamined*. Sen esittää näissä töissään oman toimintavalmiuksien käsitteelle perustuvan lähestymistavan taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin vaihtoehtona utilitarismin ja Rawlsin lähestymistavoille.
 10. Harsanyi julkaisee v. 1991 artikkelin *Equality, Responsibility, And Justice As Seen From A Utilitarian Perspective*. Harsanyi palaa artikkelissaan Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaan* ja arvostelee sitä liiallisesta tasa-arvon korostamisesta. Harsanyi muuttaa artikkelissaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen arvostelun painopistettä. Hänen aikaisempien Rawlsin teoriaa käsittelevien paperiensa kritiikki oli sekä teknistä, että substantiaalista. Tässä kirjoituksessa Harsanyi'n Rawlsin teorian arvostelu on lähes yksinomaan substantiaalista. Tässä artikkelissaan hän ei viittaa aikaisempiin Rawlsin teoriaa käsitteleviin kirjoituksiinsa.
 11. Rawls julkaisee v. 1993 toisen pääteoksensa *Political Liberalism* ja sen korjatun pehmeäkantisen version v. 1996. Tämän teoksen luennot V The Priority of Right and Ideas of the Good ja VI The Basic Structure as Subject sisältävät Arrow'n, Harsanyi'n ja Senin Rawlsin teorian tulkintojen arvioinnille kiinnostavaa ainesta.
 12. Rawlsin kirjoitusten kokoelma julkaistaan v. 1999 Samuel Freemanin toimittamana nimellä *Collected Papers*. Samana vuonna julkaistaan Rawlsin kansainvälistä oikeutta käsittelevä teos *The Law of Peoples*.
 13. Rawlsin Harvardissa pitämiin poliittisen filosofian luentoihin (joissa hän käsitteli myös omaa oikeudenmukaisuuskäsitystään) pohjautuva teos *Justice as Fairness: A Restatement* julkaistaan v. 2001 Erin Kellyn toimittamana. Edellä mainittu teos sisältää Arrow'n, Harsanyi'n ja Senin Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* koskevan tulkinnan arvioinnin näkökulmasta kiinnostavaa ainesta.

1.3.2. Aineiston analysoinnista ja tutkimuksen lähteistä

Tapaani analysoida tätä edellä esitettyä keskustelua voi kutsua *argumentaation analyysiksi retorista näkökulmasta*. En kuitenkaan pyri mihinkään täydelliseen tässä keskustelussa käytettyjen retoristen keinojen kartoitukseen. Se olisikin mahdoton tehtävä yhdelle tutkimukselle. Retoriikan kolmesta vaikutuskeinosta tarkastelen lähinnä *logos*-aspektia eli asia-argumentaatiota. Siten käsitteleviä ulkopuolelle jäävät *ethos*-aspekti eli kirjoittajan uskottavuuden rakentamiseksi käytetyt keinot, sekä *pathos*-aspekti eli lukijoiden tunteisiin vaikuttavat keinot. Edellä mainittujen taloustieteilijöiden ja Rawlsin välisen debatin ja Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* argumentaation selvitys muodostaa siis tutkimukseni keskeisen osan. Kysymyksessä on kuitenkin argumentaation analyysi retorista

näkökulmasta, eikä pelkästään argumentaatioanalyysi. Analyysini lähtökohtana on ajatus, että yleisö, jolle argumentti aiotaan esittää, vaikuttaa argumenttien valintaan ja muotoiluun.³⁶

Käytän tutkimuksessani yleensä Rawlsin *A Theory of Justice* teoksen ensimmäistä vuoden 1971 korjaamatonta versiota. Käytän siitä kuitenkin *Oikeudenmukaisuusteoria* nimeä. Viitataan *A Theory of Justice* teoksen vuoden 1972 Oxford University Pressin julkaisemaan versioon (identtinen vuonna 1971 Harvard University Pressin julkaiseman version kanssa). Käytän Rawlsin *A Theory of Justice* teoksen korjaamatonta versiota, koska Arrown, Harsanyin ja Senin tulkinnat koskevat juuri tätä teosta. Silloin kun käytän Rawlsin *A Theory of Justice* teoksen korjattua versiota viitataan siihen seuraavasti: (Rawls 1999c, xx). Rawlsin vuoden 1951; 1955; 1974; 1974; 1982 artikkeleista (ja mahdollisista muista artikkeleista) käytän niiden uudesti vuonna 1999 *Collected Papers* teoksessa julkaistuja versioita. Näissä viittauksissa käyttämäni sivunumerot vastaavat siten *Collected Papers* teoksen sivunumeroita. Rawlsin vuonna 1977 julkaisemasta *The Basic Structure as a Subject* artikkelista käytän hänen *Political Liberalism* (1993/1996) teokseen sisällyttämää tämän artikkelin laajennettua versiota.

Arrown 1973 julkaisemista *Some Ordinalist-Utilitarian Notes on Rawls's Theory of Justice* ja Rawlsin *Principle of Just Saving* artikkeleista käytän hänen *Social Choice and Justice* teoksessa vuonna 1984 uudesti julkaisemia versiota. Kun viitataan näihin artikkeleihin, viittauksen sivunumerot vastaavat *Social Choice and Justice* teoksen sivunumeroita. Harsanyin vuonna 1953; 1955 ja 1975 julkaisemista artikkeleista käytän hänen *Essays on Ethics, Social Behavior, and Scientific Explanation* teoksessa (1980) uudesti julkaistuja versioita. Kun viitataan näihin artikkeleihin viittauksessa käytetyt sivunumerot vastaavat *Essays on Ethics, Social Behavior, and Scientific Explanation* teoksen sivunumeroita. Harsanyin 1977 julkaisemasta artikkelista käytän *Utilitarianism and beyond* teoksessa 1982 uudesti julkaistua versiota. Kun viitataan tähän artikkeliin, viittauksen sivunumero vastaa *Utilitarianism and beyond* teoksen sivunumeroita. Aina kun käytän Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* jälkeen julkaisemaa tuotantoa, pyrin välttämään tuomasta *Oikeudenmukaisuusteorialle* vierasta tai uutta ainesta keskusteluun.

³⁶ Tieteen retoriikasta ja retoriikasta yleensä (ks. Palonen & Summa 1996; Perelman 1996; Perelman & Olbrechts-Tyteca 1996; Aristoteles 1997; Kakkuri-Knuuttila 1998).

1.4. Tutkimuksen keskeiset tulokset

Tutkimusongelmani ja tapani lähestyä sitä vaativat tarkkaa ja yksityiskohtaista paneutumista erityisesti Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaan* sekä ongelmalleni relevantteihin osiin hänen myöhemmästä tuotannostaan. Työskentelyni on tuottanut kaksi päätulosta, jotka liittyvät läheisesti toisiinsa. Osoitan tutkimuksessani, että erityisesti Arrow ja Harsanyiin tulkinnat Rawlsin teoriasta mahdollistavat sen, että angloamerikkalaisessa poliittisessa filosofiassa utilitarismin korvannut Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys näyttäytyy normatiivisessa valtavirtataloustieteessä utilitarismin heikkona erikoistapauksena. Esitän työssäni, millä tavoin Arrow ja Harsanyiin tuottama Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* utilitaristinen tulkinta ei ota huomioon eräitä keskeisiä Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* piirteitä. Vastaan tutkimuksessani myös näiden merkittävien taloustieteilijöiden Rawlsin teorian keskeisimpiin arvosteluihin. Teen tämän siten, että esittelen Arrow ja Harsanyiin omaksumaa Rawlsin teorian lukutapaa vahvemman tavan tulkita Rawlsin teoriaa. Osoitan tämän lukutavan avulla, miten Arrow ja Harsanyi päätyvät näkemään Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen utilitarismin erikoistapauksena. Samalla tulen esittäneeksi eräitä keskeisiä syitä, jotka selittävät Rawlsin normatiivisessa taloustieteessä saamaa vähäistä ymmärrystä.³⁷

Sanoin aiemmin, että tutkimukseni on teoreettinen työ. En tarkoita tällä vain sitä, että aineisto jota analysoin, on teoreettista kirjallisuutta. En myöskään sovelta aineistooni yksinkertaisesti jotain ulkokohtaista argumentaation analysoinnin oppia. Tutkimukseni teoreettisuus viittaa siihen, että olen kehittänyt tutkimusprosessini aikana itsenäisesti Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* ja tutkimukselleni hänen myöhemmän tuotantonsa relevantteja osia koskevan lukutavan, jota sovellan Rawlsin teoriasta taloustieteessä käydyn keskeisen keskustelun analysointiin. Tapani lukea Rawlsia ja hänen oikeudenmukaisuuskäsitystään

³⁷ Aineisto ja lähestymistapa, joita käytän tutkimuksessani, eivät mahdollista perinpohjaisen (esimerkiksi yksilöiden motiiveihin ja kykyihin pureutuvan) vastauksen tuottamista esimerkiksi siihen kysymykseen, miksi Arrow ja Harsanyi tulkitsevat Rawlsin teorian siten kuin tekevät? Jonkin verran avoimeksi jää myös se, miksi juuri Arrow ja Harsanyiin Rawlsin teoriaa koskeva taloustieteellinen tulkinta näyttää menestyneen taloustieteessä paremmin kuin esimerkiksi Senin tai Phelps'n Rawlsin teoriaa koskevat näkemykset? Jonkinlaisia näihin kysymyksiin liittyviä alustavia arvauksia on kuitenkin mahdollista esittää tarkastelemalla esimerkiksi mikrotaloustieteen kokonaisrakennetta ja erityisesti utilitaristisen oikeudenmukaisuutta koskevan lähestymistavan mukaan järjestäytyvän hyvinvoinnin taloustieteen asemaa tämän rakenteen osana. Esitän työni pohdintaosassa joitakin tämäntapaisia keskustelunavauksia.

koskevaa taloustieteellistä keskustelua pyrkii ottamaan huomioon Rawlsin omat menetelmäänsä ja sen taustoja koskevat kommentit.

Mikä sitten on tämä Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* ja hänen oikeudenmukaisuuskäsitystään koskevan taloustieteellisen keskustelun lukutapa, jonka esitän tutkimukseni yhtenä tuloksena? Nähdäkseni olennainen puute Arrow ja Harsanyin Rawlsin teorian tulkinnoissa on se, että he eivät kiinnitä tarpeeksi huomiota Rawlsin tapaan oikeuttaa oma oikeudenmukaisuuskäsityksensä.³⁸ Rawlsin teoria tuleekin helposti tulkituksi utilitaristisesti, mikäli Rawlsin Aristoteleelta ja Sidgwickiltä omaksuma *ilmiöiden pelastamisen metodi* (IP-metodi) jätetään huomioimatta. Näin käy helposti, koska Rawls keskittyy teoriassaan lähinnä harjoittamaan tämän metodin mukaista argumentaatiota, korostaa ehkä liiaksikin sen yhtä osaa (alkuasema-argumenttia) ja esittelee lähinnä tämän argumentaatioprosessin päämäärää (*reflective equilibrium*). Rawls kylläkin mainitsee itse yhdessä teoksensa kohdassa, että hänen metodinsa vastaa pohjimmiltaan Aristoteleen menetelmää *Nikomakhoksen etiikka* teoksessa ja, että sillä on läheiset suhteet Sidgwickin *The Methods of Ethics* teoksen menetelmään (Rawls 1972, 51 n26).³⁹ Nähdäkseni Rawlsin menetelmän tarkasteleminen juuri Aristoteleen välityksellä on valaisevaa. Aristoteles harjoittaa metodinsa mukaista argumentaatiota suhteellisen yksinkertaisissa ja selkeissä yhteyksissä. Sidgwick sitä vastoin soveltaa menetelmäänsä (samoin kuin Rawls) huomattavasti monimutkaisempiin teoreettisiin keskusteluihin. Tärkein ero lieenee siinä, kuten Martha Nussbaum eräässä keskustelussamme totesi, että Aristoteles ratkaisee yksittäisiä käsitteitä koskevia ongelmia kun taas Rawls ratkaisee kokonaisia teorioita koskevia kysymyksiä. Usein on niin, että monimutkaiselta vaikuttava teoreettinen keskustelu selkeytyy, kun sen perusrakenteen näkee yksinkertaisemmassa yhteydessä. Lisäksi tukeutumalla Aristoteleen menetelmää tutkineiden filosofien töihin IP-metodi on mahdollista esittää suhteellisen kiteytetysti, joka auttaa puolestaan parhaassa tapauksessa selkeyttämään Rawlsin ensi silmäyksellä melko monimutkaiselta vaikuttavaa argumentointia.

³⁸ Itse asiassa Arrow ja Harsanyi keskittyvät liaksi Rawlsin pyrkimykseen osoittaa, että hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä tulisi valituksi nk. alkuasemassa. Rawlsin alkuasema-argumentti on kuitenkin vain osa hänen laajempaa tapansa oikeuttaa oma oikeudenmukaisuuskäsityksensä.

³⁹ Aristoteleen metodista tarkemmin (ks. esim. Lloyd 1968; Nussbaum 1986; Bolton 1991; Witt 1992; Kakkuri-Knuuttila 1993; Sihvola 1994). Sidgwickin metodista (ks. Schneewind 1963; 1977). Samanlaisuuksista Rawlsin, Sidgwickin ja Aristoteleen menetelmien välillä (ks. Barnes 1980; Nussbaum 2000; Sihvola 2004).

Ilmiöiden pelastamisen metodin mukainen yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuskäsityksen oikeutus etenee pääpiirteissään siten, että aluksi esitetään vaikutusvaltaiset yhteiskunnassa esiintyvät käsitykset oikeudenmukaisuudesta. Seuraavaksi paikannetaan niihin mahdollisesti sisältyvät ongelmat eli aukot ja ristiriitaisuudet sekä vahvuudet. Mikäli vallitseviin yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta koskeviin käsityksiin sisältyy ongelmia, niihin esitetään ratkaisut. Lopuksi ratkaisut oikeutetaan osoittamalla niiden kyky selvittää vallitsevien oikeudenmukaisuutta koskevien kantojen ongelmat ristiriidattomasti sekä kyky pelastaa käsitysten arvokkaat osat (tärkeimmät harkitut oikeudenmukaisuusvakaumukset). Rawls nimittää tämänkaltaisen argumentaatioprosessin tuloksena mahdollisesti saavutettavaa lopputilaa *harkintatasapainoksi* (*reflective equilibrium*). Harkintatasapainossa teorian suosittelemat periaatteet ovat harmoniassa harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumustemme kanssa tai laajentavat niitä sopivasti. (Rawls 1972, 19-22, 46-53.)⁴⁰

Pyrkimys pelastaa edeltävien teorioiden keskeiset osat ilmenee muun muassa siinä, että Rawlsin teoria sisältää merkittäviä utilitaristisia aineksia. Tällä on retorista merkitystä sikäli, että näin tarjoutuu tilaisuus vakuuttaa utilitaristisia oikeudenmukaisuutta koskevia näkökantoja edustavat lukijat, joita Rawls pitää oman käsityksensä haastajina. Tämän lisäksi hän pyrkii vakuuttamaan kuitenkin myös ne lukijat, joiden oikeudenmukaisuutta koskevat harkitut näkemykset ja niitä vastaavat oikeudenmukaisuuskäsitykset ovat ristiriidassa utilitarismin kanssa. Rawlsin pyrkimyksenä ei ole esittää utilitarismia täysin virheellisenä tai hylättävänä oppina, vaan arvokkaita ja myös vähemmän arvokkaita osia sisältävänä käsityksenä oikeudenmukaisuudesta. Hän yrittää pelastaa omalla oikeudenmukaisuuskäsityksellään utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsitykseen sisältyvät arvokkaat osat ja korjata siihen sisältyvät puutteet. Vastaavasti hän toimii suhteessa lukijoihinsa, joiden harkitut oikeudenmukaisuusvakaumukset ja niitä vastaavat oikeudenmukaisuuskäsitykset ovat ristiriidassa utilitarismin oikeudenmukaisuusopin kanssa.

⁴⁰ IP-metodiin on siis sisäänrakennettu eräänlainen demokraattisuuden periaate: uuden teorian kehittelijät voivat toivoa saavansa puolelleen perinteisten näkemysten kannattajat sikäli kuin nämä hyväksyvät esitetyn argumentaation, nämä voivat nähdä aiempien näkemystensä puutteet, sekä edelleen pitää kiinni niiden ydinkohdista.

Vaikka Rawlsin oma käsitys sisältää ilmiöiden pelastamisen menetelmän mukaisesti merkittäviä utilitaristisen oikeudenmukaisuuskäsityksen arvokkaita osia, tämä ei oikeuta Arrow'n ja Harsanyi'n esittämää Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen utilitaristista tulkintaa, eikä tämän tulkinnan varaan perustuvaa kritiikkiä. Jonkin verran ironista on lisäksi se, että Rawls kykenee esittämään menetelmällään ratkaisun esimerkiksi Arrow'n ja Harsanyi'n väliseen omaisuustasa-arvoa ja tuottavuusperiaatetta koskevaan erimielisyyteen.

Tapani lukea Rawlsin teoriaa osoittaa myös, että Amartya Senin toimintavalmiuksien käsitteelle rakentuvan taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevan lähestymistavan ja Rawlsin lähestymistavan erot eivät ole niin suuret kuin ensisilmäyksellä voisi luulla. Tässä yhteydessä on tärkeää ottaa huomioon, että Rawlsin pyrkimyksenä on esittää utilitarismille vaihtoehtoinen systemaattinen tapa lähestyä oikeudenmukaisuutta. Tämä lähestymistapa pyrkii luonnollisesti pelastamaan utilitarismin systemaattisuuden, jota Rawls pitää sen yhtenä vahvuutena (Rawls 1972, 52). Samalla Rawlsin lähestymistapa pyrkii kuitenkin huomioimaan kontekstiherkkyyden ajatuksen tai sen, että kelvollisen jotain kohdetta säätelevän periaatteen tulee ottaa huomioon säätelemänsä kohteen luonne (Rawls 1972, 29). Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä ja sen eri osia arvioitaessa onkin tärkeää huomata, ettei hänen käsityksensä ole tarkoitettu lopulliseksi vastaukseksi yhteen kaikenkattavaan oikeudenmukaisuuden ongelmaan. Sen sijaan se on tarkoitettu ensisijaisesti demokraattisen yhteiskunnan perusrakenteen oikeudenmukaisuuskäsitykseksi. Rawls esittääkin teoriassaan systemaattisen tavan lähestyä tämän yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisun pohjalta muita merkittäviä oikeudenmukaisuuskysymyksiä. Kun tämä Rawlsin lähestymistavan peruspiirre otetaan huomioon, Senin voi nähdä vievän lähestymistavallaan myös Rawlsin teoriaa eteenpäin taloustieteissä. Itse asiassa Sen näyttää kehittävän lähestymistavallaan myös Rawlsin teoriaa. Rawlsin teoriaa koskeva tulkintani antaakin joitain alustavia ideoita siitä, mitä annettavaa Rawlsilla on taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmasta kiinnostuneelle taloustieteelle ja mitä annettavaa taloustieteilijöillä on käytännöllisistä poliittisista kysymyksistä kiinnostuneelle poliittiselle filosofialle.

Tapani lukea Rawlsia johtaa luontevasti myös siihen, että hänen eroperiaatteensa tulkitaan yritykseksi laajentaa demokraattisten kansalaisten harkitut oikeudenmukaisuusvakaumukset talouden alalle. Joshua Cohen on korostanut artikkelissaan *Democratic Equality* (1989)

ansiokkaasti tätä Rawlsin taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevan lähestymistavan piirrettä. Pidän tutkimukseni yhtenä panoksena sitä, että hahmotan Rawlsin systemaattisen argumentaatioprosessin, jonka läpikäynti saa Rawlsin ajattelemaan, että eroperiaate laajentaa sopivasti demokraattisten kansalaisten harkitut vakaumukset talouden alalle. Edmund Phelps on jo vuonna 1973b julkaisema *Taxation of wage income for economic justice* artikkeli, jossa hän tulkitsee Rawlsin eroperiaatteen luontevaksi utilitarismin tehokkuuspainotuksen ja tiukan tasa-arvokannan väliseksi Schellingin polttopisteeksi, näyttääkin sisältävän varsin kiinnostavan Rawlsin teoriaa koskevan oivalluksen.⁴¹ Ehkä tämä Phelps on eroperiaatetta koskeva tulkinta luo eroperiaatteen ympärille kuitenkin liiaksi intuitiivisuuden leimaa, joka on mahdollisesti estänyt Phelps on tulkinnan yleistymistä taloustieteissä. Lisäksi Phelps nimittää artikkelissaan eroperiaatetta utilitarismin ja tiukan tasa-arvokannan väliseksi kompromissiksi, joka puolestaan johtaa ajatukset helposti poliittisten lehmänkauppojen pariin ja näin ollen harhaan. Rawlsin eroperiaatteen tueksi esittämän systemaattisen argumentaatioprosessin esittely voikin olla sopivampi tapa osoittaa, että Rawlsilla on annettavaa taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen vakavasti suhtautuvalle normatiiviselle taloustieteelle.

1.5. Tutkimuksen eteneminen

Työni toisessa luvussa esittelen tapani tulkita Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä ja sitä koskevaa taloustieteellistä keskustelua. Kutsun tätä Rawlsin harjoittamaa suhteellisen vakaaseen harkintatasapainoon tähtäävää oikeudenmukaisuuskäsityksen oikeutusprosessia *Ilmiöiden pelastamisen menetelmäksi (IP-metodi)*. Havainnollistan tapani tulkita Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* ja sitä koskevaa taloustieteellistä keskustelua siten, että esitän tässä luvussa, kuinka Rawls ratkaisee oikeudenmukaisuuskäsityksellään Arrow ja Nozickin välisen omaisuustasa-arvoa ja tuottavuuseriaatetta koskevan erimielisyyden. Tämän argumentaation voi nähdä osittaisena vastauksena Arrow ja Harsanyiin substantiaaliseen kritiikkiin, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys johtaa epäintuitiivisiin tai ihmisten arkijärjen vastaisiin näkemyksiin niukkojen resurssien oikeudenmukaisista jaoista. Samalla tämä argumentaatio horjuttaa alustavasti Arrow ja Harsanyiin yleisempää kriittistä väitettä, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys on utilitarismin heikko erikoistapaus.

⁴¹ Myös Rawls näyttää vahvistavan tämän Phelps on tulkinnan ja liittää sen vastavuoroisuuden ideaan (ks. Rawls 2001, 123).

Rawls ei keskity *Oikeudenmukaisuusteoriassa* yksittäisten poliittisten arvojen väliin konflikteihin. Sen sijaan hän pyrkii esittämään teoriassaan utilitarismille vaihtoehdoisen demokraattiseen yhteiskuntaan soveltuvan oikeudenmukaisuuskäsityksen tai systemaattisen lähestymistavan yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen. Työni kolmannessa luvussa esittelen tulkintani Rawlsin tavasta rakentaa utilitarismille vaihtoehtoinen systemaattinen lähestymistapa yhteiskunnallisen ja taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin. Esittelen erityisesti Rawlsin määrittelemän yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman, jonka yhteydessä hän kyseenalaistaa utilitaristisen oikeudenmukaisuuskäsityksen ja jonka ratkaisun pohjalta hän lähestyy muita merkittäviä oikeudenmukaisuuskysymyksiä. Esittelen tässä luvussa myös tulkintani yhdestä oleellisesta Rawlsin eroperiaatteen oikeutuksesta, joka ei perustu alkuasema-konstruktioon. Tässä luvussa vastaan myös John Harsanyin artikkelissa *Equality, Responsibility, And Justice As Seen From A Utilitarian Perspective* (1991) esittämiin Rawlsin teorian substantiaalisiiin arvosteluihin.

Luvussa neljä esittelen tulkintani Rawlsin alkuasemaan perustuvasta tavasta oikeuttaa oma oikeudenmukaisuuskäsityksensä. Tarkastelen Rawlsin alkuasema-argumentin suhdetta hänen muihin tapoihinsa oikeuttaa oma oikeudenmukaisuuskäsityksensä sekä Rawlsin alkuasema-argumentin luonnetta. Tässä luvussa erityisen huomion kohteena on niin kutsutun maximin-päätössäännön asema Rawlsin teoriassa ja alkuasema-argumentissa. Esittelen myös Kenneth Arrown ja John Harsanyin esittämän ja taloustieteessä vaikutusvaltaiseksi osoittautuneen Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen maximin-kritiikkiin. Sen mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys perustuu formaalissa päätösteoriassa jo suhteellisen kauan sitten uskottavuutensa menettäneen maximin-päätössäännön varaan. Vastaan luvussa neljä tähän taloustieteelliseen Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen arvosteluun.

Luvussa viisi esittelen Kenneth Arrown ja John Harsanyin esittämän Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen epäintuitiivisuus-kritiikin. Tämän arvostelun mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys johtaa ihmisten arkijärjen vastaisiin näkemyksiin niukkojen resurssien oikeudenmukaisista jaoista. Vastaan luvussa viisi tähän taloustieteelliseen Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen arvosteluun. Tarkastelen luvussa viisi myös Arrown ja Harsanyin Rawlsin säästämisperiaatetta koskevia näkemyksiä. Lisäksi arvioin Amartya Senin

Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä osin arvostelevia ja osin puolustavia näkemyksiä ja vertailen Senin ja Rawlsin lähestymistapoja taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen.

Työni viimeisessä yhteenveto- ja pohdintaluvussa esitän tutkimukseni keskeiset tulokset yksityiskohtaisesti ja tutkimusprosessin aikana syntyneitä jatkotutkimusideoita. Pohdin myös poliittisen filosofian ja taloustieteen välisen yhteistyön mahdollisuuksia ja tarpeellisuutta lähestyttäessä taloudellisen oikeudenmukaisuuden kaltaisia käytännöllisiä ja samalla teoreettisesti haastavia ongelmia.

2. Aristoteleen ilmiöiden pelastamisen metodi ja Rawlsin harkintatasapainoon tähtäävä argumentaatioprosessi

2.1. Johdanto

John Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* yhtä keskeistä metodologista käsitettä voi kutsua suomeksi *harkintatasapainon* (*reflective equilibrium*) nimellä. Toisinaan myös itse *Oikeudenmukaisuusteorian* menetelmää nimitetään harkintatasapainon metodiksi. Sen sanotaan olevan argumentatiivinen menetelmä, jolla Rawls kehittää ja oikeuttaa instituutioita ja käytänteitä arvioivan oikeudenmukaisuuskäsityksensä (ks. esim. van der Burg & van Willenburg 1998). Rawlsin tapaa argumentoida teoriassaan on kuitenkin hiukan liian epämääräistä kutsua harkintatasapainon metodiksi. Pikemminkin harkintatasapainon käsite viittaa Rawlsin teoriassa hänen argumentatiivisen prosessinsa päämäärään tai hänen metodinsa mahdolliseen lopputulokseen.⁴² Rawlsin teoksessa harkintatasapaino onkin *tavoiteltava tila*, jossa oikeudenmukaisuusteorian suosittelemat periaatteet ovat harmoniassa harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumustemme kanssa tai laajentavat niitä sopivasti (Rawls 1972, 19-22, 46-53). Koska Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys koskee yhteiskunnan perusrakennetta, harkintatasapaino on hänen teoriansa mahdollinen tulos samalla, kun se on mahdollinen yhteiskunnallinen tila.

Harkintatasapaino on tavoiteltava tai houkutteleva tila yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kysymyksissä. Mikäli yhteiskunnan perusrakennetta säätelevä oikeudenmukaisuuskäsitys on harkintatasapainossa, voi ajatella, että tämä yhteiskunta käyttää kansalaisiinsa kohdistuvaa poliittista ja taloudellista valtaa legitiimisti. Olisihan tällaisen yhteiskunnan perustava poliittisen ja taloudellisen vallankäytön mekanismi yhdenmukainen kansalaisten omien harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumusten kanssa. Rawlsille harkittuja vakaumuksia ovat sellaiset arvostelmat, joihin päädymme, kun käytämme moraalisia kykyjamme ilman vääristymiä (1972, 47). Harkitut oikeudenmukaisuusvakaumukset vaativat

⁴² Olen kiitollinen Martha Nussbaumille tästä keskustelussamme esittämästä Rawlsin metodologiaa koskevasta huomautuksesta.

hänen mukaansa suotuisia olosuhteita. Arvostelmia, jotka tehdään esimerkiksi epäroiden, peloissaan, kiihtyneenä tai joita vääristävät omien etujemme ajaminen, ei lasketa suotuisissa olosuhteissa tehtyjen harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumusten joukkoon (Rawls 1972, 19, 47). Rawlsin mukaan harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumusten joukkoon kuuluvat esimerkiksi orjuuden ja rotusorron tuomitseminen vääryyksiksi tai uskonnollisen suvaitsevaisuuden näkeminen oikeudenmukaiseksi (Rawls 1972, 19). Näiden kaltaiset harkitut oikeudenmukaisuusvakaumukset toimivat Rawlsille ainakin väliaikaisina kiintopisteinä, joihin nähden eri oikeudenmukaisuuskäsityksiä tai -periaatteita testataan ja joihin yhteensopivuutta edellyttämme miltä tahansa oikeudenmukaisuuskäsitykseltä (1972, 20).

Rawls pyrkii kehittämään ja oikeuttamaan *Oikeudenmukaisuusteoriassaan* ensisijaisesti oikeudenmukaisuuskäsityksen (*oikeudenmukaisuus reiluutena*), jonka periaatteet ovat sopusoinnussa suhteellisen vakaasti demokraattisten kansalaisten yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta koskevien harkittujen vakaumusten kanssa. Hänen pyrkimyksensä on samalla kehittää ja oikeuttaa teoriassaan oikeudenmukaisuuskäsitys, joka laajentaa demokraattisten kansalaisten harkittuja poliittisia oikeudenmukaisuusvakaumuksia sopivasti sellaisiin yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin, joissa kansalaiset tarvitsevat opastusta. Kuten jo aiemmin sanoin, olemme hänen mukaansa suhteellisen vakuuttuneita siitä, että esimerkiksi uskonnollinen suvaitsemattomuus ja rodullinen syrjintä ovat epäoikeudenmukaisia. Sitä vastoin taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksissä oikeudenmukaisuusvakaumuksemme eivät ole yhtä selviä ja näissä kysymyksissä tarvitsemme enemmän opastusta (ks. Rawls 1972 19-20).

Eräs Rawlsin erityisesti taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevan lähestymistavan tärkeä piirre on se, että siinä demokraattisten kansalaisten suhteellisen pysyvät ja selvät poliittista oikeudenmukaisuutta koskevat harkitut vakaumukset toimivat kiintopisteinä ”suunnistettaessa” kohti taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisua. Voisikin sanoa, että Rawlsin lähestymistavassa käytetään kiinnostavasti demokraattisen yhteiskunnan sosiaalista pääomaa etsittäessä ratkaisuja käytännössä merkittäviin taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin. Tämän lähestymistavan yhtä perusideaa on järkevää käyttää myös yritettäessä ymmärtää Rawlsin omaa ”matkantekoa” kohti harkintatasapainoa. Koska Rawlsin teorian argumentaatioprosessia pidetään yleisesti vähintäänkin

kompleksisena, voi olla tarpeen esittää tämän matkan keskeiset metodiset periaatteet hiukan tarkemmin kuin Rawls itse tekee *Oikeudenmukaisuusteoriassa*. Niiden määrittämiseksi on tärkeää ottaa huomioon, että Rawls mainitsee yhdessä teoksensa kohdassa, että hänen metodinsa vastaa pohjimmiltaan Aristoteleen menetelmää *Nikomakhoksen etiikka* (=NE) teoksessa ja että sillä on läheiset suhteet Sidgwickin *The Methods of Ethics* teoksen menetelmään (Rawls 1972, 51 n26). Samanlaisuuksista Rawlsin, Sidgwickin ja Aristoteleen menetelmien välillä (ks. Barnes 1980; Nussbaum 2000c; Sihvola 2004).⁴³

Miksi sitten juuri Aristoteleen menetelmä *Nikomakhoksen etiikka* teoksessa, jolle osuvin nimitys mielestäni on *ilmiöiden pelastamisen menetelmä* (IP-metodi), voisi olla sopiva kiintopiste lähestyttäessä Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* argumentaatioprosessia? Tutkimusprosessini alussa IP-metodi oli yksi työhypoteesini, jota testasin suhteessa sille vaihtoehtoihin oletuksiin. Tarkastelin tässä vaiheessa esimerkiksi (IP-metodille vaihtoehtoista) oletusta, jonka mukaan Rawlsin teoriassa yritetään johtaa deduktiivisesti oikeudenmukaisia yhteiskuntaa koskevat aksioomat perustavammasta alkuasemasta käsin. Pohdin myös sitä, pyrkikö Rawls oikeuttamaan oikeudenmukaisuuskäsityksensä sen yksittäisiä tapauksia koskevien seurausten nojalla.⁴⁴ Kun tutustuin yhä tarkemmin Rawlsin aktuaaliseen argumentointitapaan, minusta alkoi näyttää siltä, että siitä saa parhaimman otteen IP-metodin mukaisella lähestymistavalla. Kun olin tehnyt jo jonkin aikaa Rawlsin argumentaation analyysia mainitusta näkökulmasta käsin, raportoin ideani ohjaajalleni, joka saattoi pian tietooni Jonathan Barnesin artikkelin *Aristotle and the Methods of Ethics* (1980). Tämä kirjoitus osoitti, että en ole ensimmäinen enkä ainut tutkija, joka suhtautuu vakavasti Rawlsin mainintaan omansa ja Aristoteleen menetelmien yhtymäkohdista. Suhteellisen pian tämän jälkeen sain myös tietää, että Martha Nussbaum on julkaissut artikkelin *Equilibrium: Scepticism and Immersion in Political Deliberation* (2000c), jossa hän lukee Rawlsia IP-metodin näkökulmasta.

⁴³ Aristoteleen metodista tarkemmin (ks. esim. Lloyd 1968; Nussbaum 1986; Bolton 1991; Witt 1992; Kakkuri-Knuuttila 1993; Sihvola 1994). Sidgwickin metodista (ks. Schneewind 1963; 1977).

⁴⁴ Amartya Sen kutsuu tämänkaltaista moraalisen periaatteen arvostelua case-implikaatio kritiikiksi (1982a, 353). Tämänkaltaisen moraaliperiaatteiden kritiikin ja oikeutuksen metodi on tavallinen soveltavan etiikan keskusteluissa (ks. esim. Häyry 2000).

Aristoteleen menetelmää tutkineiden filosofien työn käyttö Rawlsin argumentaation jäsentämisessä edustaa nähdäkseni sopivaa filosofisen pääoman käyttöä modernin oikeudenmukaisuuskeskustelun analysointiin. Tämä lähestymistapa on linjassa myös Rawlsin oman yhteiskuntafilosofisen projektin lähtökohtien kanssa. Sen lisäksi, että *Oikeudenmukaisuusteorian* filosofian historiallinen kehys on rikas, myös Rawlsin Harvardissa 1960-luvulla alkaneet ja 1990-luvulle saakka jatkuneet moraalifilosofiaa ja poliittista filosofiaa käsitelleet luennot keskittyivät juuri näiden filosofian alojen (Aristoteleesta nykypäivään ulottuvaan) historiaan (Reath, Herman & Korsgaard 1997). Rawls pyrki opettamaan luennoillaan oppilailleen sellaista suhdetta moraalifilosofian ja poliittisen filosofian historiaan, jossa tätä perinnettä käytetään tärkeänä resurssina yritettäessä ymmärtää alan nykyisiä yhteiskunnalliselle käytännölle merkittäviä ja pysyvää arvoa omaavia ongelmia. Tässä lähestymistavassa filosofista ja filosofian historiallista työtä ei nähdä toisistaan erillisinä. Sen sijaan Rawlsin opetus pohjautui ajatukselle, että filosofian historiallinen työ tarjoaa tavan löytää etiikan teorioiden rakenteellisia piirteitä, jotka ovat nykykeskusteluissa tärkeitä, vaikka nämä historialliset näkemykset tai teoriat eivät olisikaan enää kaikilta osin hyväksyttäviä. Rawlsin opetus perustuikin oletukselle, että hänen kursseillaan käsittelemänsä teoriat sisältävät ainakin osittaisia totuuksia niistä asioista joita ne koskevat tai käsittelevät. (ks. tarkemmin Reath, Herman & Korsgaard 1997; Rawls 2000.)

Aristoteleen menetelmää tutkineiden filosofien työn pohjalta IP-metodi on mahdollista esittää suhteellisen kiteytettynä, joka auttaa puolestaan parhaassa tapauksessa selkeyttämään Rawlsin ensi silmäyksellä melko monimutkaiselta vaikuttavaa argumentointiprosessia. Rawlsin ja Aristoteleen menetelmien välillä on siis tärkeitä yhtymäkohtia. Tästä huolimatta on myös syytä muistaa, että mainitut filosofit soveltavat metodejaan jonkin verran erilaisiin kohteisiin. Tärkein ero lieneekin siinä, että Aristoteles ratkaisee yksittäisiä käsitteitä koskevia ongelmia kun taas Rawls ratkaisee kokonaisia teorioita koskevia kysymyksiä.⁴⁵

⁴⁵ Aristoteleen IP-menetelmässä on kysymys yksittäisiä käsitteitä koskevien ongelmien tietynlaisen ratkaisuprosessin askeleista, jossa pyritään hyödyntämään aikaisempaa sosiaalista pääomaa. Sikäli kuin esimerkiksi Charles Sanders Piercen abduktivismin yhteydessä halutaan puhua tieteellisen *keksimisen* menetelmästä, strategiasta tai kenties myös logiikasta (ks. Paavola 2004) näitä nimityksiä voidaan yhtä oikeutetusti käyttää myös IP-menetelmästä. Itse puhun mieluummin *tutkimuksen* menetelmästä sen harhakuvan välttämiseksi, että kaikki keksimisen vaiheet olisivat ennalta kuvattavissa. Joka tapauksessa IP-menetelmä samoin kuin abduktivismi ovat osoitus hypoteettis-deduktiivisen menetelmän kestävämmyydestä siltä osin kuin se kieltää hypoteesien muodostusta koskevan tiedon menetelmän. On huomattava, että abduktivismikeskustelussa esimerkit ovat luonnontieteen alalta, kun taas tässä kohteena on yhteiskuntatieteen alaan kuuluva

Tämä luku jakautuu kahteen pääosaan. Kappaleessa 2.2. esittelen Aristoteleen *ilmiöiden pelastamisen menetelmän* pääpiirteet. Aristoteleen menetelmän esitykseni tukeutuu lähinnä hänen *Nikomakhoksen etiikka* teoksensa suhteellisen systemaattiselle lukemiselle ja hänen menetelmäänsä laajemmin tutkineiden filosofien työlle.⁴⁶ Aristoteleen metodin yksi pedagoginen vahvuus on sen eksplikoitavuus yksittäisiä käsitteitä koskevien ongelmien ratkaisemisen yhteydessä. Sillä onkin mahdollista jäsentää sekä selkeyttää myös keskusteluja, jotka koskevat kokonaisten oikeudenmukaisuusteorioiden tai oikeudenmukaisuuskäsitysten rakenteita. Erityisesti Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* koskevalle taloustieteelliselle keskustelulle tämä Aristoteleen menetelmän piirre on tärkeä. Kun Aristoteleen menetelmää verrataan Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* argumenttiprosessiin, on kuitenkin tärkeää muistaa myös näiden menetelmien sovelluskontekstien jonkinasteiset erot Aristoteleella ja Rawlsilla.

IP-metodia on mahdollista soveltaa eri vaikeusasteen omaaviin tapauksiin tai oikeudenmukaisuusongelmiin. Helpoin tapaus on se, missä harkitut oikeudenmukaisuusvakaumukset (ja niitä vastaava tai tulkitseva teoreettinen oikeudenmukaisuuskäsitys) voidaan hyväksyä sellaisenaan, koska niiden (tai sen) kritisoimiseen ei ole mitään syytä tai tarvetta. Toiseksi helpoimpia ovat ne tapaukset, joissa ratkaisu voidaan löytää vallitsevien harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumusten ja niitä vastaavien tai tulkitsevien oikeudenmukaisuuskäsitysten joukosta.

Kolmanneksi helpoimpia tai toiseksi vaikeimpia ovat ne tapaukset, joissa ratkaisun tuottaminen vaatii vallitsevien harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumusten ja niitä tulkitsevien oikeudenmukaisuuskäsitysten kvalifointia tai täsmentämistä. Aristoteleen esitystä tahdon heikkouden ongelmasta voi pitää esimerkkinä tämän vaikeusasteen omaavan filosofisen kysymyksen ratkaisusta. Esittelen tämän Aristoteleen ratkaisun, koska sen avulla

teorianmuodostus. Tästä seuraa ilmeisiä eroja teorianmuodostuksen lähtökohtana olevan tietoperustan (knowledge basis) suhteen.

⁴⁶ Olen kirjoittanut yhdessä Marja-Liisa Kakkuri-Knuutilan kanssa artikkelikäsitteilykirjoituksen *Justification in Rawls' A Theory of Justice – A Revival of Aristotelian Methods* (2002). Tämä käsillä oleva luku hyödyntää tätä kirjoitusta käsillä olevan tutkimuksen teemoihin sopivasti.

voi nähdä selvemmin, kuinka Rawls ratkaisee samalla vaikeusasteella olevan Arrowin ja Nozickin välisen omaisuustasa-arvoa ja tuottavuusperiaatetta koskevan kiistan.

Kaikista vaikeimpia ovat luonnollisesti ne ongelmat, joissa sopivan ratkaisun tuottaminen vaatii vallitsevien harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumusten ja niitä vastaavien oikeudenmukaisuuskäsitysten jonkinasteista ylittämistä tai ratkaisun hakemista ongelma-alueen ulkopuolelta. Aristoteleen tapa määritellä eettisessä teoriassaan eudaimonian tai hyvän elämän käsite edustaa ratkaisua tämän vaikeusasteen eettiseen kysymykseen. Esittelen tämän Aristoteleen ratkaisun lyhyesti, koska se toimii johdatuksena tässä tutkimuksessa myöhemmin esitettävään tapaan tulkita Rawlsin eroperiaate. Eroperiaatteen voi nimittää ajatella olevan yritys ratkaista taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymys siten, että ratkaisua tähän ongelmaan tai sen elementtejä haetaan myös itse ongelma-alueen ulkopuolelta poliittisen oikeudenmukaisuuden alalta.

Kappaleessa 2.3. osoitan kuinka Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* tietyt peruselementit voidaan nähdä ratkaisuna esimerkiksi eräiden hyvinvoinnin taloustieteilijöiden ja libertaristisen poliittisen filosofian edustajien väliin yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta koskeviin erimielisyyksiin. Esimerkiksi Kenneth Arrow kannattaa omien sanojensa mukaan niin kutsuttua *omaisuustasa-arvon* oletusta. Sen mukaan kaikki yhteiskunnan omaisuudet henkilökohtaiset kyvyt mukaan lukien ovat kuin yhteisenä varantona käytettävissä mitä tahansa oikeudenmukaisuuden vaatimaa jakoa varten (Arrow 1973a/1984). Tämä periaate ajautuu helposti ristiriitaan Robert Nozickin (1938-2002) teoksessa *Anarchy, State and Utopia* (1974) esittämän libertarismin ja siitä seuraavan *tuottavuusperiaatteen* kanssa, joka korostaa yksilön oikeutta omiin luontaisiin kykyihinsä ja asioihin, joita hän tuottaa näiden kykyjen avulla. Rawlsin eroperiaatteen tietyt piirteet edustavat hänen ratkaisuaan tähän ristiriitaan. Osoitan kappaleessa 2.3., että Rawlsin voi nähdä tuottavan ratkaisun tähän Arrowin ja Nozickin väliseen kiistaan melko samalla tavalla kuin Aristoteles ratkaisee tahdon heikkouden ongelman. Rawlsin ratkaisussa täsmennetään sekä omaisuustasa-arvon periaatetta että tuottavuusperiaatetta siten, että ne saadaan sopimaan samaan yhtenäiseen liberaalidemokraattiseen oikeudenmukaisuuskäsitykseen.

Kappaleessa 2.4. esitän lyhyesti kuinka Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen eräät piirteet suhtautuvat eräisiin Arrowin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä koskeviin kommentteihin. Osoitan tässä yhteydessä millä tavoin nämä Arrowin Rawlsin käsitystä koskevat näkemykset eivät ota huomioon Rawlsin IP-metodin mukaista tapaa ratkaista omaisuustasa-arvon ja tuottavuusperiaatteen välinen konflikti.

2.2. Ilmiöiden pelastamisen metodi ja sen tavoitteet

Aristoteellinen ilmiöiden pelastamisen metodi on hyvä pitää erillään samannimisestä tähtitieteellisten teorioiden kuuluisasta instrumentalistisesta ymmärryksestä. Ero näiden metodien välillä johtuu pääosin erilaisesta *ilmiö* termin tulkinnasta. Duhemin (1969/1908) mukaan ilmiöiden pelastaminen viittaa tähtitieteessä yritykseen systematisoida havaintoja matemaattisten mallien avulla. Kuten Owen osoitti, Aristoteleella *ilmiö* termi kattaa havaintojen lisäksi luotettavien henkilöiden arvostelmat tai näkemykset, joita varten hän kehittää termin *endoksa*.⁴⁷

Aristoteleen metodin kutsuminen ilmiöiden pelastamiseksi käy ymmärrettäväksi, kun otetaan huomioon sen rooli tieteellisessä ja filosofisessa tutkimuksessa. IP:n funktio on ratkaista ongelmat, jotka syntyvät ihmisten, ihmisryhmien tai koulukuntien ristiriitaisista näkemyksistä siten, että ratkaisu pyrkii pelastamaan näiden näkemysten osittaiset totuudet tai niiden osittaisen oikeellisuuden. IP ei kuitenkaan pyri mihinkään kompromissiin kuten esimerkiksi painotettuun keskiväliin, joka maksimoi eri kantoja edustavien osapuolten tyydytyksen. Sen sijaan IP tähtää teoreettiselle, filosofiselle argumentaatiolle pohjautuvaan ratkaisuun. IP:n mukaisessa argumentaatiossa osoitetaan usein, että ristiriidassa olevat näkökannat ovat ainoastaan näennäisesti tosia tai oikeita, ja että on mahdollista esittää ratkaisu ongelmaan, joka pelastaa mahdollisesti jokaisen näkökannan tärkeän osan. Ilmiö termin käyttö tässä yhteydessä on perusteltua, koska tiedon lähtökohtana on se miltä asiat meille näyttävät eli kuinka ne ilmenevät.

⁴⁷ Aristoteleen metodin nimesi ilmiöiden pelastamiseksi Owen (1961). Myös Nussbaum (1986) ja Kakkuri-Knuuttila (1993) käyttävät siitä tätä nimitystä.

Hyvän argumentille pohjautuvan aidon ratkaisun saavuttaminen osallistujien kesken vaatii tiettyjen reilulle keskustelulle tai vuoropuhelulle tyypillisten episteesien ja psykologisten ennakkoehtojen täyttymistä. Vuoropuheluun osallistujilla täytyy olla riittävästi kokemusta käsillä olevalle kysymykselle relevantin alan (tai relevanttien alojen) argumentatiivisesta keskustelusta. Tämä on tarpeen, jotta osallistujat kykenevät erottamaan epäreilut ja huonot argumentit reiluista ja kunnollisista argumenteista. Lisäksi jokaiselle keskusteluun osallistujalle tulee esittää argumentteja, joita hän pitää kunnollisina ja uskottavina. Rakentavaan vuoropuheluun osallistujien tulee jakaa myös epädogmaattinen asenne suhteessa omiin ja toisten näkökantoihin. Miten muuten he voivat hyväksyä sen, että oma lähtökohtainen kanta on ainoastaan osittain tosi tai oikea, ja että myös kaikkien muiden keskusteluun osallistujien kannat saattavat sisältää totuuden tai oikeellisuuden elementtejä? Lisäksi osallistujien tulee olla valmiita muuttamaan kantojaan hyvän argumentin pohjalta. Muuten minkäänlainen argumentaatioon perustuva sopimus ei olisi koskaan mahdollinen.⁴⁸ Lopuksi tällaiseen argumentatiiviseen prosessiin tarvittavien tiedollisten resurssien tulee olla riittäviä tai sopivia, jotta olisi mahdollista tuottaa hyväksyttäviä ratkaisuja esitettyihin ongelmiin.

2.2.1. IP Metodologia

IP-metodi on tullut tunnetuksi vasta 1960-luvulta lähtien uudenlaisen filosofian historiallisen tutkimuksen takia. Jo Platon tutki dialogeissaan filosofisen argumentoinnin loogisia аспекteja. Aristoteleen tehtäväksi jäi näiden aspektien kokoaminen systemaattiseksi metodologiaksi, joka tunnetaan nykyisin ilmiöiden pelastamisen metodin nimellä. Näin voi sanoa, vaikka näiden antiikin keskeisten filosofien keskinäisen työnjaon yksityiskohdat eivät olekaan vielä täysin selvillä. Platonin loogisten saavutusten yhtenä havainnollistuksena toimii hänen *Faidros*-dialogissaan esittämä ja yhdistämisen ja erottamisen metodiksi kutsumansa menetelmä.⁴⁹ Tämä metodi esitellään tapana ratkaista ongelma, joka syntyy kahdesta Sokrateen pitämästä puheesta, joissa hän puolustaa ristiriitaisia rakkautta koskevia näkemyksiä. Toisessa hän kannattaa näkemystä, jonka mukaan rakkaus on paha ja haitallinen asia ja toinen puhe esittää rakkauden hyvänä ja hyödyllisenä asiana.

⁴⁸ Jo Platon on sensitiivinen suhteessa mielekkään vuoropuhelun ennakkoehtoihin *Valtio* teoksensa Kirjassa I. Remes osoittaa tämän paperissaan *Avoim keskustelu ja sen vibolliset* ja kritisoi Popperin kuuluisaa *Avoim yhteiskunta ja sen vibolliset* teoksessa esittämää kantaa.

⁴⁹ Platonin *Faidros*-dialogista tarkemmin (ks. Cooper 1997).

Platonin metodin soveltaminen tähän ongelmaan etenee siten, että ensiksi kerätään yhteen erilaiset rakkauden muodot, kuten hullu rakkaus. Tämän jälkeen rakkaus jaetaan systemaattisesti eri lajeihin (265a-266b). Näin Sokrates kykenee erottamaan inhimillisen sairauden aiheuttaman hulluuden, joka on huonoa, jumalallisesta hulluudesta, joka on hyvää. Tämä metodi on selvä esimerkki tavasta ratkaista ristiriitoja, jotka aiheutuvat käsitteellisestä hämäryydestä tai liiallisista yleistyksistä. Ristiriitojen ratkaisun metodologiana IP soveltuu kuitenkin monenlaisiin tilanteisiin, kun taas yhdistämisen ja erottamisen metodi voidaan lukea sen erityiseksi alatapaukseksi.

Yksi usein lainattu kohta, jossa Aristoteles kuvaa metodiaan, löytyy *Nikomakhoksen etiikka* teoksen VII kirjan 1. luvusta tahdon heikkouden (*akrasia*) ongelmaa käsittelevän melko pitkän esityksen alusta. Koska Aristoteles kuvaa tässä kohdassa metodinsa perusideat varsin selvästi, esitän sen kokonaisuudessaan.

Ja tässä, kuten muissakin tapauksissa, on ensiksi todettava, miten asiat näyttävät olevan, ja keskusteltuamme vaikeuksista meidän on osoitettava kaikkien näitä asioita koskevien näkemysten paikkansapitävyys, tai jos se ei ole mahdollista, ainakin useimpien ja tärkeimpien. Sillä jos vaikeudet ratkaistaan ja käsitykset jäävät voimaan, olemme osoittaneet riittävästi (NE VII 1, 1145b2-7).⁵⁰

Ennen kuin erotellaan toisistaan Aristoteelisen tutkimus- tai argumentaatioprosessin vaiheet, on tärkeää ottaa huomioon eräs seikka. Aristoteles näyttää nimittäin käyttävän tässä edellä esitettyssä kohdassa termejä ilmiöt (*phainomena*) ja luotettavat näkemykset (*endoxa*) samaa tarkoittavasti. Tämä on ymmärrettävää, koska empiirisillä tieteenaloilla ilmiöt pitävät sisällään myös tutkijan tekemät havainnot, jotka täytyy lukea mukaan *endoksaan*.⁵¹ Aivan kuten Aristoteleen *Topiikka* teoksessa mainitaan, luotettavat näkemykset pitävät sisällään sosiaalisesti identifioitavissa olevien episteemisten auktoriteettien näkemykset. Tässä yhdessä voi tietenkin käyttää myös nykyisen sosiaalisen epistemologian termejä ja puhua episteemisten todistajien lausunnoista (ks. esim. Hardwig 1985; Kusch 2002; Rolin 2003). Aristoteleelle luotettavat näkemykset pitävät sisällään kaikkien jakamat tai luotettavien

⁵⁰ Seuraan viittauksissa Aristoteles tutkijoiden käytäntöä. Viittaan teoksen nimeen, kirjaan, lukuun ja rivinumeroon, joka perustuu Beckerin vuoden 1832 laitokseen.

⁵¹ Kaikki luotettavat näkemykset (*endoxa*) eivät kuitenkaan ole ilmiöitä, sillä jotkut viisaiden kannat saattavat ajautua ristiriitaan arkikäsitteiden kanssa ja sen kanssa miltä asiat näyttävät ensisilmäyksellä (ks. Cooper 1988, 548-553).

henkilöiden enemmistön jakamat näkemykset, viisaiden arvostelmat, sekä eri alojen asiantuntijoiden kannat (ks. *Topiikka* I 1, 100b21-23, 10, 104a33-34; *Retoriikka* I 7, 1364b13-16). Aristoteleelle siis tällainen näkemysten joukko muodostaa niin dialektisten ja retoristen väittelyiden kuin filosofisten tutkimustenkin lähtökohdan. Viisailla hän tarkoittaa eri koulukuntia edustavia filosofejä, joiden nykyisinä vastineina voidaan pitää eri lähestymistapoja edustavia tieteilijöitä ja filosofejä. Tähän tutkimukseen sisältyvissä IP-metodin sovelluksissa episteemisten auktoriteettien tiedon ajatellaan kattavan oikeudenmukaisuutta käsitteiden filosofien arvostelmat, arkiajattelun ja oikeudenmukaisuutta käsitteiden taloustieteilijöiden näkemykset. Rawlsin teorian taloustieteellisten tulkintojen tarkastelun yhteydessä demokraattisen yhteiskunnan kansalaisten yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta koskevat harkitut näkemykset ja Rawlsin niitä koskevat teoreettiset tulkinnat saavat luonnollisesti keskeisen aseman.

IP-metodin ymmärrystapani mahdollistaa tämän menetelmän mukaisen argumentaatio- tai tutkimusprosessin jakamisen neljään analyttiseen vaiheeseen (ks. Lloyd 1968; Nussbaum 1986; Bolton 1991; Witt 1992; Kakkuri-Knuuttila 1993). Ensimmäinen vaihe on ilmiöiden tai *endoksan* esittely, joka koostuu tutkimuksen kohteelle relevanttien tahojen vallitsevista tiedosta tai muusta informaatiosta. Toinen vaihe koostuu saatavilla olevien näkemysten tai muun informaation kriittisestä arvioinnista. Tässä kohdassa identifioidaan käsillä olevan relevantin tietojoukon ongelmat kuten ristiriitaisuudet ja puutteet paljastamalla vallitsevien kantojen vahvuudet ja heikkoudet. Tämä voi tapahtua esimerkiksi käsitteiden monimerkityksisyyden paljastamisen avulla tai vallitsevien kantojen seurausten eksplikointina. Kolmas askel on ratkaisun tuottaminen, joka voi puolestaan tarkoittaa esimerkiksi parhaan *endoksaan* sisältyvän kannan valitsemista, tai uusien käsitteiden tai käsitysten konstruointia. Neljäs ja viimeinen vaihe on aiotun ratkaisun oikeuttamisen vaihe. Tämä pitää sisällään sen osoittamisen, että ehdotettu ratkaisu selvittää esitetyt ongelmat, sekä pelastaa suurimman osan endoksasta ja muista ilmiöistä, joko sellaisenaan tai korjatussa muodossa, sekä sopii yhteen muiden asiaa koskevien käsitysten kanssa (Aristoteles NE I 8, 1098b9-12).⁵² Itse asiassa, jos ratkaisu pelastaa vain harvat vähemmän tärkeitä aikaisemmista käsityksistä tai se

⁵² Vanhojen ja korjattujen näkemysten erinäisistä suhteista (ks. Irwin 1988, 2).

ei pelasta tärkeistä mitään, sitä ei voida pitää enää IP-metodin mukaisena.⁵³ Lopuksi on syytä todeta, että koko IP-menetelmän mukainen argumentaatioprosessi perustuu ajatukselle, että ilmiöt eivät ole mitään pelkkiä ilmiöitä, vaan ne pitävät sisällään joitakin totuuden tai oikeellisuuden elementtejä (ks. Aristoteles, *NE* I 8, 1098b27-29).

2.2.2. Esimerkki IP:sta: Onnellisuus Nikomakhoksen etiikan I kirjassa

Aristoteleen tapa tarkastella *Nikomakhoksen etiikka* teoksen I kirjassa oman eettisen teoriansa pääkäsitetä eli hyvää elämää tai onnellisuutta (*eudaimonia*) tarjoaa hyvän esimerkin, kuinka IP toimii.⁵⁴ Vallitsevat näkemykset sisältävät useita hyvän elämän käsityksiä. Nämä käsitykset voi lukea ihmisten tavoista elää tai ne on ilmaistu eksplisittisesti. Aristoteles tuo kriittisessä tarkastelussaan esiin valitsevien hyvää elämää koskevien käsitysten heikkoudet ja samalla antaa hyvän elämän määritelmän kriteerit. Varallisuus ei kelpaa onnellisuuden määritelmäksi, koska varallisuus on ainoastaan muita päämääriä varten tarvittava väline, kun taas onnellisuus on lopullinen päämäärä. Samalla tavoin kunnia on onnellisuuden määritelmänä puutteellinen, koska se riippuu enemmän niistä, jotka kunnioittavat kuin itse persoonasta, jota kunnioitetaan. Aidon onnellisuuden tulisi kuitenkin olla suhteellisen pysyvä persoonan piirre. Myöskään mielihyvä ei tuota tyydyttävää hyvän elämän määritelmää, koska se ei tarjoa kriteeriä, joka erottaa inhimillisen elämän muiden eläinten elämästä (Aristoteles *NE* I 5, 1095b16-26, 1096a5-7).

Sen lisäksi, että vallitsevat näkemykset muodostavat Aristoteleen kritiikin kohteen, ne ovat Aristoteleelle tärkeitä, kun hän perustelee kuuluisassa funktioargumentissaan tuottamaansa hyvän elämän määritelmää (*NE* I 7, 1097b28-1098a20).⁵⁵ Tämä argumentti etenee seuraavasti: mikäli ihmisellä on tehtävä, se ei ole pelkkä elämä, koska tässä tapauksessa ihminen ei eroaisi kasveista. Tunteva tai aistiva elämä ei käy myöskään ihmisen tehtävästä, koska tässä tapauksessa ihmistä ei voisi erottaa eläimistä. Niinpä ihmisen tehtävä on viettää järjen ohjauksessa aktiivista ja hyveellistä elämää, sillä järki erottaa ihmisen muusta luonnosta.

⁵³ Yksi kiinnostava argumentti, jota Aristoteles käyttää oikeuttaakseen ratkaisunsa ja jota käytetään nykyäänkin tieteellisessä päättelyssä, on sen selittäminen, miksi ilmiö, joka osoittautuu vain osittain todeksi tai oikeaksi näytti lähtökohtaisesti houkuttelevalta tai todelta/oikealta (*NE* VII 14, 1154a22-25).

⁵⁴ Aiheesta laajemmin (ks. Aristoteles *NE* I 2, 1094b7-11; Kakkuri-Knuuttila 1993, 250-255; Scott 1995).

⁵⁵ Aristoteleen funktioargumentti on tuottanut kiivaan keskustelun (ks. esim. Nussbaum 1978; Hardie 1980).

Tämä määritelmä saa oikeutuksensa sillä perusteella, että se kykenee ratkaisemaan vakiintuneiden käsitysten ongelmat. Onhan se immuuni kritiikille, jolle aikaisemmat käsitykset altistuvat. Aristoteles tarjoaa lisäksi peruskäsitteensä konkretisoinnin yhteydessä uuden arvion aikaisempien käsitysten asemasta hyvän elämän kokonaisuudessa. Kohtuullinen varallisuus nähdään onnellisuuden perustavana ehtona, koska ainoastaan sen avulla ihminen voi realisoida eräitä muita hyveitä. Kunnia hyväksytään myös tyypillisenä hyvän elämän seurauksena. Myös mielihyvä tulee huomioiduksi koska hyveellisen persoonan ajatellaan oppineen harjaantumisen tuloksena nauttimaan juuri hyveellisestä toiminnasta (NE I 8, 1099a7-b8, 12, 1101b10ff).

Aristoteleen hyvän elämän näkemys rakentuu suurelta osin toimijoiden omien (tuon ajan Ateenan ”vapaiden miesten”) käsitysten varaan. Hänen henkilökohtainen panoksensa pitää sisällään *endoksan* kriittisen uudelleenarvioinnin. Se kattaa myös *endoksaan* sisältyvien käsitysten systematisoinnin. Tämän tuottaa hänen ihmisen tehtävää koskeva teoreettinen näkökulmansa. Aristoteleen argumentaatioprosessi johtaa siihen, että suurin osa *endoksaa* pelastuu samanaikaisesti, kun siihen sisältyvät käsitykset korjaantuvat. IP:n mukainen tutkimus- tai argumentaatioprosessi tähtääkin synteisiin. Se ei johda pelkästään propositioiden muutoksiin, vaan yhtä lailla käsitteiden merkityksen ja niiden välisten suhteiden korjauksiin. Aristoteleen analyysit muuttavat oleellisesti varallisuuden, kunnian, mielihyvän ja hyvän elämän välisiä käsitteellisiä suhteita. Tämä onkin tarpeen, koska *endoksaan* sisältyvät näitä käsitteitä koskevat uskomukset ovat keskenään ristiriitaisia tai kiistanalaisia.

Tämä esimerkki kuvaa Aristoteleen käsitystä filosofisesta diskurssista. Hän ymmärtää sen kompleksisena dialogisena prosessina, jota viedään eteenpäin yhdessä arvossapidettyjä kantoja edustavien sekä näitä tuntevien tahojen kanssa. Niinpä *endoksan* tuntemus näyttäytyy samalla myös hänen etiikan luentojensa kuulijoita koskevana tiedollisena ennakkovaatimuksena. Koska IP:n pääasiallinen tavoite on vallitsevia näkemyksiä tarkempien käsitysten muodostaminen, Aristoteleen keskustelukumppaneiden tulee jättää tilaa sopiville uskomusten tarkistuksille. Tämä osoittaa, kuinka IP prosessi poikkeaa siitä retorisesta tilanteesta, jossa yksi kiistelevistä osapuolista puolustaa teesiä T ja toiset puolustavat sen

vastakohtaa, ei-T, ja jossa tilaa välittävälle kannalle ei jätetä (ks. Aristoteles *Retoriikka* I 3).⁵⁶ Toinen IP:n pääasiallinen tavoite on perustella uudet käsitykset siten, että aikaisempien käsitysten kannattajien on mahdollista hyväksyä ne kunnollisen argumentaation nojalla (eikä esimerkiksi auktoriteetin tai vallankäytön pohjalta).

2.2.3. Esimerkki IP:sta: Heikkoluonteisuus Nikomakhoksen etiikan VII kirjassa

Platonille ja Aristoteleelle heikkoluonteisuuden perustapaus on se, jossa aistinautinto estää henkilöä tekemästä sitä, mitä hän pitää parhaana. Heikkoluonteisen käyttäytymisen tulkitseminen epäjohdonmukaiseksi edellyttää luonnollisesti persoonan ymmärtämistä suhteellisen pysyviä uskomuksia, haluja omaavaksi toimijaksi, joka tavallisimmin toimii harkintansa mukaisesti. Heikkoluonteisen toiminnan irrationaalisuus liittyy tällöin siihen, että hän eräissä tapauksissa toimii oikeaksi kokemiensa halujen ja uskomusten, sekä niiden pohjalta tapahtuneen harkinnan vastaisesti. Aristoteleen heikkoluonteisuutta koskeva käsitys on tiiviissä yhteydessä myös hänen näkemykseensä persoonasta, joka omaa kyvyn jakaantua samanaikaisesti vastakkaisiin haluihin. Heikkoluonteisen irrationalismi onkin juuri tietynlaista uskomusten, halujen ja tekojen epäjohdonmukaisuutta. (ks. tarkemmin Kakkuri-Knuuttila 1996 ks. myös Charles 1982/3; Charlton 1988.)

Esitän seuraavassa Kakkuri-Knuuttilan (1996) esitystä seuraten Aristoteleen tavan ratkaista metodillaan *Sokrateen paradoksi*, joka koskee heikkoluonteisuuden olemassaolon kysymystä.⁵⁷ Sokrateen paradoksin taustalla on teon filosofia, josta puuttuu moderniin ajatteluun kuuluva erillinen tahdon käsite. Siinä ajatellaan suoraviivaisesti, että haluan sitä, mitä pidän hyvänä ja käänteisesti pidän hyvänä sitä, mitä haluan. Vapaata toimintaa on sen mukaan parhaimpana pidetyn asian tarkoituksellinen tekeminen. Charltonin (1988, 15) mukaan Sokrateen perustelu *akrasian* mahdottomuudelle nojaa kahteen toisiinsa kiinteästi liittyvään näkemykseen. Toinen näistä on edellä mainittu näkemys vapaachtoisesta toiminnasta, ja toinen on ajatus hyveestä tietona. Viimeksi mainittu kanta ilmaistaan Platonin *Protagoras*-dialogissa seuraavasti:

⁵⁶ Sekä Aristoteleen dialektiikassa että filosofiassa on tilaa väitteiden ja käsitteiden tarkennuksille (Kakkuri-Knuuttila 1993, 67-69, 141-148).

⁵⁷ Heikkoluonteisuuden olemassaolon kysymys mahdollistaa myös varsin laajojen länsimaisen aatehistorian inhimillistä toimintaa ja persoonan rakennetta koskevien jakolinjojen esittämisen. Koska pyrin tässä yhteydessä lähinnä havainnollistamaan IP-metodia, en mene näihin laajoihin filosofisiin kysymyksiin.

Minä näet olen melko varma siitä, ettei kukaan viisas mies arvele kenenkään ihmisen hairahtuvan tahallaan tai tekevän omasta tahdostaan pahoja ja häpeällisiä tekoja; hän tietää varsin hyvin, että kaikki, jotka tekevät pahoja ja häpeällisiä tekoja, tekevät niin vastoin tahtoaan (345de).

Puhdasta heikkoluonteisuutta ei näin ollen ole olemassa. Sokrateen paradoksi syntyy siitä, että arkikäsitteen mukaan heikkoluonteinen tekee tunteiden ohjaamana tekoja tietäen niiden olevan huonoja (Aristoteles *NE* VII I, 1145b12-13). Niinpä arkikäsitteen mukaan puhdasta heikkoluonteisuutta on olemassa.⁵⁸

Aristoteleen lähtökohtana Sokrateen paradoksin ratkaisemisessa on sen kysymyksen asettaminen, minkälaisesta tiedosta tai sen puutteesta heikkoluonteisuudessa on kyse. Aristoteleelle heikkoluonteinen ilman lisämääreitä on henkilö, jonka nautinnonhalu häiritsee järjen toimintaa niin, ettei hän sen sokaisemana näe selvästi, mitä tekee. Sosiaaliin haluihin kuuluvat pyrkimykset voivat aiheuttaa myös harkinnan rapautumista. Niissä on kuitenkin kysymys heikkoluonteisuudesta lisämäärein (*NE* VII 4-6). Aristoteleen ratkaisun taustalla on hänen ihmisen mielen rakennetta koskeva näkemyksensä. Siinä mielen nähdään jakautuvan kolmeen osaan. Aristoteleella halut jakautuvat vastaavasti järkevään haluun, sosiaaliin suhteisiin liittyvään intoon ja nautinnonhaluun.

Kuinka sitten *IP-metodi* toimii Aristoteleen tavassa käsitellä heikkoluonteisuuden olemassaolon ongelmaa? Aristoteleen *akrasiaa* koskevan tarkastelun lähtökohtana on Sokrateen paradoksi. Jos kukaan ei voi toimia tietoaan vastaan ja hyveen tieltä voi poiketa vain tietämätön, on syytä pohtia, millaisesta tiedosta ja millaisesta tietämättömyydestä heikkoluonteisuudessa on kysymys (*NE* VII 2, 1145b21-31). Aristoteles esittää ratkaisussaan neljä erillistä argumenttia, joissa hän erottelee tiedon alalajeja ja joiden avulla hän pyrkii pelastamaan täsmennetyn Sokrateen kannan. Aristoteles osoittaa, että Sokrateen kanta, jonka mukaan kukaan ei toimi tietoaan vastaan, on oikea silloin kun tieto täyttää kaikki neljä Aristoteleen esiintuomaa ehtoa. Aristoteleen argumentointi tuottaa lopulta hänen oman heikkoluonteisuuden määritelmänsä, joka sisältää alatapauksina harkitsemattomuudesta ja

⁵⁸ Filosofisessa keskustelussa Sokrateen paradoksin on katsottu syntyvän kahdesta keskeisestä Sokrateen väitteestä. Nämä ovat mainitut väitteet: kukaan ei tee pahaa vapaaehtoisesti, ja hyve on tietoa. Sokrates näkeekin vastentahtoisuudelle vain yhden syyn, kognitiivisen puutteen, mistä seuraa, että hyve samastuu tietoon (Charlton 1988, 13-18).

voimattomuudesta johtuvan heikkoluonteisuuden. Sokrateen paradoksi on muotoiltavissa Kakkuri-Knuuttilan (1993; 1996) mukaan seuraavasti:

- (S) (1) ”Heikkoluonteinen tekee nautinnon halusta huonoja tekoja tietäen niiden olevan huonoja.
(2) Kukaan ei toimi vastoin tietoaan.
-

(3) Ei ole heikkoluonteisuutta.” (Kakkuri-Knuuttila 1996, 52.)

Ensimmäinen premissi (1) on heikkoluonteisen määritelmä ja toinen (2) on Sokrateen näkemys. Niistä seuraa yhdessä, ettei heikkoluonteisuutta ole olemassa (3). Koska arkiajattelu päättyy vastakkaiseen tulokseen, sen taustalla on ilmeisesti seuraava ajatuskulku:

- (A) (1) ”Heikkoluonteinen tekee nautinnon halusta huonoja tekoja tietäen niiden olevan huonoja.
(4) Joku toimii vastoin tietoaan.
-

(5) On olemassa heikkoluonteisuutta.” (Kakkuri-Knuuttila 1996, 52.)

Argumentit (S) ja (A) ovat Aristoteleelle paradoksi. Sen ratkaisu on uuden heikkoluonteisuuden määritelmän rakentaminen. Tähän hän tähtää tekemällä Sokrateen argumenttia (S) täsmentäviä käsitteellisiä erotteluja, jotka puolestaan vahvistavat arkiajattelun argumentin (A) pätevyyttä. Ensimmäinen erottelu on käytössä olevan ja ei käytössä olevan tiedon erottaminen toisistaan. On luontevaa sanoa, että kukaan ei toimi vastoin käytössä olevaa tietoaan ja että joku toimii vastoin tietoaan, joka ei ole käytössä (NE VII 3, 1146b31-35). Argumentit (S) ja (A) saavat näin muodon:

- (S_i) (1_i) ”Heikkoluonteinen tekee nautinnon halusta huonoja tekoja tietäen niiden olevan huonoja, mutta tieto ei ole käytössä.
(2_i) Kukaan ei toimi vastoin käytössä olevaa tietoaan.
-

(3) Ei ole heikkoluonteisuutta.” (Kakkuri-Knuuttila 1996, 53.)

- (A_i) (1_i) ”Heikkoluonteinen tekee nautinnon halusta huonoja tekoja tietäen niiden olevan huonoja, mutta tieto ei ole käytössä.
(4_i) Joku toimii vastoin tietoaan, joka ei ole käytössä.
-

(5) On olemassa heikkoluonteisuutta.” (Kakkuri-Knuuttila 1996, 53.)

Aristoteleen tekemä käsitteellinen erottelu paljastaa Sokrateen argumentin (S) heikkouden, eikä sen täsmennetty muoto (S_i) ole enää pätevä. Jotta tietäisimme tarkemmin, mistä heikkoluonteisuudessa on kysymys, lisäerottelut ovat kuitenkin tarpeen. Aristoteleen mukaan toimintaa koskeva tieto sisältää sekä yleisen että yksittäisen premissin. Tämä on hänen toinen erottelunsa matkalla kohti heikkoluonteisuuden tarkempaa määritelmää (NE VII 3, 1146b36-

1147a10). Tässä on kyse edellistä täydentävästä argumenttiaskeleesta ja se johtaa päättelyjen (S₁) ja (A₁) täsmentämiseen. Aristoteleen mukaan olisi outoa, jos yksittäistä koskeva tieto olisi käytössä ja henkilö toimisi tietoaan vastaan. Argumentti saa näin muodon:

- (A₂) (1₂) ”Heikkoluonteinen tekee nautinnon halusta huonoja tekoja tuntien sekä yleisen että yksittäisen premissin, mutta yksittäistä premissiä koskeva tieto ei ole käytössä.
 (4₂) Joku toimii vastoin tietoaan, tuntien sekä yleisen että yksittäisen premissin, kun yksittäistä premissiä koskeva tieto ei ole käytössä.
-

(5) On olemassa heikkoluonteisuutta.” (Kakkuri-Knuuttila 1996, 54.)

Tässä on kysymyksessä ensimmäinen harkitsemattomuuteen perustuva heikkoluonteisuuden tapaus: henkilö on estynyt tekemästä johtopäätöstä, jota vastaan hän toimii (*NE* VII 7, 1150b19-21). Tämän estymisen aiheuttajasta alapremissi (4₂) kuitenkin vaikenee. Tämä asia täsmentyy kahdessa seuraavassa argumenttiaskeleessa.

Ensimmäinen heikkoluonteisuuden lajeista, heikkoluonteisuus harkitsemattomuuden nojalla, näyttää jakautuvan kahteen alakohtaan. Aristoteles nimittäin toteaa yleisen ja yksittäisen premissin erottelun yhteydessä, että henkilöltä voi puuttua yksittäistä koskeva premissi tai tuo tieto ei ole aktuaalinen (*NE* VII 3, 1147a10-24). Kumpikin näistä tapauksista voi esiintyä eri syistä, mutta heikkoluonteisuudesta voi olla kyse vain silloin, kun tiedon vaje aiheutuu nautinnonhalusta. On ehkä mahdollista esittää uskottavia tilanteita, joissa nautinnonhalu näyttää johtavan väärään tilannearvioon (ks. esim. Charlton 1988, 49-50). Yksittäistapauksia koskevan tiedon käyttämättä jättämistä valottaa puolestaan Aristoteleen kolmas argumenttiaskel. Hän rinnastaa siinä tavan, jolla meillä on tietoa, vaikka emme varsinaisessa mielessä käytä sitä, sellaisiin tiloihin tai tilanteisiin kuin nukkuminen, hulluus, juopuneisuus, näytteleminen tai asian oppiminen aivan äskettäin. Koska intohimot muuttavat ruumiin tiloja samaan tapaan kuin juopumus, heikkoluonteisuus on rinnastettavissa edellä mainittuihin tiloihin (*NE* VII 3, 1147a10-24). Vaikka henkilöllä olisikin oikea tilannearvio ja vaikka hän hokisi ”tämä on jo kolmas whiskylasillinen” hänen sanoillaan ei ole täyttä painoarvoa. Ne ovat kuin näyttelijän puhetta. Tämän heikkoluonteisuuden tyyppin useimmat tulkitsijat ovatkin valmiit hyväksymään Aristoteleen kantana. (Kakkuri-Knuuttila 1996, 55-56.)

Toista, voimattomuuteen pohjautuvaa heikkoluonteisuuden lajia Aristoteles luonnehtii seuraavasti:

Jotkut, jotka ovat harkinneet, eivät tunnetilansa vuoksi pidä kiinni siitä, mihin ovat päätyneet (NE VII 7, 1150b19-21).

Tämä tapaus näyttää olevan kysymyksessä neljännessä argumenttiaskeleessa. Siinä Aristoteles ilmaisee näkemyksensä vapaaehtoisesta tarkoituksellisesta toiminnasta:

Esimerkiksi jos on niin, että ”kaikkea makeaa tulee maistaa” ja ”tämä on makeaa” siinä mielessä, että se on yksi yksittäisistä makeista asioista, silloin sen on samaan aikaan toimittava, joka voi toimia ja jota mikään ei estä (NE VII 3, 1147a29-31).

Tässä erottelu koskee sitä, onko oikean johtopäätöksen mukaiselle toiminnalle *esteitä* vai ei. Voimattoman heikkoluonteisen nautinnonhalu näyttää näin olevan este oikean päättelyn mukaiselle toimimiselle. Johtopäätös on toiminnan hetkellä samassa asemassa kuin näyttelijän vuorosanat (ks. Charles 1984, 130-131; Kakkuri-Knuuttila 1996, 56).

Aristoteleen argumentaatiossa harkitsemattomuudesta aiheutuva heikkoluonteisuuden laji täsmentyy kolmen ensimmäisen argumenttiaskelen yhteydessä. Toinen heikkoudesta aiheutuva heikkoluonteisuus edellyttää puolestaan kaikki neljä erottelua. Entä kuinka käy lopulta Sokrateen kannalle? Se näyttää pelastuvan. Toteaahan Aristoteles itse analyysinsä lopputuloksesta (EN VII 3, 1147b13-17), että ”Sokrateen käsitys näyttää seuraavan”. Perusteluna hän esittää, että tieto yksittäisestä – ja sehän heikkoluonteisella kummassakin tapauksessa horjuu – ei ole varsinainen tiedon kohde. Tunteet eivät siis alista varsinaista tietoa vaan ainoastaan yksittäistä koskevat uskomukset. Kumpikaan tapaus ei ole puhdasta heikkoluonteisuutta, sillä toiminnan hetkellä tilannetta koskeva tieto ei ole täydellisesti hallussa. (Kakkuri-Knuuttila 1996.)

2.2.4. IP:n yhteenveto

IP-metodin yhteenvetona esitän seuraavassa luettelon tämän argumentaatioprosessin eri vaiheista:

- (1) Ilmiöiden esittely, joka tarkoittaa käsillä olevalla kysymykselle relevanttien käsitysten tai sitä tuntevien tahojen hankkiman informaation esittelyä.
- (2) Ongelmien tunnistaminen. Tämä pitää sisällään esimerkiksi ilmiöihin sisältyvien ristiriitaisuuksien ja aukkojen, vahvuuksien ja heikkouksien paljastamisen. Tämä voi

tapahtua esimerkiksi käsitteellisen monimerkityksisyyden paljastamisen tai ilmiöiden seurausten eksplikoinnin kautta.

- (3) Ratkaisujen muodostaminen. Sopivia ratkaisujen konstruoinnista tapoja voivat olla esimerkiksi käsitteiden ja yleisten propositioiden täsmentäminen, yleisten käsitysten soveltaminen sopivasti, analogia-argumentointi, jne.⁵⁹
- (4) Ratkaisujen oikeuttaminen tai perusteleminen osoittamalla, että ne ratkaisevat ongelmat ja pelastavat useimmat ilmiöt, joko muuttumattomina tai modifioituina.

2.3. Esimerkki ilmiöiden pelastamisesta Rawlsilla

2.3.1. Taustaa

John Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* olennainen metodologinen käsite harkintatasapaino (*reflective equilibrium*) viittaa hänen argumentatiivisen prosessinsa päämäärään tai mahdolliseen lopputulokseen. Rawlsille harkintatasapaino on *tavoiteltava tila*, jossa oikeudenmukaisuusteorian suosittelemat periaatteet ovat harmoniassa harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumustemme kanssa tai laajentavat niitä sopivasti (Rawls 1972, 19–22, 46–53).⁶⁰ Harkintatasapaino voi olla, sekä Rawlsin teorian mahdollinen tulos että yhteiskunnallinen perusrakenteen tila.

Pidän *Oikeudenmukaisuusteorian* tulkinnoille oleellisena huomion kiinnittämistä Rawlsin pyrkimykseen vakuuttaa eri näkökantoja edustavia lukijoita, joiden näkemykset ovat ristiriidassa keskenään. Esimerkiksi hyvinvoinnin taloustieteessä yksi vaikutusvaltainen arvoarvostelma on se, että kaikki yhteiskunnan omaisuudet, henkilökohtaiset kyvyt mukaan lukien, ovat kuin yhteisenä varantoja käytettävissä mitä tahansa oikeudenmukaisuuden vaatimaa (hyvinvoinnin maksimoivaa) jakoa varten. Tämä oletus on ristiriidassa nykyisin

⁵⁹ Yleisesti on tiedossa, että tieteellisen keksinnön tekemistä varten ei ole mekaanista prosessia (ks. esim. Rawls 1951). Tämän takia IP-metodin kolmannesta vaiheesta on mahdotonta antaa täyttä selontekoa. IP-metodi kokonaisuudessaan näyttää kuitenkin pääsevän suhteellisen pitkälle tieteellisen innovaatioprosessin hahmotuksessa, silloin kun sen tarjoamaa kuvaa täydennetään erityisillä tieteen ja filosofian historiasta tutuilla metodeilla, tieteen sosiologisilla näkökohdilla, jne.

⁶⁰ Rawlsin metodista on keskusteltu varsin paljon yhteiskuntafilosofiassa (ks. esim. Kymlicka 1990; Daniels 1996; Nussbaum 2000b; Päivänsalo 2000; Scanlon 2003).

libertarismiksi kutsuttuun poliittisen filosofian suuntaukseen kuuluvan erään eettisen näkökannan kanssa, joka korostaa yksilön omistusoikeutta omiin avuihinsa ja niiden tuotoksiin.

Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* kirjoittamisen aikaan 1950- ja 1960-luvuilla libertaristeiksi nimettyjä poliittisen filosofia harrastajia ei vielä ollut. *Robert Nozick* julkaisikin vasta vuonna 1974 teoksensa *Anarchy, State and Utopia*, jossa hän esitti kuuluisan libertaristisen oikeudenmukaisuusteoriansa. Itse asiassa Nozick esitti teoriansa osin vastineeksi Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorialle* (ks. Nozick 1974, 230). Yksilön omistusoikeutta omiin avuihinsa ja niiden tuotoksiin korostavan kannan voi kuitenkin ajatella olleen Yhdysvalloissa 1900-luvun puolivälin paikkeilla teoriaansa kirjoittaneelle Rawlsille tuttu ihmisten oikeudenmukaisuutta koskeva arkikäsite. Myös Rawlsin teoriansa kirjoittamisen aikana käymät keskustelut Nozickin kanssa (Rawls 1972, xii) ovat saattaneet tuoda hänen tietoisuuteensa ainakin osan Nozickin omassa teoriassaan myöhemmin eksplikoimista oikeudenmukaisuusvakaumuksista.

Luonnollisen vapauden järjestelmä, jota Rawls tarkastelee (teoriansa II luvussa) oikeudenmukaisuuskäsityksensä alustavan muotoilun yhtenä tulkintana (1972, §12), sisältääkin laajemman oikeudenmukaisuuskäsityksen osana myös edellä mainitun taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevan käsityksen. Vaikka Rawls ei luonnollisesti puhu teoriassaan libertarismista, hänen teoriassaan konstruoiman *luonnollisen vapauden järjestelmän* voi nähdä ennakoivan nykyisten libertaristien ja erityisesti Nozickin oikeudenmukaisuuskäsitystä. Myös Nozick huomioi omassa teoksessaan tämän Rawlsin teorian piirteen (ks. Nozick 1974, 213-216). Rawlsin tarkastelema luonnollisen vapauden järjestelmä perustuu osin ajatukseen, jonka mukaan yksilöiden luontaisten avujen ja kykyjen (ja sosiaalisten lähtökohtien) väliset erot eivät tuota epäoikeudenmukaisia epätasa-arvoisuuksia (sosioekonomisten hyvien jaon yhteydessä). Tämä kanta tai sitä lähellä olevat näkemykset ovat puolestaan osa nykyisten libertaristien poliittista filosofiaa. Hahmotan seuraavassa Rawlsin eroperiaatteensa tueksi esittämää argumentointia siten, että sijoitan sen keskusteluun, jossa ovat läsnä Rawlsin lisäksi

Kenneth Arrow eräiden vaikutusvaltaisten hyvinvoinnin taloustieteilijöiden kannan edustajana ja Robert Nozick libertaristisen poliittisen filosofian yhtenä edustajana.⁶¹

Jotta Rawls voisi vakuuttaa sekä hyvinvoinnin taloustieteen että libertaristisen kannan edustajia oman oikeudenmukaisuuskäsityksensä (*oikeudenmukaisuus reilutena*) paremmuudesta, näiden on oltava valmiit luopumaan osasta omia aiempia käsityksiään uuden käsityksen eduksi. Tämä tarkoittaa käytännössä, että hyvinvoinnin taloustieteilijän on hyväksyttävä argumentaation nojalla joitain libertarismille ominaisia näkemyksiä ja kääntäen.

Kuten jo aikaisemmin esitin, Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* menetelmän kehittäjinä voidaan pitää antiikin filosofi *Aristotelesta*, joka on kirjoittanut ensimmäisen länsimaisen systemaattisen etiikan teorian esityksen. *Henry Sidgwick* hyödynsi myöhemmin Aristoteleen menetelmää oman systemaattisen etiikan metodinsa lähteenä. Rawls paikantaa itsekin oman menetelmänsä juuret Aristoteleen *Nikomakhoksen etiikka* teokseen ja Sidgwickin teokseen *The Methods of Ethics* (ks. Rawls 1972, 51n26).⁶²

Rawlsin ja Aristoteleen argumentaation tavoitteet ovat hyvin samankaltaiset. Aristoteles ei luennoi etiikkaa pelkästään teorian vuoksi, vaan luentojen tavoite on hyvän elämän mukainen toiminta (*NE* I 3, 1095a5-6; *Metafysiikka* II, 993b19-23). Myös Rawlsin yhteiskuntafilosofinen projekti on käytännöllinen. Onhan hänen yhtenä keskeisenä pyrkimyksenään löytää liberaalidemokraattisissa yhteiskunnissa ratkaisemattomilta näyttäviin taloudellisen oikeudenmukaisuuden ristiriitoihin ratkaisu, joka mahdollistaisi demokraattisille kansalaisille sopivan *vastavuoroisuuteen pohjautuvan taloudellisen toiminnan*. Rawls pitääkin vapaiksi ja tasa-arvoisiksi ymmärretyille kansalaisille sopivien *käytännöllisten sovintoratkaisujen* argumentoimista yhtenä keskeisenä tapana, jolla poliittinen filosofia voi antaa rakentavan panoksensa demokraattisen yhteiskunnan poliittiseen kulttuuriin (Rawls 2001, §1). Myös Rawlsin tapa etsiä vastausta taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmaan siten, että liberaalidemokraattisen yhteiskunnan poliittisen oikeudenmukaisuuden alalla saavutettuja

⁶¹ Historiallisemmassa kontekstissa Rawlsin keskustelukumppaneina voitaisiin nähdä tässä kohdin esimerkiksi Francis Edgeworth hyvinvoinnin taloustieteen edustajana ja John Locke libertarismin jonkinlaisena ennakoijana.

⁶² Sidgwickin menetelmästä (ks. Schneewind 1963; 1977). Rawlsin, Sidgwickin ja Aristoteleen menetelmien yhteneväisyyksistä (ks. Barnes 1980; Nussbaum 2000c; Sihvola 2004).

konsensusia käytetään kiintopisteinä suunniteltaessa taloudellisen oikeudenmukaisuuden ratkaisua kohti, edustaa yhtä käytännöllistä piirrettä Rawlsin poliittisessa filosofiassa.⁶³

Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* peruskysymys koskee yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden määritelmää, vastaavasti kuin Aristoteleen etiikan peruskysymys koskee hyvän elämän määritelmää. Rawlsille yksi sopivan oikeudenmukaisuuskäsityksen kriteeri, on sen kyky tarjota sopivin moraalinen perusta demokraattiselle yhteiskunnalle, sen lisäksi, että se on harmoniassa harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumustemme kanssa (1972, viii).⁶⁴ Rawls esittääkin teoriassaan oman oikeudenmukaisuuskäsityksensä demokraattisen tasa-arvokäsityksen tulkintana ja tarkastelee käsitystään pääasiassa niin kutsutun omistusoikeusdemokratian oikeudenmukaisuuskäsityksenä (1972, §11-§17, §42-§43).⁶⁵

Oikeudenmukaisuuskäsitysten joukko, johon nähden Rawls esittää *oikeudenmukaisuuden reiluutena* sopivimpana demokraattisen yhteiskunnan oikeudenmukaisuuskäsityksenä, koostuu poliittisen filosofian länsimaiseen traditioon kuuluvista tai sen tuottamista oikeudenmukaisuuskäsityksistä. Näitä ovat utilitarismi, erilaiset sekakäsitykset (kuten luonnollisen vapauden järjestelmä, liberaali tasa-arvo, keskimääräinen utilitarismi rajoitettuna yhtäläisten vapauksien ja mahdollisuuksien periaatteilla jne.), intuitionismi ja perfektionismi (Rawls 1972, 65, §21).⁶⁶ Rawls pitää itsestään selvänä, että hänen tai minkä tahansa oikeudenmukaisuuskäsityksen puolesta esitettävä argumentaatio pitää nähdä suhteessa puolustettavalle käsitykselle relevantteihin vaihtoehtoihin. Mikäli vaihtoehtojen joukkoa muutetaan, myös argumentin täytyy olla erilainen (1972, 125-126). Klassisen IP-metodin

⁶³ Vaikka Rawls ja Aristoteles pyrkivätkin vaikuttamaan yhteiskunnalliseen toimintaa yleisöjensä käsityksiä muutamalla, kumpikaan teoreetikko ei edellyttä suuria näkemysten muutoksia. Rawls ja Aristoteles eivät ole Marxin (1894/1967; 1848/1972) ja Platonin (Valtio 1972) kaltaisia kumouksellisia ajattelijoita. Aristoteles pyrkii etiikan ja politiikan luennoillaan luomaan omaan yhteiskuntaansa sopivaa taustaa poliittisille reformeille, jotka tähtäävät hyvän inhimillisen elämän mahdollistavien olosuhteiden tuottamiseen. Myös Rawls pyrkii esittämään omaan historialliseen tilanteeseensa sopivan filosofisen taustan yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen tähtääville sosiaalisille reformeille. Hän pitää tärkeänä poliittisen filosofian tehtävänä nk. *realistisen* utopian esittämistä (ks. tarkemmin Rawls 1999b; 2001, 4). Aristoteleen politiikan teoriasta tarkemmin (ks. Aristoteles, Pol; Sihvola 1994).

⁶⁴ Tämä vastaa Aristoteleen tapaa käsitellä eri kriteerejä, joita hyvän elämän määritelmälle asettuu (ks. NE I 7, 1097a15-b21).

⁶⁵ Omistusoikeusdemokratian käsitteestä (ks. Meade 1964).

⁶⁶ Rawls mainitsee lisäksi egoistiset oikeudenmukaisuuskäsitykset, mutta ei pidä niitä varteenotettavina vaihtoehtoina (1972, 124, §23).

perusolelutukset toimivatkin Rawlsin lähestymistavan lähtökohtana, jossa moraalifilosofinen traditiomme oletetaan järkeväksi tai, täsmällisemmin ilmaistuna, ainoaksi käytännössä mahdolliseksi demokraattisen oikeudenmukaisuuskäsityksen kehittelyn lähtökohdaksi (ks. Rawls 1993/1996, 259; 1972, 49).

IP-metodille tyypilliseen tapaan Rawls lähtee teoriassaan liikkeelle ilmiöiden eli käsillä olevalle kysymykselle relevanttien käsitysten esittelyllä. Hän esittelee utilitarismin, erilaiset sekakäsitykset, intuitionistin ja perfektionismin. Erityishuomion saa kuitenkin utilitaristinen teoria, jota Rawls pitää oman käsityksensä pääasiallisena vastustajana, koska se hänen mukaansa on eri muodoissaan hallinnut modernia moraalifilosofiaa. Syinä tähän hän mainitsee utilitaristisen ajatusrakennelman systemaattisuuden, sovellusalan laaja-alaisuuden ja tehokkuuden korostuksen. Utilitarismin varhaiset kehittäjät olivat ensiluokkaisia taloustieteilijöitä, joiden työstämä moraalidoktriini oli suunniteltu palvelemaan heidän laajempia intressejään ja sopimaan osaksi yhteiskunta- tai talousteoreettista kokonaisjärjestelmäänsä. Myös utilitarismin kritiikki oli Rawlsin mukaan ollut sen verran hajanaista, ettei sen pohjalta kyetty rakentamaan toimivaa ja systemaattista vaihtoehtoa utilitarismille. (1972, vii-viii, 3.) Aristoteleen tapaan Rawls pitää oman teoriansa vahvuutena sen kykyä sisällyttää itseensä arvokkaat osat teorioista, jotka se yrittää korvata. Tärkeitä utilitarismiin liittyviä piirteitä ovat ainakin systemaattisuus, laaja-alaisuus ja yhteiskunnallisten instituutioiden tehokkuuden korostus. Viimeksi mainittu näkökohta tekee utilitaristisen opin yhteensopivaksi perinteisen taloustieteellisen yhteiskunnallisia instituutioita koskevan arviointitavan kanssa.

Rawlsin tapa rakentaa oma oikeudenmukaisuuskäsityksensä yhteiskunnassa vaikutusvaltaisten oikeudenmukaisuuskäsitysten kanssa käytävän teoreettisen keskustelun pohjalta on altis kritiikille, että jokin merkityksellinen länsimaiseen poliittisen filosofian traditioon sisältyvä oikeudenmukaisuuskäsitys ei tule huomioiduksi siinä. Koska Rawls asettaa *oikeudenmukaisuuden reiluutena* vertailusuhteeseen erityisesti utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsityksen kanssa, herää kysymys, tulevatko esimerkiksi nykyisin libertarismiksi kutsuttuun poliittisen filosofian suuntaukseen liittyvät näkökulmat riittävästi

huomioiduksi.⁶⁷ Osoitan seuraavassa, miten Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys pelastaa nykyisin libertaristisiin oikeudenmukaisuuskäsityksiin liitetyn tärkeän perusarvon. Vastaava kysymys voitaisiin esittää myös koskien Rawlsin suhdetta intuitionismiin. Tässä yhteydessä on kuitenkin huomioitava, että Rawls ajattelee jatkavansa työllään siitä, mihin Sidgwick lopetti *The Methods of Ethics* teoksensa. Niinpä hän katsoo, että Sidgwick on jo hoitanut hänen puolestaan intuitionismin kritisoimisen ja sen arvokkaiden osien pelastamisen.⁶⁸

Rawlsin pyrkimyksenä *Oikeudenmukaisuusteoriassa* on antaa oma panoksensa myös taloustieteen oikeudenmukaisuuskäsityksen kehittymiselle tarjoamalla utilitaristiselle yhteiskuntafilosofialle ja oikeudenmukaisuuslähestymistavalle demokraattista vaihtoehtoa. Hän huomioi taloustieteilijöiden merkityksellisen roolin utilitaristisen yhteiskuntafilosofian kehittäjinä ja ylläpitäjinä, sekä hyvinvoinnin taloustieteen utilitarismin keskeisenä sovelluskohteena. Lisäksi Rawls tarkastelee teoksessaan omaa oikeudenmukaisuuskäsitystään eksplisiittisesti poliittisen taloustieteen oikeudenmukaisuuskäsityksenä. Rawlsin näkökulmasta poliittisen taloustieteen tulisi tarkastella hyvinvoinnin taloustieteessä tehokkuuden painotuksen alle jääviä taloudellisen vallan peruskysymyksiä, jotka koskevat yhtä lailla tämän vallan moraalisia ja poliittisia kuin taloudellisiakin perusteita. (ks. Rawls 1972, vii-viii, §41.)

Sen lisäksi, että Rawls ajattelee tarjoavansa hyvinvoinnin taloustieteen utilitaristiselle oikeudenmukaisuuslähestymistavalle demokraattisen vaihtoehdon, hän mainitsee, että oikeudenmukaisuuden ongelma ja sen ratkaisu ovat ilmiselvästi yhteydessä vakauden, koordinaation ja tehokkuuden kysymyksiin ja niiden ratkaisuihin (1972, 6). Nämä kysymykset ovat puolestaan taloustieteen perustavimpia tutkimusongelmia (ks. esim. Haaparanta 2004). Näin ollen Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen potentiaalinen merkitys taloustieteelle ei välttämättä rajoitu puhtaisiin oikeudenmukaisuuskysymyksiin. Seuraavassa en kuitenkaan

⁶⁷ Luonnollisestikaan Robert Nozickin teoksessaan *Anarchy, State and Utopia* (1974, 151) esittämät libertaristiset oikeudenmukaisuusperiaatteet eivät ole Rawlsin alkuaseman osapuolten valittavana olevien oikeudenmukaisuuskäsitysten joukossa (ks. Rawls 1972, §21), koska niitä ei vielä ollut esitetty eksplisiittisesti silloin kun Rawls kirjoitti *Oikeudenmukaisuusteoriaa*. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei Rawls keskustelisi teoriassaan myös nykyisin libertarismiin liitettyjen oikeudenmukaisuutta koskevien näkemysten kanssa.

⁶⁸ Olen kiitollinen Martha Nussbaumille tästä keskustelussa esitetystä huomiosta. Intuitionismista laajemmin (ks. esim. Stratton-Lake 2002).

mene näihin laajoihin Rawlsin ja taloustieteen suhdetta koskeviin teemoihin. Sen sijaan esitän Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ja erityisesti *eroperiaatteen* tietyt piirteet eräiden merkittävien hyvinvoinnin taloustieteilijöiden ja libertaristisen poliittisen filosofian edustajien taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevien yksittäisten näkökantojen pelastajana. Esitysjärjestykseni vastaa kappaleessa 2.2.4. esitettyjä IP-metodin vaiheita.

2.3.2. Ilmiöiden esittely: Omaisuustasa-arvo ja tuottavuusperiaate

Hyvinvoinnin taloustieteeksi kutsutaan taloustieteen keskeistä osaa, jossa lähestytään taloudellisten järjestelyjen, talouspoliittisten ohjelmien ja niiden taustainstituutioiden arvioinnin kysymyksiä voittopuolisesti utilitaristisesta etiikasta ammentavan lähestymistavan pohjalta. Jako-oikeudenmukaisuutta koskevat kysymykset kuuluvat väistämättä hyvinvoinnin taloustieteen tutkimusalaan. (ks. Arrow & Scitovsky 1969, 1; Arrow 1973a/1984, 97.)

Hyvinvoinnin taloustieteen yksi lähiajan vaikutusvaltaisin edustaja on amerikkalainen taloustieteilijä *Kenneth Arrow*. Arrown mukaan lähes kaikki hyvinvoinnin taloustieteen täydet formalisointiyritykset perustuvat arvoarvostelmalle, jota hän kutsuu *omaisuustasa-arvoksi*. Omaisuustasa-arvon hän täsmentää ajatukseksi, jonka mukaan kaikki yhteiskunnan omaisuudet henkilökohtaiset kyvyt mukaan lukien ovat kuin yhteisenä varantona käytettävissä mitä tahansa oikeudenmukaisuuden vaatimaa jakoa varten. Arrown mukaan esimerkiksi hyvinvoinnin taloustieteilijät *Edgeworth* (1881), *Samuelson* (1947) ja *Bergson* (1966) jakavat hänen kanssaan omaisuustasa-arvon oletuksen. (1973a/1984, 99.)⁶⁹

Arrow myöntää kuitenkin, että kansalaiset hyväksyvät laajasti ja ilman harkintaa omaisuustasa-arvon kanssa *ristiriidassa* olevan väitteen, jonka mukaan yksilö on oikeutettu omiin tuotoksiinsa. Arrow on tullut omien sanojensa mukaan tietoiseksi tästä opettaessaan oppilailleen taloustieteen alkeita. Hän nimittää tätä näkemystä *tuottavuusperiaatteeksi*. (Arrow 1973a/1984, 99.) Tämä oikeudenmukaisuusvakaumus saa nykyisin filosofisen ilmaisunsa osana libertaristista poliittisen ajattelun suuntausta, vaikka se ei olekaan kyseisessä traditiossa

⁶⁹ Oma oikeudenmukaisuuden täsmällistä määritelmäänsä Arrow ei kuitenkaan itse ole tietääkseni esittänyt. Tämä sopii yhteen sen tavan kanssa, jolla Arrow lähestyy oikeudenmukaisuuskysymyksiä.

ainut tai kaikkien jakama oikeudenmukaisuusvakaumus.⁷⁰ Libertaristisen poliittisen filosofian suuntauksen eräs merkittävä lähiajan edustaja on ollut *Robert Nozick*. Hän esittää historiallisen oikeudenmukaisuuden oikeutusteoriaansa kuuluisassa teoksessaan *Anarchy, State and Utopia* (vuodelta 1974). Nozickin (1974, 225f) ajattelussa yksilöillä nähdään olevan oikeutettu vaade luontaisiin avuihinsa ja niiden avulla tuotettuihin hyödykkeisiin. Hän korostaakin poliittisessa filosofiassaan sitä, että esimerkiksi yksilöiden luontaisten avujen ja kykyjen väliset erot eivät tuota epäoikeudenmukaisia sosioekonomisten hyödykkeiden jaon epätasa-arvoisuuksia, joita yksilöiden oikeuksia suojeleva ja kunnioittava valtio olisi oikeutettu esimerkiksi verotuksen ja tulonsiirtojen avulla tasaamaan.⁷¹

2.3.3. Tarkasteltavien ilmiöiden vahvuudet ja heikkoudet

Ennen kuin hahmotan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen sovintoratkaisuna edellä esitettyyn eräiden merkittävien libertaristien ja hyvinvoinnin taloustieteilijöiden väliseen konfliktiin, on syytä sanoa, mitkä ovat omaisuustasa-arvoon ja tuottavuusperiaatteen liittyvät arvokkaat ja vähemmän arvokkaat osat.

Arrow'n kannattama ja edustama omaisuustasa-arvo ei selvästikään kiellä, vaan jopa kannustaa siihen, että yhteiskunta käyttää kaikille edullisesti hyväkseen jäsentensä kykyä erikoistua tai heidän erilaisia luontaisia avuja ja pyrkii koordinoimaan ne siten, että erilaiset kyvyt täydentävät yhteiskunnallisessa yhteistoiminnassa toisiaan. Tämän tehokkaan erikoitumisen tai koordinaation idean voi tulkita omaisuustasa-arvon vahvuudeksi nyky-yhteiskunnassa ja erityisesti suhteessa taloustieteeseen.

⁷⁰ Deontologisen ja konsekventialistisen libertarismin eroista (ks. Loukola 1994).

⁷¹ Nykyisistä poliittisen filosofian harjoittajista libertaristeiksi lasketaan Nozickin ohella muun muassa James Buchanan (ks. esim. Buchanan 1975) ja David Gauthier (ks. esim. Gauthier 1984). Tunnettuja libertarismiin yhdistettäviä käytännön yhteiskuntapolitiikkaa koskevia kantoja esittäneitä taloustieteilijöitä ovat Chicagon koulukunnan edustaja *Milton Friedman*, itävaltalaisaloustieteilijät Ludwig von Mises ja *Friedrich Hayek* sekä jo edellä mainittu julkisen valinnan – koulukunnan edustaja *James Buchanan*. Libertaristisista taloustieteilijöistä Richard Epsteinin voi nähdä mainitun tuottavuusperiaatteen kannattajana. Tarkemmin libertarismista poliittisen filosofian suuntauksena (ks. esim. Kymlicka 1990, Loukola 1994).

Hyvinvoinnin taloustieteessä omaisuustasa-arvo on kuitenkin osa ajattelutapaa, jossa jako-oikeudenmukaisuuden sopiva ala ja kriteeri ovat varsin täsmentymättömiä. Hyvinvoinnin taloustieteessä jako-oikeudenmukaisuuden kysymyksiä tarkastellaan yleisesti ottaen irrallaan niiden poliittisesta (tai historiallisesta) kontekstista, ja sosiaalisen valinnan mekanismilta vaaditaan toimivuutta suhteessa kaikkiin mahdollisiin yksilöiden rationaalsiin arvojärjestyksiin (ks. esim. Arrow 1967/1984). Jako-oikeudenmukaisuus tulkitaan hyvinvoinnin taloustieteessä tavallisesti resurssien tehokkaan kohdennuksen ongelmaksi, jossa pyrkimyksenä on allokoida hyödykkeet taloudellisille toimijoille siten, että yhteiskunnan hyvinvointi maksimoituu. Hyvinvointi tarkoittaa tässä yhteydessä tavallisesti ihmisten aktuaalisten preferenssien tyydyttämistä. Yhteiskunnan hyvinvoinnin ajatellaan puolestaan olevan yksilöiden hyvinvoinnin suhteen kasvava funktio, jonka täsmällisempi muoto heijastaa lähinnä talousteoreetikon subjektiivisia arvoarvostelmia. Arrow samastaakin jako-oikeudenmukaisuuden ja allokatiivisen oikeudenmukaisuuden puhuessaan jako-oikeudenmukaisuudesta hyödykkeiden allokatiota koskevana oikeudenmukaisuuskysymyksenä. Hän laskee jako-oikeudenmukaisuuden (tässä epäpoliittisessa ja epähistoriallisessa) allokatiivisen oikeudenmukaisuuden merkityksessä hyvinvoinnin taloustieteen tutkimuskohteiden joukkoon (ks. Arrow 1973a/1984, 97).

Näistä lähtökohdista käsin on ymmärrettävää, että Arrown mukaan oikeudenmukaisuus voi vaatia esimerkiksi yhteiskunnan parhaiten voivia uhraamaan oman hyvinvointinsa yhteiskunnassa huonoiten voivien hyväksi. Arrown kannattama omaisuustasa-arvo tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että lahjakkaimpia ihmisiä tai heidän kykyjään voidaan käyttää oikeudenmukaisuuden nimissä välineinä heikompi lahjaisten hyvinvoinnin edistämiseen (1973a/1984, 108). Riippuen talousteoreetikon arvoarvostelmista ja tilannesidonnaisista resurssien tehokkaan kohdennuksen vaatimuksista, oikeudenmukaisuus voi hyvinvoinnin taloustieteen kehikossa vaatia periaatteessa myös yhteiskunnan huonoiten voivien hyvinvoinnin uhraamista paremmin voivien hyväksi. Omaisuustasa-arvo tarkoittaisi tässä yhteydessä puolestaan sitä, että vähemmän lahjakkaita ihmisiä tai heidän luontaisia avujaan voitaisiin käyttää oikeudenmukaisuuden nimissä välineinä parempilahjaisten hyvinvoinnin edistämiseen.

Yksi hyvinvoinnin taloustieteen kontekstissa esitetyn omaisuustasa-arvon heikkous on se, että esimerkiksi kansalaisten psyykkisen ja fyysisen koskemattomuuden turvaavat perusvapaudet saavat melko epämääräisen aseman. Omaisuustasa-arvo näyttää jättävän kansalaiset suhteellisen turvattomaan asemaan eli heistä voi tulla tässä yhteydessä lähinnä hyvinvoinnin maksimointiin keskittyvän valtiovallan välineitä. Tämä aiheutuu ensiksikin siitä, että hyvinvoinnin taloustieteessä jako-oikeudenmukaisuuden sopiva ala jätetään epämääräiseksi tai jako-oikeudenmukaisuus eristetään sitä mahdollisesti rajoittavasta poliittisesta kehyksestä. Toiseksi jako-oikeudenmukaisuus tulkitaan hyvinvoinnin taloustieteessä resurssien tehokkaan kohdennuksen kysymykseksi ja sen täsmälliset vaatimukset jätetään vähintäänkin epämääräisiksi. Kolmanneksi kansalaisten perusvapaudet eivät näytä tulevan hyvinvoinnin taloustieteessä eksplisiittisen tarkastelun kohteeksi jako-oikeudenmukaisuuden kysymysten yhteydessä.⁷²

Toinen hyvinvoinnin taloustieteen kontekstissa esitettävän omaisuustasa-arvon olennainen heikkous on oletus, jonka mukaan jaon oikeudenmukaisuutta voidaan arvioida siten, että esimerkiksi yksilöiden yhteistyöjärjestelmässä tekemille tuotannollisille ponnistuksille ja niihin pohjautuville jakovaateille ei anneta mitään erityistä asemaa oikeudenmukaisuusarvioinneissa. Hyvinvoinnin taloustieteilijöiden yksipuolisen ulkoinen tehokkuusnäkökulma, jossa jako-oikeudenmukaisuudesta tulee lähinnä resurssien tehokkaan kohdennuksen kysymys, johtaa helposti kyvyttömyyteen kunnioittaa yksilötoimijoiden *legitiimeksi* koettuja omiin tuotoksiinsa kohdistuvia vaateita. Tämä on tietenkin vain yksi esimerkki utilitaristisen hyvinvoinnin taloustieteen pyrkimyksestä irrottaa persoona erilaista lojaliteeteista tai siteistä, jotka estävät hänen samaistumistaan yhteiskunnan hyvinvointiin tai tekevät hänestä tehokkuudelle ongelmallisen ”joustamattoman toimijan”. Tässä yhteydessä voi mainita vielä, että hyvinvoinnin taloustieteilijöiden yhteiskunnallisista instituutioista eristetty allokatiivisen oikeudenmukaisuuden kriteeri ja sen suosittelman jaon tavoitteleminen voi vaatia myös jatkuvaa puuttumista yksilöiden omaa elämää koskeviin päätöksiin.

⁷² Oikeudenmukaisuus vapauksien allokatioissa ei kuulu Arrow'n mukaan hyvinvoinnin taloustieteen kiinnostuksen kohteisiin, eivätkä nämä kysymykset nouse hänen mukaansa relevanttiin rooliin, kun hyvinvoinnin taloustiede ohjeistaa talouspolitiikkaa (1973a/1984, 97).

Nozickin edustama libertaristinen poliittinen filosofia sitä vastoin pyrkii asettamaan jako-oikeudenmukaisuuden historialliseen kontekstiin. Jako-oikeudenmukaisuudelle yritetään asettaa tässä lähestymistavassa melko ehdottomat rajat yksilön perustavien vapausoikeuksien tai yksilön omaa persoonaansa koskevien oikeutettujen vaateiden avulla. Libertarismi pyrkiikin suojelemaan esimerkiksi yksilöiden psyykkistä ja fyysistä koskemattomuutta valtion pakovallalta ja korostaa yksilöiden vapautta tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä. Libertaristinen tuottavuusperiaate vaatii myös kunnioittamaan tai huomioimaan yksilötoimijoiden omia tuotoksiaan koskevat legitiimit vaatimukset jako-oikeudenmukaisuuden kysymyksissä. Nämä piirteet voikin tulkita libertaristiseen jako-oikeudenmukaisuutta koskevaan lähestymistapaan kuuluvan tuottavuusperiaatteen vahvuuksiksi liberaalidemokraattisessa yhteiskunnassa.

Tuottavuusperiaate libertaristisen poliittisen filosofian yhteydessä ei kuitenkaan tarjoa nykyaikaisen liberaalidemokraattisen yhteiskunnan tarpeisiin riittävää jako-oikeudenmukaisuuden käsitystä. Yksilötoimijoiden jako-odotusten legitimizeetti riippuu sääntöjärjestelmästä, jossa he suorittavat tuotannollista toimintaansa ja tekevät sopimuksiaan. Jotta yksilötoimijoiden jako-osuuksia koskevat odotukset tukisivat yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta, niiden tulee muodostua yhteistoiminnassa, joka tapahtuu *kestävästi* oikeudenmukaisessa instituutiojärjestelmässä. Tämän turvaamiseksi yksilötoimijoiden yhteiskunnallisen yhteistoiminnan taustan muodostavaa instituutiojärjestelmää tulee säädellä sitä varten räätälöidyillä oikeudenmukaisuusperiaatteilla. Näiden periaatteiden tulisi taata liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa yhtäläisten perusvapauksien ja muodollisten mahdollisuuksien lisäksi ainakin sen, että ihmisillä on reilut ja tasa-arvoiset mahdollisuudet osallistua legitimejä jako-odotuksia synnyttävään yhteiskunnalliseen yhteistoimintaan ja sen, että ihmisille yhtäläisiksi tarkoitetuista perusvapauksista ei tule joillekin väestönosille esimerkiksi taloudellisten resurssien puuttuessa pelkkiä muodollisia lakipykälä.

Nozickin edustamalla libertaristisella poliittisella filosofialla on taipumus paikantaa oikeudenmukaisuus yksipuolisesti yksilötoimijoiden erillisiin transaktioihin, jotta se voisi tarjota nykyisten liberaalidemokraattisten yhteiskuntien tarpeita vastaavan oikeudenmukaisuuskäsityksen. Tämän lisäksi libertarismiin sisältyy erittäin kapea (yhtäläisiä

muodollisia yksilönvapauksia ja mahdollisuuksia korostava) tulkinta niistä poliittisista taustarakenteista, joita jako-oikeudenmukaisuus moderneissa demokraattisissa yhteiskunnissa edellyttää. Esimerkiksi nämä seikat tekevät libertarismin yhteydessä esitettävän tuottavuusperiaatteen kyvyttömäksi takaamaan yksilötoimijoille kestävästi oikeudenmukaisen yhteiskunnallisen ja tuotannollisen toiminnan taustan. Kiinnostavaa kylläkin, sekä utilitaristisen hyvinvoinnin taloustieteen että libertarismin yhteinen puute näyttää olevan, että ne eivät huomioi riittävästi yhteiskunnallisten instituutioiden roolia jako-oikeudenmukaisuuden kysymyksissä.

2.3.4. Rawlsin ratkaisussa käyttämien käsitteiden esittelyä

Kuinka sitten Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys tuottaa tähän eräiden libertaristien ja hyvinvoinnin taloustieteilijöiden väliseen jako-oikeudenmukaisuuden kiistaan vapaiksi ja tasa-arvoisiksi ymmärretyille kansalaisille sopivan käytännöllisen sovintoratkaisun? Toisin sanoen kuinka Rawlsin *oikeudenmukaisuudeksi reiluutena* nimittämä oikeudenmukaisuuskäsitys pelastaa demokraattisille kansalaisille eräät libertaristiseen ja taloustieteelliseen näkemykseen sisältyvät arvokkaat osat? Vastaaminen tähän kysymykseen vaatii palauttamaan mieleen Rawlsin erityisen oikeudenmukaisuuskäsityksen. Sen mukaan:

1. Jokaisella persoonalla tulee olla yhtäläinen oikeus laajimpaan mahdolliseen yhtäläisten perusvapauksien kokonaisjärjestelmään, joka on yhteensopiva kaikkia koskevan samanlaisen vapauden järjestelmän kanssa **[yhtäläisten vapauksien periaate]**.
2. Sosiaaliset ja taloudelliset epätasa-arvoisuudet on järjestettävä niin, että ne
 - a) ovat suurimmaksi eduksi heikoimmassa asemassa oleville, reilun säästämisperiaatteen kanssa yhteensopivasti **[eroperiaate]**, sekä
 - b) liittyvät virkoihin ja asemiin, jotka ovat kaikille avoimia mahdollisuuksien reilun yhtäläisyyden ehdoilla **[yhtäläisten ja reilujen mahdollisuuksien periaate]**. (Rawls 1972, 302.)

Rawls määrittelee oikeudenmukaisuuskäsityksensä *ensisijaiseksi* sovellusalaksi *demokraattisen yhteiskunnan perusrakenteen* (1972, viii). Yhteiskunnalla hän tarkoittaa sukupolvesta toiseen ulottuvaa sosiaalisen yhteistoiminnan järjestelmää (1972, 4). *Demokraattisessa* yhteiskunnassa kansalaiset ymmärretään *vapaiksi ja tasa-arvoisiksi* moraalisisiksi persooniksi (1972, 12, 19). *Yhteiskunnan perusrakenne* on puolestaan tapa, jolla merkittävät yhteiskunnalliset instituutiot yhtenä kokonaisjärjestelmänä jakavat perustavat oikeudet ja velvollisuudet, sekä määrittävät yhteiskunnallisesta yhteistyöstä syntyvien etujen jaon (1972, 7). Yhteiskunnan

perusrakenteeseen kuuluvia merkittäviä instituutioita ovat esimerkiksi perustuslaki, poliittinen lainsäädäntöprosessi, koulutus- ja terveydenhuoltojärjestelmä, verotus- ja omistusrakenne, kilpailulliset markkinat ja perhe.

Rawls näkee taloudellisten ja poliittisten instituutioiden keskinäiset suhteet siten, että taloudelliset perusrakennemuodot, joita ovat esimerkiksi yhteiskunnan verotus- ja omistusrakenne, toimivat erityisen käsityksen täsmentämässä oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa kansalaisille yhtäläiset vapausoikeudet ja mahdollisuudet takaavien poliittisten instituutioiden asettamissa puitteissa. Tällaisia kansalaisten vapausoikeuksien ja mahdollisuuksien yhtäläisyydestä huolta kantavia instituutioita ovat esimerkiksi perustuslaki, poliittinen lainsäädäntöprosessi, koulutus- ja terveydenhuoltojärjestelmä. Rawlsin tavoitteena on antaa panoksensa yhteiskuntansa poliittiseen kulttuuriin ja taloustieteeseen esittämällä erityiseen käsitykseen sisältyvässä eroperiaatteessa demokraattiselle kansalaisuuskäsitykselle perustuva ratkaisu taloudellisen oikeudenmukaisuuden peruskysymyksiin. Rawlsin eroperiaate on siten ensisijaisesti demokraattisen yhteiskunnan perusrakennetta, sekä erityisesti sen taloudellisia perusrakennemuotoja säätelevä ja arvioiva oikeudenmukaisuuseroperiaate. On tärkeää huomata, ettei sen tarkoitus ole soveltua suoraan yksilötoimijoiden välisiin erityisiin sopimuksiin ja transaktioihin.

Rawlsin mukaan eroperiaate implikoi vakaumuksen, jonka mukaan emme ansaitse asemaamme luonnollisten avujen jaossa tai lähtökohtaista asemaamme yhteiskunnan perusrakenteessa (1972, 311). Hän puhuu *moraalisesta ansiosta*, joka sisältää oletuksen ponnistuksista tehneestä tai vaivaa nähneestä persoonasta (1972, 311-312). Tämä käsite ei sovellu puhuttaessa persoonan lähtökohtaisesta asemasta moniarvoisen yhteiskunnan perusrakenteessa, johon yksinkertaisesti synnyttään. Rawls erottaa moraalisen ansion käsitteen *legitiimin odotuksen käsitteestä*, joka olettaa taustalle ajatuksen oikeudenmukaisesta instituutiojärjestelmästä ja siinä tehdystä tuotannollisesta työstä. Oikeudenmukainen järjestelmä vastaa jäsentensä legitiimeihin vaateisiin tyydyttämällä oikeudenmukaisille sosiaalisille instituutioille perustuvat jäsentensä legitiimit odotukset (Rawls 1972, 311-312). Eroperiaate ei pyrikään palkitsemaan yksilötoimijoita heidän lähtökohtaisen perusrakennemuotonsa mukaan, vaan oikeudenmukaisen instituutiojärjestelmän kannustaman

tai sen tuottamien odotusten mukaisen toiminnan perusteella. Rawlsin mukaan nykyisissä yhteiskunnissa jonkinasteiset yhteiskunnallisten etujen jako-osuuksien epätasa-arvoisuudet ovat kuitenkin väistämättömiä (1972, 7). Samalla ne ovat kuitenkin myös tarpeellisia, jotta niukkoja lahjakkuuksia voidaan ohjata sinne, missä ne hyödyttävät parhaiten ihmisten yhteisiä intressejä: ihmiset voivat kattaa avujensa kehittämisen aiheuttamat kustannukset ja oppimiselle syntyä kannustimia (Rawls 1972, 311).⁷³

Rawlsin mukaan eroperiaate edustaa itse asiassa sopimusta, jossa luonnollisten avujen jakauma nähdään *ikään kuin* se olisi yhteistä omaisuutta ja jossa kaikilla on mahdollisuus osallistua tämän jakauman etuihin millaiseksi tahansa se sitten osoittautuukin (1972, 101). Rawls puhuu tässä yhteydessä luonnollisten avujen *jakaumasta* tai persoonien samantyyppisten ja erityyppisten avujen välisistä eroista. Hän ei puhu yksittäisten ihmisten luonnollisista avuista. Hän ei myöskään väitä, että luonnollisten avujen jakauma *on* yhteisomaisuutta. Hän pyrkii esittämään lähinnä *käytännöllisen asenteen*, jolla vapaan ja tasa-arvoisen kansalaisuuden institutionaaliset takuut omaavat persoonat voivat suhtautua siihen tosiasiaan, että heidän kykynsä eroavat toisistaan, kun he suunnittelevat kaikille demokraattisen yhteiskunnan jäsenille hyväksyttäviä taloudellisia perusrakennemuutoksia (ks. Rawls 2001, 75-77).

2.3.5. Rawlsin ratkaisu ja sen oikeutus

Rawls soveltaa edellä mainittuja moraalisen ansion ja legitiimien odotusten käsitteitä ratkaistakseen hyvinvoinnin taloustieteen ja libertaristisen poliittisen filosofian edustajien välisen ristiriidan. Hän tekee tässä yhteydessä kaksi perustavaa näiden käsitteiden sovellusala koskevaa täsmennystä. Tämä liike on tuttu jo antiikin dialektisistä väittelyistä ja erityisesti Aristoteleen tavasta määritellä heikkoluonteisuuden (*akrasia*) käsite. Moraalisen ansion käsitteen yhteydessä on tarpeen ottaa huomioon, että Rawlsin mukaan kukaan

⁷³ Ansioituneisuus Rawlsin käsityksen mukaisessa yhteiskunnassa ei kuitenkaan takaa menestystä, samoin kuin reiluissa peleissä, joissa on kilpailijoita, ansioitunein ei aina voita. Tästä huolimatta järjestelyn hyvän suunnittelun avulla voidaan välttää laajoja ansioituneisuuden ja menestyksen eroja, mutta aina tämä ei kuitenkaan ole mahdollista (Rawls 2001, 74, ks. myös Rawls 1972, 314).

demokraattisen yhteiskunnan kansalainen ei voi oikeasti ajatella ansaitsevansa moraalisisessä mielessä lähtökohtaista asemaansa yhteiskunnan perusrakenteessa tai luonnollisten avujen jakaumassa. Tämä tulee ilmaista Rawlsin eroperiaatteessa, joka edustaa sopimusta nähdä luonnollisten avujen jakauma ikään kuin yhteisomaisuutena ja jossa osallistutaan tämän jakauman etuihin millaiseksi tahansa se sitten osoittautuukin.

Moraalisen ansion käsitettä koskevat täsmennykset ovat seuraavat: ensiksikin tämä käsite ei sovellu puhuttaessa demokraattisen kansalaisen asemasta luonnollisten avujen jakaumassa ja toiseksi, tämä käsite ei sovellu puhuttaessa demokraattisen kansalaisen lähtökohtaisesta asemasta moniarvoisen yhteiskunnan perusrakenteessa. Nämä täsmennykset jättävät kuitenkin tilaa ottaa huomioon libertarismiin sisältyvä ajatus yksilötoimijoiden oikeudesta omiin tuotoksiinsa. Tämän jako-oikeudenmukaisuudelle tärkeän näkökulman Rawls huomioi legitiimin odotuksen käsitteen avulla. Jälleen tarvitaan kaksi täsmennystä. Ensiksikin, legitiimin odotuksen käsite soveltuu silloin, kun puhutaan tuotannollisen työn tuloksista, jotka persoona on saanut aikaan omien kykyjensä avulla ja jotka hän on saavuttanut kultivoimalla tai kouluttamalla avujaan. Toiseksi legitiimien odotusten käsite soveltuu silloin, kun tuotannollinen työ on tehty tai saavutettuja kykyjä on käytetty oikeudenmukaisen instituutiojärjestelmän mukaisesti tai sen kannustamalla tavalla.

Rawls kiinnittää huomiota yhteiskunnan perusrakenteen erityiseen asemaan demokraattisessa poliittisen ajattelun perinteessä. Hän pelastaa hyvinvoinnin taloustieteilijöiden omaisuustasaron ja libertaristien tuottavuusperiaatteen arvokkaat osat osoittamalla niille erilliset täsmennetyt sovellusalueet. Ensiksi mainittu arvoarvostelma soveltuu puhuttaessa demokraattisen kansalaisen lähtökohtaisesta taloudellisesta perusrakenteesta. Viimeksi mainittu koskee puolestaan yhteiskunnallista tai tuotannollista toimintaa, joka tapahtuu oikeudenmukaisessa perusrakenteessa.

Rawlsin eroperiaatteessa ilmaistu täsmennetty kanta koskien moraalisen ansion käsitteen soveltuvuutta eroaakin Arrow'n sovellusaltaan täsmennyttömästä omaisuustasaron periaatteesta. Utilitarismi pyrkii perinteisesti täysin yleiseen oikeudenmukaisuuskäsitykseen. Utilitaristisen oikeudenmukaisuuslähestymistavan hallitsemassa hyvinvoinnin taloustieteessä omaisuustasaron oletukselle ei myöskään aseteta selkeitä rajoja. Kun omaisuustasaro-

ymmärretään näin täsmentymättömästi, se näyttää ajautuvan ristiriitaan kansalaisten tuottavuusperiaatteena ilmaiseman vakaumuksen kanssa, aivan kuten Arrow itse huomauttaa (1973a/1984, 99). Vastaavaa ristiriitaa ei kuitenkaan synny Rawlsin yhteiskunnan perusrakenteen taloudellisiin instituutioihin rajoittaman omaisuustasa-arvon tulkinnan ja yksilöiden oikeudenmukaisen perusrakenteen puitteissa tuottamien, sekä näitä tuotoksia koskevien oikeutettujen vaateiden välille.

Tässä jää tilaa myös libertaristiselle tuottavuusperiaatteelle, silloin kun sen pätemisala rajoitetaan toimintaan, joka tapahtuu oikeudenmukaisessa yhteiskuntarakenteessa. Tuottavuusperiaate on osa libertaristista poliittisen filosofian traditiota, joka korostaa yksilöiden oikeutta omiin avuihinsa. Rawlsin eroperiaatteeseen sisältyvä rajoitettu tai täsmennetty omaisuustasa-arvon oletus ei ole ristiriidassa tämän näkökulman kanssa. Puhutaanhan siinä lähinnä eroperiaatteeseen sisältyvästä suhtautumistavasta persoonien avujen välisiin eroihin oikeudenmukaisen taloudellisten perusrakennemuotojen suunnittelun yhteydessä, eikä itse yksilöiden avujen omistuksesta.

Rawlsin eroperiaate tarkoittaa sitä, että yksilötoimijoiden avujen eroihin suhtaudutaan taloudellisten perusrakennemuotojen suunnittelun yhteydessä ikään kuin tämä moninaisuus olisi yhteisomaisuutta. Eroperiaate sisällyttääkin itseensä utilitaristisen tai taloustieteestä tutun organisointiperiaatteen, jossa pyritään koordinoimaan yksilötoimijoiden erilaiset kyvyt siten, että ne täydentävät yhteiskunnallisessa tai taloudellisessa yhteistoiminnassa tehokkaasti toisiaan. Niinpä Rawls pelastaa tämän hyvinvoinnin taloustieteen omaisuustasa-arvon vahvuuden eroperiaatteen avulla, jonka ensisijaiseksi sovelluslaksiksi hän rajaa yhteiskunnan perusrakenteen ja erityisesti sen taloudelliset instituutiot. Hyvinvoinnin taloustieteen utilitaristisen oikeudenmukaisuuslähestymistavan yhteydessä esitettävän omaisuustasa-arvon periaatteen luoman uhan esimerkiksi kansalaisten psyykkiselle ja fyysiselle koskemattomuudelle ja yksityisyydelle Rawls eliminoi alistamalla jako-oikeudenmukaisuuden tai taloudellisen oikeudenmukaisuuden poliittiselle oikeudenmukaisuudelle. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä toiseen periaatteeseen nähden leksikografisesti ensisijainen yhtäläisten vapauksien periaate vaatii kansalaisille yhtäläisiä perusoikeuksia. Tämä periaate suojelee oikeudenmukaisessa yhteiskuntarakenteessa

yksilöä (yhtäläisten perusvapauksien ja niiden turvaksi luotujen instituutioiden avulla) hyvinvointia tehokkaasti maksimoivan valtion pakkovallalta.

Rawlsin eroperiaatteen hyväksyminen taloudellisten perusrakennemuotojen oikeudenmukaisuuden kriteeriksi tarkoittaa myös sitä, että jaon oikeudenmukaisuutta arvioitaessa otetaan huomioon yksilötoimijoiden omia tuotoksiaan koskevat legitiimit vaateet, jotka perustuvat oikeudenmukaisen järjestelmän sääntöihin. Tämä eroperiaatteen piirre pelastaa libertaristisen tuottavuuseriaatteen vahvuuden ja asettaa rajat hyvinvoinnin taloustieteen yhteiskunnan poliittisista instituutioista irrotetulle tai liian ulkopuoliselle näkökulmalle jaon oikeudenmukaisuuteen. Libertarismien yksilötoimijoiden erillisiin sopimuksiin ja transaktioihin keskittyvä oikeudenmukaisuuskäsitys, sekä kapea tulkinta jako-oikeudenmukaisuuden vaatimista poliittisista taustarakenteista eivät kuitenkaan takaa nykyaikaisessa liberaalidemokraattisessa yhteiskunnassa yksilöille kestävästi oikeudenmukaista yhteiskunnallisen toiminnan taustaa. Nämä libertarismien puutteet Rawls korjaa määrittämällä oikeudenmukaisuuskäsitteensä ensisijaiseksi sovellusala yhteiskunnan perusrakenteen. Rawlsin käsitys sisältää lisäksi yksilöiden muodollisen vapauden ja tasa-arvoisuuden ylittävät periaatteet, joiden tehtävä on estää demokraattisten kansalaisten yhteiskunnallisen toiminnan oikeudenmukaisen taustan rapautuminen ajan kuluessa. Nämä oikeudenmukaisuuskäsitteiden piirteet mahdollistavat puolestaan sen, että yksilötoimijat voivat tehdä libertarismien korostamalla tavalla suhteellisen vapaasti omaa elämäänsä koskevia päätöksiä ja hyödyntää aidosti yhtäläisiä perusvapauksiaan samalla kun perusrakennemuotojen tekemä moraalinen työ toteuttaa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kestävämmän kuin libertaristinen oikeudenmukaisuuskäsitys yksinään kykenisi tekemään.

2.4. Arrowin tulkinta Rawlsin omaisuustasa-arvon oletuksesta

Mitä edellä esitetyn analyysin pohjalta voidaan sitten sanoa Arrowin tavasta lukea Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* omaisuustasa-arvon oletuksen yhteydessä? Arrowin mukaan Rawls jakaa hänen ja lähes kaikkien merkittävien hyvinvoinnin taloustieteilijöiden, kuten Edgeworthin (1881), Samuelsonin (1947) ja Bergsonin (1966), hyväksymän ja teorioidensa perusteissa käyttämän omaisuustasa-arvon oletuksen. Tämän oletuksen mukaan siis kaikki

yhteiskunnan omaisuudet henkilökohtaiset kyvyt mukaan lukien ovat kuin yhteisenä varantona käytettävissä mitä tahansa oikeudenmukaisuuden vaatimaa jakoa varten (Arrow 1973a/1984, 99).

Arrown mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys vaatii yhteiskunnan paremmin voivia ihmisiä uhrautumaan huonommin voivien ihmisten hyväksi, jos tämä paremmin voivien hyvinvoinnin uhraus auttaa huonommin voivia. Tämän nojalla Rawlsin systeemissä kyvykkäämpien ihmisten avuja tuleekin käyttää vähemmän kyvykkäiden hyväksi. Viimeksi mainittu Rawlsin systeemiin sisältyvä arvoarvostelma vastaa Arrown mukaan hänen (ja useiden merkittävien hyvinvoinnin taloustieteilijöiden) arvoarvostelmia. Arrowta ei kuitenkaan huoleta se, että tässä yhteydessä voidaan aidosti kysyä (Rawlsin tavoin), käyttääkö yhteiskunta joitakin ihmisiä lähinnä toisten ihmisten hyvinvoinnin välineinä. (Arrow 1973a/1984, 108.) Kiinnostavaa on se, että Arrow viittaa tässä yhteydessä Rawlsin teorian kohtiin, joissa tämä kritisoi utilitarismia sen tavasta suhtautua persooniin välineellisesti ja joissa hän sanoutuu eksplisiittisesti ja vahvasti irti tästä utilitarismiin liittyvästä tendenssistä (ks. Rawls 1972, 181ff). Arrow ilmoittaa kuitenkin, ettei hän ymmärrä lainkaan tätä Rawlsin utilitarismin vastaista argumentointia (Arrow 1973a/1984, 108). Nähdäkseni Arrown vaikeus ymmärtää tätä Rawlsin utilitarismikritiikkiä tai hänen tulkintansa, että Rawls harjoittaa tässä yhteydessä lähinnä käsittämätöntä itsekritiikkiä, selittyy osin sillä, ettei Arrow huomioi Rawlsin esittämiä omaisuustasa-arvon oletuksen sovellusalan rajoituksia eli sen täsmennyksiä. Toisin sanoen Arrow ei hahmota Rawlsin erityistä tapaa perustella oma oikeudenmukaisuuskäsityksensä sen relevanttiin endoksaan kuuluvien ilmiöiden pelastajana.

Arrow jättääkin huomioimatta, että Rawlsin teoriassa omaisuustasa-arvon oletus saa ilmaisunsa erityisen oikeudenmukaisuuskäsityksen yhdessä osassa eli eroperiaatteessa, jota rajoittavat sitä sanakirjajärjestyksessä edeltävät yhtäläisten vapauksien ja reilujen mahdollisuuksien periaatteet. Demokraattisen yhteiskunnan oikeudenmukaisessa perusrakenteessa, jota Rawlsin käsitys määrittelee, omaisuustasa-arvon oletuksen sovellusala onkin rajoitettu poliittisten taustarakenteiden rajoittamien taloudellisten perusrakenneinstituutioiden suunnittelun yhteyteen. Arrow sitä vastoin tulkitsee Rawlsin omaisuustasa-arvon oletuksen yleiseksi Rawlsin teorian arvoarvostelmaksi ja yhdistää sen Rawlsin yleiseen oikeudenmukaisuuskäsitykseen (1973a/1984, 98). Tätä omaisuustasa-arvon

oletuksen yleistävää tulkintaa Arrow tukee viittaamalla Rawlsin teoksen sivulle 101, jossa tämä esittää Arrown tarkoittaman omaisuustasa-arvon periaatteen (Arrow 1973a/1984, 98-99). Arrow ei kuitenkaan saa yleistävälle omaisuustasa-arvon tulkinnalleen tällä tavoin mitään tukea, koska Rawls puhuu tässä yhteydessä eksplisiittisesti erityisestä oikeudenmukaisuuskäsityksestään ja eroperiaatteesta sen osana (ks. Rawls 1972, 100-101). Arrow joutuukin tukeutumaan argumentoinnissaan edellä mainittuun Rawlsin teorian kohtaan, koska Rawls ei puhu teoriassaan Arrown määrittelemästä omaisuustasa-arvon periaatteesta muualla kuin erityiseen oikeudenmukaisuuskäsitykseen sisältyvän eroperiaatteen rajoitetussa kontekstissa.

Toinen olennainen ongelma Arrown tavassa tulkita omaisuustasa-arvon oletus ja sen asema Rawlsin teoriassa on se, että Arrow mukaan Rawlsin teoriassa pelkästään tehokkuuden vaatimukset rajoittavat omaisuustasa-arvon oletuksen käytännön implikaatioita (ks. Arrow 1973a/1984, 99). Kuten jo aiemmin esitin, Arrow voi nähdäkseni sanoa näin lähinnä edustamansa hyvinvoinnin taloustieteen utilitaristisesta oikeudenmukaisuuslähestymistavasta. Samalla, kun Rawls antaa omaisuustasa-arvon oletukselle ilmaisun eroperiaatteessaan, hän mainitsee, että eroperiaate muuttaa perusrakenteen päämäärät sellaisiksi, etteivät ne korosta yhteiskunnallista tehokkuutta tai teknokraattisia arvoja. Eroperiaate kohdentaa Rawlsin mukaan resursseja esimerkiksi koulutukseen, jotta huono-osaisimpien pitkän tähtäimen näkymiä voitaisiin parantaa. Jos tähän päämäärään päästään kiinnittämällä enemmän huomiota kyvykkäämpiin se on sallittua; muutoin ei. Rawlsin mukaan tätä valintaa tehtäessä koulutuksen arvoa ei pitäisi arvioida ainoastaan taloudellisen tehokkuuden ja yhteiskunnan hyvinvoinnin termein. Yhtä tärkeää tai jopa tärkeämpää on kiinnittää huomiota koulutuksen roolin sen mahdollistajana, että persoona voi nauttia yhteiskuntansa kulttuurista ja ottaa osaa yhteiskunnallisiin toimiin. Koulutuksella onkin Rawlsin näkökulmasta tärkeä rooli jokaisen yksilön omanarvontunnon turvaajana. (ks. Rawls 1972, 101.) Omanarvontunnon yhteiskunnallisia perusteita Rawls pitää puolestaan tärkeimpänä ensisijaisena hyvänä (1972, 101, §67). Arvioitaessa Arrown näkemystä omaisuustasa-arvon rajoitteista Rawlsin teoriassa on myös muistettava se (jo aiemmin esitetty seikka), että Rawlsin teoriassa omaisuustasa-arvon eräät keskeisimmät rajoitteet nousevat moniarvoisen demokraattisen yhteiskunnan poliittisen kulttuurin julkiselle oikeudenmukaisuuskäsitykselle asettamista vaatimuksista kuten

esimerkiksi yksilöiden psyykkisen ja fyysisen koskemattomuuden ja yksityisyyden suojan tarpeista.

Arrow'n näkemys Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen taustalla olevasta poliittisesta kulttuurista tai niistä vaihtoehtoisista oikeudenmukaisuuskäsityksistä, joihin nähden Rawls esittää oikeudenmukaisuuskäsityksensä sopivimpana demokraattisen yhteiskunnan moraalisen perustana, näyttää kuitenkin olevan tässä yhteydessä varsin rajoittunut. Arrow'n mukaan kaikki Rawlsin teoriassa tarkastelemat vaihtoehtoiset oikeudenmukaisuusperiaatteet implikoivat omaisuustasa-arvon oletuksen. Hänen mukaansa niissä ei edes oteta huomioon tuottavuusperiaatetta (Arrow 1973a/1984, 99). Kuten jo aiemmin esitin, Rawls tarkastelee teoriassaan eksplisiittisesti esimerkiksi luonnollisen vapauden järjestelmää, jonka voi nähdä ennakoivan eräiden merkittävien libertaristien oikeudenmukaisuuskäsitystä. Ainakaan tämän oikeudenmukaisuuskäsityksen mukaan Arrow'n määrittelemä omaisuustasa-arvon oletus ei ole hyväksyttävä ja Arrow'n esittämä tuottavuusperiaate on puolestaan oleellinen osa edellä mainittua käsitystä. Luonnollisen vapauden järjestelmä on tietenkin vain yksi esimerkki sellaisista Rawlsin teoriassa huomioon otetuista oikeudenmukaisuuskäsityksistä, jotka eivät vastaa Arrow'n edellä mainittua näkemystä Rawlsin käsityksen *endokasta*.

Arrow ei näytä tulleen tietoiseksi Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen taustalla olevan poliittisen kulttuurin luonteesta tai Rawlsin teoriassa huomioitujen oikeudenmukaisuuskäsitysten joukosta myöskään siinä vaiheessa kun hän julkaisi (1978) arvionsa Nozickin oikeudenmukaisuusteoriasta. Arrow'n arvio Nozickin teoriasta on yleisluonteeltaan luonnollisesti kohtelias ja samalla kuitenkin melko tyrmäävä. Hän myöntää tässä artikkelissaan kuitenkin sen, että Nozick nostaa teoriassaan esiin vakavia aiheita, jotka on laiminlyöty utilitaristisessa traditiossa. Utilitaristiseen traditioon hän laskee mukaan myös tässä yhteydessä sosiaalisen valinnan teorian, hyvinvoinnin taloustieteen ja Rawlsin teorian. Arrow'n mukaan Nozickin esiin nostamat aiheet pyörivät tavalla tai toisella sellaisten teemojen kuin yksityisyyden, yksilön omaisuuden, yksilön päätöksentekokapasiteetin ja yksilön päätöksenteon sopivan alan ympärillä. Arrow näkökulmasta Nozick korostaa kieltämättä korrektisti sitä, että näitä asioita ei voida tai niitä ei pitäisi polkea oikeudenmukaisuuden sosiaalisten velvollisuuksien nimissä. (Arrow 1978/1984, 175-176.)

Esitin tässä luvussa analyysin, joka koski Rawlsin tapaa sovittaa IP-metodin mukaisesti yhteen oikeudenmukaisuuskäsityksessään omaisuustasa-arvon periaate ja tuottavuusperiaate. Tämä analyysi osoittaa nähdäkseni, että Arrowlla ei ole perusteita liittää Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä utilitaristiseen traditioon, joka on laiminlyönyt esimerkiksi Nozickin teoriassaan esiin nostamat yksilön koskemattomuuden ja yksityisyyden näkökulmat, jotka rajoittavat liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa jako-oikeudenmukaisuuden sopivaa alaa. Itse asiassa Rawls kykenee antamaan näille nykyisin libertarismiin usein liitetuille oikeudenmukaisuusvakaumuksille tilaa omassa oikeudenmukaisuuskäsityksessään. Samalla hän kykenee antamaan tilaa myös utilitaristiseen traditioon kuuluville oikeudenmukaisuusvakaumuksille, joiden pohjalta Arrow esimerkiksi kritisoi edellä mainitussa artikkelissaan vakuuttavasti Nozickin teoriaa. Toisin sanoen Rawls kykenee tekemään ainakin omaisuustasa-arvon periaatteen ja tuottavuusperiaatteen käsitteiden ympärillä pyörivän keskustelun yhteydessä oman oikeudenmukaisuuskäsityksensä immuuniksi sekä Arrown että Nozickin kritiikeille. Nähdäkseni tämä johtopäätös horjuttaa ainakin alustavasti Arrown (ja myös Harsanyin) kriittistä väitettä, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys on utilitarismin heikko erikoistapaus.

3. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys epäyhtenäisten oikeudenmukaisuuskäsitysten pelastajana

3.1. Johdanto

Rawls ei keskity *Oikeudenmukaisuusteoria* -teoksessaan yksittäisten poliittisten arvojen välisiin konflikteihin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä sisältäisi erillisten harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumusten välisten ristiriitojen ratkaisuja. Itse asiassa eräästä Rawlsin yksittäisten poliittisten arvojen välisten kiistojen ratkaisut ovat tärkeitä tarkasteltaessa taloustieteilijöiden Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen tulkintoja. Edellisessä luvussa esitetty Rawlsin omaisuustasa-arvon ja tuottavuusperiaatteen välisen konfliktin ratkaisu on esimerkki tällaisesta tälle tutkimukselle merkityksellisestä yksittäisten ilmiöiden pelastuksesta. Myös tässä luvussa tämä ratkaisu on taustalla, kun tarkastelen John Harsanyiin vuonna 1991 ilmestyneessä artikkelissaan *Equality, Responsibility, And Justice As Seen From A Utilitarian Perspective* esittämää Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen tulkintaa ja arvostelua.

Rawlsin mukaan utilitaristisen moraalifilosofian pitkään kestäneen valta-aseman yksi taustatekijä on ollut sitä kohtaan esitetyn arvostelun kapea-alaisuus. Utilitarismin perinteisissä kritiikeissä pyrittiin osoittamaan lähinnä hyödyn periaatteen seurausten ja erinäisten moraalitunteidemme välinen yhteensopimattomuus. Intuitionistinen kritiikki ei kuitenkaan kyennyt konstruoimaan utilitarismille vaihtoehtoista systemaattista ja toimivaa oikeudenmukaisuuskäsitystä. (Rawls 1972, viii.) Rawls pyrkii esittämään *Oikeudenmukaisuusteoriassaan* utilitarismille vaihtoehtoisen demokraattiseen yhteiskuntaan soveltuvan systemaattisen oikeudenmukaisuuskäsityksen. Siten hänen täytyy tarkastella yksittäisten poliittisten arvojen välisten kiistojen sijaan liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa merkittävien kokonaisten oikeudenmukaisuuskäsitysten välisiä konflikteja.

Esittelen tässä luvussa Rawlsin tavan rakentaa oman utilitarismikritiikkinsä lähtökohdat. Toisin sanoen hahmotan hänen yhteiskunnallisen ja taloudellisen oikeudenmukaisuuden

kysymyksiä koskevan ja utilitarismille vaihtoehdoksi tarkoitetun systemaattisen lähestymistavan eräät keskeiset lähtökohdat. Esittelen erityisesti Rawlsin määrittelemän yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ja sen perustelut. Arvioin tässä yhteydessä lyhyesti myös yhtä Kenneth Arrow'n (1973a/1984) Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen tulkinnan osaa. Rawls esittää *Oikeudenmukaisuusteorian* luvussa II yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman yhteydessä oman oikeudenmukaisuuskäsityksensä eräiden liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa vaikutusvaltaisten epäyhtenäisten oikeudenmukaisuuskäsitysten pelastajana. Keskityn tässä luvussa tähän Rawlsin alustavaan tapaan oikeuttaa oikeudenmukaisuuskäsityksensä.

Tämä Rawlsin argumentaatio ei ole saanut *Oikeudenmukaisuusteoriaa* kommentoivassa tai tulkitsevassa kirjallisuudessa yhtä paljon huomiota kuin hänen niin kutsuttu alkuasema-argumenttinsa, joka on *Oikeudenmukaisuusteorian* luvun III aiheena.⁷⁴ Myöskään Kenneth Arrow (1973a/1984) ja John Harsanyi (1975/1980) eivät tarkastele eksplisiittisesti 1970-luvulla ilmestyneissä tulkinnoissaan ja arvosteluissaan tätä Rawlsin ilman alkuasemakonstruktiota suorittamaa oikeudenmukaisuuskäsityksensä perustelua. Rawlsin alustava perustelu on kuitenkin oleellinen osa hänen tapansa oikeuttaa oma oikeudenmukaisuuskäsityksensä. Harsanyi pyrkiikin paikkaamaan tämän taloustieteellisissä Rawlsin teorian tulkinnoissa esiintyvän aukon edellä mainitussa vuoden 1991 artikkelissaan. Tarkastelen tämän luvun viimeisessä kappaleessa erityisesti tätä Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alustavaa perustelua koskevaa tulkintaa ja hänen tässä yhteydessä esittämää Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen arvostelua. Jotta tähän keskusteluun päästään käsiksi, on tarpeen esittää sen konteksti eli Rawlsin hahmottama yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelma ja sen oikeutus.

⁷⁴ Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alustavan oikeutuksen analyysijä tai tämän argumentaation huomioivia Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen tulkintoja ovat kuitenkin esittäneet ainakin Barry (1989, 213-234); J. Cohen (1993) ja Daniels (2003). Cohenin ja Danielsin tulkinnat ovat mielestäni melko valaisevia, vaikka he eivät tunnustakaan Rawlsin ilmiöiden pelastamisen metodin mukaista argumentointitapaa.

3.2. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman rajaus

Rawls sijoittaa *Oikeudenmukaisuusteoriassa* oikeudenmukaisuuskäsityksensä länsimaisen yhteiskuntafilosofisen ajattelun perinteeseen ja liberaalidemokraattisen yhteiskunnan poliittiseen kulttuuriin. Hän on kiinnostunut ensisijaisesti yhteiskunnan merkittävien instituutioiden oikeudenmukaisuudelle relevantista tavasta kohdella vapaiksi ja tasa-arvoisiksi ymmärrettyjä kansalaisiaan (Rawls 1972, 12-13). Rawls määrittää teoriansa tutkimusongelmaksi yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ensisijaisen ongelman, jota nimitän *yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaksi*. Tämä tarkoittaa, että yhteiskunnan perusrakenne muodostaa hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä ensisijaisen sovellusalan. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelma koskee tapaa, jolla merkittävät yhteiskunnalliset instituutiot jakavat yhtenä järjestelmänä perustavat oikeudet ja velvollisuudet ja määrittävät yhteiskunnallisesta yhteistyöstä syntyvien etujen jaon (Rawls 1972, 7, 11). Tässä yhteydessä voitaisiin kysyä, mitä Rawls tarkoittaa yhteiskunnalla, merkittävillä instituutioilla ja yhteiskunnan perusrakenteella?

Rawlsin normatiivisen määrittelyn mukaan yhteiskunta on sukupolvesta toiseen ulottuva ja tietyt sitovat käyttäytymissäännöt suhteessa toisiinsa tunnustavien ja tavallisesti niiden mukaan toimivien henkilöiden muodostama, enemmän tai vähemmän itseriittävä yhteistyöjärjestelmä. Lisäksi nämä yhteiskunnan käyttäytymissäännöt määrittävät yhteistyöjärjestelmän, joka on suunniteltu edistämään siihen osallistuvien persoonien hyvää. (Rawls 1972, 4.) Tärkeimpiä yhteiskunnallisia instituutioita ovat poliittinen perustuslaki ja pääasialliset taloudelliset ja sosiaaliset järjestelyt (Rawls 1972, 7). Yhteiskunnan perusrakenne on puolestaan tapa, jolla tärkeimmät yhteiskunnalliset instituutiot jakavat *yhtenä kokonaisuutena* perusoikeudet ja -velvollisuudet ja määrittävät yhteiskunnallisesta yhteistoiminnasta syntyvien etujen jaon (Rawls 1972, 7).⁷⁵ Esimerkkejä yhteiskunnan

⁷⁵ Rawls erottelee yksittäisen säännön, instituution ja kokonaisen yhteiskuntajärjestelmän perusrakenteen. Hänen mukaansa järjestelyn yksi tai useampi sääntö voi olla epäoikeudenmukainen ilman, että instituutio on epäoikeudenmukainen. Samoin instituutio voi olla epäoikeudenmukainen ilman, että yhteiskuntajärjestelmä kokonaisuutena olisi sitä. Yksittäiset säännöt tai instituutiot voivat olla riittävän vähämerkityksellisiä koko järjestelmän oikeudenmukaisuudelle. Instituution tai yhteiskuntajärjestelmän rakenteessa yksi ilmeinen epäoikeudenmukaisuus voi myös kompensoitua toisella. Kokonaisuus on näin vähemmän epäoikeudenmukainen kuin se olisi, jos se sisältäisi vain yhden epäoikeudenmukaisista osistaan. Lisäksi yhteiskuntajärjestelmä voi olla epäoikeudenmukainen vaikka yksikään sen instituutioista ei ole

perusrakenteeseen kuuluvista yhteiskunnallista instituutioista ovat ajatuksen- ja omantunnonvapauden laillinen suoja, kilpailulliset markkinat, tuotantovälineiden yksityisomistus ja yksiaviainen perhe (Rawls 1972, 7).

Rawlsin luettelo merkittävistä yhteiskunnallisista instituutioista liittyy hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä nykyaikaisen liberaalidemokraattisen markkinatalousyhteiskunnan kontekstiin.⁷⁶ Hänen instituution käsitteensä viittaa julkisiin sääntöjärjestelmiin, jotka määrittävät virat ja asemat, sekä niihin liittyvät oikeudet ja velvollisuudet, vallan rajat ynnä muut seikat.⁷⁷ Sääntöjärjestelmä määrittää jotkut teot luvalle ja toiset kielletyiksi, sekä määrää tiettyjä rangaistuksia ja puolustautumiskanavia rikkomusten varalle (Rawls 1972, 55).⁷⁸ Yhteiskunnalliset instituutiot ovat yhteiskuntajärjestelmän pelisääntöjä, jotka säätelevät yksilöiden ja kollektiivisten toimijoiden keskinäistä vuorovaikutusta ja pääsyä materiaaliin resursseihin. Ne määrittävät omistusta, työnjakoa, poliittista ja taloudellista kilpailua. (Pogge 1999, 337.) Yhteiskunnan perusrakenne, joka on merkittävien julkisten sääntöjärjestelmien muodostama kokonaisrakenne, sisältää siis yhteiskunnan taloudellisen organisointimuodon, yhteiskunnalliset päätöksentekotavat, kansalaisyhteiskunnan määrittelevät käytännöt ja menettelytavat, joilla tulkitaan ja pannaan täytäntöön järjestelmän säännöt (Pogge 1989, 22-24).

Rawls (1972, 7) erottaa siten toisistaan yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden yksilöitä ja erityisiä tekoja koskevista oikeudenmukaisuuskysymyksistä. Yhteiskunnallinen

epäoikeudenmukainen erillisenä: epäoikeudenmukaisuus on tässä tapauksessa seurausta siitä, kuinka instituutiot on järjestetty kokonaisjärjestelmäksi. (Rawls 1972, 57.)

⁷⁶ Rawls jättää kuitenkin vastaamatta siihen, toteutuvatko hänen periaatteensa parhaiten omistusoikeusdemokratian vai liberaalin sosialismin puitteissa (ks. Rawls 1972, 273-274). Hän tarkastelee kuitenkin oikeudenmukaisuuskäsitystään lähinnä omistusoikeusdemokratian oikeudenmukaisuuskäsitteenä.

⁷⁷ Rawlsille (1972, 55) instituutio on olemassa tietyssä paikassa ja tietyssä ajankohtana, kun sen spesifioimia tekoja toteutetaan ja vallitsee julkinen ymmärrys, että instituution sääntöjä tulee noudattaa. Rawlsin teoriassa oikeudenmukaisuudelle relevantit instituutiot ovat tällaisia reaalisia objekteja.

⁷⁸ Rawls erotelee instituution *konstituivat säännöt* erityisten päämäärien tavoittelun liittyvistä *strategioista*. Ensiksi mainitut luovat instituutioon liittyvät erilaiset oikeudet ja velvollisuudet. Strategiat liittyvät siihen, kuinka toimijat käyttävät instituutiota hyväkseen päämääriensä tavoittelussa. Rationaalisissa strategioissa analysoidaan luovallisia toimia, joihin yksilöt ja ryhmät päätyvät, kun ne huomioivat etunsa, uskomuksensa ja oletuksensa toinen toistensa suunnitelmista. Strategiat eivät kuulu Rawlsin mukaan instituutioon, vaan sitä koskevaan "teoriaan". Kun yhteiskunnallisia järjestelyjä suunnitellaan ja uudistetaan, on huomioitava ne taktiikat ja käyttäytymismallit, joihin järjestely kannustaa. Tästä huolimatta yksilöiden noudattamat strategiat ja taktiikat eivät ole osa julkista sääntöjärjestelmää, joka määrittelee instituutiot. (Rawls 1972, 56-57.) Hänen mukaansa strategiaa koskevia kysymyksiä ei tule sekoittaa oikeudenmukaisuuskysymyksiin (Rawls 1972, 231).

oikeudenmukaisuus koskee ensisijaisesti erilaisten yhteiskunnallisten käytänteiden kuten lakien, instituutioiden ja sosiaalisten systeemien oikeudenmukaisuutta. Yksilöitä ja erityisiä tekoja koskevia oikeudenmukaisuusongelmia ovat esimerkiksi henkilön luonteen, asenteiden ja dispositioiden, sekä erilaisten päätösten, arvostelmien ja syytösten oikeudenmukaisuuden kysymykset. Rawlsin teorian ensisijainen tutkimusongelma kuuluu yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden alaan. Yksilöiden tekoja ja luonnetta koskevat oikeudenmukaisuuskysymykset jäävät tämän ensisijaisen ongelman ulkopuolelle. Niiden systemaattinen tarkasteleminen vaatii Rawlsin näkökulmasta taustalle käsityksen oikeudenmukaisesta yhteiskuntarakenteesta (1972, 110).

Rawls erottaa edelleen yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman yleisemmästä instituutioiden ja sosiaalisten käytänteiden oikeudenmukaisuudesta. Hän mainitsee, ettei tarkastele tätä viimeksi mainittua ongelmaa teoriassaan (1972, 7-8). Yhteiskunnan perusrakenteeseen kuuluva ”merkittävä yhteiskunnallinen instituutio” ei viittaa Rawlsilla organisoituihin kollektiivisiin toimijoihin, kuten yrityksiin tai viranomaisinstituutioihin. Niistä puhuessaan hän käyttää tavallisesti yhdistys -termiä. Rawls ei siis kehitä oikeudenmukaisuuskäsitystä, jonka pohjalta voitaisiin arvioida suoraan yhdistysten sisäisten sääntöjen ja käytänteiden oikeudenmukaisuutta.⁷⁹ Yhdistysten säännöt eivät saa kuitenkaan olla ristiriidassa yhteiskuntajärjestelmän pääperiaatteita säätelevän oikeudenmukaisuuskäsityksen kanssa. Rawlsin mukaan hänen käsityksensä voi olla epärelevantti myös lukuisten epämuodollisten konventioiden ja arkielämän tapojen oikeudenmukaisuudelle (1972, 8). Erilaiset tavat, rituaalit, pelit tai käytänteet eivät saa kuitenkaan polkea esimerkiksi yksilön perusoikeuksia, jotka Rawlsin mukaan tulee sisällyttää oikeudenmukaisen yhteiskunnan perusrakenteeseen. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisulla on siten epäsuoria vaikutuksia myös näihin paikallisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin. (ks. Rawls 1972, 56.)⁸⁰

⁷⁹ Näitä tahoja ei myöskään ymmärretä itsenäisiksi moraalisesti vastuullisiksi toimijoiksi (Pogge 1989). Keskustelua kollektiivisten toimijoiden moraalisesta statuksesta (ks. esim. May 1987; French 1983; 1984; Goodpaster 1983; Dennett 1986; Ollila 1991; 1993).

⁸⁰ Rawlsin mukaan hänen periaatteensa eivät myöskään koske *vapaaehtoisten* yhteistyöjärjestelyjen ja sopimusmenettelyjen oikeudenmukaisuutta (1972, 8). Hänen mukaansa reiluuden käsite soveltuu oikeudenmukaisuuden käsitettä paremmin järjestelyihin, joihin toimijat voivat osallistua vapaaehtoisesti. Oikeudenmukaisuus soveltuu puolestaan järjestelyihin, joihin osallistuminen ei ole vapaaehtoista. Yhteiskunnan perusrakenne sisältää erilaisia yhteiskunnallisia asemia, joihin synnytyään. Tähän järjestelmään osallistuminen ei siis ole koskaan täysin vapaaehtoista. Rawls kutsuu kuitenkin oikeudenmukaisuuskäsitystään

Rawls erottaa edelleen yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman kansainvälisten lakien tai valtioiden välisten suhteiden oikeudenmukaisuudesta (1972, 8). Rawlsin käsityksen tarkoitus onkin toimia ainakin väliaikaisesti muista yhteiskunnista eristetyin ja suljetun yhteiskunnan perusrakennetta säätelevänä oikeudenmukaisuuskäsityksenä. Hänen mukaansa kansainvälisen oikeudenmukaisuuden ehdot voivat vaatia erilaisia periaatteita kuin yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelma ja näihin voidaan päätyä jonkin verran eri lailla kuin yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaa koskeviin periaatteisiin (1972, 8). Toisaalta hän antaa ymmärtää, että lähtemällä liikkeelle suljetun ja muista yhteiskunnista eristetyin demokraattisen yhteiskunnan perusrakenteen oikeudenmukaisuuden ongelmasta, myös kansainvälisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin saadaan lisävaloa (ks. 1972, 8).

Oikeudenmukaisuuskäsityksensä laajennuksen kansainvälisen oikeuden kysymyksiin Rawls esittää vuonna 1999 ilmestyneessä teoksessaan *The Law of Peoples* (=LP). Hän hahmottaa kuitenkin jo *Oikeudenmukaisuusteoriassa* merkittäviä suuntaviivoja, jotka koskevat oikeudenmukaisuuskäsityksen laajentamista kansainvälisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin.⁸¹ Hän ei pyri kehittämään *Oikeudenmukaisuusteoriassa* suoraan kansainvälistä oikeudenmukaisuuskäsitystä. Sen sijaan hän ehdottaa, että kansainvälistä

”oikeudenmukaisuudeksi reiluutena”. Hänen mukaansa yhteiskunnan perusrakennetta koskevana oikeudenmukaisuusidealina voidaan pitää rakennetta, joka täyttää kriteerin, josta vapaat ja tasa-arvoiset persoonat voisivat sopia hypoteettisessa tilanteessa, jossa heidän suhteensa ovat reilut. (1972, 13.)

⁸¹ *Oikeudenmukaisuusteoriassa* esitetty ”*oikeudenmukaisuus reiluutena*” ei kuitenkaan ole vielä täysin valmis käsitys, jonka pohjalta Rawls lähestyy kansainvälistä oikeutta. LP-teoksen taustalla olevan oikeudenmukaisuuskäsityksen hän esittää täydemmin teoksessaan *Political Liberalism* (=PL 1993/1996). *Oikeudenmukaisuusteorian* kirjoittamisen jälkeen Rawls tuli yhä kiinnostuneemmaksi oikeudenmukaisuuskäsityksensä implikoiman moniarvoisen yhteiskunnan vakauden ongelmista. Kuinka esimerkiksi syvällisesti uskonnolliset kansalaiset voivat hyväksyä liberaalidemokraattisen yhteiskunnan perustavat instituutiot ilman, että heidän täytyy luopua omista uskonnollisista ja moraalisisista vakaumuksistaan? *Political Liberalism* -teoksessa Rawls esittää hiukan uudesti muotoiltuina *Oikeudenmukaisuusteorian* perusideat ja pyrkii vastaamaan ensimmäisen pääteoksensa saamaan arvosteluun. Oleellinen uusi piirre *Political Liberalism* -teoksessa on se, että Rawls ottaa siinä modernin liberaalidemokraattisen yhteiskunnan moniarvoisuuden ja liberaalin suvaitsevaisuuden teeman ensimmäistä pääteostaan selvemmin tarkasteluun keskiöön. Hänen mukaansa edellä mainittuja yhteiskuntia leimaa pysyvästi se, että niissä elävillä kansalaisilla ei ole yhteistä käsitystä elämän perimmäisistä päämääristä tai arvoista. Rawlsin näkökulmasta moniarvoisen yhteiskunnan vakauden tuleekin perustua sopimukseen, jossa kansalaiset sitoutuvat kunnioittamaan toinen toistensa erilaisia elämänpäämääriä sen sijaan, että he käyttäisivät poliittista valtaa ajaakseen läpi yhden kokonaisvaltaisen arvojärjestelmän. Poliittiselle filosofialle tämä tarkoittaa sitä, että liberaalidemokraattisen yhteiskunnan poliittiset periaatteet ja rakenteet tulee oikeuttaa puhtaasti poliittisten arvojen pohjalta. Rawlsin poliittinen liberalismi kohottaa kansalaisten vapauden ja tasa-arvoisuuden ensisijaisiksi poliittisiksi arvoiksi ja jättää ihmisille itselleen päätösvalan siitä, kuinka he yhdistävät omat elämänpäämääränsä näihin poliittisiin arvoihin. (ks. tarkemmin Rawls 1993/1996.)

oikeudenmukaisuutta lähestytään kotimaisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisun pohjalta. Pitkäjänteisenä systeeminrakentajana Rawls ajattelee, että vaikeisiin globaalin oikeudenmukaisuuden kysymyksiin ei tule rynnätä suin päin, vaan vasta yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisun pohjalta.⁸²

Rawls erottaa *Oikeudenmukaisuusteoriassa* toisistaan myös ideaalisen ja epäideaalisen yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuusteorian. Ensiksi mainittu teoria kysyy, millainen voisi olla täydellisen oikeudenmukainen yhteiskunnan perusrakenne. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys onkin tarkoitettu ensisijaisesti *hyvin järjestäytynyttä yhteiskuntaa* varten (1972, 8). Sen lisäksi, että tämä yhteiskunta edistää jäsentensä hyvää, sitä säätelee toimiva julkinen oikeudenmukaisuuskäsitys. Tässä yhteiskunnassa 1) jokainen hyväksyy ja tietää, että myös toiset hyväksyvät samat oikeudenmukaisuusperiaatteet ja 2) yhteiskunnalliset perusinstituutiot tyydyttävät ja niiden tiedetään yleisesti tyydyttävän nämä periaatteet. (Rawls 1972, 5.)⁸³ Rawls lähtee siis liikkeelle ideaaliteoriasta, joka kysyy, millainen *täydellisen oikeudenmukainen yhteiskunta* olisi luonteeltaan ja pyrkimyksiltään (1972, 8-9). Ideaaliteoria luo

⁸² LP -teoksessa Rawls ottaa lähtökohdakseen eri kansojen välisen suvaitsevaisuuden ja kunnioituksen ajatuksen. Erilaisten oikeudenmukaisuuskäsitysten pohjalta järjestyneet kansat nähdään LP:ssä keskenään vapaina ja tasa-arvoisina. LP:ssä kansainvälisen oikeuden periaatteista sopivat keskenään vapaiden ja tasa-arvoisten liberaalidemokraattisten ja niin kutsuttujen hyvin järjestäytyneiden hierarkkisten kansojen edustajat. Nämä viimeksi mainitut yhteiskunnat perustuvat johonkin tiettyyn, usein uskonnolliseen, kokonaisnäkemykseen kansan yhteisestä hyvästä, niissä valitsee rauha, keskeisiä ihmisoikeuksia kunnioitetaan eikä niillä ole voimakkaita laajenemispyrkimyksiä. Rawls pyrkii osoittamaan LP:ssä, että keskinäisissä suhteissaan vapaiden ja tasa-arvoisten kansojen etujen mukaista on sopia kansainvälisen oikeuden periaatteista, jotka kunnioittavat mm. kansojen suvereniteettia, perinteisen kansainvälisen oikeuden vaatimuksia ja sodankäynnin sääntöjä, jotka sisältävät mm. siviilien suojelun. Rawlsin mukaan kansojen väliseen oikeuteen kuuluu myös epäsuotuisissa taloudellisissa olosuhteissa elävien kansojen auttaminen. Keskeinen Rawlsin kansainvälistä oikeudenmukaisuutta koskevan teorian piirre on se, että hän ei pidä sopivana sitä, että esimerkiksi liberaalidemokraattinen yhteiskuntamuoto yritetään pakottaa eri oikeudenmukaisuuskäsityksen mukaan järjestäytyneille kohtuullisille kansoille. Kansojen välisen oikeuden on oltava kaikkien keskenään vapaiden ja tasa-arvoisten kansojen hyväksyttävissä. (ks. tarkemmin Rawls 1999b.)

⁸³ Hyvin järjestäytyneen yhteiskunnan käsite on Rawlsin teoriassa keskeinen. Se sisältää liberaalidemokraattisen yhteiskunnan kontekstissa merkityksellisen oikeudenmukaisuuskäsityksen julkisuusvaatimuksen ja se on tärkeä myös oikeudenmukaisuuskäsityksen vakauden kysymyksissä. Julkinen -termi viittaa muun muassa siihen, että oikeudenmukaisuuskäsitys ja sen soveltaminen perusrakenteeseen perustuvat järkeville uskomuksille, joita tukevat yleisesti hyväksytyt tutkimusmenetelmät (Rawls 1975, 255; 1980, 309.). Rawlsin julkisuusvaatimus tarkoittaa esimerkiksi sitä, että yhteiskunnallisten etujen jakoa koskevan periaatteen on säilytettävä yhteys ihmisten arkiajatteluun; kansalaisten on kyettävä ymmärtämään heidän yhteiskuntaansa säätelevät periaatteet ja kyettävä luottamaan siihen, että ne toteutetaan (Rawls 1974a, 229). Lisäksi julkisuusehto sulkee pois oikeudenmukaisuuskäsitykset, jotka toimoisivat kelvollisesti, jos muutamat tai jopa kaikki noudattaisivat niitä tai ymmärtäisivät ne, vain niin kauan kuin tämä tosiasia ei olisi laajasti tiedossa (Rawls 1972, 454). Rawls olettaa lisäksi, että hyvin järjestäytynyt yhteiskunta on vakaa suhteessa oikeudenmukaisuuskäsitykseensä. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että yhteiskunnalliset instituutiot synnyttävät jäsenilleen yhteiskuntajärjestelmää tukevan oikeudenmukaisuuden tunnon (Rawls 1980, 309). Poliittisten periaatteiden julkisuuden korostaminen on yhteistä sekä Rawlsin että Habermasin yhteiskuntafilosofisille projekteille (ks. Habermas 1995; Rawls 1995).

päämäärän, joka ohjaa yhteiskunnallisten reformien suuntaa ja sen periaatteet koskevat hyvin järjestäytyntä yhteiskuntaa suotuisissa oloissa (Rawls 1972, 245).⁸⁴ Ideaaliteoria esittää käsityksen täydellisen oikeudenmukaisesta perusrakenteesta ja siihen liittyvistä henkilöiden velvollisuuksista ja velvoitteista ihmiselämälle tyypillisten rajoitusten vallitessa. Rawlsin ensisijainen kiinnostus koskee tätä teoriaa. (1972, 245.)⁸⁵ Tässä yhteydessä on huomioitava, että Rawlsin teoriassa vallitsevia instituutiota arvioidaan ideaalisen käsityksen valossa ja niitä pidetään epäoikeudenmukaisina sen verran kun ne poikkeavat siitä ilman riittävää syytä. Poikkeamia ideaalista ei myöskään mitata mitenkään tarkasti vaan niiden arvioiminen jätetään intuition varaan. (Rawls 1972, 246.) Rawls ei siis pyri esittämään edes oikeudenmukaisuuden näkökulmasta mitään täydellistä perusrakenteiden paremmuusjärjestystä.

Rawls erottaa toisistaan myös yhteiskuntaideaalin ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuskäsityksen ja ilmoittaa kehittelevänsä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden käsitystä. Se tarjoaa standardin, jonka pohjalta arvioidaan ensisijaisesti perusrakenteen yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden jakoon liittyviä piirteitä. Yhteiskuntaideaali on puolestaan täydellinen käsitys, joka määrittelee perusrakenteen kaikkiin hyveisiin liittyvät periaatteet ja niiden painot konfliktitilanteita varten. Oikeudenmukaisuuteen läheisesti liittyviä perusrakenteen hyveitä ovat Rawlsille tehokkuuden ohella koordinaatio ja vakaus. Oikeudenmukaisuuskäsitys on hänen mukaansa vain osa yhteiskuntaideaalia, vaikkakin mahdollisesti sen tärkein osa. (Rawls 1972, 6, 9.)

Rawls korostaa, että arvioitaessa eri oikeudenmukaisuuskäsityksiä, tiukan jako-oikeudenmukaisuuden näkökulman jälkeen myös oikeudenmukaisuuskäsityksen laajemmat yhteydet saavat huomiota. Näillä hän tarkoittaa edellä mainittuja koordinaation, tehokkuuden

⁸⁴ Ideaaliteoriassa oletetaan tiukka noudattaminen, joka tarkoittaa sitä, että yhteiskunnassa jokaisen oletetaan toimivan oikeudenmukaisesti ja tekevän osuutensa oikeudenmukaisten instituutioiden ylläpitämiseksi (Rawls 1972, 8).

⁸⁵ Epäideaalinen teoria työestetään vasta sen jälkeen kun oikeudenmukaisuuden ideaalikäsitys on valittu. Rawlsin epäideaalisen teorian alustava hahmotus sisältää kaksi melko erilaista osaa. Ensimmäinen koostuu periaatteista, jotka ohjaavat sopeutumisia luonnollisiin rajoitteisiin ja historiallisiin satunnaisuuksiin. Esimerkiksi luonnonympäristö voi luoda ihmisyyhteisölle rajoitteita, joiden oikeudenmukaisuudesta ei ole mielekästä puhua. Toinen osa koostuu periaatteista, joita tarvitaan kohdattaessa *epäoikeudenmukaisuutta* (Rawls 1972, 8, 245-246). Jälkimmäistä hän kutsuu *oikeuden noudattamisen teoriaksi*. Sen teemoja ovat rangaistuksen teoria, oikeudenmukaisen sodan doktriini ja epäoikeudenmukaisten hallintojärjestelmien eri vastustamistapojen (jatkumo kansalaistottelemattomuudesta ja aseellisesta vastarinnasta vallankumoukseen ja kapinaan) oikeuttaminen. Siihen kuuluvat myös korvaavan oikeudenmukaisuuden kysymykset ja yhden tyyppisen institutionaalisen epäoikeudenmukaisuuden punnitseminen toista vastaan. (Rawls 1972, 8.)

ja vakauden kysymyksiä. Hänen mukaansa oikeudenmukaisuuskäsitystä ei voida arvioida yksistään sen yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden jakoon liittyvän roolin pohjalta. Oikeudenmukaisuudella on tietty ensisijaisuus tärkeimpänä instituutioiden hyveenä. Tästä huolimatta (ellei muissa kohdin ole eroa) oikeudenmukaisuuskäsitys, jonka laajemmat seuraukset ovat haluttavammat, on parempi kuin toinen. (Rawls 1972, 6.) Rawlsin tavoite ei siis ole esittää yhteiskuntaideaalia, vaikka hän ei rajoitakaan pyrkimyksiään pelkän jako-oikeudenmukaisuuskäsityksen kehittämiseen, vaan huomioi myös oikeudenmukaisuuteen läheisesti liittyvät muut yhteiskunnalliset hyveet.

3.3. Perusongelman rajauksen perustelut

Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriassa* esittämät perustelut oikeudenmukaisuuskäsityksensä edellä mainituille ensisijaisen sovellusalan rajauksille näyttävät melko vähäisiltä. Tätä vaikutelmaa tukee vielä maininta, että suljetun yhteiskunnan perusrakenteen merkitys on ilmeinen, eikä vaadi selityksiä (Rawls 1972, 8). Tästä huolimatta Rawls tarjoaa jo *Oikeudenmukaisuusteoriassa* melko vahvoja perusteluja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman hahmotuksensa puolesta. Hän esittää kuitenkin myöhemmin artikkelissaan *The Basic Structure as Subject* (=BSS 1977, laajennettuna 1993/1996) kiteytetyimmässä ja osin laajennettuna rajaustensa perustelut.

Rawlsin BSS-artikkelissa tekemä paluu yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman perustelujen pariin on ymmärrettävä. Lähtehän hänen utilitarismille vaihtoehdoksi tarkoitettu lähestymistapansa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin liikkeelle tästä ongelmasta. Rawlsin näkökulmasta *Oikeudenmukaisuusteoriaa* on kritisoitu myös siksi, että hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä ensisijaisen sovellusalan rajaus ja sen seuraukset on jätetty huomioimatta. Oikeudenmukaisuuskäsityksensä ensisijaisen sovellusalan rajauksen perustelujen uudelleen esittäminen onkin eräs tapa, jolla Rawls vastaa BSS -artikkelissa *Oikeudenmukaisuusteorian* kritikoille.⁸⁶ Esitän seuraavassa

⁸⁶ Rawlsin virallinen selitys perustelujensa esittämiselle on se, että *Oikeudenmukaisuusteoriassa* hänen käsityksensä sovellusalan valinnan syitä ja seurauksia ei selitetty riittävästi (1993/1996, 258 n. 2). Pluralistisen yhteiskunnan perusrakenteen oikeudenmukaisuutta koskeva ongelma on myös hänen *Political Liberalism* -teoksen (=PL 1993/1996) pääkysymys ja tämän ongelman merkitys on perusteltava myös tässä yhteydessä.

Rawlsin yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman oikeutuksen. En rajoita tarkasteluani *Oikeudenmukaisuusteoriaan*, vaan tukeudun osin myös PL-teoksessa uudestaan julkaistuun ja laajennettuun BSS-artikkeliin.

Rawls perustelee lähtökohtaista keskittymistään yhteiskunnan perusrakenteeseen painottamalla sopivasti säädellyn perusrakenteen merkitystä yksilöiden toiminnan oikeudenmukaisen taustan (taustaoikeudenmukaisuuden) takaaajana. Tämä teema on laajasti (mutta hajanaisesti) esillä jo *Oikeudenmukaisuusteoriassa*. Rawls esittää BSS -artikkelissa tämän argumentin tiivistetympin ja eksplisiittisemmin, joten tukeudun seuraavassa tähän esitykseen. Hänen pääväitteensä on, että yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuskäsityksen tulee säädellä sopivasti yhteiskunnan perusrakenteeseen kuuluvia instituutioita, joiden tehtävä on taata *oikeudenmukaiset taustaolosuhteet* yksilöiden ja yhdistysten toiminnalle (Rawls 1993/1996, 266-267). Hän argumentoi IP-metodin mukaisesti siten, että esittelee ensin lähtökohtaisesti houkuttelevalta vaikuttavan asiaan liittyvän (libertaristisen) kannan. Libertarismin mukaan yhteiskunnallisten olosuhteiden ja ihmisten välisten suhteiden pitäisi kehittyä ajan kuluessa yksilötoimijoiden vapaasti ja reilusti saavuttamien ja tiukasti noudattamien sopimusten pohjalta (Rawls 1993/1996, 265). Vaikka Rawls ei asiaa eksplisiittisesti mainitse, hän pitää sen vahvuutena yksilön vapaan valinnan ja vastuun korostusta.

Seuraavaksi Rawls esittää libertarismia koskevan kritiikkinsä. Sen ongelma on ensiksikin, ettei yksilöiden ja yhdistysten käyttäytymisen tarkasteleminen paikallisissa olosuhteissa kerro, ovatko saavutetut sopimukset yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna oikeudenmukaisia tai reiluja. Tämä arvio riippuu oleellisesti perusrakenteen piirteistä eli siitä, onnistuuko se ylläpitämään oikeudenmukaisen yhteiskunnallisen toiminnan taustan. (Rawls 1993/1996, 266-267.)⁸⁷ Toiseksi, lähtökohtaisesti reilut olot voivat muuttua monien erillisten ja reiluilta näyttävien sopimusten, sosiaalisten trendien ja historiallisten satunnaisuuksien yhteisvaikutuksen johdosta epäreiluksi. Näin voi käydä myös silloin kun kaikki toimivat paikallisesti reilusti ja ovat tietoisia oman toimintansa vaikutuksista muihin. Se, että jokainen

⁸⁷ Rawlsin mukaan esimerkiksi palkkasopimusten reiluutta ei voi arvioida tuntematta työmarkkinoiden luonnetta. Oikeudenmukaiset palkkasopimukset olettavat, että liiallinen markkinavallan vaikutus sopimuksiin on estetty ja että työntekijöiden ja -antajien neuvotteluvoiman suhde työnantajien on reilu. Lisäksi palkkasopimusten reiluus riippuu taustalla vaikuttavista historiallisista ja helposti rajoittuneen näkökulman ylittävistä yhteiskunnallisista olosuhteista, kuten reiluista mahdollisuuksista. (1993/1996, 267.)

uskoo hyvällä syyllä toimivansa reilusti ja kunnioittavansa pikkutarkasti sopimuksia, ei riitä takaamaan taustaoikeudenmukaisuutta. (Rawls 1993/1996, 266-267.) Kolmanneksi Rawls huomauttaa, ettei ole olemassa toteuttamiskelpoisia ja käytännöllisiä sääntöjä, joiden noudattamista voisi vaatia yksilöiltä heidän jokapäiväisissä transaktioissaan, ja jotka kykenisivät estämään taustaoikeudenmukaisuuden rapautumisen (1993/1996, 267).⁸⁸

Seuraavaksi Rawls tekee käsitteellisen erottelun, jolla hän pyrkii ratkaisemaan tarkasteltavan ilmiön ongelmat. Hän erottelee yhteiskunnan perusrakenteeseen kuuluvat instituutiot suoremmin toimijoiden arkisiin transaktioihin ja sopimuksiin soveltuvista säännöistä. Perusrakenne sisältää instituutiot, jotka määrittävät yhteiskunnallisen taustan ja tulo- ja perintöveron kaltaiset toiminnot. Perusrakenteen oikeudellinen järjestelmä panee toimeen myös toisen sääntöjen joukon. Nämä säännöt hallinnoivat yksilöiden ja yhdistysten välisiä transaktioita ja sopimuksia. (Rawls 1993/1996, 268.) Rawlsin ratkaisussa yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuuskäsitys säätelee perusrakennetta siten, että se tasoittaa esimerkiksi omistusoikeuksia, oikaisee alituisesti pois päin taustaoikeudenmukaisuuden tilasta johtavia väistämättömiä tendenssejä ja hyvittää toimijoita näiden tendenssien johdosta. Näin se pyrkii takaamaan oikeudenmukaiset taustaolosuhteet yksilöiden ja yhdistysten toiminnalle. Toisaalta Rawlsin ratkaisussa perusrakenteen oikeudellinen järjestelmä panee toimeen yksinkertaisuuden ja käytännöllisyyden vaatimukset tyydyttävät säännöt, jotka eivät kuitenkaan ole osa varsinaista perusrakennetta. Nämä säännöt hallinnoivat yksilöiden ja yhdistysten välisiä transaktioita ja sopimuksia. Tämä sääntöjoukko tulee suunnitella Rawlsin mukaan siten, että yksilöt ja yhdistykset saavat tehdä vapaasti ja ilman kohtuuttomia rajoitteita tekoja, jotka liittyvät niiden omien päämäärien tehokkaaseen tavoitteluun (1993/1996, 268).

Lopuksi Rawls oikeuttaa ratkaisunsa IP-metodin mukaisesti. Hän mainitsee, että perusrakenteen puitteissa toimiville yksilöille ja yhdistyksille tulee mahdolliseksi vapaa ja tehokkaampi omien päämääriensä tavoittelu, kun he voivat luottaa siihen, että toisaalla

⁸⁸ Sopimuksia ja transaktioita hallinnoivat säännöt eivät voi olla liian monimutkaisia tai vaatia liikaa tietoa/harkintaa tullakseen oikein sovelletuiksi. Ne eivät voi myöskään velvoittaa yksilöitä ryhtymään neuvotteluihin monien hajallaan olevien tahojen kanssa ja hyväksymään näin kohtuuttomat transaktiokulut. Sopimuksiin soveltuvat säännöt ovat käytännöllisiä ja julkisia toimintaohjeita ja niiden ei tule ylittää yksilöiden kykyä ymmärtää ja seurata niitä. (ks. Rawls 1993/1996, 267-268.)

yhteiskuntajärjestelmässä on tehty taustaoikeudenmukaisuuden säilyttävät korjaukset (1993/1996, 269). Toisin sanoen, Rawls katsoo pelastavansa moraalisen työnjaon mallillaan tarkastelemana lähtökohtaisen kannan tärkeän yksilön valinnanvapauden ja vastuun korostuksen. Samalla hän kuitenkin pyrkii korjaamaan tämän kannan (heikosta koordinaatiosta johtuvat) tehokkuusongelmat ja sen reiluuskäsityksen epävakauden.

Edellä esitetyn oikeutuksen ohella Rawls esittää myös *Oikeudenmukaisuusteoriassa* suhteellisen tiiviin argumentaation, jonka tarkoitus on osoittaa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman erityinen merkitys. Tämä argumentaatio on osa hänen utilitarismikritiikkiään. Rawlsin näkökulmasta utilitarismi tähtää täysin yleiseen ensimmäiseen periaatteeseen (hyödyn periaate) ja jättää samalla huomioimatta sen tärkeän seikan, että jotain kohdetta säätelevän kunnollisen periaatteen tulee ottaa huomioon kohteen erityinen luonne (1972, 29). Rawls rajaa *Oikeudenmukaisuusteorian* kappaleessa kaksi oikeudenmukaisuuskäsityksensä ensisijaiseksi sovellusalaksi yhteiskunnan perusrakenteen. Hän perustelee rajauksensa esittämällä perusrakenteen eräät erityispiirteet, jotka on tarkoitettu tukemaan väitettä, että tätä rakennetta varten on kehitettävä erityiset oikeudenmukaisuusperiaatteet. (1972, §2.)

Rawlsin mukaan yhtenä systeeminä ymmärretyt keskeiset instituutiot määrittävät ihmisten oikeudet ja velvollisuudet ja vaikuttavat heidän elämännäkymiinsä eli siihen, millaisiksi he voivat odottaa tulewansa ja kuinka hyvin he voivat toivoa pärjäävänsä. Perusrakenne on oikeudenmukaisuuden ensisijainen kohde, koska sen vaikutukset ovat niin syväiset ja läsnä jo alusta lähtien. Yhteiskunnan perusrakenne pitää sisällään useita sosiaalisia asemia. Ihmiset, jotka syntyvät perusrakenteen erilaisiin asemiin, omaavat osin niin poliittisen järjestelmän kuin taloudellisten ja sosiaalisten olosuhteidenkin määrittämät erilaiset elämännäkymät. Yhteiskunnan instituutiot suosivat tällä tavoin tiettyjä lähtökohtia enemmän kuin toisia. Nämä ovat erityisen syviä epätasa-arvoisuuksia. Ne eivät ole pelkästään kaikkialle leviäviä, vaan vaikuttavat myös ihmisten lähtökohtaisiin mahdollisuuksiin elämässä. Niitä ei ole kuitenkaan mahdollista oikeuttaa vetoamalla meriitin tai ansion käsitteisiin. (Rawls 1972, 7.)

Rawlsille yhteiskunnan perusrakenne on erityinen oikeudenmukaisuuden kohde siksi, että ihmiset eivät valitse osallistuvatko he tähän järjestelmään. Ihmiset vain syntyvät tiettyyn yhteiskuntaan ja altistuvat tahtoen tai tahtomattaan sen merkittävien instituutioiden

muokkaavalle vallalle. Lisäksi yhteiskunnan perusrakenne vaikuttaa kaikkiin yhteiskunnan jäseniin eikä vain osaan heistä.⁸⁹ Yhteiskunnan perusrakenne on siis Rawlsin näkökulmasta pakottava, kaikkia koskeva ja jäsenilleen ei-vapaaehtoinen järjestelmä. Nämä tekijät tekevät siitä ihmisten lähtökohtaiselle vapaudelle erityisen järjestelmä. Tämän lisäksi perusrakenteen kerrostunut luonne tuottaa siihen syntyville jäsenilleen erilaiset elämännäkymät, jotka ovat puolestaan ihmisten lähtökohtaiselle tasa-arvolle erityisiä epätasa-arvoisuuksia. Lisäksi ihmisten lähtökohtaisen vapauden ja tasa-arvoisuuden näkökulmasta katsottuna yhteiskunnan perusrakenne vaatii selvästikin oikeutuksen, jonka on kuitenkin oltava perusrakenteen luonteen ansiosta erityinen. Tämä oikeutus ei voi perustua esimerkiksi moraalisen ansion tai meriitin käsitteisiin, koska kukaan lähtökohtaisesti vapaa ja tasa-arvoinen persoona ei voi aidosti väittää ansaitsevasa moraalisisessa mielessä lähtökohtaista asemaansa moniarvoisen yhteiskunnan perusrakenteessa (Rawls 1972, 102).

Huomioimalla yhteiskunnan perusrakenteen erityisen merkityksen liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa Rawls päätyy seuraavaan johtopäätökseen. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden periaatteiden tulee säännellä poliittisen perustuslain ja talousyhteiskuntajärjestelmän pääelementtien valintaa. Yhteiskuntajärjestelmän oikeudenmukaisuus riippuu oleellisesti siitä, kuinka siinä on osoitettu perustavat oikeudet ja velvollisuudet ja siitä, millaiset ovat taloudelliset mahdollisuudet ja sosiaaliset olot yhteiskunnan eri sektoreilla. (Rawls 1972, 7.)

Rawls perustelee *Oikeudenmukaisuusteoriassa* melko laajasti myös keskittymistään ensisijaisesti ideaaliseen oikeudenmukaisuusteoriaan. Tarkastelen seuraavassa tätä teemaa. Rawls kiinnittää huomiota usein Karl Marxiin ja harvemmin Alfred Marshalliin (ks. kuitenkin Barry 1965) liitettyyn näkemyksen, jonka mukaan perusrakenne ei ole ainoastaan institutionaalinen keino tyydyttää olemassa olevia haluja ja pyrkimyksiä vaan myös tapa muokata tulevia haluja ja

⁸⁹ Esimerkiksi tämän takia perusrakenteen oikeudenmukaisuuden arvioinnissa/säätelyssä on tehtävä väliaikaisesti kansalaisia koskevia yksinkertaistavia oletuksia. Rawls olettaa, että kansalaiset ovat lähtökohtaisesti normaaleja ja täysin yhteistyökykyisiä yhteiskunnan jäseniä koko elämänsä ajan. Persoonien erityistarpeiden huomioimisen hän tulkitsee yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman laajennuksen kysymykseksi. (Rawls 1993/1996, 20-21, 272 n. 9 ja n. 10.)

pyrkimyksiä.⁹⁰ Toisin sanoen perusrakenne määrittelee osin sen millaisia persoonat haluavat olla yhtä hyvin kuin sen millaisia he ovat. (Rawls 1972, 259.)

Tässä herää kysymys, miten itse perusrakenteen oikeudenmukaisuutta voidaan arvioida. Rawls mainitsee, että voi näyttää siltä, että yhteiskuntajärjestelmän vaikutus ihmisten haluihin ja identiteetteihin asettaa ratkaisevan vastaväitteen hänen teorialleen (1972, 260). Rawlsin mukaan tämä vastaväite koskee kuitenkin utilitarismia. Utilitarismissa lähtökohtainen yhteiskunnallinen tilanne tai perusrakenne voi nimittäin määritellä pääosin sen polun, jota yhteiskunnallisten reformien tulee noudattaa. Määrittelee perusrakenne osin toimijoiden preferenssit ja halut, joita puolestaan käytetään utilitarismissa perusrakenteen arvioinnin ja reformien lähtökohtana (ks. 1972, 262-263). Toisin sanoen utilitarismi ei esitä oikeudenmukaisuuden näkökulmasta tavoiteltavaa perusrakenteen tilaa, joka voisi toimia vallitsevien rakenteiden kritiikin lähtökohtana ja yhteiskuntasuunnittelun päämääränä. Sen sijaan aktuaalisten halujen ja preferenssien vangiksi jäävä utilitaristinen oikeudenmukaisuuslähestymistapa johtaa helposti aktuaalisiin rakenteisiin sisältyvien epäoikeudenmukaisuuksien kritiikittömään uusintamiseen.

Rawlsin ratkaisu tähän utilitarismin kehäongelmaan on oikeudenmukaisuuskäsityksen sitominen demokraattiseen käsitykseen kansalaisista vapaina ja tasa-arvoisina moraalisisina persoonina. Rawlsin mukaan hänen teoriallaan ja perfektionismilla on se yhteinen piirre, että molemmat asettavat persoonan ideaalin, joka rajoittaa aktuaalisten halujen ja preferenssien tyydyttämistä (1972, 262).⁹¹ Rawlsin teoriaan sisältyvä persoonankäsitys on kuitenkin vain osittainen persoonanideaali, jonka avulla keskitytään demokraattisessa kontekstissa yhteiskunnalliselle oikeudenmukaisuudelle relevantteihin kansalaisten tarpeisiin (ensisijaiset hyvät) ja rajoitetaan samalla oikeudenmukaisuuden näkökulmasta sopimattomien aktuaalisten halujen ja preferenssien tyydytystä (ks. 1972, 260-261). Toisin kuin perfektionismi, joka esittää kokonaisvaltaisen persoonanideaalin, Rawls jättää ihmisten itsensä päätettäväksi, millaisia erityisiä tai kokonaisia persoonia he haluavat oikeudenmukaisissa yhteiskunnissa olla.

⁹⁰ Tulkintoja Marxista (ks. esim. Elster 1985; Peffer 1990).

⁹¹ Perfektionismista tarkemmin (ks. esim. Hurka 1993).

Rawls määrittelee oikeudenmukaisuuskäsityksellään (vapaata ja tasa-arvoista) persoonankäsitystään vastaavan ideaalisen perusrakenteen. Tämä rakenne tarjoaa yhteiskuntapolitiikalle päämäärän ja perusteet vallitsevien rakenteiden reformeille (Rawls 1972, §41). Samalla se kouluttaa julkisena rakenteena persoonille demokraattiseen kansalaisuuteen liittyviä hyveitä. Vaikka Rawls huomioikin oikeudenmukaisuuskäsityksessään eräät perfektionismin arvokkaat piirteet, hän ei kuitenkaan tähtää perfektionistiseen yhteiskuntaideaaliin, vaan näkee sen sopimattomaksi moniarvoisen yhteiskunnan kaikkia kansalaisia koskevan perusrakenteen oikeudenmukaisuuskäsitykseksi. Kuten edellä totesin, Rawlsille yhteiskuntaideaali on täydellinen käsitys, joka määrittelee perusrakenteen kaikkiin hyveisiin liittyvät periaatteet ja niiden painot konfliktitilanteita varten. Rawlsin teoriassa nykyisten markkinatalousyhteiskuntien vallitsevia perusinstituutiota arvioidaan ideaalisen demokraattisen oikeudenmukaisuuskäsityksen valossa ja niitä pidetään epäoikeudenmukaisina sen verran kun ne poikkeavat siitä ilman riittävää syytä. Poikkeamia ideaalista ei myöskään mitata tarkasti vaan niiden arvioiminen jätetään intuition varaan. (ks. Rawls 1972, 246.) Rawls ei siis pyri esittämään teoriassaan täydellistä perusrakenteiden tai yksilöiden elämänsuunnitelmien paremmuusjärjestystä.

Tässä yhteydessä on mahdollista kommentoida lyhyesti erästä kohtaa Kenneth Arrow'n (1973a/1984) tulkinnassa. Arrow'n mukaan Rawlsin yksi utilitarismikritiikki on se, että utilitarismi tekee epälegitiimin analogian yksilöiden ja yhteiskunnan välille. Sulattaessaan kaikki halut yhdeksi halujärjestelmäksi utilitarismi johtaa Rawlsin mukaan persoonattomuuteen. Arrow'n mukaan tämä kaikkien halujen yhteen sulattaminen näyttää kuitenkin olevan minkä tahansa oikeudenmukaisuusteorian puhdas formaali edellytys. Oikeudenmukaisuusteoria on vaihtoehtoisten yhteiskunnallisten asiaintilojen järjestys ja siksi se on formaalisti analoginen yksilöiden vaihtoehtoisten yhteiskunnallisten asiaintilojen järjestyksen kanssa. Arrow mainitsee lisäksi, että hän olisi varmasti Rawlsin ja Benthamin kanssa samaa mieltä siitä, että oikeudenmukaisuuden tulisi heijastaa yksilöiden tyydytyksiä. Niinpä sosiaalinen valinta, joka tehdään näiden filosofien oikeudenmukaisuusteorioiden mukaisesti, on Arrow'n mukaan kaikkien halujen yhteen sulattamista. Lopuksi Arrow mainitsee, että epäilemättä perfektionistisia ja uskonnollisille harkinnoille pohjautuvia teorioita ei voi karakterisoida samalla tavoin, mutta Rawls ei ole puolustamassa niitä. (Arrow 1973a/1984, 108).

Arrow edellä esitetyn Rawlsin teorian tulkinnan kiinnostava piirre on se, että hän vaikenee tässä kohdin siitä, että Rawlsin näkökulmasta oikeudenmukaisuusteoria ei voi esittää liberaalidemokraattisessa kontekstissa muuta kuin osittaisen perusrakenteiden järjestyksen. Oikeudenmukaisuuskäsitys ei voi olla tässä yhteydessä perfektionistinen yhteiskuntaideali tai täydellinen perusrakenteiden järjestys, koska se ei tällöin kunnioittaisi tai jättäisi riittävästi tilaa yksilöiden erilaisille elämänpäämäärille. Pakottaisihan kokonaisvaltaisen moraalisen idealin sisältävä perusrakenne jäsenilleen samat arvojärjestykset. Kuten jo aikaisemmin huomautin, Rawlsin mukaan kunnollisen jotain kohdetta säätelevän periaatteen tulee ottaa huomioon kohteen erityinen luonne. Mikäli tarkasteltavan yhteiskunnan oleellinen piirre on se, että sen jäsenet ovat erillisiä persoonia, joilla on toisistaan poikkeavat päämäärien järjestelmät, niin sosiaalisen valinnan periaate ei voi olla yksilöllisen valinnan tai yhden kokonaisvaltaisen arvojärjestelmän laajennus (1972, 28-29). Juuri kokonaisvaltaisen moraalisen idealin tavoittelu tekee Rawlsin näkökulmasta perfektionismin sopimattomaksi moniarvoisen yhteiskunnan kaikkia kansalaisia koskevan perusrakenteen oikeudenmukaisuuskäsitykseksi. Siinä määrin kun utilitaristinen hyvinvoinnin taloustiede tai sosiaalisen valinnan teoria samastaa sosiaalisen valinnan ja yksilöllisen valinnan ja pyrkii täydelliseen perusrakenteiden järjestykseen myös se altistuu tälle Rawlsin esittämälle perfektionismin kritiikille.⁹² Arrow on näin ollen osittain oikeassa sanoessaan, että Rawls ei puolusta teoriassaan perfektionismia, vaikka hän ei näytä tunnistavan Rawlsin perfektionismissa paikantamaa (ja utilitaristisen hyvinvoinnin taloustieteen tai sosiaalisen valinnan teorian) ongelmaa.⁹³

Se, että Rawls ei puolusta teoriassaan perfektionismia ei kuitenkaan tarkoita, ettei hän pyrkisi huomioimaan oikeudenmukaisuuskäsityksessään perfektionismin vahvuuksia. Arrow jättääkin tulkinnassaan huomioimatta, että Rawlsin mukaan hänen teoriallaan ja perfektionismilla on se yhteinen piirre, että molemmat asettavat persoonan idealin, joka rajoittaa aktuaalisten halujen ja preferenssien tyydyttämistä (1972, 262). Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitykseen sisältyvä persoonankäsitys on kuitenkin vain osittainen

⁹² Arrow näyttää kritisoivan toisaalla Rawlsin teoriaa tästä täydellisyyden puutteesta tai hän olettaa, että Rawls pyrkii siihen (1973a/1984, 100).

⁹³ Sosiaalisen valinnan teoriasta (ks. esim. Fishburn 1973).

persoonanideaali, joka auttaa keskittymään vapaiden ja tasa-arvoisten persoonien oikeudenmukaisuuden näkökulmasta legitiimeihin yhteiskunnallisiin vaateisiin. Samalla tämä persoonankäsitys rajoittaa kuitenkin oikeudenmukaisuudelle sopimattomien aktuaalisten halujen ja preferenssien tyydytystä (1972, 260-261). Toisin sanoen, Rawls pyrkii esittämään teoriassaan oikeudenmukaisuuskäsityksen, joka ei sulauta yhteen kaikkia yksilöiden haluja yhdeksi halujen järjestelmäksi, vaan operoi vapaiden ja tasa-arvoisten kansalaisten tarpeilla (ensisijaiset hyvät) ja jättää tilaa yksilöiden erilaisille elämänpäämäärille ja haluilla. Rawls huomioikin sen utilitaristiselta hyvinvoinnin taloustieteeltä usein unohtuvan seikan, että persoonat ovat ensisijaisesti niitä tahoja, joiden omien elämänpäämäärien tavoittelu on liberaalidemokraattisessa kontekstissa tärkeää ja että oikeudenmukainen liberaalidemokraattinen yhteiskunta tulee suunnitella edistämään *persoonien hyvää*.

Arrow'n kanta, jonka mukaan Rawls ei puolusta teoriassaan perfektionismia on siis osin puutteellinen, koska Rawls jakaa perfektionismin kanssa sen utilitarismia kritisoivan näkemyksen, että oikeudenmukaisuuskäsitys ei voi jäädä kaikkien aktuaalisten preferenssien vangiksi. Rawlsin mukaan demokraattisen oikeudenmukaisuuskäsityksen on kyettävä määrittelemään demokraattiseen kansalaisuuskäsitykseen sopiva rakenne, joka tarjoaa oikeudenmukaisuuteen tähtäävälle yhteiskuntapolitiikalle päämäärän ja perusteet vallitsevien rakenteiden reformeille. Näin ollen myös Arrow'n näkemys, että samoin kuin utilitarismissa sosiaalisen valinnan tekeminen Rawlsin teorian mukaisesti on kaikkien halujen yhteen sulattamista, osoittautuu puutteelliseksi. Arrowlta näyttää siis jäävän myös tässä kohdin huomioimatta Rawlsin IP-metodin mukainen tapa argumentoida.

Vaikka Rawls pitääkin ongelmallisena utilitarismin pyrkimystä kehittää sovellusalaltaan täysin yleinen hyödyn periaate, hän näkee kuitenkin utilitarismin systemaattisuuden sen yhtenä keskeisenä vahvuutena. Tässä yhteydessä voitaisiinkin kysyä, pystyykö Rawls huomioimaan jotenkin tämän utilitarismin vahvuuden omassa ensisijaisesti hyvin järjestäytyneen demokraattisen yhteiskunnan perusrakenteeseen rajatussa oikeudenmukaisuuskäsityksessään? Rawlsin mukaan yhteiskunnan perusrakennetta varten tarvitaan oikeudenmukaisuuskäsitys jo sen itsensä takia (1972, 9). Tästä huolimatta hän esittää *Oikeudenmukaisuusteoriassa* yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman systemaattisen oikeudenmukaisuutta koskevan teoriansa lähtökohtana. Yhteiskunnan perusrakenne on Rawlsin

oikeudenmukaisuuskäsityksen ensisijainen sovellusala myös seuraavien hänen mainitsemiensa syiden takia: 1) Yksilöiden toimintaa ja luonnetta koskevien oikeudenmukaisuuskysymysten ja paikallisen oikeudenmukaisuuden ongelmien systemaattinen tarkasteleminen vaatii taustalle käsityksen oikeudenmukaisesta yhteiskuntarakenteesta. 2) Kansainvälisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin saadaan lisävaloa, kun niitä lähestytään yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisun pohjalta. 3) Systemaattinen epäideaalisen oikeudenmukaisuusteorian kehittäminen vaatii taustalle käsityksen oikeudenmukaisesta yhteiskuntarakenteesta.

Rawlsin lähestymistapa oikeudenmukaisuuden tai sosiaalisen valinnan kysymyksiin näyttää poikkeavan utilitarismin pyrkimyksestä saattaa kaikki oikeudenmukaisuuden ja sosiaalisen valinnan kysymykset yhden ja saman hyödyn periaatteen sovellusalan piiriin. Omaa lähestymistapaansa oikeudenmukaisuuteen Rawls pitää systemaattisena, vaikka se ei vastaakaan utilitarismin omaksumaa käsitystä systemaattisuudesta. Rawlsin mukaan on kuitenkin olemassa myös muita teoreettisen yhtenäisyyden muotoja, kuin täysin yleisten ensimmäisten periaatteiden määrittelemät muodot (1993/1996, 261). Hänen mukaansa systemaattinen oikeudenmukaisuusteoria onkin mahdollista kehittää siten, että etsitään sopiva oikeudenmukaisuuden ongelmien ratkaisujärjestys, jossa myöhemmin tulevien ongelmien ratkaisut ovat alisteisessa asemassa suhteessa aikaisempien ongelmien ratkaisuihin tai nämä järjestyksessä myöhemmin tulevat ratkaisut sovitetaan aikaisempiin ratkaisuihin tiettyjen ensisijaisuussääntöjen avulla (ks. Rawls 1993/1996, 262; 1972).

Rawls kehittää teoriaansa lähtemällä liikkeelle demokraattisen yhteiskunnan perusrakennetta koskevasta oikeudenmukaisuuskäsityksestä. Hänelle poliittisen oikeudenmukaisuuden ongelma on ensisijainen suhteessa taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmaan. Lisäksi taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelma on hänelle ensisijainen suhteessa resurssien tehokkaan kohdennuksen ja hyvinvoinnin maksimoinnin kysymyksiin. Rawlsin teoriassa edetään yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman sitovan ratkaisun pohjalta vaiheittain perustuslaillisiin, lainsäädännöllisiin ja hallinnollisiin oikeudenmukaisuuskysymyksiin (Rawls 1972, §31). Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman sitova ratkaisu toimii Rawlsin lähestymistavassa taustana etsittäessä sopivia ratkaisuja kansainvälisen oikeudenmukaisuuden ongelmiin ja paikallisen

oikeudenmukaisuuden kysymyksiin.⁹⁴ Rawlsin tapa kehittää oikeudenmukaisuusteoriaa on luonteeltaan systemaattinen. Samalla hän tavoittelee kuitenkin kontekstiherkkyttä, johon utilitaristinen täyteen yleisyyteen suoraviivaisesti tähtäävä tapa ratkoa yhtä suurta oikeudenmukaisuuden ongelmaa ei hänen näkökulmastaan kykene.

3.4. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alustava perustelu

Rawls esittää *Oikeudenmukaisuusteoriassa* oikeudenmukaisuuskäsityksensä (*oikeudenmukaisuus-reiluutena*) demokraattisen tasa-arvokäsityksen tulkintana. Hän tavoittelee teoksessaan oikeudenmukaisuuskäsitystä, jonka periaatteet ovat harmoniassa harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumustemme kanssa tai laajentavat vapaan ja tasa-arvoisen kansalaisuuden näkökulman sopivasti yhteiskunnan koko perusrakenteen oikeudenmukaisuuden arviointiperustaksi. Toisin sanoen, Rawls pyrkii tarjoamaan yhtenäisen käsityksen liberaalidemokraattisen yhteiskunnan oikeidenmukaisesta perusrakenteesta. Seuraavassa hahmotan, miten hän lähestyy tätä tavoitettaan. Esitän tässä kappaleessa IP-metodin mukaisen tulkinnan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alustavasta perustelusta, jonka hän esittää *Oikeudenmukaisuusteorian* II luvussa.⁹⁵ Seuraavassa kappaleessa käytän tätä (ja edellisen luvun omaisuustasa-arvon ja tuottavuusperiaatteen ympärillä käydyn keskustelun) tulkintaa, kun arvioin John Harsanyin (1991) artikkelissa *Equality, Responsibility, And Justice As Seen From A Utilitarian Perspective* esittämää Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen arvostelua.

3.4.1. Ilmiöiden esittely

Kutsun ilmiöiksi kantoja tai oikeudenmukaisuuskäsityksiä, joita Rawls pitää teoriassaan tärkeinä. Rawls esittelee oleelliset ilmiöt, joita hän tarkastelee käsityksensä alustavassa perustelussa esittämällä ensin seuraavan oikeudenmukaisuuskäsityksensä alustavan muotoilun:

⁹⁴ Kansainvälistä oikeudenmukaisuutta koskevan teoriansa Rawls esittää teoksessa *The Law of Peoples* (1999b). Lokaalista oikeudenmukaisuudesta (ks. Elster 1992).

⁹⁵ Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alustavan perustelun analyysissa minua on auttanut J. Cohenin (1993) tätä Rawlsin argumentaatiota käsittelevä kirjoitus. Vaikka Cohen ei analysoi Rawlsin argumentaatiota IP-metodin opastuksella, hänen kirjoituksensa on auttanut minua ymmärtämään paremmin Rawlsin luonnollisen vapauden järjestelmästä paikantaman keskeisen heikkouden.

Ensiksi: jokaisella persoonalla tulee olla yhtäläinen oikeus laajimpaan mahdolliseen perusvapauteen, joka on yhteensopiva muiden samanlaisen vapauden kanssa.

Toiseksi: sosiaaliset ja taloudelliset eriarvoisuudet tulee järjestää niin, että a) niiden voidaan järkevästi odottaa olevan *jokaisen edun* mukaisia ja niin, että b) ne liittyvät *kaikille yhtäläisesti avoimiin* asemiin ja virkoihin. (Rawls 1972, 60-61.)

Ensisijaisuus: Periaatteet tulee asettaa sarjajärjestykseen, jossa ensimmäinen periaate on ensisijainen suhteessa toiseen ja toisen periaatteen b) osa on ensisijainen suhteessa a) osaan (ks. Rawls 1972, 61).

Rawlsin (1972, 65f) mukaan toisen periaatteen alustava muotoilu sisältää epämääräiset ilmaisut *”yhtäläisesti avoinna kaikille”* ja *”jokaisen etu”*. Nämä epämääräisyydet johtavat siihen, että toisen periaatteen molemmilla osilla on kaksi luonnollista merkitystä. Koska nämä merkitykset ovat itsenäisiä, toisella periaatteella on neljä mahdollista seuraavassa Rawlsin (1972, 65) esittämässä taulukossa esiintyvää tulkintaa:

TAULUKKO 1

Vertailtavat kannat

”Jokaisen etu”

<i>”Yhtäläisesti avoinna kaikille”</i>	Tehokkuusperiaate	Eroperiaate
Tasa-arvo lahjakkuuksille avoimina urina	1. Luonnollisen vapauden järjestelmä: Luonnolliset erot - Sallii Sosiaaliset erot - Sallii	2. Luonnollinen aristokratia Luonnolliset erot - Ei salli Sosiaaliset erot – Sallii
Tasa-arvo reilujen mahdollisuuksien yhtäläisyytenä	3. Liberaali tasa-arvo Luonnolliset erot - Sallii Sosiaaliset erot - Ei salli	4. Demokraattinen tasa-arvo Luonnolliset erot - Ei salli Sosiaaliset erot – Ei salli

Lähde: Rawls 1972, 65

Huom. Alkuperäiseen taulukkoon on lisätty vertailtavien kantojen erilaiset pyrkimykset häivyttää luonnollisten ja sosiaalisten satunnaisuuksien vaikutus sosioekonomisten hyvien jako-osuuksiin.

Rawls esittää taulukon oikeudenmukaisuuskäsitykset (1,2,3,4) oman käsityksensä vaihtoehtoisina tulkintoina. Hän korostaa näin sitä, että hänen demokraattista tasa-arvoa edustava käsityksensä huomioi sille liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa relevantit vaihtoehdot. Lisäksi hän painottaa, että oikeudenmukaisuuskäsityksiä tulee arvioida kokonaisuuksina. Taulukon käsitykset jakavatkin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ensimmäisen periaatteen ja ajatuksen sen ensisijaisuudesta suhteessa toiseen periaatteeseen. Taulukossa ylhäällä olevat periaatteet (tehokkuusperiaate ja eroperiaate) edustavat näiden käsitysten tulkintoja Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alustavan muotoilun toisen periaatteen a)-osasta. Taulukossa vasemmalla esiintyvät fraasit edustavat puolestaan näiden käsitysten tulkintoja alustavan muotoilun toisen periaatteen b)-osasta. Taulukon käsitykset jakavat ajatuksen, jonka mukaan toisen periaatteen b) osa on ensisijainen suhteessa a) osaan.

Luonnollisen vapauden järjestelmä ja *liberaali tasa-arvo* ovat Rawlsille keskeinen osa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden *endoksa*. *Luonnollinen aristokratia* vaikuttaa aluksi kuriositeetilta. Se ilmaisee kuitenkin Rawlsin näkökulmasta tärkeän taloudellisten hyvien jaosta vastaavien instituutioiden oikeudenmukaisuuden sääntelyyn soveltuvan oikeudenmukaisuusvakaumuksen. Nämä näkemykset ovat historiallisesti merkittäviä ja olemassa olevia vaikutusvaltaisten tahojen ylläpitämiä käsityksiä yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta.⁹⁶ Nähdäkseni Rawls pyrkii oikeudenmukaisuuskäsityksensä alustavassa perustelussaan osoittamaan, että hänen *Demokraattista tasa-arvoa* edustava oikeudenmukaisuuskäsityksensä kykenee pelastamaan tämän endoksan arvokkaat osat ja korjaamaan sen puutteet. Seuraavassa esittelen lyhyesti näistä käsityksistä kolme ensimmäistä ja niistä kahteen ensimmäiseen sisältyvän tehokkuusperiaatteen:

Luonnollisen vapauden järjestelmän mukaan seuraava perusrakenne tuottaa oikeudenmukaisen yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden jaon, kun yksilötoimijat toimivat sen puitteissa: *Ensiksi*, perusrakenne takaa kansalaisille yhtäläiset perusvapaudet. *Toiseksi*, yhteiskuntajärjestelmä sisältää markkinoita säätelevät taustainstituutiot, jotka takaavat kansalaisille *samat muodolliset mahdollisuudet* (ei laillisia esteitä) päästä etuja sisältäviin yhteiskunnallisiin asemiin. *Kolmanneksi*, yhteiskunnan talous, joka tuottaa osaltaan persoonille

⁹⁶ Luonnollisen vapauden järjestelmä on ehkä mahdollista liittää historiallisesti Lockeen ja sen lähiajan edustajana voidaan pitää Nozickia. Liberaalin tasa-arvon yhteydessä Rawls mainitsee historiallisena henkilönä Sidgwickin (ks. Rawls 1972, 73) ja sen eräs lähiajan puolustaja on Harsanyi (ks. Harsanyi 1991). Luonnollisen aristokratian yhteydessä Rawls mainitsee Santayanan (ks. Rawls 1972, 74) ja Cristian Bayn (ks. Rawls 1967, 151).

tulojen ja varojen jaon odotukset, koostuu tehokkuusperiaatteen tyydyttävistä *kilpailullisista markkinoista*.

Liberaalin tasa-arvon mukaan seuraava perusrakenne tuottaa oikeudenmukaisen yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden jaon, kun yksilötoimijat toimivat sen puitteissa: *Ensiksi*, perusrakenne takaa kansalaisille yhtäläiset perusvapaudet. *Toiseksi*, se sisältää markkinoita säätelevät taustainstituutiot, jotka takaavat samojen muodollisten mahdollisuuksien lisäksi *yhtä motivoituneille ja lahjakkaille kansalaisille heidän sosiaaliluokkansa vaikutuksista vapaat yhtäläiset* tai reilut mahdollisuudet päästä etuja sisältäviin yhteiskunnallisiin asemiin. *Kolmanneksi*, yhteiskunnan talous koostuu tehokkuusperiaatteen tyydyttävistä *kilpailullisista markkinoista*.

Luonnollinen aristokratian mukaan seuraava perusrakenne tuottaa oikeudenmukaisen yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden jaon, kun yksilötoimijat toimivat sen puitteissa: *Ensiksi*, perusrakenne takaa kansalaisille yhtäläiset perusvapaudet. *Toiseksi* rakenne sisältää markkinoita säätelevät taustainstituutiot, jotka takaavat kansalaisille samat muodolliset mahdollisuudet (ei laillisia esteitä) päästä etuja sisältäviin yhteiskunnallisiin asemiin. *Kolmanneksi* rakenteessa tarvitaan kilpailullisia markkinoita sääteleviä instituutioita, jotka huolehtivat siitä, että suuremmat luonnonlahjat omaaville suodaan etuja vain siihen saakka, kun ne edistävät heikompiensa elämännäkymiä.

Tehokkuusperiaate, johon luonnollisen vapauden järjestelmä ja liberaali tasa-arvo viittaavat, on taloustieteestä tuttu paretotehokkuus, *joka on muokattu soveltumaan perusrakenteen taloudellisten järjestelyjen säätelyyn*. Tehokkuusperiaate ei ole *instituutiosta eristetty allokatiivisen tehokkuuden periaate*, joka kertoo, mikä on tehokkain hyödykkeiden jako suhteessa kuluttajien *annettuihin preferensseihin*.⁹⁷ Paretoperiaatetta voidaan soveltaa Rawlsin mukaan perusrakenteeseen siten, että viitataan rakenteen eri asemia edustavien persoonien ensisijaisia hyviä koskeviin odotuksiin. Perusrakenteen oikeuksien ja velvollisuuksien järjestely on tehokas vain, jos on mahdotonta muuttaa sääntöjä niin, että kenen tahansa edustavan persoonan odotukset nousevat ilman, että samanaikaisesti jonkun toisen edustavan persoonan odotukset laskevat (1972, 70). Tehokkuusperiaatteen soveltamista perusrakenteeseen rajoittaa mainituissa oikeudenmukaisuuskäsityksissä se, että sääntöjen muutokset voidaan tehdä ainoastaan

⁹⁷ Rawlsin (1972, 66-67) mukaan pareto-tehokkuus on suunniteltu alun perin erityisten kuluttajien keskinäisten hyödykkeiden jakojen tai tuotantotapojen tehokkuuden arvioimiseen. Sen mukaan taloudellinen järjestely on tehokas aina kun on mahdotonta muuttaa sitä niin, että joidenkin henkilöiden (vähintään yhden) hyvinvointia parannetaan ilman, että samanaikaisesti toisten (vähintään yhden) hyvinvointia huononnetaan. Näin *hyödykkeiden jako tiettyjen yksilöiden kesken* on tehokas, jos ei ole olemassa tapaa kohdentaa hyödykkeet uudelleen tavalla, joka parantaa vähintään yhden asianomaisen yksilön olosuhteita ilman, että toinen kokee tappiota. Vastaavasti *tuotannon organisointi* on tehokas jos ei ole tapaa kohdentaa panoksia siten, että jotain hyödykettä tuotetaan enemmän ilman, että toista hyödykettä tuotetaan vähemmän. Jos olisi mahdollista tuottaa enemmän yhtä hyödykettä joutumatta luopumaan toisesta, olisi mahdollista käyttää myös suurempaa hyödykkeiden määrää joidenkin persoonien olosuhteiden parantamiseen ilman, että toisten olot huononisivat. Kuten nämä esimerkit antavat ymmärtää pareto-tehokkuus on tarkoitettu alun perin *allokatiivisen ja tuotannollisen tehokkuuden periaatteeksi*. Perusrakenneinstituutioita koskevan oikeudenmukaisuuskäsityksen yhteyteen sopivan tehokkuuskriteerin on kuitenkin huomioitava muun muassa se, että oikeudenmukaisen rakenteen puitteissa toimiville persoonille syntyy legitimejä jako-odotuksia. (Rawls 1972, 66-67 tarkemmin pareto-periaatteesta ks. Sen 1970, 21f.)

rikkomatta yhtäläisten vapauksien ja avointen asemien vaatimuksia. Edustavien persoonien odotuksia voidaan modifioida vaikuttamalla vain tiettyjen ensisijaisten sosiaalisten hyvien jakoon (Rawls 1972, 70). Näissä käsityksissä jako-oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisuksi etsitäänkin ensisijaisesti oikeudenmukaista perusrakennearjestelyä, joka voi kuitenkin ideaalitalanteessa löytyä tehokkaiden järjestelyjen joukosta.⁹⁸

3.4.2. Pelastettavien kantojen vahvuudet ja heikkoudet

Vaikka Rawls ei esittele eksplisiittisesti edellä esitettyjen ilmiöiden (1,2,3) vahvuuksia, niin sellaisia ovat hänelle nähdäkseen ne tekijät, jotka ovat näille oikeudenmukaisuuskäsityksille ja demokraattiselle tasa-arvokäsitykselle yhteisiä. Esitän nämä seuraavassa. Ensiksikin kaikki taulukon käsitykset ovat julkisia yhteiskunnan perusrakennetta koskevia oikeudenmukaisuuskäsityksiä. Niiden säätelemän rakenteen instituutioita ovat esimerkiksi perustuslaki, koulutus- ja terveydenhuoltojärjestelmä, omistus- ja verotusrakenne, kilpailulliset markkinat ja perhe. Toiseksi, käsitykset jakavat Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alustavan muotoilun ensimmäisen (yhtäläisten vapauksien) periaatteen ja ajatuksen sen ensisijaisuudesta suhteessa toiseen periaatteeseen. Niiden mukaan oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa tulee olla kansalaisille yhtäläiset perusvapaudet takaava instituutiojärjestelmä (esimerkiksi perustuslaki). Kolmanneksi, käsitykset jakavat ajatuksen, jonka mukaan alustavan muotoilun toisen periaatteen b) osa on ensisijainen suhteessa a) osaan. Niinpä kaikki taulukossa esiintyvät käsitykset vaativat, että oikeudenmukaisessa perusrakenteessa on mahdollisuuksien jonkinasteisesta yhtäläisyydestä huolta kantavat instituutiot (poliittinen lainsäädäntöjärjestelmä, koulutus- ja terveydenhuoltojärjestelmä), jotka luovat puitteet taloudellisten etujen ja rasisusten jaosta vastuullisille instituutioille.

Edelleen yhteistä taulukon käsityksille on se, että niissä jako-oikeudenmukaisuuden ongelma tulkitaan menetelmällisesti. Jako on oikeudenmukainen, kun se kunnioittaa persoonien

⁹⁸ Näissä järjestelmissä taloudellista oikeudenmukaisuutta lähestytään olettamalla, että kilpailullinen markkinatalous tuottaa tehokkaan tulojen ja varojen jaon ja, että tietyn markkinaprosessista seuraavan tehokkaan jaon määrittää lähtökohtainen tulojen/varojen ja luonnollisten lahjojen/kykyjen jako. Jokaisella lähtökohtaisella jaolla saavutetaan tietty tehokas lopputulos. Jotta markkinaprosessin seurauksena syntyvä jako voitaisiin hyväksyä oikeudenmukaiseksi, täytyy myös perusteet, joille lähtökohtainen omaisuuden jako on ajan mittaan määräytynyt, hyväksyä oikeudenmukaisiksi. (Rawls 1972, 71-72.) Taloustieteen määrittämien kilpailullisten markkinoiden perusoletuksista (ks. esim. Koopmans 1957).

legitiimejä vaateita, jotka syntyvät kun persoonat toimivat (tekevät sopimuksia, valintoja ja tekoja) oikeudenmukaisen perusrakenteen luomien odotusten mukaisesti (Rawls 1972, 64, 66). Edelleen puhuessaan persoonista nämä käsitykset viittaavat erilaisten perusrakenneasemien edustajiin (ja näiden ensisijaisia hyviä koskeviin odotuksiin), eivätkä yksilöihin erityisine haluineen ja preferensseineen (Rawls 1972, 64). Lopuksi kaikki taulukon käsitykset käyttävät taloudellisten etujen jakamiseen (enemmän tai vähemmän) kilpailullisia markkinoita ja pyrkivät siten huomioimaan tehokkuuden vaatimukset oikeudenmukaisuuskysymysten yhteydessä (Rawls 1972, 66). Taulukon käsitykset koskevat siis nykyaikaisen markkinatalousyhteiskunnan perusrakennetta, ne jakavat osin samanlaisen käsityksen oikeudenmukaisen rakenteen luonteesta ja tulkitsevat jako-oikeudenmukaisuuden ongelman menetelmällisesti.

Keskeinen taulukon käsityksiä yhdistävä tekijä on se, että ne kaikki ovat jollain tavoin sitoutuneita ajatukseen, että tapa, jolla yhteiskunnan keskeiset instituutiot kohtelevat *lähtökohtaisesti vapaita ja tasa-arvoisia persoonia*, on yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta ensiarvoisen tärkeää.⁹⁹ Luonnollisen vapauden järjestelmä korostaa yksilöiden omien valintojen merkitystä yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden oikeudenmukaisen jaon määrittäjänä. Se jakaa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ensimmäisen periaatteen ja vaatii siten kansalaisille yhtäläisiä vapausoikeuksia. Tämä käsitys ei siis salli, että kansalaisten *perusoikeuksien jakoon* vaikuttavat yksilön oman valinnan ulkopuolelle jäävät *luonnolliset tai sosiaaliset satunnaisuudet*, kuten persoonan luokkatausta tai älykkyys. (ks. Cohen 1993 ks. myös Rawls 1972, 72.) Näin se sitoutuu perusoikeuksien jaossa demokraattiseen kansalaisuuskäsitykseen. Lisäksi luonnollisen vapauden järjestelmä on Rawlsin mukaan (demokraattisen tasa-arvokäsityksen ohella) *tasapaino* edellä esitetyssä taulukossa, joka ilmaisee käsitysten tulkinnat Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alustavan muotoilun *toisesta* periaatteesta (Rawls 1972, 74-75). Luonnollisen vapauden järjestelmä onkin rajoitetusti yhtenäinen siten että, sen tulkinta alustavan muotoilun *toisesta periaatteesta tai perusrakenteen sosioekonomisesta osasta* on johdonmukainen. Luonnollisen vapauden järjestelmä on tässä

⁹⁹ Luonnollisen vapauden järjestelmän sitoutuminen kansalaisten vapauteen ja tasa-arvoisuuteen ei ole mitenkään ilmeistä, kun tarkastellaan pelkästään sen tulkintaa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alustavan muotoilun toisesta osasta tai oikeudenmukaisen perusrakenteen sosioekonomisesta osasta.

kohdin johdonmukainen, koska siinä ei olla huolestuneita sosiaalisten satunnaisuuksien *eikä* luonnollisten satunnaisuuksien vaikutuksesta *sosioekonomisten hyvien jakoon*.¹⁰⁰

Liberaali tasa-arvokäsitys poikkeaa luonnollisen vapauden järjestelmästä siten, että se pyrkii häivyttämään *sosiaalisten* satunnaisuuksien vaikutuksen sosioekonomisten hyvien jakoon (Rawls 1972, 73). Tämä on liberaalin tasa-arvokäsityksen vahvuus. Huomioihan se näin sen liberaalidemokraattisessa kontekstissa oleellisen näkökohdan, että oikeudenmukaisen sosioekonomisten hyvien jaon ei tulisi määräytyä esimerkiksi yksilöiden omien valintojen ulkopuolelle jäävien satunnaisten *luokka-asemien* pohjalta. Lisäksi liberaalin tasa-arvokäsityksen pyrkimys häivyttää sosiaalisten satunnaisuuksien vaikutus sosioekonomisten hyvien jakoon laajentaa demokraattisen kansalaisuuskäsityksen poliittisen oikeudenmukaisuuden alalta sosioekonomisten hyvien jaon kysymyksiin. Liberaali tasa-arvokäsitys edustaa luonnollisen vapauden järjestelmästä liikkeelle lähtevää positiivista siirtymää kohti laajemmin tasapainoista oikeudenmukaisuuskäsitystä.

Luonnollinen aristokratia eroaa luonnollisen vapauden järjestelmästä siten, että se pyrkii häivyttämään luonnollisten satunnaisuuksien vaikutuksen sosioekonomisten hyvien jakoon (Rawls 1972, 74). Tämä on sen vahvuus liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa, koska yksilön luontaiset kyvyt ovat yksilön omien valintojen ulottumattomissa olevia satunnaisuuksia. Laajentaessaan demokraattista kansalaisuuskäsitystä poliittisesta oikeudenmukaisuudesta taloudellisen oikeudenmukaisuuden alalle, luonnollinen aristokratia edustaa luonnollisen vapauden järjestelmästä liikkeelle lähtevää positiivista siirtymää kohti laajemmin yhtenäistä oikeudenmukaisuuskäsitystä.

Mitkä sitten ovat luonnollisen vapauden järjestelmän, liberaalin tasa-arvokäsityksen ja luonnollisen aristokratian puutteet? Luonnollisen vapauden järjestelmän keskeinen puute on sen *sisäimen ristiriitaisuus*, joka käy ilmi kun sitä arvioidaan kokonaisuutena. Luonnollisen vapauden järjestelmä pyrkii häivyttämään luonnollisten ja sosiaalisten satunnaisuuksien

¹⁰⁰ Demokraattinen tasa-arvokäsitys on myös samassa merkityksessä yhtenäinen, koska se on huolestunut *molempien*, sekä sosiaalisten satunnaisuuksien että luonnollisten satunnaisuuksien vaikutuksesta sosioekonomisten hyvien jakoon.

vaikutuksen kansalaisten *perusoikeuksien jakoon*. Se sitoutuu siis tässä rajatussa yhteydessä käsitykseen kansalaisista vapaina ja tasa-arvoisina moraalisinä persoonina. Luonnollisen vapauden järjestelmä korostaa sitä, että oikeudenmukaisen etujen ja rasitteiden jaon tulee olla yksilöiden omien valintojen tulos. Koska yksilön luokka-asema tai luonnolliset kyvyt ovat hänen oman valintansa ulkopuolella olevia asioita, niiden ei tule vaikuttaa perusoikeuksien jakoon. Luonnollisen vapauden järjestelmä olettaa, että kun yhteiskunta takaa jäsenilleen yhtäläiset perusoikeudet ja poistaa sosiaalisen liikkuvuuden lailliset esteet ja antaa yksilöiden toimia vapaasti kilpailullisilla markkinoilla, niin yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden jako heijastaa yksilöiden omia valintoja ja on siten oikeutettu. (ks. Rawls 1972, 66, 72 ks. myös Cohen 1993.)

Luonnollisen vapauden järjestelmä huolehtii kuitenkin vain siitä, että kansalaiset ovat muodollisesti vapaita ja tasa-arvoisia, ja että yhteiskunta ei luo laillisia esteitä yksilöiden mahdollisuuksille. Se ei takaa substantiaalisesti yhtäläisiä mahdollisuuksia vaan sallii, että persoonien sosioekonominen lähtöasema estää heidän pääsynsä etuja sisältäviin yhteiskunnallisiin asemiin. Luonnollisen vapauden järjestelmän ristiriitaisuus ilmenee ehkä selvimmin juuri sen tavassa korostaa yksilöiden omien valintojen merkitystä yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden jaon määrittäjinä. Samalla, kun se pyrkii häivyttämään sosiaalisten ja luonnollisten satunnaisuuksien vaikutuksen perusvapauksien jakoon, se sallii, että persoonien sosioekonomisten lähtökohtien välille syntyy ajan mittaan huomattavat erot. (ks. Cohen 1993 ks. myös Rawls 1972, 72.) Nämä lähtökohtaerot eivät ole puolestaan (perusrakenteeseen syntyvien) persoonien omien valintojen ulottuvilla, vaikka ne määrittävätkin luonnollisen vapauden järjestelmässä yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden jakoa. Toisin sanoen luonnollisen vapauden järjestelmä ei kykene epäyhtenäisyytensä takia saavuttamaan omaa tavoitettaan (ks. Cohen 1993). Sisäisen ristiriitaisuutensa lisäksi luonnollisen vapauden järjestelmä on puutteellinen liberaalidemokraattisen yhteiskunnan koko perusrakennetta koskeva oikeudenmukaisuuskäsitys, koska se ei huomioi sille tässä yhteydessä vaihtoehtoisten (liberaali tasa-arvo, luonnollinen aristokratia ja demokraattinen tasa-arvo) käsitysten sisältämiä merkittäviä sosioekonomisten hyvien jakoa koskevia oikeudenmukaisuusvakaumuksia (ks. Rawls 1972, 74-75).

Liberaali tasa-arvokäsitys pyrkii häivyttämään sosiaalisten satunnaisuuksien (esimerkiksi persoonien luokkataustan) vaikutuksen sosioekonomisten hyvien jakoon. Sen keskeinen heikkous on, että se sallii sosioekonomisten hyvien jaon määräytymisen luonnollisten satunnaisuuksien pohjalta. Ihmisten väliset luontaisten kykyjen erot ovat kuitenkin yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta yhtä satunnaisia kuin ihmisten sosiaalisten lähtökohtien väliset erot. Niinpä ne syyt, joiden takia liberaali tasa-arvo on huolestunut sosiaalisista satunnaisuuksista johtuvista epätasa-arvoisuuksista, vaativat huolestumaan yhtä lailla myös luonnollisista satunnaisuuksista johtuvista epätasa-arvoisuuksista. (Rawls 1972, 74-75, ks. myös Cohen 1993.) Toisin sanoen, liberaalin tasa-arvon tulkinta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alustavan muotoilun toisesta periaatteesta tai liberaalidemokraattisen yhteiskunnan perusrakenteen sosioekonomisesta osasta on sisäisesti ristiriitainen. Se jättää tässä yhteydessä huomioimatta myös luonnolliseen aristokratiaan (ja demokraattiseen tasa-arvoon) sisältyvän oikeudenmukaisuusvakaumuksen, jonka mukaan oikeudenmukaisessa sosioekonomisten hyvien jaossa tulisi häivyttää luonnollisten satunnaisuuksien vaikutus. Lisäksi liberaalin tasa-arvon tavoittelemaa mahdollisuuksien yhtäläisyyttä ei voida saavuttaa koskaan täydellisesti realistisessa perusrakenteessa. Esimerkiksi perheinstituutio estää tämän. Liberaali tasa-arvo, joka säätelee perusrakenteen taloudellisia instituutioita pelkän tehokkuusperiaatteen pohjalta, ei kuitenkaan huomioi taloudellisten etujen jaossa tätä oman tasa-arvotavoitteensa utopistisuuden tuottamaa ongelmaa. (ks. Rawls 1972, 74-75.)

Luonnollinen aristokratia on huolestunut sosioekonomisten hyvien jaossa persoonien luontaisten kykyjen eroista johtuvista epätasa-arvoisuuksista. Luonnollista aristokratiaa eivät sen sijaan huoleta sosiaaliin satunnaisuuksiin palautuvat epätasa-arvoisuudet. Näin ollen myös sen tulkinta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alustavan muotoilun toisesta periaatteesta tai liberaalidemokraattisen yhteiskunnan sosioekonomisesta osasta on sisäisesti ristiriitainen. Se jättää sosioekonomisten hyvien jaossa huomioimatta myös liberaalin tasa-arvoon (ja demokraattiseen tasa-arvoon) sisältyvän oikeudenmukaisuusvakaumuksen, jonka mukaan oikeudenmukaisessa sosioekonomisten hyvien jaossa tulisi häivyttää sosiaalisten satunnaisuuksien vaikutus (ks. Rawls 1972, 74-75).

3.4.3. Rawlsin demokraattisen tasa-arvoratkaisun esittely

Rawls tarjoaa edellä esiteltyjen kantojen pelastamiseen tähtäävän ratkaisunsa oikeudenmukaisuuskäsitýksensä alustavan muotoilun tarkennuksena. Tämä alustavaa muotoilua tarkentava tulkinta edustaa hänen mukaansa demokraattista käsitystä tasa-arvosta. Sen mukaan:

Ensiksi: jokaisella persoonalla tulee olla yhtäläinen oikeus laajimpaan mahdolliseen perusvapauteen, joka on yhteensopiva muiden samanlaisen vapauden kanssa.

Toiseksi: sosiaaliset ja taloudelliset eriarvoisuudet tulee järjestää niin, että ne ovat sekä a) *suurimmaksi eduksi huono-osaisimmille* että b) liittyvät virkoihin ja asemiin, jotka ovat kaikille avoimia *yhtäläisten reilujen mahdollisuuksien ehdoin*. (Rawls 1972, 83.)

Järjestys: Periaatteet tulee asettaa sanakirjajärjestykseen, jossa ensimmäinen periaate on ensisijainen suhteessa toiseen ja toisen periaatteen b)-osa on ensisijainen suhteessa a)-osaan (ks. Rawls 1972, 61).

Rawlsin demokraattinen tasa-arvokäsitys on julkinen ja ensisijaisesti yhteiskunnan perusrakennetta koskeva oikeudenmukaisuuskäsitys, eikä yksittäisiä tekoja, sääntöjä, instituutioita tai perusrakenteesta eristettyjä resurssien allokaatioita koskeva käsitys. Sen mukaan oikeudenmukainen taloudellisten etujen jako kunnioittaa persoonien legitiimejä vaateita, jotka syntyvät kun persoonat tekevät sopimuksia, valintoja tai harjoittavat tuotannollista toimintaa oikeudenmukaisen perusrakenteen luomien odotusten mukaisesti. Persoonan käsite viittaa demokraattisessa tasa-arvossa eri perusrakennetasemien edustajiin. Rawls on kiinnostunut näiden yhteiskunnallisten asemien edustajien ensisijaisia hyviä koskevista odotuksista. Hänen käsityksensä sisältää yhtäläisten vapauksien periaatteen ja ajatuksen sen ensisijaisuudesta suhteessa toiseen periaatteeseen. Tämä käsitys vaatii näin ollen sitä, että oikeudenmukaisessa perusrakenteessa on kaikille yhtäläiset kansalaisvapaudet ja poliittiset vapaudet takaava instituutiojärjestelmä (perustuslaki), joka luo puitteet sosioekonomisten hyvien jaosta vastuulliselle rakenteelle. Tämän lisäksi Rawlsin demokraattinen tasa-arvokäsitys sisältää liberaalista tasa-arvokäsityksestä tutun yhtäläisten ja reilujen mahdollisuuksien periaatteen, sekä ajatuksen sen ensisijaisuudesta suhteessa toisen periaatteen a) osaan. Demokraattinen tasa-arvo vaatii näin ollen, että oikeudenmukaisessa yhteiskuntajärjestelmässä on taloudellisten etujen jaosta vastuulliselle rakenteelle puitteet luovat instituutiot (lainsäätöjärjestelmä, koulutus- ja terveydenhuoltojärjestelmä), jotka

pyrkivät takaamaan, että kansalaisten mahdollisuudet eivät heijasta heidän lähtökohtaisia luokka-asemiaan.

Rawlsin demokraattinen tasa-arvokäsitys sisältää myös eroperiaatteen, jonka soveltamisen ehtona on, että sitä järjestyksessä edeltävien yhtäläisten vapauksien ja mahdollisuuksien periaatteiden vaatimukset on täytetty. Eroperiaatteen mukaisessa perusrakenteessa on kilpailullisille markkinoille puitteet luova instituutiojärjestelmä. Eroperiaatteen mukaan tämä järjestelmä on täydellisen oikeudenmukaisesti järjestetty silloin, kun se maksimoi ”luonnollisten avujen arpajaisissa” huono-onnisimman ja heikoimpaan yhteiskunnalliseen asemaan syntyneen kansalaisen odotukset. Tämä markkinoita säätelevä instituutiorakenne sisältää ainakin verotus- ja tulonsiirtojärjestelmän ja omistusrakenteen. Huono-osaisin, johon eroperiaate viittaa ei ole konkreettisesti yhteiskunnan huono-osaisin yksilö (fyysisesti ja psyykkisesti sairain). Sen sijaan huono-osaisin tarkoittaa perusrakenteen heikointa asemaa, jonka edustajien ensisijaisten hyvien odotukset muodostavat eroperiaatteen mukaan perusrakenteen sosioekonomisten epätasa-arvoisuuksien relevantin arvosteluperustan (Rawls 1972, 75).

Eroperiaate sallii sen, että perusrakenteen eri asemiin liittyy erilaisia ensisijaisten hyvien odotuksia. Se sallii erot, joita tarvitaan kattamaan ihmisten koulutuksen ja kykyjen kultivoimisen kustannukset ja houkuttelemaan heidät kaikkien etua edistävään yhteistoimintaan. Paremmassa asemassa olevien korkeammat odotukset ovat eroperiaatteen näkökulmasta oikeudenmukaisia vain, jos ne toimivat osana järjestelmää, joka parantaa heikoimmassa asemassa olevien odotuksia. (Rawls 1972, 75.) Rawlsin mukaan epätasa-arvoisuudet eivät ole oikeudenmukaisia, koska ne tyydyttävät eroperiaatteen. Oikeudenmukaisia ovat ainoastaan ne epätasa-arvoisuudet, jotka maksimoivat heikoimpaan asemaan syntyneen kansalaisen odotukset tai toimivat osana järjestelmää, joka parantaa tässä asemassa olevien odotuksia. Epäoikeudenmukaisia ovat eroperiaatteen mukaan ne erot odotuksissa, jotka heikentävät tai eivät paranna heikoimman aseman edustajien näkymiä.

3.4.4. Rawlsin ratkaisun oikeutus

Rawlsin näkökulmasta hänen demokraattinen tasa-arvotulkintansa pelastaa sitä edeltävien käsitysten arvokkaat osat ja korjaa niiden sisäiset ja ulkoiset ristiriitaisuudet. Se hyväksyy kaikkien sitä edeltävien käsitysten jakaman yhtäläisten vapauksien periaatteen ja ajatuksen sen ensisijaisuudesta suhteessa toiseen periaatteeseen. Näin ollen se hyväksyy ajatuksen, jonka mukaan persoonien omien valintojen ulottumattomiin jäävät sosiaaliset ja luonnolliset satunnaisuudet eivät saa vaikuttaa vapaiden ja tasa-arvoisten kansalaisten vapausoikeuksien jakoon. Tämän lisäksi Rawlsin käsitys hyväksyy liberaalin tasa-arvon yhtäläisten ja reilujen mahdollisuuksien periaatteen ja ajatuksen sen ensisijaisuudesta suhteessa toisen periaatteen b) osaan. Rawlsin demokraattinen tasa-arvokäsitys pyrkii häivyttämään näin sosiaalisten satunnaisuuksien vaikutuksen sosioekonomisten hyvien jakoon ja huomioi sen luonnollisen vapauden järjestelmältä unohtuvan seikan, että esimerkiksi luokkaerot ovat persoonien omien valintojen ulkopuolelle jääviä satunnaisuuksia. Näin Rawlsin demokraattinen tasa-arvokäsitys huomioi myös liberaalin tasa-arvon luonnollisen vapauden järjestelmälle esittämän legitiimin kritiikin.

Edelleen Rawlsin demokraattinen tasa-arvokäsitys hyväksyy luonnollisen aristokratian sisältämän eroperiaatteen ja ajatuksen sen alisteisuudesta suhteessa sitä edeltäviin periaatteisiin. Rawlsin demokraattinen tasa-arvokäsitys sisällyttää itseensä eroperiaatteessa ajatuksen, jonka mukaan luonnollisten satunnaisuuksien vaikutus sosioekonomisten hyvien jakoon tulee pyrkiä häivyttämään. Se huomioi näin sen luonnollisen vapauden järjestelmältä unohtuvan seikan, että esimerkiksi erot älykkyydessä ovat persoonien omien valintojen ulkopuolelle jääviä satunnaisuuksia. Näin Rawlsin demokraattinen tasa-arvokäsitys huomioi myös luonnollisen aristokratian luonnollisen vapauden järjestelmälle esittämän legitiimin kritiikin. Samalla se huomioi myös sen liberaalilta tasa-arvolta unohtuvan seikan, että luonnollisista satunnaisuuksista johtuvat persoonien väliset erot ovat samalla tavoin mielivaltaisia oikeudenmukaisuuden näkökulmasta kuin sosiaalisista satunnaisuuksista johtuvat erot. Näin Rawlsin demokraattinen tasa-arvokäsitys huomioi myös luonnollisen aristokratian ja liberaalin tasa-arvon toisiaan koskevat legitiimit arvostelut. Lisäksi Rawlsin demokraattista tasa-arvokäsitystä edustava oikeudenmukaisuuskäsitys huomioi liberaalin tasa-arvokäsityksen yhtäläisten ja reilujen mahdollisuuksien periaatteen utopistisuudesta

aiheutuvat ongelmat. Siihen sisältyvä eroperiaate sääteleekin taloudellisten hyvien jaosta vastuullisia instituutioita siten, että epäsuotuisasta perhe- tai luokkataustasta kärsivät edustavat persoonat saavat tässä yhteydessä tasa-arvon vaatiman erityishuomion osakseen.

Rawlsin näkökulmasta hänen käsityksensä yhdistää sopivasti sitä edeltävien käsitysten arvokkaat osat ja korjaa niiden puutteet ja tulee näin immuuniksi kritiikille, jolle sitä edeltävät käsitykset altistuvat. Rawlsin demokraattinen tasa-arvotulkinta pyrkii laajentamaan johdonmukaisesti vapaan ja tasa-arvoisen kansalaisuuden näkökulman nykyaikaisen länsimaisen yhteiskunnan koko perusrakenteen oikeudenmukaisuuden arviointiperustaksi. Se pyrkiiikin pelastamaan länsimaisen nyky-yhteiskunnan kontekstissa jo luonnollisen vapauden järjestelmään sisältyvän ajatuksen, jonka mukaan oikeudenmukaisen yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden jaon tulee heijastaa vapaiden ja tasa-arvoisten kansalaisten omia vastuullisia valintoja.

Rawls katsoo lisäksi, että hänen tulkintansa sovittaa demokraattiseen ajatteluperinteeseen kuuluvan tasa-arvon ajatuksen liberaalidemokraattisen markkinatalousyhteiskunnan yhteyteen ja huomioi samalla kohtuulliset taloudellisen tehokkuuden ja tuottavuuden vaatimukset. Demokraattiseen traditioon kuuluva tiukka tasa-arvokanta vaatii, että kaikki yhteiskunnallisen yhteistoiminnan edut ja rasitteet tulee jakaa tasan yhteiskunnan jäsenille ja pyrkiiikin eliminoidaan kaikenlaiset luonnollisten ja sosiaalisten satunnaisuuksien vaikutukset yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden jakoon. Myös sen taloudellisia etuja koskeva tiukka tasajaon vaatimus vaikuttaa houkuttevalta. Laajentaahan se selkeästi vapaan ja tasa-arvoisen kansalaisuuden näkökulman taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin.

Rawlsin näkökulmasta mainitun kannan ongelma on, että sen vaatima luonnollisten avujen yhtäläisyyteen tähtäävä uudelleenjakopolitiikka on ristiriidassa yksilöiden koskemattomuuden ja yksityisyyden vaatimuksen kanssa. Lisäksi kaikkien sosiaalisten satunnaisuuksien eliminointi sosioekonomisten hyvien jaossa vaatisi perheinstituution lakkauttamista. Lisäksi yksilöiden erojen täydelliseen tasaamiseen pyrkivä perusrakenne jättäisi hyödyntämättä ihmisten eroja ja erikoistumiskykyä tehokkaasti hyödyntävän yhteiskunnallisen

yhteistoiminnan tuottamat kaikkia koskevat edut.¹⁰¹ Eroperiaate Rawlsin demokraattisen tasa-arvotulkinnan osana ei uhkaa yksilöiden koskemattomuutta, eikä vaadi perheinstituution lakkauttamista. Lisäksi perusrakenteen ei tarvitse Rawlsin mukaan eliminoida tasa-arvon nimissä täydellisesti yksilöiden välisiä luonnollisia ja sosiaalisia eroja, koska tämä rakenne voidaan järjestää siten, että sosiaaliset ja luonnolliset satunnaisuudet palvelevat siinä kaikkien etua. Hänen näkökulmastaan perusrakenteen huonoimman aseman edustajan näkymät voivat olla eroja sisältävässä rakenteessa paremmat kuin tiukan tasa-arvokannan mukaisessa (hypoteettisessa) rakenteessa. Lisäksi eroja sisältävä rakenne, jonka huonointa asemaa edustava tasa-arvoinen kansalainen voi hyväksyä, on mahdollista oikeuttaa myös parempia asemia edustaville kansalaisille, jotka ymmärtävät itsensä heikointa asemaa edustavan kansalaisen kanssa tasa-arvoisiksi moraaliseksi persooniksi.

Rawlsin mukaan eroperiaatteen mukaisessa rakenteessa kukaan ei hyödy tai kärsi asemastaan luonnollisten avujen jakaumassa tai lähtökohtaisesta sosiaalisesta asemastaan antamatta tai saamatta vastikkeeksi kompensoivia etuja (1972, 102). Eroperiaate sisältää Rawlsin mukaan käsityksen vastavuoroisuudesta ja sen yhteydessä voi puhua yhteisestä edusta, vaikka se voi näyttää ensisilmäyksellä heikompiosaisia suosivalta periaatteelta. Tämä johtuu siitä, että parempiosaisen ja heikompiosaisen etu on eroperiaatteen vaatimasta yleisestä näkökulmasta katsottuna riippuvaista sosiaalisesta yhteistyöjärjestelmästä. Molempien ryhmien halukas osallistuminen tähän järjestelmään edellyttää, että sen ehdot ovat kaikille kohtuulliset. (Rawls 1972, 102-103.) Parempiosaisen on tässä yhteydessä nähtävä itsensä jo kompensoituksi tahoiksi. Ovathan he saaneet osakseen luonnollisten ja sosiaalisten satunnaisuuksien tuottamia etuja. Demokraattisen katsantokannan mukaan kukaan ei kuitenkaan ansaitse näitä etuja. Niinpä minkä tahansa positiivisen painon antaminen onnekkaimpien odotuksille tarkoittaisi, että yhteiskunta suosisi heitä kaksinkertaisesti. Rawlsin näkökulmasta eroperiaate

¹⁰¹ Vaikka eroperiaate demokraattisen tasa-arvon osana huomioikin tehokkuuden näkökulman, tehokkuus on Rawlsin demokraattista tasa-arvoa edustavassa oikeudenmukaisuuskäsityksessä myös perustavasti alisteista oikeudenmukaisuudelle. Rawlsin demokraattinen tasa-arvotulkinta hyväksyy liberaalin tasa-arvon yhtäläisten mahdollisuuksien periaatteen ja kehittää liberaalia tasa-arvoa eroperiaatteen avulla. Demokraattisessa tasa-arvossa asemien avoimuuden vaatimus ei kuitenkaan palaudu tehokkuusnäkökohtiin, vaan sillä on itsenäinen ja tehokkuusnäkökohtia merkityksellisempi perustelu. Rawlsin mukaan avointen asemien vaatimus takaa yhteiskunnallisten velvollisuuksien harjoittamisen seurauksena syntyvän kokemuksen *minuuden toteutumisesta*, joka on eräs inhimillisen hyvän päämuoto. (1972, 83-84.)

on siten myös perusrakenteen parempia asemia edustaville tasa-arvoisille kansalaisille reilu perusrakenteen taloudellisen osan oikeudenmukaisuuskriteeri. (ks. Rawls 1972, 102-104.)

3.5. Harsanyin tulkinta Rawlsin demokraattisesta tasa-arvokäsityksestä

John Harsanyi tarkastelee vuonna 1991 ilmestyneessä artikkelissaan *Equality, Responsibility, And Justice As Seen From A Utilitarian Perspective* Rawlsin demokraattista tasa-arvoa edustavaa oikeudenmukaisuuskäsitystä ja sen edellä esittämääni oikeutusta. Harsanyin mukaan liberaalidemokraattisen yhteiskunnan tulee löytää sopiva tasapaino ihmisten tasa-arvon ja yksilöiden välisten erojen kunnioituksen välille. Liiallisesti tasa-arvoa korostavat asenteet voivat estää tämän tasapainon saavuttamisen. Harsanyin artikkelissa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys edustaa tällaista yhteiskunnallisesti haitallista tasa-arvon liiallista korostusta ja hän kritisoi erityisesti Rawlsin pyrkimystä korvata demokraattisella tasa-arvokäsityksellään liberaali tasa-arvokäsitys. Viimeksi mainittu käsitys on Harsanyin mukaan liberaalidemokraattisessa yhteiskunnassa perinteinen arkijärjen mukainen oikeudenmukaisuuskäsitys. Sitä vastoin Rawlsin demokraattinen tasa-arvokäsitys, jota Rawls ehdottaa liberaalin tasa-arvon korvaajaksi, on Harsanyin mukaan erittäin haitallinen, koska se edustaa liberaalidemokraattiseen yhteiskuntaan sopimatonta kollektivistista ideologiaa ja tasa-arvon äärimuotoa, joka estää lahjakkaita ihmisiä käyttämästä avujaan yhteiskunnalle edullisesti.¹⁰²

Tarkastelen seuraavassa tätä Harsanyin artikkelin keskeistä kriittistä väitettä. Osoitan, että sen taustalla on liian yleistävä tulkinta niin kutsutun omaisuustasa-arvon oletuksen asemasta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä. Omaisuustasa-arvon oletuksen mukaan kaikki yhteiskunnan omaisuudet henkilökohtaiset kyvyt mukaan lukien ovat kuin yhteisenä varantona käytettävissä mitä tahansa oikeudenmukaisuuden vaatimaa jakoa varten (Arrow 1973a/1984). Toisin kuin Harsanyi olettaa, Rawls ei kuitenkaan sisällytä oikeudenmukaisuuskäsitykseensä yleispetevää omaisuustasa-arvon oletusta. Sen sijaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys sisältää ehdotuksen, jonka mukaan suunniteltaessa

¹⁰² Lisäksi Harsanyi esittää kirjoituksessaan, että eräät Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksensä tueksi esittämät argumentit perustuvat vapaata tahtoa ja moraalista vastuuta koskeviin väärinkäsityksiin. Harsanyi pyrkii selvittämään nämä ongelmat tarjoamalla uuden vapaan tahdon ja moraalisen vastuun käsityksen.

persoonille yhtäläisen vapauden ja tasa-arvoisuuden takaavan rakenteen puitteissa demokraattisen yhteiskunnan perusrakenteen taloudellisesta oikeudenmukaisuudesta vastuullisia instituutioita, luonnollisten avujen jakaumaan voidaan suhtautua ikään kuin se olisi yhteisomaisuutta. Harsanyi ei myöskään ota huomioon Rawlsin tapaa pelastaa demokraattisella tasa-arvokäsityksellään liberaali tasa-arvokäsitys ja tiukka tasa-arvokanta. Näiden tulkinnallisten puutteiden johdosta Harsanyin Rawlsin demokraattista tasa-arvokäsitystä koskeva arvostelu osoittautuu heikoksi.¹⁰³

Harsanyin mukaan ihmiset eroavat toisistaan älyllisissä kyvyissään, taiteellisissa lahjoissaan, muissa avuissaan ja moraalisisissa asenteissaan. Perinteisen arkijärkeä vastaavan oikeudenmukaisuuskäsityksen mukaan yhteiskunnan yhteisen edun lisäksi myös oikeudenmukaisuus vaatii kunnioittamaan näitä yksilöiden välisiä eroja (1991, 143-144).¹⁰⁴ Harsanyin näkökulmasta Rawls poikkeaa tästä oikeudenmukaisuuden arkikäsityksestä väittäessään, että ihmisten erojen kunnioittaminen ei ole oikeudenmukaisuuden vaatimus, vaan pelkkä yhteiskunnan yhteiseen etuun liittyvä tarkoituksenmukaisuusnäkökulma. Tämä kanta perustuu siihen, että Rawlsin näkökulmasta lahjakkaat ihmiset eivät ansaitse lahjojaan, jotka ovat pelkän hyvän onnen seurausta (Harsanyi 1991, 144). Rawls yrittää tukea uudenlaista oikeudenmukaisuuskäsitystään ehdottamalla, että lahjakkaat ihmiset eivät ole oikeasti erityisten kykyjensä omistajia vaan pelkkiä näiden yhteiskunnan kokonaisedulle merkittävien kykyjen hoitajia. Rawlsille lahjakkaiden ihmisten kyvyt ovatkin yhteisomaisuutta. (Harsanyi 1991, 145.)

Harsanyin näkökulmasta yksilön vapauteen uskovan yhteiskunnan täytyy kuitenkin hyväksyä yksilön itseään koskeva omistusoikeuden periaate, joka tekee jokaisesta persoonasta täyden ja itsenäisen oman kehonsa ja mielensä omistajan. Harsanyille kanta, jonka mukaan lahjakkaiden ihmisten erityiset kyvyt ovat yhteisomaisuutta, on jyrkästi ristiriidassa länsimaisen liberalismiin individualistisen tradition kanssa ja se haiskahtaa erittäin kyseenalaiselta tasa-arvon äärimuodolta ja kollektivistiselta ideologialta. Harsanyin näkökulmasta kykyjen yhteisomaisuuskanta on erityisen yllättävä, koska Rawls väittää

¹⁰³ Samalla Harsanyin pyrkimys kehittää uusi vapaan tahdon ja moraalisen vastuun käsitys, näyttäytyy hänen artikkelinsa kontekstissa melko tarpeettomalta.

¹⁰⁴ Harsanyille yksilöiden erojen kunnioittaminen tarkoittaa yksilöllisen erinomaisuuden palkitsemista (1991, 144).

painokkaasti, että toisin kuin eräät muut eettiset teoriat, hänen oikeudenmukaisuusteoriaansa kunnioittaa yksilöiden erillisyyttä tai tekee eron persoonien välille. Ehdottomalla, että ihmisten erityiset kyvyt ovat yhteisomaisuutta, Rawls ilmiselvästikin kumoo tämän väitteensä. (Harsanyi 1991, 145-146.)

Harsanyin tulkinta, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä ihmisten erojen kunnioittaminen ei ole oikeudenmukaisuuden vaatimus, vaan pelkkä yhteiskunnan yhteiseen etuun liittyvä tarkoituksenmukaisuusnäkökulma, on kiinnostava. Kuten edellisessä kappaleessa esitin, Rawlsin demokraattista tasa-arvoa edustavaan oikeudenmukaisuuskäsitykseen sisältyvä ensimmäinen periaate takaa kaikille persoonille yhtäläiset perusvapaudet. Näihin lukeutuvat muun muassa yksilöiden koskemattomuus, ajatuksenvapaus ja omantunnonvapaus. Koska yhtäläisten vapauksien periaate on sarjajärjestyksessä ensisijainen suhteessa toiseen periaatteeseen, Rawlsin käsitys asettaa yhdeksi ensisijaiseksi yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden vaatimukseksi ihmisten välisten erojen kunnioituksen. Rawlsilainen perusrakenne sisältääkin esimerkiksi yksilöiden koskemattomuuden ja yksityisyyden institutionaalisen suojan poliittista lainsäädäntöprosessia ja taloutta rajoittavana perustuslakina.

Kuten edellisessä kappaleessa esitin, Rawlsin demokraattinen tasa-arvotulkinta ei myöskään hyväksy tiukan tasa-arvokannan vaatimaa luonnollisten avujen täydelliseen tasoittamiseen tähtäävää uudelleenjakopolitiikka, koska arvioi sen olevan ristiriidassa yksilöiden koskemattomuuden ja yksityisyyden vaatimuksen kanssa. Rawls ajattelee, että taloudelliseen rakenteeseen nähden ensisijaisilla poliittisilla instituutioilla jäsentensä vapauden ja koskemattomuuden turvaava yhteiskunta voi ottaa huomioon jäsentensä erilaiset avut ja kyvyn erikoistua taloudellisesta oikeudenmukaisuudesta vastaavien instituutioiden suunnittelun yhteydessä. Rawls yrittääkin sovittaa yhteen erilaiset oikeudenmukaisuuden vaatimukset sen sijaan, että alistaisi yksilöiden koskemattomuuden ja erojen kunnioituksen tarkoituksenmukaisuusnäkökohdille. Niinpä Harsanyin näkemys, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ei pidä yksilöiden välisten erojen kunnioitusta oikeudenmukaisuuden vaatimuksena on virheellinen.

Harsanyi väittää myös, että liberalismiin individualistisen tradition perusoletuksiin kuuluva yksilön itseään koskeva omistusoikeuden periaate ja Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ovat ristiriidassa keskenään. Viitaten Rawlsin teoksen sivulle 179 hän esittää, että Rawlsin mukaan lahjakkaiden ihmisten kyvyt ovat yhteisomaisuutta. Rawls puhuu kuitenkin Harsanyin mainitsemassa kohdassa *lahjakkaiden ihmisten kykyjen* sijaan *luonnollisten avujen jakaumasta* ja siitä, että tähän jakaumaan voidaan suhtautua persoonille *yhtäläisen vapauden takaavassa keuhkossa ikään kuin se olisi* kollektiivinen varanto. Toisin kuin Harsanyi esittää, Rawls ei puhu lahjakkaiden ihmisten kyvyistä tai niiden omistuksesta, eikä väitä, että luonnollisten avujen jakauma on yhteisomaisuutta. Rawls esittää Harsanyin mainitsemassa *Oikeudenmukaisuusteorian* kohdassa lähinnä käytännöllisen asenteen, jolla yhtäläisten vapauksien ja omanarvontunnon institutionaaliset takuut omaavat persoonat voivat suhtautua taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymysten yhteydessä kykyjensä erilaisuuteen.

Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä yhtäläisten vapauksien periaatteen ja erityisesti sen ensisijaisuuden tehtävä on taata persoonille yhtäläisten vapauksien ja omanarvontunnon rakenteellinen suoja. Eroperiaate ilmaisee Rawlsin käsityksessä muun muassa kaikille kansalaisille hyväksyttävien tai vastavuoroisesti edullisten taloudellisten perusrakenneinstituutioiden suunnittelua koskevan käytännöllisen asenteen, joka mahdollistaa, että persoonien kykyjen erot ja kyky erikoistua otetaan huomioon tässä yhteydessä. Tämä Rawlsin eroperiaatteeseen rajaama tapa suhtautua ihmisten kykyjen moninaisuuteen tai pyrkimys saada ihmisten avut täydentämään taloudellisessa yhteistoiminnassa toinen toisiaan ei ole ristiriidassa yksilön itseään tai omia avujaan koskevan omistusoikeuden periaatteen kanssa. Eihän siinä puhuta yksilöiden avujen omistuksesta eikä väitetä, että luonnollisten avujen jakauma on yhteisomaisuutta. Toisin kuin Harsanyi olettaa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys onkin mahdollista hyväksyä yksilön omistusoikeutta itseensä ja omiin avuihinsa korostavasta näkökulmasta käsin, vaikka Rawlsin käsitys ei vaadikaan taustalleen tällaista erityistä omistusoikeuskantaa.

Rawlsin demokraattista tasa-arvoa edustava oikeudenmukaisuuskäsitys ei myöskään sisällä Harsanyin (1991, 144, 152) siihen liittämää kantaa, jonka mukaan ihmiset eivät ansaitse omien ponnistustensa tuottamia etuja, eikä sosiaalista tai moraalista tunnustusta siitä, että ovat kehittäneet luontaisia kykyjään ja käyttävät niitä yhteiskunnalle hyödyllisesti. Tässä

yhteydessä Harsanyin tulkinnan ongelmat aiheutuvat siitä, että hän jättää huomioimatta Rawlsin tavan korvata ansaitsemisen käsite legitiimin odotuksen käsitteellä, joka olettaa taustalle ajatuksen oikeudenmukaisesta instituutiojärjestelmästä ja sen puitteissa tehdyistä ponnistuksista (1972, 311-312). Vaikka Rawlsin demokraattiseen tasa-arvotulkintaan sisältyvä eroperiaate ei palkitsekaan ihmisiä heidän lähtökohtaisen perusrakennesaansensa mukaan, se tunnustaa kuitenkin ihmisten oikeuden oikeudenmukaisten sosiaalisten instituutioiden puitteissa tehdyn työn tuloksiin ja palkitsee heitä oikeudenmukaista järjestelmää tukevista ponnistuksista.

Harsanyin tulkinta Rawlsin eroperiaatteeseen sisältyvästä tavasta suhtautua ihmisten kykyjen (aktuaaliseen tai potentiaaliseen) moninaisuuteen kärsii samanlaisista ongelmista kuin Arrow'n omaisuustasa-arvon oletusta ja sen asemaa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä koskeva tulkinta. Osoitin edellisessä luvussa, että Arrow jättää huomioimatta tässä kohdin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä omaisuustasa-arvon periaatteen sovellusalaan koskevat täsmennykset. Vaikka Harsanyi ei käytä eksplisiittisesti Arrow'n esittämää omaisuustasa-arvon käsitettä, hän menettelee tulkinnassaan tässä suhteessa samoin kuin Arrow. Toisin kuin Arrow'n Harsanyi näyttää vastustavan Arrow'n tarkoittamaa omaisuustasa-arvon oletusta tai näkee sen huomattavasti ongelmallisempänä periaatteena kuin Arrow. Harsanyi olettaa kuitenkin samoin kuin Arrow, että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys sisältää omaisuustasa-arvon oletuksen täsmennyksittömänä. Huomioitaessa Rawlsin omaisuustasa-arvolle oikeudenmukaisuuskäsityksensä asettamat rajoitteet, käy ilmi, että Harsanyi arvostelee lähinnä Arrow'ta ja eräitä muita sovellusalaan epämääräistä omaisuustasa-arvon oletusta teorioissaan käyttäviä hyvinvoinnin taloustieteilijöitä. Toisin sanoen Harsanyin artikkelissaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen arvosteluksi tarkoittama kritiikki näyttäytyy analyysini pohjalta hyvinvoinnin taloustieteen sisäisenä arvosteluna. Tämä kritiikki ei kuitenkaan koske Rawlsin käsitystä ja Rawls voi jakaa sen osittain.

Toisin kuin Harsanyi esittää Rawlsin demokraattinen tasa-arvokäsitys ei poikkea liberaalista tasa-arvokäsityksestä siten, että se ei kunnioita yksilöiden eroja ja tuotannollisia ponnistuksia. Itse asiassa edellä mainittuja käsityksiä yhdistää yksilöiden koskemattomuuden ja tuotannollisten ponnistusten kunnioitus. Hyväksyväthän ne muun muassa yksilöiden koskemattomuuden tunnustavan yhtäläisten vapauksien periaatteen ja ajatuksen sen

ensisijaisuudesta. Molemmat käsitykset tulkitsevat myös taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman menetelmällisesti ja jättävät tilaa sille, että taloudellisten hyvien jaossa kiinnitetään huomiota yksilöiden omia tuotoksiaan koskeviin legitimeihin vaateisiin tai odotuksiin. Lisäksi molemmat käsitykset pyrkivät häivyttämään sosiaalisten satunnaisuuksien kuten luokkataustan vaikutuksen sosioekonomisten hyvien jakoon.

Rawlsille liberaalin tasa-arvokäsityksen ja demokraattisen tasa-arvokäsityksen oleellinen ero on se, että toisin kuin demokraattinen tasa-arvo liberaali tasa-arvo sallii yksilöiden omien valintojen ja ponnistusten ulottumattomiin jäävien luonnollisten satunnaisuuksien täysipainoisen vaikutuksen sosioekonomisten hyvien jakoon. Rawlsin näkökulmasta liberaalin tasa-arvon tulkinta oikeudenmukaisen perusrakenteen sosioekonomisesta osasta ei olekaan tasapainossa samalla tavoin kuin demokraattisen tasa-arvon tulkinta. Toisin sanoen, ne syyt joiden takia liberaali tasa-arvo on huolissaan sosiaalisten satunnaisuuksien vaikutuksesta sosioekonomisten hyvien jakoon, vaativat huolestumaan myös luonnollisten satunnaisuuksien vaikutuksesta tähän jakoon aivan kuten demokraattinen tasa-arvotulkinta tekee. Liberaalin tasa-arvokäsityksen sisäistä ristiriitaisuutta ei myöskään poista se Harsanyin (1991, 144-145) huomioima seikka, että sosiaaliset satunnaisuudet (kuten luokkatausta) ovat persoonan ympäristön piirteitä, kun taas luonnolliset satunnaisuudet (kuten älylliset kyvyt) tulevat enemmän persoonan sisäisiksi ominaisuuksiksi. Ovathan nämä molemmat lähtökohtaiset satunnaisuudet kuitenkin persoonan omien valintojen ja ponnistusten ulottumattomissa. Liberaalidemokraattinen yhteiskunta, joka uskoo yksilön valinnanvapauteen, ilmaiseekin tämän vakaumuksen johdonmukaisesti silloin kun sen perusrakenne pyrkii häivyttämään demokraattisen tasa-arvotulkinnan mukaisesti sekä sosiaalisten, että luonnollisten satunnaisuuksien vaikutuksen yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden jakoon. Näin tämä yhteiskunta pyrkii siihen, että yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden jako heijastaa aidosti yksilöiden omia vastuullisia valintoja.

Rawlsin demokraattinen tasa-arvokäsitys näyttää siis huomioivan liberaalia tasa-arvokäsitystä johdonmukaisemmin liberaalidemokraattisessa kontekstissa tärkeän yksilön valinnan vapauden ajatuksen. Tämän lisäksi se pyrkii sovittamaan yhteen myös liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa merkityksellisen tasa-arvon vaatimuksen ja Harsanyin ja hänen taloustieteilijäkollegoiden korostaman tehokkaan koordinaation

ajatuksen. Viimeksi mainittu kanta kannustaa käyttämään kaikille edullisesti yhteiskunnan jäsenten erilaisia luontaisia avuja ja kykyä erikoistua. Tiukka tasa-arvokanta vaatii puolestaan eliminoimaan kaikenlaiset luonnollisten ja sosiaalisten satunnaisuuksien vaikutukset yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden jakoon.

Harsanyi ilmeisesti sekoittaa Rawlsin demokraattisen tasa-arvotulkinnan tiukkaan tasa-arvokantaan, kun hän väittää Rawlsin käsityksen edustavan liberaalidemokraattiseen yhteiskuntaan täysin sopimatonta tasa-arvon äärimuotoa ja kollektivistista ideologiaa, joka estää tarpeettomasti lahjakkaita ihmisiä käyttämästä avujaan yhteiskunnalle edullisesti. Vaikka tämä Harsanyin näkemys on dogmaattinen ja outo myös tiukan tasa-arvokannan tapauksessa, on kuitenkin tärkeää ottaa huomioon, että Rawlsin demokraattinen tasa-arvotulkinta ei ole tiukka tasa-arvokanta. Vaikka Rawlsin käsitys pyrkii häivyttämään sosiaalisten ja luonnollisten satunnaisuuksien vaikutuksen yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden jako-osuuksiin, se ei kuitenkaan uhkaa persoonien koskemattomuutta ja yksityisyyttä. Se ei myöskään vaadi eliminoimaan kaikkia persoonien välisiä luonnollisia ja sosiaalisia eroja, koska sen näkökulmasta jonkinlaisia eroja sisältävä rakenne voi olla kaikille demokraattisille kansalaisille parempi kuin tiukan tasa-arvokannan mukainen hypoteettinen rakenne. Itse asiassa luomalla persoonille vahvan vapauden ja tasa-arvoisuuden institutionaalisen suojan (sanakirjajärjestyksessä ensisijaisilla yhtäläisten vapauksien ja mahdollisuuksien periaatteilla ja niitä vastaavilla rakenteilla) Rawlsin demokraattinen tasa-arvokäsitys pyrkii mahdollistamaan, että persoonien avujen eroja ja kykyä erikoistua voidaan käyttää kaikille yhteiskunnan vapaille ja tasa-arvoisille jäsenille edullisesti.

Yhteenvetona voi todeta, että Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alustavaa perustelua koskevan tulkinnan keskeinen ongelma on se, että hän jättää huomioimatta Rawlsin IP-metodin mukaisen tavan oikeuttaa oma oikeudenmukaisuuskäsityksensä. Harsanyin tapa nähdä syvälinen ristiriita yksilön itseään koskevan omistusoikeuden periaatteen ja Rawlsin eroperiaatteen välillä viittaa vahvasti tähän. Lisäksi Harsanyi unohtaa tulkinnassaan Rawlsin demokraattista tasa-arvokäsitystä ja liberaalia tasa-arvoa yhdistävät keskeiset elementit. Hän näyttää ajattelevan, että pyrkiessään korvaamaan demokraattisella tasa-arvokäsityksellä liberaalin tasa-arvokäsityksen, Rawls hylkää liberaalin tasa-arvokäsityksen kokonaan, eikä yritä pelastaa sen arvokkaita elementtejä. Tästä näkökulmasta

käsin on mahdollista ymmärtää, kuinka Harsanyi päätyy ongelmalliseen näkemykseensä, jonka mukaan Rawlsin käsitys ei kunnioita yksilöiden eroja. Myös Rawlsin liberaalista tasa-arvokäsityksestä ja tiukasta tasa-arvokannasta esiin nostamat ja demokraattisesta tasa-arvosta eliminoimat ongelmat unohtuvat Harsanyiltä, kun hän esittää Rawlsin käsityksen yksilöiden ruumista ja mieltä orjuuttavan yhteiskunnan perustana ja länsimaiseen individualistiseen liberalismiin traditioon täysin sopimattomana kollektivistisena ideologiana ja kyseenalaisena tasa-arvokäsityksen äärimuotona. Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä koskevan tulkinnan ja arvostelun puutteet käyvät kuitenkin ilmeisiksi, kun kiinnitetään huomiota Rawlsin IP-metodin mukaiseen tapaan argumentoida Harsanyin artikkelille keskeisissä *Oikeudenmukaisuusteorian* kohdissa. Tästä näkökulmasta käsin näyttää siltä, että Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen arvosteluksi tarkoittama kritiikki on hyvinvoinnin taloustieteen utilitaristisen oikeudenmukaisuuslähestymistavan sisäistä arvostelua. Toisin kuin Harsanyi olettaa, tämä arvostelu ei kuitenkaan koske Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä.

4. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen taloustieteellinen maximin-kritiikki

4.1. Johdanto

Rawls korostaa *Oikeudenmukaisuusteoriassa* *alkuasema-argumentin* merkitystä oikeudenmukaisuuskäsityksensä perusteluna. Alkuasema on hänelle kuvitteellinen sopimustilanne, jossa demokraattiset kansalaiset sopivat reiluissa oloissa yhteiskuntansa perusrakenteen oikeudenmukaisuuskriteeristä. Rawls pyrkii alkuasema-argumentissaan osoittamaan ensisijaisesti, että hänen oikeudenmukaisuuskäsityksessään ensisijainen yhtäläisten vapauksien periaate tulee sovituksi alkuasemassa keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaatteen sijaan demokraattisen yhteiskunnan perusrakenteen poliittisten instituutioiden oikeudenmukaisuuskriteeriksi.

Rawls esittää tässä yhteydessä yhtäläisten vapauksien periaatteensa tueksi poliittisesta teoriasta kumpuavat perustelut. Hän vertaa oman teoriansa ja utilitarismin tarjoamien poliittisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisujen kykyä vastata demokraattisten kansalaisten poliittista oikeudenmukaisuutta koskevia harkittuja vakaumuksia. Rawlsin mukaan hänen ensisijainen yhtäläisten vapauksien periaatteensa tulee sovituksi alkuasemassa, koska se vastaa demokraattisten kansalaisten harkittuja poliittisen oikeudenmukaisuuden vakaumuksia paremmin kuin keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaate. Rawlsin näkökulmasta tämä ensimmäinen alkuasema-argumentti tarjoaa vahvan oikeutuksen hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä ensimmäiselle osalle. Tämä johtuu muun muassa siitä, että keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaate on poliittista filosofiaa pitkään hallinneen utilitarismin elinvoimaisin ratkaisu poliittisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan, sekä siitä, että alkuasema on reilu demokraattisen yhteiskunnan poliittista perusrakennetta koskevan oikeudenmukaisuuskäsityksen sopimustilanne.

Poliittisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisun löytymisen jälkeen Rawls lähtee alkuasema-argumenttinsa toisessa osassa etsimään tämän pohjalta sopivaa vastausta

taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan. Hänelle taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelma koskee demokraattisen yhteiskunnan taloudellisten perusrakennemuotojen oikeudenmukaisuuskriteeriä. Sen etsiminen tapahtuu punnitsemalla alkuaseman näkökulmasta eroperiaatteen ja rajoitetun keskimääräisen hyödyn periaatteen kykyä tarjota demokraattisten kansalaisten taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevia harkittuja oikeudenmukaisuusvakaumuksia vastaava ja niitä sopivasti laajentava ratkaisu taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmaan. Nähdäkseni Rawls pyrkii tässä toisessa alkuasema-argumentissaan osoittamaan, että eroperiaate pelastaa (IP-metodin mukaisesti) rajoitetun keskimääräisen hyödyn periaatteen vahvuudet, sekä korjaa sen heikkoudet, (ratkaisuna taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan) ja tulee siten valituksi alkuasemassa. Rawls katsoo, että tämä toinen alkuasema-argumentti tarjoaa oikeutuksen eroperiaattele muun muassa siksi, että rajoitettu keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaate on demokraattisessa poliittisessa perinteessä vaikutusvaltainen ratkaisu taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan ja alkuasema on reilu demokraattisen yhteiskunnan taloudellista perusrakennetta koskevan oikeudenmukaisuuskäsityksen sopimustilanne.

Normatiivisen taloustieteen valtavirrassa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ja erityisesti eroperiaatteen alkuasema-oikeutuksen ja samalla koko Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen katsotaan kuitenkin perustuvan formaalissa päätösteoriassa jo suhteellisen kauan sitten uskottavuutensa menettäneen maximin-päätössäännön varaan. Kutsun tätä Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* taloustieteellistä arvostelua maximin-kritiikiksi ja paikannan sen taloustieteellisiksi pioneereiksi Kenneth Arrowin ja John Harsanyin.

Esitän tässä luvussa, että Arrowin (1973a/1984) ja Harsanyin (1975/1980; 1977/1982) alun perin esittämä ja normatiivisessa taloustieteessä vaikutusvaltaiseksi osoittautunut Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen maximin-kritiikki perustuu kahdelle keskeiselle Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä koskevalle maximin-tulkinnalle. Näistä ensimmäisen mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ja erityisesti siihen sisältyvä eroperiaate voidaan samastaa päätösteoriassa epävarmuuden olosuhteisiin tarkoitettuna maximin-valintasäännön kanssa, jota sovelletaan moraalisiin päätöstilanteisiin. Tämä tulkinta ei kuitenkaan kiinnitä huomiota siihen Rawlsin mainintaan, että eroperiaatteen taustalla on yhteiskunnallisia instituutioita

koskeva teoria, joka vie pohjan pois maximin-säännön arvostelulle analogiselta eroperiaatteen kritiikiltä (Rawls 1972, 157-158). Osoitan, että tätä Arrowin ja Harsanyin jakamaa ensimmäistä maximin-tulkintaa voidaan pitää samastusvirhetulkintana, jolle Rawlsin päätösteoreettisia rinnastuksia hyödyntämään pyrkivä argumentaatiostrategia luo kylläkin otollisen maaperän.

Arrowin ja Harsanyin toisen maximin-tulkinnan mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä ja erityisesti eroperiaatetta tukemaan tarkoitettu alkuasema-argumentti voidaan puolestaan samastaa päätösteoreettiseen maximin-periaatteen perusteluun. Osoitan, että toisin kuin Arrow ja Harsanyi olettavat, Rawlsin alkuasema-argumentissa *oikeudenmukaisuutta reiluutena* ja erityisesti *eroperiaatetta* (suhteessa keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaatteeseen) tukevia perusteita ei voi samastaa päätösteoreettisten maximin-valintasäännön perusteiden kanssa. Sen sijaan maximin-valintasääntöä tukeva argumenttirakenne on Rawlsille väline, jonka avulla hän järjestää tai erottaa toisistaan alkuasema-argumentissa oikeudenmukaisuuskäsityksensä ensimmäistä osaa suhteessa rajoittamattomaan keskimääräiseen utilitarismiin puoltavat sisällölliset perusteet. Lisäksi hän käyttää maximin-valintasääntöä alkuaseman osapuolten harkintaa helpottavana peukalosääntönä (eräänlaisena kompassina), jonka avulla on mahdollista tuoda julki myös päätösteoreettisten alkuasema-argumenttien ongelmat. Arrowin ja Harsanyin maximin-kritiikin taustalla onkin edellä esitellyn samastusvirheen lisäksi toinen samastusvirhe, jossa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alkuasemaoikeutuksessa esittämät perusteet samaistuvat ongelmallisesti formaalissa päätösteoriassa esitettyjen maximin-päätössääntöä tukevien perusteiden kanssa. Samoin kuin ensimmäisen samastusvirheen kohdalla, Rawlsin päätösteoreettisia rinnastuksia hyödyntävä argumentaatiostrategia luo otollisen maaperän myös tälle Arrowin ja Harsanyin maximin-kritiikin taustalla olevalle toiselle samastusvirheelle.

IP-metodin mukainen Rawlsin alkuasema-argumentin analyysini osoittaa siten, että Arrowin ja Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen maximin-arvostelun taustalta löytyy kaksi melko merkityksellistä samastusvirhettä. Nämä johtavat siihen, että Rawlsin alkuasema-argumentti redusoituu ongelmallisesti päätösteoreettiseksi maximin-valintasäännön oikeutukseksi. Näin tulkittuna oikeudenmukaisuudelta reiluutena katoavat myös alkuasema-argumentin sille tarjoamat poliittisesti merkitykselliset perusteet. Samalla käy ilmeiseksi, että

normatiivisen taloustieteen valtavirrassa, joka on omaksunut Arrow'n ja Harsanyi'n lukutavan ja sen varaan rakentuvan Rawlsin teorian maximin-kritiikin, Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä kritisoidaan ja se hylätään puutteellisin perustein. Toisaalta analyysini osoittaa, että päätösteoreettisia rinnastuksia *Oikeudenmukaisuusteoriassa* viljelevä Rawls on valinnut ainakin taloustieteelliselle kohdeyleisölle suunnatussa argumentaatioissaan retorisen strategian, joka vie ongelmallisesti taloustieteilijöiden huomion pois hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä poliittisesti relevantista sisällöstä erinäisiin päätösteorian kiistakysymyksiin.

Etenen tässä luvussa seuraavasti: Esittelen kappaleessa 4. 2. Rawlsin alkuaseman ja hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä yhdeksi oikeutukseksi tarkoittaman alkuasema-argumentin peruspiirteitä. Kappaleessa 4. 3. esittelen lyhyesti Arrow'n ja Harsanyi'n Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen kaksi maximin-tulkintaa ja niiden varaan rakentuvan maximin-kritiikin. Kappaleessa 4. 4. esittelen ensimmäisen maximin-tulkinnan laajemmin ja arvioin siitä. Kappaleessa 4. 5. esittelen laajemmin toisen maximin-tulkinnan ja maximin-kritiikin. Päätän tämän luvun kappaleeseen 4. 6., jossa arvioin Arrow'n ja Harsanyi'n maximin-kritiikin onnistumista.

4.2. Rawlsin alkuaseman ja alkuasema-argumentin pääpiirteitä

Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* peruskysymys koskee liberaalidemokraattisen markkinatalousyhteiskunnan keskeisten instituutioiden oikeudenmukaisuutta. Käsitteiseni mukaan Rawls tarjoaa teoksessaan tähän kysymykseen oikeudenmukaisuuskäsityksellään (*oikeudenmukaisuus reiluutena*) vahvimman nykyiseen englanninkieliseen poliittiseen filosofiaan sisältyvän vastauksen. *Oikeudenmukaisuusteorian* kuuluisimpia käsitteitä ovat kuitenkin niin kutsutut *alkuasema* ja siihen liittyvä *tietämättömyyden verho*. Alkuasema on keskeinen osa uuden ajan alussa syntyneitä yhteiskuntasopimusteorioita, joissa yhteiskunnan instituutioiden vapaille ja tasa-arvoisille jäsenilleen takaama oikeudenmukaisuus on tärkeässä asemassa. Tämän sopimustradition tunnettuja klassikkoja ovat *John Locke*, *Jean-Jacques Rousseau* ja *Immanuel Kant*. Rawls onkin tullut kuuluisaksi tämän utilitaristiselle yhteiskunta-ajattelulle vaihtoehtoisen sopimusperinteen elvyttäjänä.

Rawlsin alkuasema on ajatuskoe, jonka avulla hän pyrkii laajentamaan vapaille ja tasa-arvoisille kansalaisille reilun sopimuksen ajatuksen koskemaan yhteiskunnan koko perusrakennetta. Rawlsin teoriassa alkuasema on kuvitteellinen sopimustilanne, jossa rationaaliset päätöksentekijät edustavat reiluiksi tarkoitetuissa olosuhteissa demokraattisia kansalaisia sopimuksessa, joka koskee kansalaisten yhteiskunnan perusrakenteen oikeudenmukaisuutta säätelevää julkista oikeudenmukaisuuskäsitystä. Sen sijaan, että alkuaseman osapuolet pyrkisivät päättämään alkuaseman ehdoista käsin yhteiskuntansa perusrakennetta säätelevän oikeudenmukaisuuskäsityksen, Rawls tarjoaa alkuasemassa luettelon tärkeimmistä länsimaisen poliittisen filosofian oikeudenmukaisuuskäsityksistä. Näistä alkuaseman osapuolten tulisi valita yksimielisesti (käsitysten vahvuuksien ja heikkouksien punninnan pohjalta) sopivin käsitys toimittamaan yhteiskunnan perusrakenteen oikeudenmukaisuuden säätelytehtävää. Alkuasema toimii näin julkisiksi tarkoitettujen ja erilaisia vahvuuksia ja heikkouksia sisältävien oikeudenmukaisuuskäsitysten *valintamekanismina*. Rawlsille asioista sopiminen on kuitenkin sitovampaa kuin niiden rationaalinen valitseminen ja sovittavissa olevat asiat sisältyvät, mutta ovat kuitenkin rajoitetumpi joukko kuin rationaalisesti valittavissa olevat asiat. Hänelle alkuasema onkin *edustusmekanismi*, jonka välityksellä demokraattiset kansalaiset sopivat kuvitteellisesti yhteiskuntansa perusrakenteen oikeudenmukaisuuskriteeristä. Alkuaseman avulla Rawls kokoaa yhteen ja esittää eksplisiittisesti keskeiset demokraattiset oikeudenmukaisuusvakaumukset ja pyrkii näin lisäämään niiden painoarvoa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden peruskysymyksissä. (ks. Rawls 2001, §6, §23, 102-103.)

Alkuasemassa tehtävän sopimuksen reiluuden Rawls pyrkii takaamaan sijoittamalla demokraattisia kansalaisia edustavat rationaaliset sopimusosapuolet niin kutsutun (paksun) *tietämättömyyden verhon* taakse (ks. Rawls 1972, §24). Sen tehtävä on estää alkuaseman sopijoita tuntemasta edustamiensa demokraattisten kansalaisten aktuaalisia piirteitä, kuten esimerkiksi erityisiä elämänsuunnitelmia (erityisiä preferenssejä ja haluja), kykyjä, rotua tai asemaa yhteiskunnassa. Tietämättömyyden verho pyrkii siten estämään alkuaseman sopijoita (jotka ajavat alkuasemassa rationaalisesti edustamiensa kansalaisten keskeisiä intressejä) tuomasta persoonien lähtökohtaiselle vapaudelle ja tasa-arvolle tai demokraattiselle oikeudenmukaisuudelle epärelevantteja aktuaalisen perusrakenteen sekä ”luonnonarppaisten” tuottamia piirteitä sopimuksen kohteena olevaan yhteiskunnan

perusrakenteeseen (jonka alkuasemassa sovittava oikeudenmukaisuuskäsitys täsmentää). Rawlsin näkökulmasta oikeudenmukaisen perusrakenteenrakenteen tehtävä on taata, että sen puitteissa toimivien yksilöiden tekemät valinnat tai sopimukset tuottavat oikeudenmukaisen yhteiskunnallisten etujen ja rasitteiden jaon. Samoin myös (paksun) tietämättömyyden verhon tehtävä alkuasemassa on taata, että sovittava oikeudenmukaisuuskäsitys täsmentää kaikille vapaille ja tasa-arvoisille kansalaisille oikeudenmukaisen perusrakenteen.

Rawlsin teoriaa kommentoivassa keskeisessä kirjallisuudessa on kuitenkin kiinnitetty jo suhteellisen varhain ja varsin aiheellisesti huomiota siihen, että alkuaseman rooli on vähämerkityksellisempi kuin ensisilmäys *Oikeudenmukaisuusteoriaan* antaa ymmärtää (ks. esim. Cohen 1989; McClennen 1989). Itse asiassa Rawlsin keskeinen argumentaatio on mahdollista esittää ilman alkuaseman oletusta (Pogge 1989; Scheffler 2003). Rawlsin pyrkimys oikeuttaa oikeudenmukaisuuskäsityksensä alkuasema-konstruktion avulla onkin vain yksi (mutta samalla kuitenkin oleellinen) apuväline hänen laajemmassa pyrkimyksessään esittää oikeudenmukaisuuskäsitys, joka on harmoniassa harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumustemme kanssa tai laajentaa niitä sopivasti. Onhan myös alkuaseman tarkoitus olla Rawlsin teoriassa tasapainossa harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumustemme kanssa (ks. Scanlon 2003).

Vaikka Rawls korostaa (ehkä liikaakin) *Oikeudenmukaisuusteoriassa* oikeudenmukaisuuskäsityksensä alkuaseman oletukseen perustuvaa oikeutusta, hän esittää myös merkittäviä argumentteja, jotka eivät perustu ainakaan kovin suoraan alkuasema-konstruktion. Esimerkkejä näistä ovat edellisessä luvussa esitetty epäyhtenäiset oikeudenmukaisuuskäsitykset pelastamaan pyrkivä Rawlsin demokraattinen tulkinta tasa-arvosta (*Oikeudenmukaisuusteorian* luvussa II), *Oikeudenmukaisuusteorian* toisen osan ja tämän tutkimuksen seuraavan luvun taustalla oleva argumentaatio (jossa Rawls vertailee oikeudenmukaisuuskäsityksensä ja sille vaihtoehtoisten käsitysten institutionaalisia seurauksia suhteessa demokraattisten kansalaisten harkittuihin oikeudenmukaisuusvakaumuksiin), sekä *Oikeudenmukaisuusteorian* kolmannen pääosan aiheena oleva vakausargumentti (joka menee osin tämän tutkimuksen aihepiirin ulkopuolelle, vaikka sivuankin vakauden teemaa tässä luvussa).

Rawls ajattelee saavuttavansa sopimusterminologian käytöllä tiettyjä etuja. Alkuaseman avulla on mahdollista paljastaa eri eettisten teorioiden taustaoletuksia, sekä rakentaa yhteys rationaalisen valinnan teorian ja oikeudenmukaisuusteorian välille. Sopimusterminologian käyttö auttaa huomioimaan myös sen, että oikeudenmukaisuusperiaatteet koskevat yhteiskunnallisen yhteistyöjärjestelmän puitteissa toimivien erillisten persoonien perustavia elämännäkymiä, ja että yhteistyöjärjestelmän ehtojen tulee olla kaikille siihen osallistuville persoonille hyväksyttäviä. Lisäksi oikeudenmukaisuuskäsityksen oikeuttaminen alkuaseman oletuksen pohjalta korostaa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuskäsityksen julkisuutta, joka on erityisen tärkeää puhuttaessa perusrakenteen kaltaisen pakottavan järjestelmän oikeudenmukaisuudesta. Kun kansalaisten ajatellaan sopivan yhteiskuntansa perusrakenteen oikeudenmukaisuuskriteeristä, heidän ajatellaan myös tietävän, minkä oikeudenmukaisuuskriteerin pohjalta heidän yhteiskuntansa perusrakenteen oikeudenmukaisuutta säädellään ja arvioidaan. (Rawls 1972, 16.)

Sopimusterminologian käyttö liittyy myös Rawlsin IP-metodin mukaiseen oikeudenmukaisuuskäsityksen oikeutustapaan.¹⁰⁵ Sopimustraditio on Rawlsille merkityksellinen ja huomionarvoinen osa yhteiskunnallista oikeudenmukaisuuskäsitystä koskevaa teoreettista keskustelua (*endoksaa*) liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa. Rawlsin mukaan eksplisiittisesti ilmaistu yhteys sopimustraditioon helpottaa ajatusten esittämistä ja ilmentää sopivaa kunnioitusta sopimustradition edeltäjiä kohtaan. (Rawls 1972, 16, 55f, 133, 189.)

¹⁰⁵ Rawlsin mukaan oikeudenmukaisuuskäsityksen oikeutus kohdistetaan niille, joiden kanssa ollaan eri mieltä. Tarpeellinen oikeutus olettaa siten jonkinlaisen kantojen tai näkemysten välisen konfliktin, koska muuten oikeutuksen tarvetta ei synny. Oikeutuksessa pyritään vakuuttamaan toiset keskusteluun osallistujat oman näkökannan järkevyydestä. Huolimatta mielekkään oikeutuksen edellyttämästä kantojen välisestä konfliktista, oikeutus kumpuaa tai lähtee kuitenkin liikkeelle asioista, joita keskusteluun osallistuvat jakavat. Ideaalinen oikeudenmukaisuuskäsityksen oikeutus jollekin toiselle tarkoittaa sen periaatteiden todistamista molempien hyväksymistä premissistä käsin, periaatteiden omatessa harkittuja vakaumuksiamme vastaavat seuraukset. Todistuksesta tulee siis oikeutus vasta, kun sen lähtökohdat ovat yhteisesti tunnustetut tai sen johtopäätökset ovat niin monipuoliset ja vastustamattomat, että ne vakuuttavat meidät käsityksen kunnollisuudesta. Oikeudenmukaisuuskäsityksen oikeutus tähtää siihen, että lähtökohtaisesti ristiriitaisilta näyttäneet kannat saadaan sovitettua yhteen tai saavutetaan järkevä kantojen välinen sovintoratkaisu. (Rawls 1972, 580-582.) Rawlsin oikeutuksen lähtökohtaa koskeva näkemys vastaa Perelman & Olbrecht –Tytecan esisopimus-kantaa (1996) ja hänen oikeudenmukaisuuskäsityksen oikeutusta koskevat oleelliset näkemykset vastaavat IP-metodin perusoletuksia.

Rawlsin alkuasema-argumentti sopii osaksi hänen laajempaa IP-metodin mukaista ja suhteellisen vakaaseen harkintatasapainoon tähtäävää oikeudenmukaisuuskäsityksen oikeutusprosessia. Kuten jo aiemmin olen todennut, Rawls valitsee *Oikeudenmukaisuusteorian* yhdeksi kohdeyleisöksi hyvinvoinnin taloustieteilijät, jotka lähestyvät tutkimusalaansa kuuluvia taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiä voittopuolisesti utilitaristisesta yhteiskuntafilosofiasta ammentavan lähestymistavan pohjalta. Rawlsin näkökulmasta keskimääräinen utilitarismi, jonka mukaan oikeudenmukaisen yhteiskunnan instituutiot maksimoivat jäsentensä hyvinvointitasojen aritmeettisen keskiarvon, on utilitaristisen tradition elinvoimaisin vastaus yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan.

Rawls pyrkii osoittamaan alkuaseman oletukseen perustuvassa oikeutuksessaan ensisijaisesti, että hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä (*oikeudenmukaisuus reiluutena*) takaa keskimääräisen utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsitystä kestävämmän kansalaisille yhtäläisen vapauden ja tasa-arvoisuuden institutionaalisen suojan eli määrittelee utilitarismia vakaamman liberaalidemokraattisen yhteiskunnan poliittisen perusrakenteen. Lisäksi Rawlsin tavoite on esittää oikeudenmukaisuuskäsitykseensä sisältyvän eroperiaatteen ja sen alkuasemaperustelujen muodossa utilitarismille vaihtoehtoinen demokraattisille perusarvoille nojaava ratkaisu ja lähestymistapa taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin. Hän katsoo, että eroperiaate tarjoaa liberaalidemokraattiselle yhteiskunnalle julkisen taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevan kriteerin, joka laajentaa nykyaikaisen länsimaisen yhteiskunnan keskeiset poliittiset arvot (vapauden ja tasa-arvon) sopivasti talouden alalle tai markkinoita sääteleviin taloudellisiin perusrakennemuutoksiihin. Toisin sanoen, Rawlsin näkökulmasta eroperiaate takaa demokraattisille kansalaisille sopivan vastavuoroisuuteen pohjautuvan taloudellisen toiminnan julkisen taustan ja tarjoaa yhdessä sitä edeltävien yhtäläisten vapauksien ja reilujen mahdollisuuksien periaatteiden kanssa suhteellisen vakaan vastauksen liberaalidemokraattisen yhteiskunnan oikeudenmukaisuuden perusongelmaan.

Rawlsin alkuaseman sopijaosapuolten pääongelmaksi muodostuikin harkitun ja yksimielisen päätöksen tekeminen siitä, vastaako keskimääräisen utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsitys vai oikeudenmukaisuus reiluutena paremmin demokraattisten kansalaisten harkittuja yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta koskevia vakaumuksia yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman yhteydessä. Alkuaseman osapuolet eivät etsi yhtä

ratkaisevaa päätösperustetta, vaan tekevät päätöksensä punnitsemalla perusteita näiden nykyaikaisen liberaalidemokraattisen markkinatalousyhteiskunnan kontekstissa merkittävien käsitysten valitsemisen puolesta ja vastaan. Alkuaseman osapuolten tehtävä on siis tunnistaa vaihtoehtoisten oikeudenmukaisuuskäsitysten heikkoudet ja vahvuudet suhteessa edustamiensa kansalaisten harkittuihin oikeudenmukaisuusvakaumuksiin ja omaksua käsitys, jonka heikkouksien ja vahvuuksien tase on suhteellisesti suotuisin tai paremmin tasapainossa demokraattisten kansalaisten harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumusten kanssa.

Rawls osoittaa alkuasema-argumentissaan ensisijaisesti, että hänen kahta oikeudenmukaisuusperiaatetta puoltavien perusteiden paino on alkuasemassa suurempi kuin keskimääräistä utilitarismia puoltavien perusteiden paino ja että alkuasemassa tulee sovituksi hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä keskimääräisen hyödyn maksimoinnin periaatteen sijaan. Näin ollen myös liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman selvittämiseen tähtäävällä hyvinvoinnin taloustieteellä voisi olla painavat perusteet suhtautua vakavasti Rawlsin tapaan lähestyä tätä ongelmaa, sekä hänen siihen esittämään perusratkaisuun (erperiaate).

Tutustuminen tapaan, jolla Rawlsin teoria esitetään taloustieteen valtavirrassa, osoittaa ettei hän ole onnistunut vakuuttamaan taloustieteilijöitä oman oikeudenmukaisuuskäsityksensä tai taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevan lähestymistapansa paremmuudesta suhteessa utilitarismin oikeudenmukaisuuslähestymistapaan. Näyttää kuitenkin siltä, että alkuasema-argumentin kyvyttömyys vakuuttaa taloustieteilijöitä ei liity ensisijaisesti siihen, että sen eräät premissit eivät olisi yhteisesti tunnustettuja tai keskusteluun osallistuvien tahojen jakamia. Alkuasema-argumenttia koskeva kritiikki ei nimittäin tavallisesti koske itse alkuaseman oletusta. Myöskään Rawlsin tapa nostaa alkuasema-argumentissaan keskimääräinen utilitarismi oman käsityksensä pääasialliseksi vertailupariksi ei näytä tuottavan taloustieteilijöille erityisiä ongelmia. Tämä onkin ymmärrettävää, koska alkuaseman oletuksen eräinä esittäjinä ovat toimineet juuri taloustieteilijät William Vickrey ja John Harsanyi. Lisäksi nämä taloustieteilijät päätyvät alkuasemaoletustensa pohjalta utilitarismiin ja Harsanyi eksplisiittisesti keskimääräiseen utilitarismiin (ks. Vickrey 1945; 1960; Harsanyi 1953; 1955). Erityisesti Harsanyin esittämä utilitarismin versio on noussut hyvinvoinnin taloustieteessä suhteellisen vaikutusvaltaiseen asemaan (Kolm 2000, 720).

Keskeinen Rawlsin alkuasema-argumentin ja laajemmin koko *Oikeudenmukaisuusteorian* uskottavuutta taloustieteellisen yleisön keskuudessa heikentävä tekijä näyttää liittyvän niin kutsutun maximin-päätössäännön asemaan alkuasema-argumentissa tai laajemmin koko Rawlsin teoriassa. Epävarmuuden olosuhteisiin keskittyvästä päätösteoriasta tuttu maximin-päätössääntö vaatii arvioimaan jokaista tarjolla olevaa toimintatapaa sen huonoimman mahdollisen seurauksen pohjalta. Se johtaa valitsemaan vaihtoehdon, jonka huonoin mahdollinen seuraus on paras muiden vaihtoehtojen huonoimpaan mahdolliseen seuraukseen nähden. (Harsanyi 1975/1980, 39; Rawls 1972, 152-153 ks. myös Baumol 1965, 550f; Luce & Raiffa 1957 275f; Savage 1951; Wald 1950.)

Rawlsin tapa käyttää maximin-päätössääntöä alkuasema-argumentissaan tai teoriassaan on tuottanut paljon sekaannusta *Oikeudenmukaisuusteorian* taloustieteellisen kohdeyleisön keskuudessa. Tässä keskustelussa Rawlsin katsotaan usein esittävän *Oikeudenmukaisuusteoriassa* maximin-päätösteoria. Lisäksi hänen ajatellaan ehdottavan maximin-päätössääntöä melko yleispäteväksi moraalisen toiminnan ohjenuoraksi. Varsin usein hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä samastetaan sen yhteen osaan eli eroperiaatteeseen ja eroperiaate puolestaan maximin-päätössääntöön. Taloustieteellisessä keskustelussa Rawlsin alkuasemasta käsin suorittaman oman oikeudenmukaisuuskäsityksensä perustelun ja erityisesti eroperiaatteen perustelun katsotaan siten pohjautuvan kokonaan maximin-päätössäännön päätösteoreettisen uskottavuuden varaan. Taloustieteen valtavirrassa Rawlsin eroperiaatteen (ja itse asiassa koko Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen) katsotaan siten sisältävän varsin ongelmallisen lähtökohtaoletuksen, jonka mukaan ihmiset ovat äärimmäisiä riskin karttajia.

Rawlsin tapa käyttää maximin-päätössääntöä alkuasema-argumentissaan onkin johtanut siihen, että hänen taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevaan lähestymistapaansa ei suhtauduta taloustieteen valtavirrassa kovin vakavasti. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ja sen päätösteoreettisen perustelun nähdään sisältävän vakavia teknisiä ongelmia, jotka vievät Rawlsin teorialta uskottavuuden. Taloustieteen sisällä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä pidetäänkin voittopuolisesti eräänlaisena rationaalisen valinnan

teorian ongelmapositiona tai utilitaristisen yhteiskuntafilosofian erikoistapauksena, jonka taustalla on irrationaalisen konservatiivinen kuva ihmisistä päätöksentekijöinä.

Rawls on itse osin vastuussa siitä, että hänen oikeudenmukaisuuskäsitystään tukemaan tarkoitettu alkuasema-argumentti on tuottanut edellä mainitun uskottavuusvajeen taloustieteellisen kohdeyleisön keskuudessa ja siirtänyt huomion pois hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä ainutlaatuisuudesta. Käsitteeni mukaan Rawls korostaa *Oikeudenmukaisuusteoriassa* liikaa alkuasema-argumenttinsa merkitystä. Vaikka hänen IP-metodin mukainen argumentointitapansa onkin varsin etäällä niin kutsutusta moraalisesta geometriasta, hän antaa eräillä geometrisen todistuksen ideaalia koskevilla kommentaillaan helposti erityisesti taloustieteellisestä tutkimustraditiosta tulevan lukijansa olettaa, että hänen alkuasema-argumenttinsa pyrkii tarjoamaan deduktiivisen oikeutuksen oikeudenmukaisuudelle reiluutena. Kun alkuasema-argumentti ymmärretään tällaisena päätösteoreettisena argumenttina, myös maximin-päätössääntö näyttäytyy helposti sen merkittävimmältä johtopäätökseltä perusteluinaan maximin-säännön päätösteoreettiset premissit. Tästä näkökulmasta katsottuna voi näyttää siltä, että kyseenalaistamalla maximin-päätössääntö (nykyaikaisen päätös- ja peliteorian tarjoamalla auktoriteetilla) myös Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys menettää uskottavuutensa. Nähdäkseni Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen vastaanotto taloustieteessä onkin ollut vahvasti tämänkaltaista. Rawlsin valitsema päätösteoreettisiin rinnastuksiin pohjautuva retorinen strategia on myös tarjonnut tälle vastaanoton tavalle otollisen maaperän.

Ylipäätensä Rawlsin alkuasema-argumentti on saanut ylikorostuneen roolin taloustieteellisessä *Oikeudenmukaisuusteoriaa* koskevassa keskustelussa. Kun otetaan huomioon maximin-päätössäännön suhteellisen merkityksetön asema Rawlsin alkuasema-argumentissa, sekä hänen alkuaseman avulla esittämänsä oikeudenmukaisuuskäsityksensä perustelut, alkuasema-argumentti näyttää kuitenkin huomattavasti vahvemmalta kuin taloustieteessä tavallisesti esitetty versio. Osoitan seuraavassa, miten hyvinvoinnin taloustieteen valtavirtatulkinta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alkuasemaoikeutuksesta ja maximin-päätössäännön asemasta Rawlsin teoriassa epäonnistuu.

Esitän seuraavassa Kenneth Arrown ja John Harsanyin (hyvinvoinnin taloustieteessä vaikutusvaltaisiksi osoittautuneet) tulkinnat maximin-päätössäännön asemasta Rawlsin teoriassa. Esitän myös Arrown ja Harsanyin näiden tulkintojen varaan rakentamat Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* arvostelut. Koska Arrown ja Harsanyin tulkinnat ja arvostelut liittyvät oleellisesti maximin-päätössääntöön, esitän näkemykseni Rawlsin alkuasema-argumentista ja maximin-päätössäännön asemasta siinä, sekä laajemmin oikeudenmukaisuudessa reiluutena. Koska Rawls on tarkentanut *Oikeudenmukaisuusteorian* ensimmäisen version jälkeen alkuasema-argumenttinsa luonnetta ja maximin-päätössäännön asemaa siinä, tukeudun samalla tälle luvulle relevanttiin Rawlsin myöhemmään tuotantoon. Erityisesti teokset *A Theory of Justice: Revised Edition* (1999c) ja *Justice As Fairness: A Restatement* (2001), sekä artikkelit *Some Reasons for the Maximin Criterion* (1974a) ja *Reply to Alexander and Musgrave* (1974b) sisältävät kiinnostavaa ainesta.¹⁰⁶ Arvioin siis erityisesti Arrown ja Harsanyin tuottamaa ja taloustieteessä suhteellisen vaikutusvaltaiseksi osoittautunutta näkemystä Rawlsin alkuasema-argumentista ja maximin-päätössäännön asemasta *Oikeudenmukaisuusteoriassa*. Pyrin myös vastamaan näiden taloustieteilijöiden Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen oikeutusta koskevaan maximin-kritiikkiin.

4.3. Arrown ja Harsanyin maximin-tulkinnat ja maximin-kritiikki

Kenneth Arrow ja John Harsanyi esittivät alun perin 1970-luvulla ja uudestaan 1980-luvulla julkaisemissa artikkeleissaan Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* koskevan tulkinnan (Arrow 1973a/1984; Harsanyi 1975/1980), jossa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ja erityisesti siihen sisältyvä eroperiaate samastuu maximin-päätössäännön kanssa. Esitän seuraavassa, miksi tätä Arrown ja Harsanyin ensimmäistä maximin-tulkintaa voi kutsua *samastusvirbetulkinnaksi*. Tämän lisäksi Arrow ja Harsanyi lukevat artikkeleissaan *Oikeudenmukaisuusteoriaa* tavalla, jossa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ja erityisesti eroperiaatteen oikeutus alkuasemasta käsin perustuu maximin-päätössäännön päätösteoreettisen uskottavuuden varaan. Esitän tuonnempana, miksi myös tätä Arrown ja Harsanyin toista maximin-tulkintaa voi kutsua *samastusvirbetulkinnaksi*. Arrow ja Harsanyi

¹⁰⁶ Rawlsin alkuasema-argumenttia koskeva esitykseni tukeutuu osin myös Joshua Cohenin artikkelissaan *Democratic Equality* (1989) esittämiin Rawlsin alkuasema-argumentin luonnehdintoihin.

arvostelevat artikkeleissaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä näiden edellä mainittujen *Oikeudenmukaisuusteorian* lukutapojensa pohjalta. Kutsun Arrown ja Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen *maximin-kritiikiksi* väitettä, jonka mukaan Rawlsin alkuaseman maximin-päätely tai -argumentointi ei tarjoa (toisin kuin Rawls olettaa) kelvollista oikeutusta oikeudenmukaisuudelle reiluutena ja erityisesti siihen sisältyvälle eroperiaatteelle. Keskityn tässä luvussa tähän kritiikkiin ja sen taustalla olevan tulkinnan tarkasteluun.

Arrown ja Harsanyin tulkinta, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ja erityisesti siihen sisältyvä eroperiaate voidaan samastaa maximin-päätössäännön kanssa, tarjoaa keskeisen taustan myös Arrown ja Harsanyin artikkeleissaan esittämälle Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen toiselle pääasialliselle arvostelun muodolle. Tämän kritiikin mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys johtaa epäintuitiivisiin tai arkijärjen vastaisiin näkemyksiin niukkojen resurssien oikeudenmukaisista jaoista. Kutsun tätä Arrown ja Harsanyin toista Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen pääasiallista arvostelutapaa *epäintuitiivisuus-kritiikiksi* ja tarkastelen sitä tutkimukseni viidennessä luvussa.

Arrown ja Harsanyin epäintuitiivisuuskritiikin taustalla on osin lukutapa, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen keskeisin sisältö voidaan ilmaista maximin-periaatteen muodossa. Koska tämä sama tulkinta liittyy oleellisesti myös tämän luvun pääaiheena olevaan Arrown ja Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen maximin-kritiikkiin, tarkastelen seuraavassa tätä Arrown ja Harsanyin tapaa samastaa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ja erityisesti siihen sisältyvä eroperiaate ja maximin-päätössääntö. Esitän seuraavassa myös tätä tulkintaa koskevia kriittisiä huomautuksia. Epäintuitiivisuuskritiikin laajemman tarkastelun ja siihen vastaamisen joudun kuitenkin jättämään työni viidenteen lukuun.

4.4. Arrown ja Harsanyin ensimmäinen maximin-tulkinta ja sen arvio

John Harsanyi aloittaa artikkelissaan *'Can The Maximin Principle Serve As a Basis For Morality? A Critique Of John Rawls's Theory'* (1975/1980) Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* arvostelun esittelemällä maximin-periaatteen paradokseja. Harsanyi pyytää artikkelinsa lukijaa kuvittelemaan, että hän asuu New Yorkissa ja että hänelle tarjotaan kahta työtä samanaikaisesti. Toinen on ikävä ja huonosti palkattu työ New Yorkissa, kun taas toinen on

kiinnostava ja hyvin palkattu työ Chicagossa. Saadakseen Chicagon paikan lukijan olisi otettava lento New Yorkista Chicagoon, koska Chicagon työ pitäisi ottaa vastaan jo seuraavana päivänä. Niinpä Chicagon työn vastaanottamiseen sisältyy erittäin pieni, mutta positiivinen todennäköisyys joutua kohtalokkaaseen lento-onnettomuuteen. Harsanyin mukaan lukijan, joka seuraa maximin-periaatetta, tulee (vastoin arkijärkeä ja Bayesilaisen päätösteorian ehdotusta) hyväksyä New Yorkin työpaikka, koska siihen sisältyvä huonoin mahdollinen tulema on paljon parempi kuin Chicagon työpaikan tapauksessa (olettaen, että muiden kuin lento-onnettomuudesta johtuvien kuolemansyiden todennäköisyys on lähitulevaisuudessa lukijalle 0). Harsanyin näkökulmasta maximin-päätöksentekosääntö voitaisiin kyseenalaistaa myös pohtimalla tilanteita, joissa henkilön tulisi päättää suhtautumisensa kadun ylittämiseen, autolla sillan yli ajamiseen ja avioitumiseen liittyviin riskeihin. (Harsanyi 1975/1980, 39-40.)

Harsanyi osoittaa esimerkeillään onnistuneesti, että maximin-päätössääntö ei ole yleisesti rationaalinen päätöskriteeri epävarmuuden olosuhteissa. Harsanyi ajattelee kuitenkin, että tämä edellä esitetty maximin-päätössäännön kritiikki on samalla myös Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen relevanttia arvostelua (ks. Harsanyi 1975/1980, 38, 40, 44 ks. myös Harsanyi 1978; 1977/1982). Harsanyin mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys perustuu niin kutsutun eroperiaatteen varaan, joka arvioi jokaista mahdollista institutionaalista järjestelyä huono-osaisimman intressien pohjalta vastaavasti kuin maximin-periaate arvioi jokaista tarjolla olevaa toimintatapaa huonoimman mahdollisen seurauksen pohjalta (1975/1980 38, 39, 41). Harsanyi esittääkin artikkelissaan joukon Rawlsin eroperiaatetta kyseenalaistamaan tarkoitettuja esimerkkejä, joilla on sama perusrakenne kuin hänen maximin-periaatetta arvostelemaan tarkoitetuilla esimerkeillä. Nämä Rawlsin eroperiaatteen arvosteluksi tarkoittamat esimerkit koskevat kuitenkin lentomatkailuun ja kadun ylittämiseen liittyvien (ensisijaisesti yhtä yksilöä koskevien arkipäiväisten) riskitilanteiden sijaan erilaisia moraalisia päätöksentekotilanteita, joissa on kyse niukkojen resurssien kohdentamisesta erilaisille potentiaalisille saajatahoille (ks. Harsanyi 1975/1980, 41-42).

Harsanyi olettaakin artikkelissaan, että onnistunut maximin-periaatteen kritiikki moraalisten päätöksentekotilanteiden yhteydessä on samalla vakavaa Rawlsin eroperiaattele perustuvan

oikeudenmukaisuuskäsityksen arvostelua. Vastaavasti onnistunut maximin-periaatteen perustelu moraalisisissä päätöstilanteissa on Harsanyin näkökulmasta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen vahva perustelu. Toisin sanoen Harsanyi ajattelee, että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen keskeinen sisältö voidaan ilmaista maximin-periaatteen avulla. Tähän hän päätyy redusoimalla Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen yksinkertaisesti eroperiaatteen ja samastamalla eroperiaatteen ja maximin-päätössäännön.

Myös Kenneth Arrow samastaa artikkelissaan *Some Ordinalist-Utilitarian Notes on Rawls's Theory of Justice* (1973a/1984) Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ja erityisesti siihen sisältyvän eroperiaatteen ja maximin-päätössäännön. Hän kuitenkin tunnistaa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen koostuvan kahdesta osasta. Rawlsin ensimmäistä yhtäläisen vapauden tai (pelkästään) ensimmäiseksi periaatteen kutsua periaatetta Arrow nimittää *vapauden ensisijaisuusperiaatteen*. Tämä periaate vaatii Arrown mukaan vapaudelle ensisijaisuutta suhteessa muihin yhteiskunnallisiin arvoihin, kun taas Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen toista osaa, toisin sanoen eroperiaatetta, voidaan puolestaan kutsua maximin-periaatteen, joka vaatii maksimoimaan hyvinvoinnin minimitason. (1973a/1984, 99.)

Arrown mukaan Rawlsin alkuasemaletukseen perustuva argumentti on tarkoitettu tukemaan pääasiallisesti maximin-periaatetta, eikä vapauden ensisijaisuusperiaatetta (1973a/1984, 100-101).¹⁰⁷ Alkuaseman roolia Rawlsin teoksessa korostava Arrow kutsuukin Rawlsin teoriaa maximin-teoriaksi. Tästä seuraa, että mikä tahansa ja kuinka pieni tahansa hyöty huono-osaisimmalle yhteiskunnan jäsenelle painaa vaa'assa enemmän kuin mikä tahansa tappio, joka koituu parempiosaiselle yksilölle (1973a/1984, 102). Arrown artikkelissaan esittämä yksi Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen pääasiallinen kritiikki (jota kutsun epäintuitiivisuuskritiikiksi) pohjautuukin oletukselle, että maximin-päätössäännön kestäättömien seurausten esittäminen moraalisisissä päätöstilanteissa edustaa samalla Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitykseen sisältyvän maximin-periaatteen relevanttia arvostelua (ks. Arrow 1973a/1984, 102-103, 104-105, 108).

¹⁰⁷ Toisaalta Arrow näkee kiinteän yhteyden vapauden ensisijaisuusperiaatteen ja maximin-säännön välillä, koska hän mainitsee, että Rawlsin teoriassa maximin-sääntöä sovelletaan erikseen vapauteen ja hyödykkeisiin, joilla ei ole ensisijaisuutta (1973a/1984, 101).

Arrown ja Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä koskevia tulkintoja yhdistää Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitykseen kuuluvan eroperiaatteen samastaminen maximin-päätössääntöön, jota sovelletaan moraalisiin päätöstilanteisiin. Tämän yhtäläisyyden lisäksi näiden taloustieteilijöiden Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen tulkintoihin sisältyy myös joitakin eroja. Harsanyi, joka redusoi koko Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen eroperiaatteen, samastaa näin koko Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ja maximin-päätössäännön. Arrow sen sijaan tyytyy eroperiaatteen ja maximin-päätössäännön samastukseen. Tarkastelenkin seuraavassa lyhyesti Arrown Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ensimmäisen osan hahmotusta.

4.4.1. Arrown tulkintaa koskevia huomautuksia

Arrow tarkastelee artikkelissaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä hiukan kokonaisvaltaisemmin kuin Harsanyi, joka redusoi Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen pelkäksi eroperiaatteen. Arrown tulkintaa voikin pitää tässä kohdin parempana kuin Harsanyin tulkintaa. Onhan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys moniosainen yhteiskunnan koko perusrakennetta koskeva kokonaisuus, joka koostuu erilaisista ja erilaisia tehtäviä omaavista instituutiojärjestelmistä. Eroperiaate onkin *oikeudenmukaisuudessa reiluutena* kiinteässä yhteydessä sitä sarjajärjestyksessä edeltäviin periaatteisiin, joiden yksi tehtävä on määritellä eroperiaattele ja taloudelliselle oikeudenmukaisuudelle sopiva teoreettinen ja poliittinen tausta.

Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä toiseen periaatteeseen nähden ensisijaisen yhtäläisen vapauden periaatteen (ja sitä koskevan ensisijaisuussäännön) kutsuminen Arrown tavalla pelkäksi ”vapauden ensisijaisuusperiaatteen” on kuitenkin harhaanjohtavaa. Ensiksikin hän jättää huomioimatta, että Rawlsin *yhtäläisen* vapauden periaatteen kutsuma ensimmäinen periaate korostaa vapauden ohella tasa-arvoa ensisijaisena poliittisena arvona. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ja siihen sisältyvä eroperiaate koskee taloudellisen oikeudenmukaisuuden peruskysymyksiä poliittisessa kontekstissa, jossa kansalaiset nähdään ensisijaisesti vapaina ja tasa-arvoisina moraalisin persoonina ja jossa taloutta rajoittavat perusrakenneinstituutiot takaavat kaikille yhteiskunnan jäsenille tämän yhtäläisen

kansalaisuuden aseman. Rawlsin käsityksessä yhtäläisen vapauden periaatteen (ja sen ensisijaisuuden) eräs tehtävä onkin olla mukana määrittelemässä vapaille ja tasa-arvoisille kansalaisille sopiva taloudellisen toiminnan julkinen taustarakenne. Toinen (Rawlsin käsityksessä) taloudelliselle oikeudenmukaisuudelle sopivaa julkista taustaa rakentava periaate on eroperiaatteeeseen nähden ensisijainen yhtäläisten ja reilujen mahdollisuuksien periaate, jonka Arrow näyttää unohtavan. Arrowin tulkinnassa onkin ongelmallista se, että hänen yhtäläisen vapauden periaatetta koskevan tulkinnan epämääräisyydet tai pyrkimys redusoida tämä periaate pelkäksi vapauden ensisijaisuussäännöksi, sekä yhtäläisten ja reilujen mahdollisuuksien periaatteen unohtaminen johtavat siihen, että taloustieteelle (ainakin potentiaalisesti) merkityksellinen eroperiaate menettää sen mielekkyyden vaatiman teoreettisen ja poliittisen taustan. Näin Arrow tulee esittäneeksi Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen kritiikille herkästi alttiissa muodossa.

On tärkeää kiinnittää huomiota myös siihen, että Rawlsin käsityksen ensimmäinen periaate ja sen ensisijaisuus viittaavat erilaisten perusvapauksien luetteloon, sekä näiden perusvapauksien muodostaman järjestelmän tai instituutiorakenteen ensisijaisuuteen (ks. Rawls 1972, 61), eikä vapauden ensisijaisuuteen Arrowin tarkoittamassa merkityksessä.¹⁰⁸ Arrow nimittäin ajattelee, että Rawlsin ensimmäisen periaatteen taustalla on kaikkien yksilöiden eri hyvien järjestys, jossa vapaus saa leksikografisesti ensisijaisen aseman suhteessa muihin hyviin (1973a/1984, 100-101). Arrowin mukaan Rawlsin käsitys salliikin niiden ihmisten tukahduttamisen, jotka eivät usko vapauteen (1973a/1984, 106). Esitän seuraavassa, miten tämä yhtäläisen vapauden periaatetta ja sen ensisijaisuutta koskeva tulkinta, sekä sen varaan perustuva Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen arvostelu epäonnistuvat.

¹⁰⁸ Yhtäläiset perusvapaudet, joihin ensimmäinen periaate viittaa on luettelo perustavia poliittisia vapauksia ja kansalaisvapauksia. Näitä ovat äänioikeus, oikeus osallistua politiikkaan, yhdistymisvapaus, kokoontumisvapaus, mielipiteenilmaisunvapaus, omantunnonvapaus, ajatuksenvapaus, henkilökohtaisen koskemattomuuden suoja, henkilökohtaisen omaisuuden omistusoikeus ja lainsäädännön määrittelemä suoja mielivaltaista vangitsemista ja takavarikkoa vastaan. (Rawls 1972, 61.) Oikeudenmukaisuusteorian korjatussa versiossa Rawls korostaa sitä, että perusvapaudet esitetään tällaisten vapauksien luettelon muodossa. Tämän lisäksi hän korostaa sitä, että perusvapauksia voidaan rajoittaa, kun ne ovat ristiriidassa toisten perusvapauksien kanssa. Toisin sanoen, mikään näistä yksittäisistä vapauksista ei ole absoluuttinen, vaan niitä mukautetaan siten, että ne muodostavat yhden ja kaikkien saman vapauksien järjestelmän. (Rawls 1999c, 53-54.)

Toisin kuin Arrow antaa ymmärtää, Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ei kohota vapautta mihinkään julkisen uskonnon asemaan tai yhteiskunnan yhteiseksi ja sen kaikkien jäsenten jakamaksi ensisijaiseksi moraaliseksi päämääräksi. Sen sijaan Rawlsin ensimmäisen periaatteen (ja koko oikeudenmukaisuuskäsityksen) taustalla on oletus moniarvoisesta yhteiskunnasta, jonka jäsenillä on toisistaan poikkeavat elämänsuunnitelmat, päämäärät, arvojärjestelmät tai erityiset halut ja preferenssit. Rawlsin yhtäläisen vapauden periaate ei oleta eikä vaadi, että kaikki yhteiskunnan jäsenet sijoittavat elämänsuunnitelmissaan tai arvojärjestyksissään vapauden ensisijaiseksi arvokseen tai uskovat vapauteen Arrow'n tarkoittamassa merkityksessä. Itse asiassa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys olettaa, että sen säätelemässä yhteiskunnassa ihmiset ovat pysyvästi erimielisiä ihmiselämän perustavista arvoista tai lopullisista päämääristä. Vapaus onkin Rawlsin teoriassa ensisijaisesti tietty yhteiskuntajärjestyksen tai perusrakenteen ominaisuus ja hänelle ihmisten vapauden määrittävät yhteiskunnan keskeisten instituutioiden tunnustamat oikeudet ja velvollisuudet (1972, 63). Toisin sanoen, vapaus on Rawlsille liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa ensisijainen poliittinen tai yhteiskunnan perusrakenteeseen soveltuva arvo, joka voi tähän yhteyteen sopivasti sovellettuna mahdollistaa yksilöille vapauden tavoitella itseään kunnioittaen omia (vapaalle järjenkäytölle suotuisissa olosuhteissa muodostettuja) järkeviä elämänpäämääriä. Tällä tavoin poliittisesti ja institutionaalisesti ymmärretty vapaus ja sen ensisijaisuus (eli perustavien vapausoikeuksien järjestelmä ja sen ensisijaisuus yhteiskuntarakenteessa) voikin mahdollistaa moniarvoisen yhteiskunnan koossapysymisen.

Rawlsin näkökulmasta yhteiskunta, jonka perusrakenne tyydyttää yhtäläisen vapauden periaatteen ja ajatuksen sen ensisijaisuudesta, mahdollistaakin kansalaisille suhteellisen vapaan omien elämänpäämääriensä muodostamisen ja tavoittelun vaatimat puitteet. Yhteiskunta, joka takaa esimerkiksi perustuslaillisen järjestelmänsä avulla ensisijaisesti kaikille yhteiskunnan jäsenille yhtäläisesti Rawlsin luettelemien perusvapauksien muodostaman järjestelmän, mahdollistaa muun muassa, että kansalaiset voivat tavoitella sopivissa puitteissa vapautta tai uskoa vapauteen tai olla tavoittelematta sitä tai olla uskomatta siihen. Vapaus ja sen ensisijaisuus Rawlsin tarkoittamassa merkityksessä ei näin ollen näytä tukahduttavan niitä ihmisiä, jotka eivät usko (tai uskovat) vapauteen Arrow'n tarkoittamassa merkityksessä. Rawlsin käsityksessä ensisijaisen yhtäläisen vapauden periaatteen voikin ajatella olevan muun muassa merkityksellinen yhteiskuntarauhan mahdollistaja moniarvoisessa

liberaalidemokraattisessa yhteiskunnassa. Lisäksi Rawlsin ensimmäisen periaatteen mukainen yhteiskunta takaa (toisin kuin utilitarismi) jäsenilleen julkisesti, että kenenkään tärkeiksi kokemia ja oikeudenmukaisuuden kanssa yhteensopivia elämänpäämääriä ei tukahduteta esimerkiksi yhteiskunnan hyvinvoinnin tehokkaan tavoittelun nimissä.

Näyttää siltä, että eräät keskeiset Arrow'n Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ensimmäistä periaatetta koskevat tulkinnalliset ongelmat seuraavat tässäkin yhteydessä siitä, että hän samastaa Rawlsin yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta koskevan lähestymistavan utilitaristiseen oikeudenmukaisuutta koskevaan lähestymistapaan. Utilitaristisessa lähestymistavassa yhteiskunnan järjestymisperiaate tai sosiaalisen valinnan periaate on melko suoraviivainen yksilön valinnan tai yksilöiden arvojärjestysten laajennus. Esimerkiksi tästä lähestymistavasta sopii Arrow'n maininta, että utilitarismi takaa vapauden ensisijaisuuden sosiaalisessa valinnassa, jos jokainen yksilö asettaa vapaudelle leksikografisen ensisijaisuuden (Arrow 1973a/1984, 101).

Toisin kuin utilitaristisessa lähestymistavassa oikeudenmukaisuuteen, jossa ollaan kiinnostuneita myös vapauden kysymyksissä siitä, että yhteiskunta on tehokas hyvinvoinnin maksimoija, Rawlsin lähestymistavassa ollaan ensisijaisesti huolissaan siitä, tarjoaako yhteiskunta vapaille ja tasa-arvoisille kansalaisille oikeudenmukaiset puitteet muodostaa ja tavoitella omia järkeviä elämänpäämääriään. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys huomioikin sen, että liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa tärkeää on – abstraktin yhteiskunnan vapauden tai hyvinvoinnin sijaan – konkreettinen ja melko ymmärrettävä yksilöiden vapaus tai hyvinvointi, jonka yksi keskeinen aspekti on yksilön vapaus elää itseään kunnioittaen omien oikeudenmukaiseen yhteiskuntaan sopivien ja tärkeiksi kokemien arvojen ja tavoitteiden mukaisesti. Yksilön vapauden julkinen takaaminen onkin muun muassa ihmisten omanarvotunnolle ja moniarvoisen yhteiskunnan koossapysymiselle keskeistä. Näin ollen Arrow'n väite, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys edustaa utilitarismin (heikkoa) erikoistapausta, näyttää perustuvan myös Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ensimmäisen periaatteen merkityksen puutteelliselle hahmotukselle.

4.4.2. Ensimmäisen maximin-tulkinnan arvio

Vaikka Arrow ei samaistakaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä yhtä vahvasti maximin-päätössäännön kanssa kuin Harsanyi, näiden taloustieteilijöiden Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen tulkintoja yhdistävät kuitenkin eräät keskeiset samastusvirheet. Kuten edellä jo esitin, Arrow ja Harsanyi luovat tulkinnoissaan vahvan yhtäläisyyden Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitykseen kuuluvan eroperiaatteen ja maximin-päätössäännön välille. Tässä kohdin voikin kysyä, kuinka näiden merkittävien taloustieteilijöiden tapa nähdä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ja erityisesti siihen sisältyvän eroperiaatteen ja maximin-periaatteen suhde on ymmärrettävissä?

Ensiksikin Arrowin ja Harsanyin tulkintamallin voi ajatella olevan houkutteleva, koska sen pohjalta Rawlsin (utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsitystä moniosaisempi) oikeudenmukaisuuskäsitys näyttää redusoituvan teoreettisesti varsin yksinkertaiseen muotoon. Sen voi nähdä erityisesti taloustieteen kontekstissa vetovoimaiseksi siksi, että Rawlsin eroperiaatteen muodossa tarjoama vastaus taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan ja taloudellista oikeudenmukaisuutta koskeva monivaiheinen lähestymistapa tulevat Arrowin ja Harsanyin tulkinnan välityksellä heille itselleen ja myös muille taloustieteilijöille tuttuun ja helpommin analysoitavaan muotoon.

Arrowin ja Harsanyin tulkintatavan tekee ymmärrettävämmäksi myös seuraava suunnistajille tuttu ilmiö. Ratamestarit, jotka vastaavat suunnistuskilpailuissa rastien sijoittelusta maastoon, asettavat rastin toisinaan sellaiseen paikkaan, että sen lähellä on melko samankaltainen tai samalta näyttävä maastonkohta. Ratamestarin pyrkimyksenä on testata näin suunnistajan kykyä välttää niin kutsuttu *samastusvirhe*.¹⁰⁹ Mainitun samastusvirheen tekevä suunnistaja menee lähellä rastia sijaitsevaan väärään maastonkohtaan ja saattaa jopa epäillä, että joku edellä menevä kilpailija on vienyt kyseisestä paikasta rastinmerkin. Myös Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoria* on eroperiaatteen ja maximin-säännön kohdalla otollista maastoa samastusvirheille. Toisin kuin ratamestarin tapauksessa tämä on tietenkin Rawlsin

¹⁰⁹ Tässä esitetty tapaus on tietenkin vain yksi esimerkki samastusvirheestä, jonka tarkoitus ei ole kuvata taitavien ratamestarien kehittynyttä kykyä tuottaa eri tavoin suunnistajille samastusvirheitä tai taitavien suunnistajien kykyä välttää helppoja samastusvirheitä.

pyrkimysten onnistumiselle epäedullinen seikka. Hänhän tähtää siihen, että taloustieteilijät ottaisivat hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä ja erityisesti siihen sisältyvän eroperiaatteen vakavasti taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymysten yhteydessä. Eroperiaatteen samaistaminen maximin-sääntöön ei kuitenkaan lisää vaan pikemminkin vie eroperiaatteelta uskottavuuden taloustieteilijöiden silmissä.

Rawlsin pyrkimysten onnistumiselle ongelmallista on, että eroperiaate näyttää muodollisesti samanlaiselta kuin maximin-valintasääntö. Vaatiihan eroperiaate järjestämään sosiaaliset ja taloudelliset eriarvoisuudet niin, että ne tuottavat perusrakenteen huonointa sosioekonomista asemaa edustaville suurimmat mahdolliset odotukset ja valitsemaan siten vaihtoehtoista rakenteista sen, jonka heikoimpaan sosioekonomiseen asemaan liittyvät elämännäkymät ovat parhaat. Maximin-päätössääntö vaatii puolestaan arvioimaan jokaista tarjolla olevaa toimintatapaa sen huonoimman mahdollisen seurauksen pohjalta ja valitsemaan vaihtoehdon, jonka huonoin mahdollinen seuraus on paras verrattuna muiden vaihtoehtojen huonoimpaan mahdolliseen seuraukseen. Eroperiaate ja maximin-päätössääntö ovatkin ensisilmäyksellä pettävän yhdennäköisiä. Eroperiaatteen ja maximin-säännön pinnallisesta yhdennäköisyydestä huolimatta Arrow'n ja Harsanyi'n tapa samastaa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ja siihen sisältyvä eroperiaate ja maximin-sääntö on rinnastettavissa suunnistajille tutun samastusvirheen kanssa. Huolimatta maximin-valintasäännön ja eroperiaatteen välisestä pinnallisesta yhdennäköisyydestä ne ovat kuitenkin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä täysin eri asioita.

Eroperiaatteen asema Rawlsin teoriassa on melko keskeinen. Kuten jo aikaisemmin olen esittänyt, se on Rawlsin vastaus liberaalidemokraattisen yhteiskunnan taloudellisen oikeudenmukaisuuden peruskysymykseen, joka koskee ensisijaisesti yhteiskunnan perusrakenteen taloudellisten perushyvien jaosta vastuullisten instituutioiden (verotusrakenne, tulonsiirtojärjestelmä, omistusrakenne) oikeudenmukaisuutta. Eroperiaate on siis Rawlsin teoriassa tiettyyn poliittiseen kontekstiin sijoitettua jako-oikeudenmukaisuuden ongelmaa koskeva menetelmällinen oikeudenmukaisuusperiaate. Eroperiaate on samalla tätä rajoitettua tai poliittisiin puitteisiin asetettua ja puhtaan menetelmäoikeudenmukaisuuden tapaukseksi tulkittua jako-oikeudenmukaisuuden ongelmaa

koskeva perusratkaisu, joka toimii Rawlsin teoriassa taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevan laajemman lähestymistavan yhtenä keskeisenä lähtökohtana.

Eroperiaate edustaa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä liberaalidemokraattisen yhteiskunnan keskeisten poliittisten arvojen julkista ja johdonmukaista ilmenemismuotoa taloudellisten perusrakennemuotojen yhteydessä. Nykyaikaisen länsimaisen yhteiskunnan keskeisiä poliittisia arvoja ovat Rawlsille vapaus ja tasa-arvo. Rawlsin käsityksessä eroperiaatetta edeltävät yhtäläisen vapauden ja yhtäläisten ja reilujen mahdollisuuksien periaatteet täsmenävät näiden poliittisten arvojen vaatimukset niille sopivissa institutionaalisissa yhteyksissä ja luovat siten eroperiaattele ja taloudelliselle oikeudenmukaisuudelle sopivan teoreettisen ja poliittisen taustan. Eroperiaatteen tarkoitus on puolestaan tarjota Rawlsin käsityksessä taloudellisia perusrakennemuotoja koskeva demokraattinen tulkinta tasa-arvosta, joka huomioi kohtuulliset taloudellisen tehokkuuden vaatimukset ja käyttää taloudellisten perushyöntejen jakoon suhteellisen vapaita kilpailullisia markkinoita. Eroperiaate tarjoaakin vapaille ja tasa-arvoisille kansalaisille sopivan julkisen ja vastavuoroisuuteen pohjautuvan taloudellisen toiminnan oikeudenmukaisen lähtökohdan. Edelleen eroperiaate taloudellisen oikeudenmukaisuuden peruskriteerinä ei jätä utilitarismin tavoin taloudellista oikeudenmukaisuutta olemassa olevan (ja mahdollisesti epäoikeudenmukaisuuksia sisältävän) perusrakenteen tuottamien yksilöiden aktuaalisten halujen ja preferenssien armoille. Eroperiaate arvioikin taloudellisia perusrakennemuotoja (yksilöiden erityisten halujen ja preferenssien sijaan) erilaisia perusrakenteen asemia edustavien persoonien odotusten pohjalta, jotka koskevat ensisijaisia hyviä. Ensisijaiset hyvät ovat puolestaan vapaiden ja tasa-arvoisten kansalaisten tarpeita nykyaikaisen länsimaisen yhteiskunnan kontekstissa ja ne mahdollistavat hyvinkin erilaisten (oikeudenmukaiseen yhteiskuntaan sopivien järkevien) elämänpäämäärien tavoittelun.

Maximin-päätössääntö on puolestaan Rawlsille epävarmuuden olosuhteisiin ehdotettu valintasääntö, joka vaatii järjestämään vaihtoehdot niiden huonoimman mahdollisen seurauksen pohjalta. Se vaatii valitsemaan vaihtoehdon, jonka huonoin mahdollinen seuraus on paras verrattuna muiden vaihtoehtojen huonoimpaan mahdolliseen seuraukseen (Rawls 1972, 152-153 ks. myös Harsanyi 1975/1980, 39; Baumol 1965, 550f; Luce & Raiffa 1957, 275f; Savage 1951; Wald 1950). Rawls ei kuitenkaan pidä maximin-päätössääntöä

yleispätevänä epävarmuuden olosuhteisiin soveltuvana päätöskriteerinä (Rawls 1972, 153f). Toisin kuin eroperiaate, maximin-valintasääntö on Rawlsin teoriassa suhteellisen vähämerkityksellisessä roolissa. Hän pitää sitä alkuaseman osapuolten harkintaa helpottavana peukalosääntönä, jonka avulla on mahdollista tuoda julki myös eräät keskimääräistä utilitarismia koskevat päätösteoreettiset kiistat. Lisäksi maximin-sääntö on väline, jonka avulla hän järjestää alkuasema-argumentissa oikeudenmukaisuutta reiluutena suhteessa keskimääräiseen utilitarismiin puoltavat perusteet (Rawls 1972, 152-157, 599).

Tässä yhteydessä on kiinnostavaa, että Rawls huomioi jo *Oikeudenmukaisuusteorian* alkuperäisessä versiossa, että eroperiaatetta saatetaan kritisoida melko samalla tavoin kuin maximin-päätössääntöä. Toisin sanoen, Rawls osoittaa olevansa huolissaan mahdollisesta eroperiaatteen ja maximin-säännön samastuksesta. Rawlsin mukaan eroperiaatetta tullaan arvatenkin vastustamaan seuraavasti. Koska eroperiaate vaatii maksimoimaan (tavallisten rajoitusten puitteissa) huono-osaisimpien pitkän tähtäyksen näkymät, saattaa näyttää siltä, että parempiosaisten näkymien suuret nousut tai laskut voivat riippua pienistä huono-osaisimpien odotusten muutoksista. Tämä kritiikki on analoginen seuraavan maximin-päätössäännön ongelman kanssa, jossa Rawls pyytää lukijaa pohtimaan seuraavaa voittoa-tappio taulukkoa kaikilla luonnollisilla luvuilla n .

0	n
$1/n$	1

Maximin-sääntö vaatii valitsemaan taulukon toisen rivin. Ongelma on siinä, että toisen rivin valitseminen on järkevää pelkästään joillakin melko pienillä luvuilla. Rawls esittääkin, että luonnollisten lukujen sarjassa on piste, jonka jälkeen on irrationaalista jättää valitsematta maximin-säännön vastaisesti ensimmäistä riviä. (1972, 157.)

Rawlsin näkökulmasta on selvää, ettei tämä maximin-päätössäännön kritiikki koske eroperiaatetta. Myöskään tälle maximin-valintasäännön arvostelulle analoginen kritiikki ei ole eroperiaatteelle relevanttia. Rawls korostaa, että eroperiaate on osa hänen yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaa koskevaa oikeudenmukaisuuskäsitystään, joka on tarkoitettu soveltumaan yhteiskunnan koko perusrakenteeseen ja jossa eroperiaate on sidottu

sitä edeltäviin yhtäläisen vapauden ja avointen asemien periaatteisiin. Rawls mainitsee itse, että eroperiaatteen taustalla on yhteiskunnallisia instituutioita koskeva teoria, joka vie pohjan pois maximin-säännön arvostelulle analogiselta eroperiaatteen kritiikiltä (Rawls 1972, 157-158.)

Rawls erottaa siis selvästi maximin-päätössäännön ja eroperiaatteen toisistaan. Edellä mainittu maximin-säännön ongelman esittely sekä muut *Oikeudenmukaisuusteorian* alkuperäisen version sisältämät eroperiaatteen ja maximin-säännön erottelut eivät ole kuitenkaan riittäneet estämään taloustieteellistä yleisöä tai sen valtavirtaa harhautumista eroperiaatteen ja maximin-päätössäännön lähimaastossa (kuten Arrown ja Harsanyin eroperiaatetta koskevat ja taloustieteessä vaikutusvaltaisiksi muodostuneet tulkinnat osoittavat). Tämän havaittuaan Rawls on pyrkinyt viitoittamaan tässä kohdin teoriaansa selvemmin.

Taloustieteelliselle kohdeyleisölle suunnatussa ja alun perin *American Economic Review* lehdessä (1974a) julkaistussa artikkelissaan *Some Reasons for the Maximin Criterion* Rawls korostaa, että hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä toisen periaatteen a) osa (jota hän kutsuu *Oikeudenmukaisuusteoriassa* eroperiaatteenksi) ja epävarmuuden olosuhteisiin tarkoitettu maximin-valintasääntö ovat kaksi eri asiaa (ks. Rawls 1974a, 225-227). Tämä huomautus ei kuitenkaan näytä tuottaneen Rawlsin toivomaa vaikutusta taloustieteilijöiden keskuudessa.¹¹⁰ Rawls onkin tehnyt *Oikeudenmukaisuusteorian* korjattuun versioon tässä yhteydessä merkityksellisen teorian terminologiaa koskevan huomautuksen.

¹¹⁰ Vaikka Rawls korostaa *Some Reasons for the Maximin Criterion* artikkelissaan eroperiaatteen ja maximin-päätössäännön välistä eroa hän kutsuu mainitussa kirjoituksessaan eroperiaatetta melko harhaanjohtavasti jako-oikeudenmukaisuuden maximin-kriteeriksi. Tämä terminologia on hänen käytössään myös toisessa taloustieteelliselle kohdeyleisölle suunnatussa ja alun perin *Quarterly Journal of Economics* lehdessä (1974b) julkaistussa artikkelissa *Reply to Alexander and Musgrave*. Rawlsin tapa ilmaista taloustieteilijöille, että eroperiaate ja maximin-päätössääntö ovat hänen teoriassaan kaksi hyvin eri asiaa, ei näytäkään onnistuneen kovin hyvin. Tähän käsitykseen voi tulla kun tarkastelee esimerkiksi John Harsanyin artikkelia *Can The Maximin Principle Serve As a Basis For Morality? A Critique Of John Rawls's Theory* (1975/1980) ja erityisesti siihen sisältyvää jälkikirjoitusta, jonka Harsanyi on kirjoittanut luettuaan Rawlsin artikkelin *Some Reasons for the Maximin Criterion* (1974a). Myös Harsanyin jälkikirjoituksessa eroperiaate samaistuu yhä maximin-päätössäännön kanssa. Rawlsin tapa kommunikoida edellä mainituissa artikkeleissa taloustieteellisen kohdeyleisönsä kanssa näyttää epäonnistuvan ainakin siksi, että hän käyttää epävarmuuden olosuhteisiin tarkoitettuun valintasääntöön viittaavaa vakiintunutta termiä puhuessaan omasta jako-oikeudenmukaisuuden kriteeristään. Rawls oikeaisekin muun muassa tämän terminologisen virheensä *Oikeudenmukaisuusteorian* korjatussa versiossa.

Rawlsin mukaan taloustieteilijät saattavat haluta kutsua eroperiaatetta maximin-kriteeriksi. Tästä huolimatta hän sanoo välttävänsä huolellisesti tämän nimen käyttöä useiden syiden takia. Rawlsin mukaan maximin-kriteeri ymmärretään yleisesti syvän epävarmuuden olosuhteisiin tarkoitetuksi valintasäännöksi, kun taas eroperiaate on oikeudenmukaisuuden periaate. Hänen mukaansa on epäsuotavaa käyttää samaa nimeä kahdelle asialle, jotka ovat niin erillään toisistaan. Eroperiaate on Rawlsin mukaan aivan erityinen kriteeri. Se soveltuu ensisijaisesti yhteiskunnan perusrakenteen valintaan edustavien yksilöiden välityksellä, joiden odotuksia arvioidaan ensisijaisten hyvien indeksin pohjalta. Lisäksi eroperiaatteen kutsuminen maximin-kriteeriksi voi antaa Rawlsin mukaan sen virheellisen kuvan, että eroperiaatetta alkuasemasta tukeva pääasiallinen argumentti juontuu erittäin suuresta riskin karttamisen oletuksesta. Rawlsin mukaan eroperiaatteen ja mainitun oletuksen välillä on suhde, mutta äärimmäisiä riskiä koskevia asenteita ei kuitenkaan edellytetä (tai postuloida). Lisäksi eroperiaatetta puoltavat monet näkökohdat, joissa riskin karttaminen ei näyttele minkäänlaista roolia. Niinpä Rawls päätyy suosittelemaan termin maximin-kriteeri käyttöä pelkästään epävarmuuden olosuhteisiin tarkoitettuna valintasäännön yhteydessä. (ks. Rawls 1999c, 72-73.)

Rawls pitäytyy *Oikeudenmukaisuusteorian* korjatun version terminologiassa myös teoksessaan *Justice as Fairness: A Restatement* (2001). Hän toteaa välttävänsä eroperiaatteen kutsumista maximin-periaatteeksi korostaakseen, että eroperiaate ja epävarmuuden olosuhteisiin tarkoitettu maximin-päätössääntö ovat kaksi toisiinsa nähden hyvin etäistä asiaa. Hän korostaa myös, että eroperiaate koskee hänen teoriassaan erityisellä tavalla ymmärrettyä jako-oikeudenmukaisuuden ongelmaa (tai taloudellisen oikeudenmukaisuuden peruskysymystä), kun taas maximin-sääntö on pelkkä epävarmuuden olosuhteisiin tarkoitettu peukalosääntö. (ks. esim. Rawls 2001, 43, §14, 95.)

Arrown ja Harsanyin tapa samastaa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys siihen sisältyvän eroperiaatteen kautta maximin-päätössääntöön rinnastuu siten kiinnostavasti suunnistajille tutun samastusvirheen kanssa. Samalla Rawlsin tapa kommunikoida *Oikeudenmukaisuusteorian* alkuperäisessä versiossa taloustieteellisen kohdeyleisönsä kanssa (päätoisteoreettisten rinnastusten avulla) näyttäytyy Rawlsin pyrkimyksille ongelmalliselta retoriselta strategialta. Tarkastelen työni viidennessä luvussa Arrown ja Harsanyin Rawlsin

oikeudenmukaisuuskäsitystä arvostelevaa epäintuitiivisuus-kritiikkiä. Osoitan tässä yhteydessä, miten Rawlsin retorisen valinnan osaltaan aiheuttama samastusvirhe johtaa siihen, että hänen taloustieteelle potentiaalisesti merkityksellinen ratkaisunsa taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan ja lähestymistapansa taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin hylätään melko kevein perustein taloustieteellisessä valtavirtatulkinnessa. Seuraavaksi esittelen kuitenkin Arrowin ja Harsanyiin toisen maximin-tulkinnan ja heidän tämän (ja edellä esitetyn ensimmäisen maximin-tulkinnan) tulkinnan varaan rakentamansa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen maximin-kritiikin.

4.5. Arrowin ja Harsanyiin toinen maximin-tulkinta ja maximin-kritiikki

Kuten edellä osoitin Arrowin ja Harsanyi samastavat Rawlsin teoriaa koskeissa artikkeleissaan (Arrow 1973a/1984; Harsanyi 1975/1980) ongelmallisesti Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ja erityisesti siihen sisältyvän eroperiaatteen ja yleisesti moraalisiin päätöstilanteisiin sovellettavan maximin-päätössäännön. Tämän lisäksi ja tähän pohjautuen Arrow ja Harsanyi esittävät mainituissa artikkeleissaan tulkinnan, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ja erityisesti eroperiaatteen oikeutus alkuasemasta käsin perustuu maximin-päätössäännön päätösteoreettisen uskottavuuden varaan. Arrowin ja Harsanyiin näkökulmasta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ja erityisesti eroperiaatteen alkuasemaoikeutus samastuu siis päätösteoreettiseen maximin-päätössäännön perusteluun. He arvostelevat artikkeleissaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä myös tämän toisen maximin-tulkinnan pohjalta. Kutsunkin Arrowin ja Harsanyiin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen *maximin-kritiikiksi* väitettä, jonka mukaan Rawlsin alkuaseman päätösteoreettinen maximin-argumentti ei tarjoa (toisin kuin Rawls olettaa) uskottavaa oikeutusta eroperiaatteelle. Esittelen seuraavassa tämän kritiikin ja sen taustalla (ensimmäisen maksimin-tulkinnan ohella) olevan toisen maximin-tulkinnan. Seuraavissa kappaleissa osoitan, miksi myös tätä Arrowin ja Harsanyiin toista maximin-tulkintaa voi kutsua *samastusvirhetulkinnaksi*. Perustelen näin väitteen, jonka mukaan Arrowin ja Harsanyiin maximin-kritiikki epäonnistuu Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ja erityisesti eroperiaatteen arvosteluna.

Harsanyi esittää artikkelissaan *'Can The Maximin Principle Serve As a Basis For Morality? A Critique Of John Rawls's Theory'* (1975/1980) näkemyksen, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen (joka hän redusoi eroperiaatteen) oikeutus alkuasemasta käsin perustuu maximin-päätössäännön päätösteoreettisen uskottavuuden varaan. Harsanyi (1975/1980, 41) mukaan Rawls esittää *Oikeudenmukaisuusteoriassa*, että maximin-päätössäännön käyttö alkuasemassa johtaa hänen eroperiaattele perustuvaan oikeudenmukaisuuskäsitteeseensä. Harsanyiin mukaan (1975/1980, 40) alkuaseman ainut idea on kuvitella joukko omista henkilökohtaisista olosuhteistaan tietämättömiä yksilöitä ja olettaa, että näissä olosuhteissa he toimisivat rationaalisesti eli jonkin johdonmukaisesti tietämättömyyden tai epävarmuuden olosuhteissa järkevään päätökseen johtavan päätössäännön mukaisesti. Harsanyiin näkökulmasta Rawls olettaakin, että maximin-periaate on alkuasemassa tällainen kelvollinen päätössääntö, joka johtaa hänen eroperiaattele perustuvaan oikeudenmukaisuuskäsitteeseensä (1975/1980, 41).

Kuten edellisessä luvussa esitin, Harsanyi redusoi Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen eroperiaatteen ja samastaa eroperiaatteen maximin-päätössääntöön. Kun eroperiaate ja maximin-päätössääntö ovat Harsanyille melko samoja asioita, herää kysymys, mitä hän mahtaa tarkoittaa maximin-päätössäännön käytöllä alkuasemassa, jonka tarkoitus on oikeuttaa Rawlsin teoriassa eroperiaate.

Eroperiaatteen ja maximin-säännön samastava Harsanyi puhuu kuitenkin erikseen eroperiaatteen ja maximin-säännöstä, koska hänen näkökulmastaan Rawlsin eroperiaate on maximin-sääntö, jota sovelletaan yleisesti *moraalisiin* päätöstilanteisiin (eikä kaikkiin epävarmuuden olosuhteissa tehtäviin arkisiin päätöstilanteisiin). *Oikeudenmukaisuusteoriaa* formaalin päätösteorian termein analysoivalle Harsanyille Rawlsin tietämättömyyden verhon sisältävä alkuasema on puolestaan modernista päätösteoriasta tuttu epävarmuuden olosuhde. Tämän lisäksi Rawlsin alkuasema on hänelle päätöstilanne, jossa on tarkoitus valita kokonainen moraalikäsitte. Hän pitääkin alkuaseman käsitettä potentiaalisesti erittäin voimakkaana analyttisenä välineenä, jonka avulla voi selkeyttää oikeudenmukaisuuden käsitettä ja muita moraalien aspektoja ja mainitsee, että on itse käyttänyt jo ennen Rawlsia (vuosina 1953 ja 1955 ilmestyneissä artikkeleissaan) tätä käsitettä moraalisten arvoarvostelmien analysoimiseen (1975/1980, 38).

Toisin sanoen Rawlsin alkuasema on Harsanyille yleisen moraalikäsitteen valinnalle relevantti päätöstilanne. Hänelle oleellinen kysymys koskeekin sitä, soveltuuko maximin-sääntö tähän päätöstilanteeseen. Tämä kysymys on Harsanyin näkökulmasta merkityksellinen, koska maximin-säännön mahdollinen soveltuvuus tähän tilanteeseen tarkoittaa hänelle, että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys tai eroperiaate (joka on yleisesti moraalisiin päätöstilanteisiin sovellettava maximin-sääntö) omaa vahvan oikeutuksen. Harsanyin näkökulmasta Rawlsin alkuasema-argumentin tarkoitus on siten perustella maximin-valintasäännön soveltuvuus alkuasemaan. Näin hän redusoi Rawlsin alkuasema-argumentin päätösteoreettiseksi maximin-valintasäännön perusteluksi. Tämän argumentin premissit ovat päätösteoriasta tutut maximin-säännön uskottavuutta tukevat päätöstilanteen piirteet, joihin myös Rawls viittaa *Oikeudenmukaisuusteoriassa* (ks. Rawls 1972, 154; Fellner 1965, 140-142). Tämä Harsanyin tulkinta käy ilmi myös tarkasteltaessa hänen Rawlsin alkuasema-argumenttia koskevaa kritiikkiään.

Harsanyin mukaan alkuaseman käyttökelpoisuus moraalisten arvoarvostelmien analyysiin riippuu oleellisesti siitä, että alkuaseman päätösteoreettinen analyysi on kunnossa. Harsanyin näkökulmasta Rawls omaksuu alkuaseman päätösteoreettiseen analyysiin modernissa päätösteoriassa jo suhteellisen kauan sitten uskottavuutensa menettäneen ja odotetun hyödyn maksimoinnilla korvatus maximin-periaatteen ohjaaman päätösteoreettisen analyysin. (ks. Harsanyi 1975/1980, 38.) Harsanyin mukaan maximin-periaatteen käsitteellinen perusongelma on rationaaliselle käyttäytymiselle merkityksellisen jatkuvuuden vaatimuksen rikkoutuminen. Maximin-periaate tekee henkilön käyttäytymisen irrationaalisella tavalla riippuvaiseksi joistain hyvin epätodennäköisistä epäsuotuisista satunnaisuuksista, riippumatta siitä, kuinka pienen todennäköisyyden hän on halukas näihin liittämään. (Harsanyi 1975/1980, 40.) Lisäksi Rawls hylkää alkuasema-argumentissaan perusteettomasti Bayesilaisten päätösteoreetikkojen subjektiivisen todennäköisyystulkinnan (Harsanyi 1975/1980, 46-47). Harsanyille onkin selvää, että toisin kuin Rawls hänen käsityksensä mukaan olettaa, maximin-sääntö ei sovellu alkuasemaan (1975/1980, 40). Harsanyin näkökulmasta Rawlsin maximin-säännön perusteluun tähtäävä alkuasema-argumentti ei

olekaan kunnossa. Tämä tarkoittaa hänelle sitä, että Rawlsin eroperiaattele perustuvan oikeudenmukaisuuskäsityksen alkuasemaoikeutus epäonnistuu.¹¹¹

Harsanyi esittää myös vuonna 1977 ja uudestaan vuonna 1982 ilmestyneessä artikkelissaan *Morality and the Theory of Rational Behavior* uudestaan tämän Rawlsin alkuasema-argumenttia koskevan tulkintansa. Hän muotoilee siinä kritiikkinsä sanomalla, että Rawls alkuasema-argumentti perustuu virheelliselle alkuaseman päätösteoreettiselle analyysille. Harsanyin mukaan Rawls hylkää todennäköisyyksien käytön alkuasemassa ja perustaa alkuasema-argumenttinsa erittäin irrationaalisen ja päätösteoreettisesti epäuskottavan maximin-säännön varaan. Tämä päätössääntö oli hänen mukaansa melko muodikas kolmekymmentä vuotta aikaisemmin, mutta se menetti viehättävyytensä muutama vuosi myöhemmin. Keskeisinä maximin-päätössäännön uskottavuuden romahduttajina päätösteoriassa Harsanyi mainitsee Radnerin ja Marschakin vuonna 1954 julkaiseman artikkelin ja oman Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* koskevan vuonna 1975 julkaisemansa kirjoituksen (1977/1982, 47).

Myös Arrow (1973a/1984) olettaa, että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä ja erityisesti eroperiaatetta tukemaan tarkoitettu alkuasema-argumentti perustuu maximin-päätössäännön päätösteoreettisen uskottavuuden varaan. Arrow (1973a/1984, 101-102) mukaan Rawls lähtee alkuasema-argumentissaan liikkeelle samoista lähtökohdista (alkuasemasta) kuin Harsanyi omassa odotetun hyödyn maksimoinnin perinteeseen kuuluvassa teoriassaan, mutta päätyy erilaiseen johtopäätökseen kuin Harsanyi. Kun Harsanyi päätyy keskimääräisen hyödyn maksimoinnin periaatteeseen, Rawls päätyy väitteeseen, jonka mukaan yhteiskunnan tulisi maksimoida hyödyn minimitaso eli maximin-periaatteeseen (1973a/1984, 102). Arrow paikantaa eron Harsanyin ja Rawlsin teorioiden välillä erilaisiin alkuaseman päätösteoreettisiin analyysihin. Arrowin näkökulmasta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys perustuu maximin-päättelylle tai -argumentoinnille alkuasemassa, kun Harsanyin teoria perustuu odotetun hyödyn maksimoinnille (ks. Arrow 1973a/1984, 101-102, 106f).

¹¹¹ Myös myöhemmässä Rawlsin teoriaa koskevassa kommenttipuheenvuorossaan Harsanyi viittaa vuoden 1975 artikkeliansa ja sanoo yrittäneensä osoittaa siinä, että Rawlsin teoria on täysin epätydyttävä niin moraalisten kuin loogistenkin syiden vuoksi, koska se perustuu maximin-periaatteen päätösteoreettisen uskottavuuden varaan (1978, 225, ks. myös Sneed 1976).

Tässä yhteydessä on oleellista, että Arrown mukaan Rawlsin alkuasema-argumentin pääasiallinen tarkoitus on perustella maximin-periaate. Arrown mukaan Rawlsin alkuasema-argumentin premissit ovatkin epävarmuuden olosuhteisiin keskittyvästä formaalista päätösteoriasta tuttuja maximin-periaatteen järkevyyttä tukemaan tarkoitettuja premissejä tai päätöstilanteen piirteitä (Arrow 1973a/1984, 101-102 ks. Myös Rawls 1972, 154; Fellner 1965, 140-142). Hän mainitsee näistä korkean riskinkarttamisen asteen ja objektiivisten todennäköisyyksien puutteen päätöksentekotilanteessa (ks. Arrow 1973a/1984, 102).

Arrow kritisoi Rawlsin teoriaa huomauttamalla, että maximin-teorialla on jo pitkää tiedetty olevan joitakin kestäättömiä seurauksia. Tämän lisäksi hän kiinnittää huomiota siihen, että toisin kuin Rawls olettaa, myös Harsanyiin teoria kykenee huomioimaan korkean riskinkarttamisen asteen alkuasemassa. Tämä tapahtuu Harsanyiin mallissa siten, että yksilön riskinkarttamisen aste sisällytetään jo hyötyfunktioon. (Arrow 1973a/1984, 102, 107.) Edelleen Arrow kritisoi Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alkuasemaoikeutusta esittämällä, että objektiivisten todennäköisyyksien puutteeseen (alkuasemassa) viittaava peruste on päätösteoriassa kiistanalainen. Arrown mukaan Rawlsin alkuasema-argumentin toinen kohta onkin vain yksi versio yhä uudelleen toistuvasta ja selvittämättömästä kiistasta epävarmuuden olosuhteisiin keskittyvässä päätösteoriassa. Kiista koskee sitä, voidaanko kaikki epävarmuudet ilmaista todennäköisyyksinä. Arrown mukaan näkemys, että ne voidaan, omaa pitkän historian ja Ramsey (1931) ja L. J. Savage (1954) ovat antaneet sille aksiomaattisen oikeutuksen. Tälle vastakkaista näkemystä ovat kannattaneet F. H. Knight (1921) ja kirjoittajat, jotka pitävät kiinni todennäköisyyden objektiivisesta tulkinnasta. Wald (1939) julkaisikin epävarmuuden olosuhteita koskevan maximin-päätösteorian juuri viimeksi mainitussa kontekstissa. Edelleen taloustieteilijöistä G. L. S. Schackle (1949) on ollut merkittävä yleisemmän teorian kannattaja, joka sisällyttää maximin-teorian yhdeksi yleisen teorian erityistapaukseksi. Arrow ja L. Hurwicz (1972) ovat puolestaan kehittäneet viimeksi mainittua kantaa edelleen. (ks. Arrow 1973a/1984, 102.)

On syytä muistaa, että Arrow ja Harsanyi olivat molemmat jo 1970-luvulla merkittäviä taloustieteilijöitä ja modernin päätös- ja peliteorian asiantuntijoita. Heidän esittämänsä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alkuasemaoikeutuksen kritiikki näyttääkin ensisilmäyksellä melko vakavalta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen arvostelulta.

Ajatteleehan Rawls, että hänen oikeudenmukaisuuskäsitykselleen keskeisen alkuasemasta käsin tapahtuvan oikeutuksen tulee perustua laajasti hyväksytyille, eikä kiistanalaisille premissille (ks. esim. Rawls 1972, 18). Muun muassa tämän takia esimerkiksi Arrow'n (muutoin suhteellisen harmittomalta näyttävä) tapa osoittaa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alkuasemaoikeutukseen liittyvän todennäköisyystulkinnan teoreettinen kiistanalaisuus saa päätösteoreettisesti tulkitun Rawlsin alkuasema-argumentin näyttämään ongelmalliselta. Ylipäättänsä, jos Rawls pyrkii alkuasema-argumentissaan oikeuttamaan maximin-päätössäännöksi samastuvan oikeudenmukaisuuskäsityksensä muutaman Arrow'n ja Harsanyin (ja Rawlsin itsensä) mainitseman päätösteoreettisen premissin pohjalta, niin Arrow'n ja Harsanyin alkuasema-argumenttia koskeva arvostelu näyttää ajavan Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriassa* oleellisen (ja oikeudenmukaisuutta reiluutena tukemaan tarkoitetun) alkuasemaoikeutuksen vakaviin vaikeuksiin.

Niille poliittisen filosofian ja erityisesti Rawlsin tuotannon lukijoille, joille Rawls on tuttu tavastaan rakentaa teoreettinen argumentaationsa melko kestävien, laajasti hyväksytyjen ja moninaisten perusteiden varaan, voi kuitenkin herätä epäusko sitä ajatus kohtaan, että hän olisi rakentanut oikeudenmukaisuuskäsitykselleen keskeisen alkuasema-argumenttinsa maximin-päätössäännön päätösteoreettisen uskottavuuden varaan. Myös niiden taloustieteilijöiden (Arrow ja Harsanyi mukaan lukien), jotka pitävät Rawlsia konservatiivisena maximin-teoreetikkona, luulisi ihmettelevän tätä Arrow'n ja Harsanyin häneen liittämää riskejä kaihtamatonta tapaa sitoa teoriansa yksi oleellinen argumentaatio yhden päätössäännön uskottavuuden varaan, jonka teoreettisen kiistanalaisuuden Rawls tietää varsin hyvin.¹¹² Tämänkaltaisten asioiden pohtimisen sijaan osoitan seuraavaksi, että Arrow'n ja Harsanyin Rawlsin alkuasema-argumenttia koskeva arvostelu ei aja ongelmiin Rawlsin teoriaa. Sen sijaan tarkasteluni osoittaa, että uskottavuuden menettävät Arrow'n ja Harsanyin Rawlsin teoriaa koskevat maximin-tulkinnat ja heidän näiden tulkintojensa varaan rakentamansa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen maximin-kritiikki.

¹¹² Se, että taloustieteessä ei juurikaan ihmetellä (maximin-teoreetikoksi tulkitun) Rawlsin oletettua riskialtista argumentaatiostrategiaa, viittaa helposti siihen, että Rawlsia luetaan alalla melko epäsuopealla asenteella. Esimerkiksi Kayen (1980) Rawlsin argumentaatio päätösteoreettinen analyysi on tästä näkökulmasta katsottuna kiinnostava.

4.6. Arrown ja Harsanyin maximin-kritiikin arvio

Arrown ja Harsanyin Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* koskeva maximin-kritiikki voidaan kiteyttää väitteeksi, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ja erityisesti sen eroperiaatteen alkuasemaoikeutus perustuvat formaalissa päätösteoriassa jo suhteellisen kauan sitten uskottavuutensa menettäneen maximin-päätössäännön varaan. Tämä kritiikki perustuu kahdelle keskeiselle Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä koskevalle maximin-tulkinnalle. Näistä ensimmäisen mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ja erityisesti siihen sisältyvä eroperiaate voidaan samastaa päätösteoriassa epävarmuuden olosuhteisiin tarkoitetun maximin-valintasäännön kanssa (jota sovelletaan moraalisiin päätöstilanteisiin). Arrown ja Harsanyin toisen maximin-tulkinnan mukaan Rawlsin alkuasema-argumentti voidaan puolestaan samastaa päätösteoreettiseen maximin-periaatteen perusteluun. Esitin edellä tässä luvussa, että Arrown ja Harsanyin jakamaa ensimmäistä maximin-tulkintaa voidaan kutsua samastusvirhetulkinnaksi, jolle Rawlsin päätösteoreettisia rinnastuksia hyödyntämään pyrkivä argumentaatiostrategia luo kylläkin otollisen maaperän.

Seuraavassa osoitan, että toisin kuin Arrow ja Harsanyi olettavat, Rawlsin alkuasema-argumentissa *oikeudenmukaisuutta reilutena* (suhteessa keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaatteeseen) tukevia perusteita ei voi myöskään samastaa päätösteoriasta tuttujen maximin-valintasäännön perusteiden kanssa. Esitänkin, että Arrown ja Harsanyin Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* koskevan maximin-kritiikin taustalla on jo aikaisemmin esitetyn samastusvirheen lisäksi toinen samastusvirhe. Tässä toisessa Arrown ja Harsanyin maximin-tulkinnassa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen alkuasemaoikeutuksessa esittämät perusteet samaistuvat ongelmallisesti formaalissa päätösteoriassa esitettyjen maximin-päätössääntöä tukevien perusteiden kanssa. Samoin kuin ensimmäisen samastusvirheen kohdalla, Rawlsin päätösteoreettisia rinnastuksia hyödyntävä argumentaatiostrategia luo otollisen maaperän myös tälle Arrown ja Harsanyin maximin-kritiikin taustalla olevalle toiselle samastusvirheelle.

Esitän aluksi Rawlsin tavan käyttää maximin-päätössääntöä ja sitä tukevia perusteita omassa alkuasema-argumentissaan. Tämän jälkeen esitän eräät keskeiset perusteet, joiden on tarkoitus tukea Rawlsin alkuaseman oletukseen perustuvassa oikeutuksessa

oikeudenmukaisuutta reilutena suhteessa keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaatteeseen. Uskon, että näin menettelemällä käy selväksi, että toisin kuin Arrow ja Harsanyi olettavat, Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä alkuasemassa tukevat perusteet ovat eri asia kuin päätösteoriassa maximin-päätössääntöä tukevat perusteet. Analyysini osoittaakin, että Arrow ja Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen maximin-arvostelun taustalta löytyy kaksi melko merkityksellistä samastusvirhettä. Samalla käy ilmeiseksi, että normatiivisen taloustieteen valtavirrassa, joka on omaksunut Arrow ja Harsanyin Rawlsin teoriaa koskevan lukutavan ja sen varaan rakentuvan Rawlsin teorian maximin-kritiikin, Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä kritisoidaan ja se hylätään myös tässä yhteydessä puutteellisin perustein.

4.6.1. Maximin-päätössääntö Rawlsin alkuasema-argumentissa

Rawls pyrkii alkuaseman oletukseen perustuvassa argumentissaan oikeuttamaan ensisijaisesti (jo aiemmin tässä työssä esitellyn) oman erityisen oikeudenmukaisuuskäsityksensä suhteessa keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaatteeseen yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman yhteydessä. Keskimääräisen hyödyn maksimoinnin periaate on Rawlsille utilitaristisen tradition elinvoimaisin vastaus yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan. Se ohjaa yhteiskuntaa maksimoimaan kokonaishyödyn sijaan keskimääräistä hyötyä (per capita).¹¹³ Kun tätä käsitystä sovelletaan perusrakenteeseen, instituutiot muodostetaan maksimoimaan summaa, joka saadaan edustavien yksilöiden odotuksista kertomalla ne väestöosuuksilla. Tällöin odotukset, jotka utilitaristisessa käsityksessä mittaavat nautittua ja odotettavissa olevaa tyydytystä, tulevat painotetuiksi niitä kutakin asemaa vastaavien ihmisten prosenttiosuuksilla. (Rawls 1972, viii, 150, 162.)

¹¹³ Keskimääräisen hyödyn maksimoinnin periaate on alkuaseman osapuolten näkökulmasta parempi kuin kokonaishyödyn maksimointiperiaate, koska alkuaseman osapuolet joutuvat huomioimaan väestön muuttujana tehdessään päätöstä oikeudenmukaisuuskäsityksestä. Vaikuttavathan institutionaaliset ratkaisut perhekokoihin. Kokonaishyödyn maksimointiperiaate tulkitseekin liian suoraviivaisesti väestömäärältään suuremman yhteiskunnan paremmaksi kuin väestömäärältään pienemmän yhteiskunnan (ks. tarkemmin Rawls 1972, 162f). Molempien keskimääräisen ja kokonaishyödyn maksimoinnin ongelmista väestökysymyksissä (ks. Parfit 1984, IV).

Kuten jo edellä totesin, Rawlsin alkuasema-argumentin ensisijainen tarkoitus on siis oikeuttaa hänen erityinen oikeudenmukaisuuskäsityksensä suhteessa keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaatteeseen. Rawlsin alkuasema-argumentti ei siten tähtää maximin-päätössäännön oikeuttamiseen suhteessa keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaatteeseen. Kuten jo aiemmin tässä luvussa olen osoittanut, Rawlsin erityinen oikeudenmukaisuuskäsitys ja siihen sisältyvä eroperiaate ovat eri asioita kuin maximin-päätössääntö. Tästä huolimatta Rawls kuitenkin esittää alkuasema-argumenttinsa yhteydessä myös maximin-päätössääntöä tukemaan tarkoitetun argumenttirakenteen, jonka pääpiirteet esittelen seuraavassa.

Rawls kuvaa maximin-päätössääntöä tukemaan tarkoitetun argumentaation rakenteen siten, että hän esittelee aluksi perusteltavan asian eli maximin-päätössäännön. Hän kuvaa sitä tavanomaisesti eli kysymys on periaatteesta, joka vaatii arvioimaan jokaista tarjolla olevaa toimintatapaa sen huonoimman mahdollisen seurauksen pohjalta ja valitsemaan vaihtoehdon, jonka huonoin mahdollinen seuraus on paras verrattuna muiden vaihtoehtojen huonoimpaan mahdolliseen seuraukseen (1972, 152-153).¹¹⁴ Tämän jälkeen Rawls esittää William Fellneriin (1965, 140-142) tukeutuen kolme päätösteoriassa eroteltua päätöstilanteen piirrettä, joiden nojalla maximin-säännön omaksuminen päätöksenteossa näyttää uskottavalta. Ensimmäinen näistä on se, että päätöstilanteessa on järkevää olla luottamatta tulevia olosuhteita koskeviin todennäköisyysarvioihin tai tilanteessa on syytä suhtautua skeptisesti todennäköisyyksille perustuviin laskelmiin. Toiseksi, maximin-säännön omaksuminen on järkevää, jos sen takaamia varmoja etuja suuremmat epävarmat edut eivät ole kovin tärkeitä tai juuri lainkaan tärkeitä valitsijalle. Kolmanneksi, maximin-säännön omaksuminen on järkevää, jos hylätyksi tulevat vaihtoehdot sisältävät sietämättömiä seurauksia. (Rawls 1972, 154.)

Rawls kylläkin katsoo, että maximin-päätössääntö soveltuu alkuaseman osapuolten harkintaa ohjaavaksi ja helpottavaksi peukalosäännöksi tai suunnannäyttäjäksi. Hän ajattelee näin siksi, että maximin-päätössääntö vaatii tunnistamaan vaihtoehtoisten toimintatapojen

¹¹⁴ Rawls esittelee maximin-päätössääntöä tässä yhteydessä myös voitto-tappio taulukon analyysin avulla (1972, 153-154)

huonoimman mahdollisen tuleman. Alkuaseman osapuolten keskeinen tehtävä on puolestaan edustaa kaikkien vapaiksi ja tasa-arvoisiksi ymmärrettyjen moraalisten persoonien perustavia intressejä. Rawlsin näkökulmasta maximin-päätössääntöön liittyvä huomion kohdistus uhkaskenaarioihin ohjaakin alkuaseman osapuolet keskittymään päätöksenteossaan alkuasemassa edustamiensa persoonien keskeisiin intresseihin. Maximin-päätössääntö alkuaseman osapuolten päätöksenteon peukalosääntönä ohjaisikin heitä kiinnittämään huomiota siihen, että (toisin kuin oikeudenmukaisuus reiluutena) keskimääräinen utilitarismi ei takaa julkisesti esimerkiksi uskonnollisen tai kulttuurisen vähemmistön edustajalle, ettei yhteiskunnassa käytetä poliittista valtaa hänen yhteiskunnan keskimääräisen hyvinvoinnin maksimoinnille mahdollisesti epäsuotuisten ajattelumuotojensa tai elämäntapojensa tukahduttamiseen. Rawlsin mukaan hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä näkeminen ikään kuin se olisi yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden maximin-ratkaisu, onkin tämän takia hyödyllinen ajattelua helpottava heuristinen apuväline (1972, 152).

Oikeudenmukaisuusteoria -teoksen alkuperäisessä versiossa esitetyn näkökannan mukaan maximin-päätössääntö soveltuu alkuaseman osapuolten päätöksentekoa ohjaavaksi peukalosäännöksi tai ajattelun heuristiseksi apuvälineeksi myös siksi, että alkuaseman päätöksenteolle asettamat ehdot ovat riittävän lähellä maximin-päätössäännön uskottavuutta tukevia ja päätösteoriasta tuttuja ehtoja. Rawls esitteleekin tässä yhteydessä alkuaseman päätöksenteolle asettamia piirteitä ja vertaa niitä edellä mainittuihin Fellnerin (1965, 140-142) esittämiin maximin-päätössäännön uskottavuutta tukeviin päätöstilanteen piirteisiin. Hänen näkökulmastaan alkuasema ilmaisee sen verran selvästi maximin-päätössäännön uskottavuutta tukevat päätöstilanteen piirteet, että maximin-päätössääntö soveltuu alkuaseman osapuolten päätöksentekoa ohjaavaksi peukalosäännöksi.

Tässä yhteydessä on kuitenkin tärkeää ottaa huomioon, että Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* alkuperäisen korjaamattoman version maximin-päätössääntöä koskevia kommentteja ei ole tarkoitettu hänen oikeudenmukaisuuskäsitykselleen oleellisiksi perusteluiksi. Niiden tarkoitus on lähinnä selkeyttää alkuaseman valintaongelman rakennetta (Rawls 1972, 157). Arrow'n ja Harsanyi'n Rawlsin alkuasema-argumenttia koskevat tulkinnat osoittavat kuitenkin, että Rawlsin maximin-päätössääntöä koskevat huomautukset johtavat helposti siihen, että

Rawlsin alkuasema-argumentti yksinkertaistuu liiaksi. Jotta Arrow ja Harsanyin Rawlsin alkuasema-argumentin yhteydessä tekemä samastusvirhe voitaisiin tunnistaa ja välttää, onkin tarpeen kiinnittää huomiota siihen, että Rawls pyrki pitämään erillään maximin-päätössäännön uskottavuutta tukevat päätöstilanteen piirteet ja hänen oikeudenmukaisuuskäsitystään tukevat perusteet. Esitän seuraavaksi, miten Rawls ilmaisee *Oikeudenmukaisuusteorian* alkuperäisessä korjaamattomassa versiossa tämän erottelun ja millaisessa roolissa maximin-päätössääntöä tukevat päätöstilanteen piirteet ovat Rawlsin teoriassa.

Oikeudenmukaisuusteorian indeksissä Rawls sanoo teoksensa sivujen 152-157 ja 175 esittävän maximin-säännön heuristisena välineenä, jonka avulla hänen oikeudenmukaisuusperiaatteitaan tukemaan tarkoitetut perustelut voidaan luokitella (1972, 599). Pian sen jälkeen kun Rawls on esitellyt kolme maximin-valintasäännön uskottavuutta tukevaa päätöstilanteen piirrettä hän esittelee näille piirteille rakentuvan omaa oikeudenmukaisuuskäsitystään tai sen ensimmäistä osaa tukevien argumenttien luokituksen (1972, 155-156). Kommentoidessaan (teoksensa sivujen 154-156) esitystään hän toteaa tarjonneensa lyhyen luonnoksen tilanteiden piirteistä, joissa maximin-sääntö tulee oikeuksiinsa, sekä tavan, jolla hänen oikeudenmukaisuuskäsitystään tukemaan tarkoitetut argumentit voidaan luokitella näiden piirteiden mukaan. Toisin sanoen, Rawlsille maximin-valintasäännön järjestyttä tukevat päätöstilanteen piirteet ja hänen oman oikeudenmukaisuuskäsityksensä tueksi tarkoittamat perusteet ovat eri asioita.

Kuten juuri todetusta käy ilmi, kysymys on melko hienosyisistä erotteluista. Nähdäkseni jo tämä *Oikeudenmukaisuusteorian* alkuperäiseen versioon sisältyvä tapa ilmaista, että hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä perusteet ovat eri asia kuin maximin-päätössäännön uskottavuutta tukevat päätöstilanteen piirteet, riittää kuitenkin osoittamaan, että Arrow ja Harsanyi, jotka samastavat nämä kaksi asiaa toisiinsa tekevät tulkinnoissaan myös tässä kohdin samastusvirheen. Samalla käy ilmeiseksi, että Arrow ja Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ja sen alkuasemaoikeutuksen arvosteluksi tarkoitettu maximin-kritiikki ei aja ongelmiin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä ja sen alkuasemaoikeutusta. Toisin kuin Arrow ja Harsanyi tulkinnoissaan olettavat, Rawlsin

oikeudenmukaisuuskäsityksen ja erityisesti eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksen kritiikiksi ei riitä maximin-päätössäännön oikeutuksen arvostelu.

4.6.2. *Oikeudenmukaisuusteorian ensimmäisen version jälkeiset muutokset*

Ilmeisesti havaittuaan taloustieteilijöiden taipumuksen samastaa *Oikeudenmukaisuusteorian* tulkinnoissaan eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksen perusteet ja maximin-päätössäännön perusteet Rawls ryhtyi *Oikeudenmukaisuusteorian* alkuperäisen version julkaisemisen jälkeen tarkistamaan siihen sisältyvää eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksen esitystapaa. Taloustieteelliselle kohdeyleisölleen suunnatuissa artikkeleissaan *Some Reasons for the Maximin Criterion* (1974a) ja *Reply to Alexander and Musgrave* (1974b) Rawls esittää alkuaseman oletukseen pohjautuvat oikeudenmukaisuuskäsityksensä ja siihen sisältyvän eroperiaatteen perusteet ilman rinnastusta maximin-päätössäännön perusteisiin. Itse asiassa Rawls korostaa artikkelissaan *Some Reasons for the Maximin Criterion*, että eroperiaatteen perusteet ovat täysin itsenäisiä suhteessa maximin-valintasääntöön (Rawls 1974a, 225).

Merkillepantavaa edellä mainituissa Rawlsin taloustieteelliselle yleisölle suuntaamissa artikkeleissa on myös se, että hän omaksuu niissä uuden tavan esittää oikeudenmukaisuuskäsitystään tukeva alkuasema-argumentti. Tässä kaksivaiheisessa eri vertailuparien pohjalle rakentuvassa argumentissa oikeudenmukaisuutta reiluutena verrataan ensiksi sille alkuasemassa vaihtoehtoiseen rajoittamattomaan keskimääräiseen hyödynmaksimoinnin periaatteeseen. Tämän jälkeen esitettävässä toisessa vertailuparissa oikeudenmukaisuutta reiluutena verrataan sille alkuasemassa vaihtoehtoiseen sekoitettuun oikeudenmukaisuuskäsitykseen, joka on muuten samanlainen kuin oikeudenmukaisuus reiluutena, mutta siinä eroperiaate on korvattu keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaatteella. (ks. Rawls 1974a; 1974b.) *Oikeudenmukaisuusteorian* korjatun version esipuheessa Rawls mainitsee, että jos hän kirjoittaisi *Oikeudenmukaisuusteoriaa* nyt, hän omaksuisi tämän alkuasema-argumenttinsa esitystavan (1999c, xiv). Tässä yhteydessä on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että Rawls ei esitä mainituissa artikkeleissaan varsinaisesti uutta

oikeudenmukaisuuskäsitystään tukevaa alkuasema-argumenttia, vaan alkuperäisen argumenttinsa uudella tavalla.

Myös teoksessaan *Justice as Fairness: A Restatement* (2001) Rawls pitäytyy alkuasema-argumenttinsa uudessa esitystavassa ja mainitsee, että sen eräs keskeinen etu on siihen sisältyvä mahdollisuus erottaa selvemmin hänen oikeudenmukaisuuskäsitykseensä sisältyvien yhtäläisten perusvapauksien periaatteen ja eroperiaatteen alkuasemaperusteet toisistaan. Tämä esitystapa osoittaa selvästi, että eroperiaatetta alkuasemassa tukeva päättely ei perustu maximin-valintasäännön varaan. (Rawls 2001, §27.) Toisin sanoen Rawls katsoo, että hänen alkuasema-argumenttinsa uuden esitystavan eräs keskeinen etu on siihen sisältyvä mahdollisuus esittää eroperiaatteen oikeutus alkuasemasta käsin siten, että se ei johda niin helposti tulkintaan, jossa eroperiaatteen alkuasemaoikeutus samaistetaan päätösteoreettisen maximin-valintasäännön oikeutuksen kanssa. Tämä tulkinta on Rawlsin näkökulmasta valitettavan helppoa tehdä *Oikeudenmukaisuusteorian* alkuperäisen version pohjalta muun muassa sen takia, että eroperiaate näyttää harhaanjohtavasti muodollisesti samanlaiselta kuin maximin-valintasääntö (Rawls 2001, 94-95).

Rawls arvelee *Justice as Fairness: A Restatement* teoksessaan, että hänen alkuasema-argumenttinsa uusi esitystapa, joka erottelee *Oikeudenmukaisuusteorian* alkuperäistä versiota selvemmin yhtäläisten perusvapauksien periaatteen erityiset alkuasemaperusteet eroperiaatteen erityisistä alkuasemaperusteista, voi yllättää jotkut hänen lukijakuntansa jäsenet (2001, 96). Tämä johtuu hänen mukaansa siitä, että ensimmäinen vertailu, joka hyödyntää epävarmuuden olosuhteisiin tarkoitetun maximin-valintasäännön suuntaviivoja, tarjoaa varsin vahvan tuen yhtäläisille perusoikeuksille ja perusvapauksille tai hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä ensimmäiselle yhtäläisten perusvapauksien periaatteelle. Sen sijaan maximin-valintasääntöä ei käytetä lainkaan toisessa vertailussa, jonka tarkoitus on tukea hänen oikeudenmukaisuuskäsitykseensä sisältyvää eroperiaatetta. (ks. Rawls 2001, 96.) Arrow ja Harsanyin tulkinnan omaksuneille taloustieteilijöille tämä Rawlsin alkuasema-argumenttiaan koskeva näkemys on varmaan yllätys, koska Arrow ja Harsanyi olettavat, että maximin-päätössääntö näyttelee keskeistä roolia juuri Rawlsin eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksessa.

Rawlsin tapa erottaa eroperiaate ja sen alkuasemaoikeutus maximin-valintasäännöstä ja sen päätösteoreettisesta oikeutuksesta riittää kyseenalaistamaan Arrowin ja Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen maximin-kritiikin keskeiset taustaoletukset. Onhan Arrowin ja Harsanyin maximin-kritiikki tarkoitettu erityisesti Rawlsin eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksen arvosteluksi, vaikka Arrow ja Harsanyi katsovatkin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä koskevien ongelmallisten maximin-tulkintojensa pohjalta, että tämä kritiikki on samalla myös koko Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen onnistunutta ja vakavaa arvostelua.

4.6.3. Maximin-päätössääntö ensimmäisessä vertailupariargumentissa

Arrowin ja Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen maximin-kritiikkiä koskevaa arvostelua tukee myös sen huomioiminen, että maximin-päätössäännön asema ei ole erityisen keskeinen myöskään Rawlsin alkuasema-argumentin siinä osassa, jonka tarkoitus on tukea suoraan erityisesti hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä ensimmäistä periaatetta suhteessa rajoittamattomaan keskimääräisen hyödyn maksimoinnin periaatteeseen. Toisin sanoen, maximin-sääntö on tässä kohdin lähinnä Rawlsin oman argumentaation pintailmiö, vaikka sillä onkin Rawlsille tiettyjen päätösteoreettisten kiistojen esittelyyn ja ensimmäisen alkuasema-argumentin jäsenyykseen liittyvä rooli. Seuraavaksi perustelen tämän näkökannan erityisesti Rawlsin *Justice as Fairness: A Restatement* (2001) teoksen pohjalta.

Rawls esittää *Justice as Fairness: A Restatement* teoksessaan maximin-argumenttirakenteen ennen kaksivaiheisen alkuasema-argumenttinsa ensimmäisen vertailuparin tarkastelua. Tässä ensimmäisessä vertailuparissa Rawls puolustaa kahta oikeudenmukaisuusperiaatetta suhteessa rajoittamattomaan keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaatteeseen. Tämä maximin-argumenttirakenne on seuraavanlainen (ks. Rawls 2001, 97-98):

- i) Jos on olemassa tietyt olosuhteet, joissa on rationaalista ohjautua maximin-säännön mukaisesti sovittaessa perusrakennetta koskevista oikeudenmukaisuusperiaatteista, niin noissa olosuhteissa sovituksi tulisivat kaksi oikeudenmukaisuusperiaatetta keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaatteen sijaan.
- ii) On olemassa kolme erityistä olosuhdetta, joiden vallitessa on rationaalista ohjautua maximin-säännön mukaisesti sovittaessa perusrakennetta koskevista

oikeudenmukaisuusperiaatteista. Nämä kolme ehtoa ovat: 1) todennäköisyyskäsitteen soveltumattomuus päätöstilanteessa 2) maximin-säännön takaamia varmoja etuja suuremmat edut eivät ole kovin tärkeitä tai juuri lainkaan tärkeitä valitsijalle. 3) maximin-säännön pohjalta hylätyksi tulevat vaihtoehdot sisältävät sietämättömiä seurauksia.

- iii) Nämä kolme olosuhdetta ovat voimassa alkuasemassa.
- iv) Siksi alkuaseman osapuolet sopivat kahdesta oikeudenmukaisuusperiaatteesta keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaatteen sijaan.

Tässä yhteydessä on oleellista kiinnittää huomiota Rawlsin tapaan käyttää edellä esitettyä maximin-argumenttirakennetta eli seuraaviin seikkoihin. Ensiksikin, Rawls käyttää tätä argumenttirakennetta perustellakseen esimerkiksi Harsanyiille näkemyksen, että päätösteoreettisesti kiistanalaisella maximin-säännöllä voi kuitenkin olla alkuasemassa tietty sopivasti rajoitettu rooli.¹¹⁵ Rawlsin näkemyksen mukaan maximin-valintasääntö voi nimittäin olla alkuaseman erityisissä olosuhteissa hyödyllinen heuristinen peukalosääntö, koska se auttaa alkuaseman osapuolia organisoimaan harkintansa siten, että he kohdistavat huomionsa alkuasemassa edustamiensa kansalaisten perustaviin intresseihin, kun he ratkaisevat yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaa. Rawls kommentoikin ja selittää esityksessään edellä esitellyn argumenttirakenteen kohtia ii) ja iii) tavalla, jonka tarkoitus on tukea maximin-valintasäännön sopivuutta alkuaseman osapuolten päättelyä helpottavaksi peukalosäännöksi (tai kompassiksi). Rawlsin näkökulmasta edellä esitellyn maximin-argumenttirakenteen kohdat ii) ja iii) voidaan kuitenkin kyseenalaistaa ja hän mainitsee perustelunsa lopuksi, että alkuaseman osapuolten ei tarvitse välttämättä käyttää maximin-sääntöä alkuasemassa. (2001, 98-99) Maximin-säännöllä alkuaseman osapuolten peukalosääntönä ei olekaan keskeinen osa Rawlsin omaa oikeudenmukaisuuskäsitystä tukevassa argumentaatiossa paitsi siinä merkityksessä, että tämän säännön ja sen päätösteoreettisten taustojen esittelyn avulla on mahdollista osoittaa samalla Harsanyin keskimääräisen utilitarismin päätösteoreettisesti kiistanalaiset taustat. Keskittyyhän Harsanyi omassa utilitaristisessa teoriassaan tarjoamaan alkuaseman oletukseen perustuvan päätösteoreettisen perustelun keskimääräisen hyödyn periaatteelle (ks. Harsanyi 1953/1980;

¹¹⁵ Rawlsin mukaan, toisin kuin esimerkiksi Harsanyi olettaa artikkelissaan *Can the Maximin Principle Serve as a Basis for Morality* (1975/1980), hän ei ole koskaan ehdottanut maximin-sääntöä yleiseksi riskien ja epävarmuuden olosuhteisiin sopivaksi rationaalisen päätöksenteon periaatteeksi. Rawlsin mukaan Harsanyi osoittaa artikkelissaan, että tämä ehdotus olisi yksinkertaisesti irrationaalinen. Rawlsin mukaan tässä kohdin hän ei ollut eikä ole Harsanyin kanssa erimielinen. Ainut kysymys koskeekin sitä, onko maximin-sääntö alkuaseman osallistujille käyttökelpoinen heuristinen peukalosääntö, jota he voivat käyttää harkintansa organisoimiseen alkuaseman hyvin erityisissä ja itse asiassa ainutlaatuisissa olosuhteissa (Rawls 2001, 97).

1955/1980; 1975/1980; 1977/1982).¹¹⁶ Rawls, joka esittää maximin-valintasäännön alkuaseman osapuolille sopivana päätöksenteon peukalosääntönä, esittää samalla vaihtoehdon Harsanyin oikeudenmukaisuuskäsityksen päätösteoreettiselle perustelulle ja tuon näin julki Harsanyin keskimääräisen hyödyn periaatteen päätösteoreettisen kiistanalaisuuden ja ongelmat.¹¹⁷

Toiseksi Rawls käyttää edellä esiteltyä maximin-argumenttirakennetta osoittaakseen, että hän ei sido oman oikeudenmukaisuuskäsityksensä ensimmäisen periaatteen uskottavuutta alkuaseman näkökulmasta päätösteoreettisen maximin-argumentin varaan.¹¹⁸ Hän ei edes yritä selittää, miksi maximin-argumenttirakenteen kohta i) on hyväksyttävä, vaikka tiedostaakin, että myös tämä premissi voidaan kyseenalaistaa. Rawls ei myöskään pyri hankkimaan laajaa tai kiistatonta päätösteoreettista tukea maximin-argumenttirakenteen kiistanalaisille ii) ja iii) kohdille, jota häneltä voisi odottaa siinä tapauksessa, että hän pyrki esittämään pitävän ja suoran päätösteoreettisen oikeudenmukaisuuskäsitystään tukevan maximin-argumentin. (ks. Rawls 2001, 98-99.) Itse asiassa, Rawls ilmoittaa jo ennen maximin-argumenttirakenteen esittelyä, että alkuaseman osapuolten relevantti päättely on luonteeltaan jotain muuta kuin mekaanista päätösteoreettisten päätössääntöjen soveltamista tai formaalia päätösteoreettista päättelyä. Rawlsin mukaan hänen oikeudenmukaisuuskäsitystään alkuasemassa tukeva argumentti vaatii selvästikin arvostelukykä tai kykyä punnita eräiden keskeisten vaihtoehtoisten oikeudenmukaisuuskäsitysten perusteiden taseita sekä kykyä omaksua käsitys, jonka perusteiden tase on sen relevantin haastajakäsityksen perusteiden tasetta suotuisampi. (2001, 95.) Toisin sanoen Rawlsin alkuasema-argumentti vaatii tässä työssä aiemmin esitellyn IP-metodin mukaista harkintakykyä, vaikka Rawls pyrkiikin helpottamaan alkuaseman osapuolten tehtävää tarjoamalla heille alkuasemassa käyttökelpoisen ja päättelyä oikeaan suuntaan ohjaavan maximin-peukalosäännön (tai kompassin).

¹¹⁶ Rawls esittelee Harsanyin keskimääräisen utilitarismin ja siihen johtavan päättelyn Oikeudenmukaisuusteorian kappaleessa §27.

¹¹⁷ Oikeudenmukaisuusteoriassa Rawls esittelee tämän keskimääräisen utilitarismin päätösteoreettisen kritiikin kappaleessa §28. Hän ei kuitenkaan pidä tätä kritiikkiä oman oikeudenmukaisuuskäsityksensä perusteluna (Rawls 1972, 167).

¹¹⁸ Myös Oikeudenmukaisuusteoriassa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ensimmäisen periaatteen mahdollinen uskottavuus perustuu päätösteoreettisen argumentaation sijaan poliittisen teorian mukaiselle sisällölliselle argumentaatiolle (ks. esim. Rawls 1972, 156, 160-161, §29, luku IV, §82).

Kolmanneksi, Rawls esittää alkuasema-argumenttinsa ensimmäisen osan tai ensimmäisen omaa käsitystään tukevan vertailupariargumentin hyödyntäen siinä edellä esiteltyä maximin-argumenttirakennetta. Tämä argumenttirakenne toimiikin Rawlsilla alkuasema-argumentin ensimmäisen osan jäsentäjänä. Maximin-argumenttirakenteen esittelyn sisältävälle kappaleelle Rawls on antanut nimeksi *The Structure of the Argument and the Maximin Rule* (2001, §28). Tämän jälkeen tulevat kappaleet, joissa hän esittää eksplisiittisesti oman oikeudenmukaisuuskäsityksensä ensimmäistä yhtäläisten perusvapauksien periaatetta (suhteessa keskimääräiseen utilitarismiin) tukevat perusteet, viittaavat puolestaan otsikkotasolla maximin-argumenttirakenteeseen. Tasmällisemmin ilmaistuna, nämä otsikot viittaavat maximin-argumenttirakenteessa mainittuihin alkuaseman päätöksentekoo-olosuhteisiin, jotka on Rawlsin näkökulmasta mahdollista erottaa toisistaan maximin-säännön järjestyttä tukevien päätösolosuhteiden pohjalta. Rawlsin teoksen kappale 29 on nimeltään *The Argument Stressing the Third Condition* ja kappale 33 on nimeltään *The Argument Stressing the Second Condition* (Rawls 2001, §29, §33). Toisin sanoen, Rawlsille maximin-päätössäännön uskottavuutta tukevat päätöstilanteen piirteet tarjoavat kätevän tavan luokitella tai erotella toisistaan alkuasema-argumentin ensimmäisessä osassa hänen oikeudenmukaisuuskäsitystään (suhteessa keskimääräiseen utilitarismiin) tukemaan tarkoitetut perusteet. Rawls käyttää siis maximin-argumenttirakennetta omaa oikeudenmukaisuuskäsitystään tukevan ensimmäisen alkuasema-argumentin esityksen jäsentämiseen. Seuraavassa esitän Rawlsin alkuasema-argumentin ensimmäisen osan sisällölliset pääpiirteet. Osoitan samalla, että Rawlsin ensimmäinen alkuasema-argumentti ei ole päätösteoreettinen maximin-argumentti, vaikka sen voikin sanoa olevan rakenteeltaan maximin-argumentti.

4.6.4. Rawlsin ensimmäinen alkuasema-argumentti

Rawlsin ensimmäisessä alkuasema-argumentin osassa vastakkain ovat siis Rawlsin kaksi oikeudenmukaisuusperiaatetta ja rajoittamaton keskimääräisen hyödyn periaate. Tämän argumentin tarkoitus on tukea erityisesti Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ensimmäistä yhtäläisten perusoikeuksien ja perusvapauksien periaatetta suhteessa keskimääräisen hyödyn

periaatteeseen. Rawls on antanut *Justice as Fairness: A Restatement* teoksessa tälle ensimmäisen alkuasema-argumenttinsa ensimmäiselle pääosalle (koostuu kahdesta perustelusta) nimeksi The Argument Stressing the Third Condition. Näin hän erottaa ensimmäisen alkuasema-argumenttinsa ensimmäisen pääosan sen toisesta pääosasta, jolle hän on antanut nimeksi The Argument Stressing the Second Condition.¹¹⁹

Rawlsin ensimmäisen pääosan ensimmäinen perustelu on pääpiirteissään seuraava. On olemassa realistisia yhteiskunnallisia olosuhteita (myös oikeudenmukaisuudelle suhteellisen suotuisten ehtojen vallitessa), joissa keskimääräisen hyödyn maksimoinnin periaate vaatii tai sallii joidenkin perusoikeuksien ja -vapauksien rajoittamisen tai täydellisen kieltämisen toisille tulevien hyötyjen tai yhteiskunnan hyvinvoinnin nimissä. Tässä yhteydessä riittää, kun pohtii mahdollista sosiaalisten etujen tasetta, joka koituu isohkolle enemmistölle pienten ja heikkojen vähemmistöjen poliittisten ja uskonnollisten vapauksien rajoittamisesta. Keskimääräisen hyödyn periaate sallii siis tilanteita, jotka ovat alkuasemassa edustetuille persoonille sietämättömiä. Alkuaseman osapuolten tulee suojella näiltä tilanteilta edustamiaan tahoja, jotka ymmärretään vapaan, tasa-arvoisen ja täysin yhteistyökykyisen persoonan kapasiteetit omaaviksi yhteiskunnan jäseniksi. He toimivat vastuullisesti omaksuessaan keskimääräisen hyödyn periaatteen sijaan sille alkuasemassa vaihtoehtoisen oikeudenmukaisuuden reilutena, joka suojelee tehokkaasti kaikkien alkuasemassa edustettujen persoonien perustavia intressejä ja välttää mahdollisuudet, joiden realisoinnin seuraukset olisivat yhteiskunnan jäsenille sietämättömiä. (Rawls 2001, 100, 102; ks. myös Rawls 1972, 152, 156, 175.)

Rawlsin ensimmäisen pääosan toinen perustelu on pääpiirteissään seuraava. Alkuaseman osapuolet nähdään sopijoina, eikä toisistaan erillisinä valitsijoina. Sopimus täytyy tehdä hyvässä uskossa eli täydellä aikomuksella kunnioittaa sitä. Tämän lisäksi sopijan on oltava kohtuullisen vakuuttunut kyvystään pitää kiinni sopimuksesta. Sovittavissa olevat asiat

¹¹⁹ Nämä otsikot viittaavat maximin-argumenttirakenteessa mainittuihin alkuaseman päätöksentekolosuhteisiin, jotka on Rawlsin näkökulmasta mahdollista erottaa toisistaan maximin-säännön järkevyyttä tukevien päätösolosuhteiden pohjalta.

sisältyvät, mutta ovat kuitenkin rajoitetumpi joukko, kuin rationaalisesti valittavissa olevat asiat. Henkilön on nimittäin mahdollista ottaa riski ja samanaikaisesti tarkoittaa pelkästään sitä, että jos asiat muuttuvat huonoiksi, hän tekee voitavansa tilanteensa pelastamiseksi. Sitä vastoin, sopimusta tehtäessä lopputuloksen kanssa tulee kyetä elämään annetun lupauksen mukaisesti. Alkuasemassa sovitaan oikeudenmukaisuusperiaatteista, jotka tulee tunnustaa vastavuoroisesti ja lopullisesti. Tämän sopimuksen kunnioitus tarkoittaa sovittujen periaatteiden halukasta soveltamista yhteiskunnan perusrakenteen julkisena oikeudenmukaisuuskäsityksenä ja sen ajattelu- ja käytöstapoja koskevien pysyvien seurausten hyväksymistä. Alkuaseman osapuolten tuleekin punnita vaihtoehtoihin oikeudenmukaisuuskäsityksiin sisältyviä sitoutumisrasituksia ja kysyä itseltään, voiko heidän edustamiltaan tahoilta odottaa kohtuudella sovittavien periaatteiden kunnioitusta sopimuksen idean vaatimalla tavalla. Kahdesta oikeudenmukaisuuskäsityksestä, joista ensimmäinen voi sallia tai vaatia kansalaisille sopimattomia asemia sisältävän perusrakenteen toisen taatessa heille heidän asemastaan riippumatta hyväksyttävissä olevan perusrakenteen, täytyy sovituksi tulla jälkimmäinen oikeudenmukaisuuskäsitys. Oikeudenmukaisuus reiluutena tulee valita alkuasemassa keskimääräisen hyödyn periaatteen sijaan, koska se on tässä yhteydessä ainut vaihtoehto, joka turvaa vapaaksi ja tasa-arvoisiksi ymmärrettyjen kansalaisten perustavat intressit. (Rawls 2001, 102-103; ks. myös Rawls 1972, 175-177.)

Ensimmäisen alkuasema-argumenttinsa toisessa pääosassa Rawls pyrkii perustelemaan väitteen, jonka mukaan hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä tuottaa poliittisesti ja sosiaalisesti tyydyttävän ja käytännössä parhaan saavutettavissa olevan poliittisen kulttuurin vapaiden ja tasa-arvoisten persoonien kapasiteetit omaaville yhteiskunnan jäsenille. Hän on antanut tälle argumentille nimeksi *The Argument Stressing the Second Condition*.¹²⁰ Rawls vetoaa tässä kohdin erityisesti siihen, että hänen oikeudenmukaisuusperiaatteensa takaavat keskimääräisen hyödyn periaatetta tehokkaammin yhteiskunnan jäsenille yhtäläiset perusvapaudet ja tyydyttävät siten keskimääräistä utilitarismia paremmin vakaan perustuslaillisen hallintojärjestelmän keskeiset vaatimukset.

¹²⁰ Otsikko viittaa maximin-valintasäännön toiseen olosuhde-ehtoon. Näin Rawls erottelee tämän argumentin edellisestä argumentista, joka viittaa maximin-valintasäännön kolmanteen olosuhde-ehtoon.

Ensiksikin takaamalla kaikille yhteiskunnan jäsenille yhtäläiset perusoikeudet ja vapaudet ja antamalla niiden järjestelmälle erityisen ensisijaisuuden oikeudenmukaisuus reiluutena mahdollistaa moniarvoisessa poliittisessa kontekstissa, että kansalaisten yhteiskunnallinen yhteistoiminta voi olla sovinnoista ja perustua yhteiskunnan jäsenten keskinäiseen ja tasapuoliseen kunnioitukseen. Keskimääräinen utilitarismi, jossa ei ole (toisin kuin oikeudenmukaisuudessa reiluutena) kansalaisille ensisijaisesti yhtäläiset perusvapaudet takaavaa periaatetta, alistaa kansalaisten perusoikeuksien ja -vapauksien määrittelyn tilannesidonnaisille yhteiskunnallisille etulaskelmille. Siten keskimääräinen utilitarismi lisää tarpeettomasti moniarvoisen yhteiskunnan poliittisten kiistojen panoksia, kasvattaa yhteiskuntaelämän turvattomuutta ja ylläpitää tai tuottaa vihamielistä poliittista kulttuuria. (Rawls 2001, 115.)

Toiseksi oikeudenmukaisuus reiluutena tyydyttää keskimääräistä utilitarismia paremmin moniarvoisen yhteiskunnan perusrakenteen tapauksessa oikeudenmukaisuuskäsitykselle keskeisen julkisuuden vaatimuksen. Oikeudenmukaisuus reiluutena keskittyy ensisijaisesti ihmisten sosiaalisten tilanteiden objektiivisiin piirteisiin ja täsmentää poliittiselle argumentaatiolle julkiset lähtökohdat. Se ei vaadi yhtä monimutkaisia ja spekulatiivisia hyötylaskelmia kuin keskimääräinen utilitarismi. Näin se tyydyttää paremmin periaatteen, jonka mukaan oikeudenmukaisuuden ei tarvitse pelkästään toteutua vaan sen toteutumisen pitää olla myös arkijärjellä ymmärrettävissä. (Rawls 2001, 116.)

Kolmanneksi oikeudenmukaisuus reiluutena siirtää kansalaisten perustavien intressien kunnioituksen epävarmojen yhteiskunnallisten etulaskelmien ulkopuolelle, eksplikoi poliittisen argumentaation julkiset lähtökohdat ja antaa julkisen institutionaalisen muodon vapaalle, tasa-arvoiselle ja vastavuoroiselle kansalaisuudelle yhteiskunnan perusrakenteessa. Näin se täsmentää samalla myös keskimääräistä utilitarismia paremmin yhteiskunnan perusrakenteen, joka edistää yhteiskunnalliselle yhteistoiminnalle keskeisten poliittisten hyveiden kehittymistä kansalaisille. Tällaisia hedelmälliselle yhteiskunnalliselle

yhteistoiminnalle välttämättömiä persoonan asenteiden ja ajattelutapojen piirteitä ovat Rawlsin mukaan kohtuuden, reiluuden ja sovinnollisuuden hyveet. (2001, 116-119.)¹²¹

Rawlsin ensimmäinen omaa oikeudenmukaisuuskäsitystään puolustava alkuasema-argumentti on siis tiivistetysti seuraava. Oikeudenmukaisuus reiluutena takaa kaikille säätelemänsä yhteiskunnan jäsenille keskimääräistä utilitarismia tehokkaammin yhtäläisten perusvapauksien järjestelmän. Näin se tuottaa samalla vapaan ja tasa-arvoisen kansalaisuuden kapasiteetit omaaville yhteiskunnan jäsenille keskimääräistä utilitarismia tyydyttävämmän julkisen poliittisen kulttuurin. Tämän lisäksi oikeudenmukaisuus reiluutena takaa (toisin kuin keskimääräinen utilitarismi), ettei kenenkään vapaan ja tasa-arvoisen kansalaisuuden kapasiteetit omaavan yhteiskunnan jäsenen asema muodostu yhteiskunnan perusrakenteessa sietämättömäksi. Tämän takia alkuaseman osapuolet toimivat vastuullisesti valitessaan oikeudenmukaisuuden reiluutena keskimääräisen hyödyn periaatteen sijaan yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ensimmäisen osa (eli poliittisen oikeudenmukaisuuden perusongelma) ratkaisuksi.

Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä tukevan ensimmäisen alkuasema-argumentin voi siis sanoa olevan *rakenteeltaan* maximin-argumentti. Käyttähän Rawls sen jäsentämisessä maximin-valintasäännön järkevyyttä tukevia ehtoja. Rawlsin ensimmäinen alkuasema-argumentti ei ole kuitenkaan päätösteoreettinen maximin-argumentti, vaan poliittisesta teoriasta nouseva oikeudenmukaisuutta reiluutena tukeva sisällöllinen perustelu. Perustellessaan maximin-valintasäännön sopivuuden alkuaseman osapuolten päätöksenteon peukalosäännöksi, Rawls kritisoi samalla epäsuorasti Harsanyin keskimääräisen hyödyn periaatteen päätösteoreettista perustelua. Nämä maximin-valintasäännön asemaa Rawlsin alkuasema-argumentin ensimmäisessä osassa koskevat havainnot tukevat näkemystä, jonka mukaan Arrow ja Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen maximin-kritiikki ei riitä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen arvosteluksi. Koska Arrow ja Harsanyin maximin-kritiikki on kuitenkin tarkoitettu myös Rawlsin eroperiaatteen

¹²¹ Myös *Oikeudenmukaisuusteorian* alkuperäisessä versiossa tämä argumentaatio on erittäin vahvasti ja laajasti esillä. Lähes koko *Oikeudenmukaisuusteorian* toinen pääosa keskittyy tähän argumenttiin. Myös *Oikeudenmukaisuusteorian* kolmannessa pääosassa se on keskeisessä asemassa.

alkuasemaoikeutuksen arvosteluksi, esittelen seuraavaksi Rawlsin eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksen pääpiirteet.

4.6.5. Rawlsin toinen alkuasema-argumentti

Rawlsin toinen alkuasema-argumentti lähtee liikkeelle tilanteesta, jossa hänen ensimmäinen alkuasema-argumenttinsa on tullut hyväksytyksi eli rajoittamattoman keskimääräisen hyödyn periaatteen sijaan alkuasemassa sovituksi tulee sille vaihtoehtoinen Rawlsin erityinen oikeudenmukaisuuskäsitys. Koska Rawlsin ensimmäinen alkuasema-argumentti tarjoaa lähinnä yhtäläisten perusvapauksien periaatteelle alkuasemaoikeutuksen, Rawlsin toisessa alkuasema-argumentissa ovat vastakkain hänen erityinen oikeudenmukaisuuskäsityksensä ja sille vaihtoehtoinen sekoitettu oikeudenmukaisuuskäsitys.¹²² Tämä viimeksi mainittu käsitys on muuten samanlainen kuin oikeudenmukaisuus reiluutena, mutta siinä eroperiaate on korvattu jonkinlaisen hyvinvoinnin minitasoa koskevan vaatimuksen tunnustavalla keskimääräisen hyödyn periaatteella.¹²³ Tämän sekoitetun oikeudenmukaisuuskäsityksen mukaan yhteiskunnan perusrakenne tulee järjestää maksimoimaan keskimääräistä hyötyä yhtäläisten perusvapauksien, mahdollisuuksien reilun yhtäläisyyden ja hyvinvoinnin sopivan minimitasovaatimuksen puitteissa (Rawls 2001, 120).

Rawlsille edellä mainittu sekoitettu oikeudenmukaisuuskäsitys on elinvoimaisin käsitys hyödyn periaatteelle huomattavan roolin tarjoavien sekoitettujen oikeudenmukaisuuskäsitysten perheessä.¹²⁴ Niinpä hän pitää sitä oman oikeudenmukaisuuskäsityksensä vahvimpana vastachokkaana alkuasema-argumenttinsa toisessa vaiheessa (Rawls 2001, 120). Rawlsin toisen alkuasema-argumentin tarkoitus on esittää erityisesti eroperiaatteen alkuasemaperusteet. Tämä tapahtuu hänen näkökulmastaan

¹²² Rajoitetun hyödyn periaatteen muoto on sen kaltainen, että sen hyväksyminen Rawlsin toisessa vertailupariargumentissa ei vaadi hylkäämään Rawlsin alkuasema-argumentin ensimmäistä osaa.

¹²³ Keskimääräisen hyödyn periaatetta rajoittaa sekoitetussa oikeudenmukaisuuskäsityksessä sopiva hyvinvoinnin minitason vaatimus, koska alkuaseman osapuolet haluavat aina tämänkaltaisen vakuutuksen. Kysymys koskeekin sitä, mikä on sopiva minimitaso. (Rawls 2001, 120.)

¹²⁴ Sekoitettujen ja hyödyn periaatteelle huomattavan roolin tarjoavien oikeudenmukaisuuskäsitysten joukosta ks. Cohen (1989).

selkeimmin perustelemalla näkemys, jonka mukaan eroperiaate on sekä yhteiskunnan parempiosaisille että heikompiosaisille (jotka ymmärretään vapaiksi ja tasa-arvoisiksi kansalaisiksi) rajoitetun hyödyn periaatetta kannatettavampi ratkaisu taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan. Rawls luokittelee eroperiaatteensa perusteet kolmen otsakkeen alle seuraavassa järjestyksessä: Ensimmäisenä tulevat julkisuuden, toiseksi vastavuoroisuuden ja kolmanneksi vakauden ajatuksen alle lukeutuvat perusteet (Rawls 2001, 120-126). Vaikka Rawls erottaakin nämä perusteiden lajit toisistaan, ne eivät kuitenkaan näytä tarjoavan eroperiaatteelle itsenäisiä perusteluja. Sen sijaan niiden tarkoitus on tarjota yhdessä ja Rawlsin mainitsemassa järjestyksessä eroperiaatteelle alkuasemaoikeutus (ks. myös Rawls 1972, 177-182). Seuraavassa esittelen tämän eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksen pääpiirteet.

Oikeudenmukaisuuskäsityksen julkisuusvaatimus tarkoittaa, että oikeudenmukaisuusperiaatteita arvioidessaan alkuaseman osapuolten tulee kiinnittää huomiota niiden poliittisiin, sosiaalisiin ja psykologisiin seurauksiin, jotka syntyvät kansalaisten käsittäessä julkisesti, että nämä periaatteet ovat yhteisesti tunnustettuja ja että ne säätelevät yhteiskunnan perusrakennetta (Rawls 2001, 86, 121; ks. myös Rawls 1972, 133). Rawlsin (2001, 122) mukaan julkisuusehdossa on keskeistä, että oikeudenmukaisuuskäsitys saa sen ansiosta kansalaisten kasvattajan roolin (ks. myös Rawls 1972, 177). Huomionarvoista tässä toisessa vertailuparissa on, että molemmat oikeudenmukaisuuskäsitykset jakavat vapaan ja tasa-arvoisen kansalaisuuskäsityksen, sekä käsityksen yhteiskunnasta vapaiden ja tasa-arvoisten kansalaisten yhteistyöjärjestelmänä (molemmat käsitykset hyväksyvät Rawlsin ensimmäisen alkuasema-argumentin johtopäätöksen). Tässä vertailuparissa kysymys koskee sitä, kumpi käsitys tarjoaa vapaille ja tasa-arvoisille kansalaisille heidän yhteistyöjärjestelmäänsä sopivimman taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelman julkisen ratkaisuperiaatteen.¹²⁵ Koska yhteiskunnan näkeminen vapaiden ja tasa-arvoisten kansalaisten yhteistyöjärjestelmänä sisältää jonkinlaisen vastavuoroisen edun ajatuksen, julkisuusehdon oikeudenmukaisuuskäsitykselle tuottama kansalaisten kasvatusrooli tarkoittaa,

¹²⁵ Toisin kuin julkiseen ja objektiiviseen kansalaisia koskevaan taloudelliseen ja sosiaaliseen informaatioon keskittyvä eroperiaate, rajoitettu hyödyn periaate vaatii ei-julkista ja subjektiivista hyötyinformaatiota kansalaisista. Tämä seikka heikentää huomattavasti rajoitetun hyödyn periaatteen soveltuvuutta demokraattisen yhteiskunnan julkiseksi, luotettavaksi ja käytännölliseksi taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisuperiaatteen (ks. Rawls 2001, 127).

että molempien oikeudenmukaisuuskäsitysten jakama sisältö tarjoaa jalansijan vastavuoroisuuden perusteille. (Rawls 2001, 122.)

Rawlsin toisen alkuasema-argumentin keskeinen kohta on näkemys, jonka mukaan hänen oikeudenmukaisuuskäsitykselleen tässä yhteydessä vaihtoehtoinen sekoitettu oikeudenmukaisuuskäsitys on sisäisesti ristiriitainen. Tämä oikeudenmukaisuuskäsitys hyväksyy nimittäin tasa-arvon ajatuksen yhteiskunnan poliittisessa perusrakenteessa tunnustamalla *julkisesti* samat yhtäläisten perusvapauksien ja reilujen mahdollisuuksien vaatimukset kuin oikeudenmukaisuus reiluutena. Tasa-arvoisen kansalaisuuskäsityksen julkinen tunnustaminen yhteiskunnan poliittisessa perusrakenteessa vaatii puolestaan johdonmukaiselta oikeudenmukaisuuskäsitykseltä sopivaa tasa-arvon huomioimista myös yhteiskunnan taloudellisessa perusrakenteessa. Ovathan taloudelliset perusrakenneinstituutiot osa laajempaa julkista ja kansalaisia kasvattavaa yhteiskuntarakennetta. Omaksumalla hyödyn periaatteen taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisukseen, sekoitettu oikeudenmukaisuuskäsitys sisällyttää itseensä kuitenkin periaatteen, jolla ei ole sisäistä tai vakaata pyrkimystä kohti tasa-arvoa (Rawls 2001, 122-123; ks. myös Rawls 1972, 159ff).¹²⁶

Sekoitettu oikeudenmukaisuuskäsitys täsmentääkin yhteiskunnan perusrakenteen, jonka keskeiset pääosat tuottavat kansalaisille ristiriitaisia odotuksia. Sen sijaan, että tämä oikeudenmukaisuuskäsitys ratkaisisi taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman kansalaisten perustavia oikeudenmukaisuusvakaumuksia vastaavasti, sen ratkaisu tähän ongelmaan jää epätasapainoiseksi. Sekoitettun oikeudenmukaisuuskäsityksen omaksuma keskimääräisen hyödyn periaate ei näin ollen laajenna sopivasti sen omia yhteiskunnan jäsenille tuottamia poliittisia oikeudenmukaisuusvakaumuksia taloudellisen oikeudenmukaisuuden peruskysymyksiin, eikä esitä omassa poliittisessa kontekstissaan harkintatasapainossa olevaa taloudellisen oikeudenmukaisuuden ratkaisuperiaatetta.

¹²⁶ Hyödyn periaatetta rajoittaa sekoitetussa oikeudenmukaisuuskäsityksessä jonkinlainen hyvinvoinnin minimitasovaatimus. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tämä käsitys kohtelisi kansalaisia aidosti tasa-arvoisina ja yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä. Sopiva hyvinvoinnin minimitaso määrittyy rajoitetussa hyödyn periaatteessa sen mukaan, mitä yhteiskunnassa katsotaan tarvittavan kansalaisten keskeisten inhimillisten tarpeiden tyydyttämiseen ja siihen, ettei ihmisistä tule vihamielisiä ja kapinallisia. Tämä minimitaso ei kuitenkaan vielä kohtele huono-osaisia tasa-arvoisina ja täysivaltaisina yhteiskunnan jäseninä, eikä se estä heidän vieraantumistaan yhteiskunnasta ja sen oikeudenmukaisuuskäsityksestä (ks. Rawls 2001, 128, §39).

Sekoitetulle oikeudenmukaisuuskäsitykselle ongelmallista on, että sille alkuasemassa vaihtoehtoinen oikeudenmukaisuus reiluutena esittää eroperiaatteellaan ratkaisun taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan, joka huomioi vakaasti ja johdonmukaisesti demokraattisen yhteiskunnan poliittisen perusrakennemuksen kansalaisille tuottamat tasa-arvoa korostavat oikeudenmukaisuusvakaumukset. Tämän lisäksi eroperiaate huomioi taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelman yhteydessä myös taloudellisen tehokkuuden vaatimukset, joiden huomioimista voi pitää myös sekoitettuun oikeudenmukaisuuskäsitykseen sisältyvän rajoitetun hyödyn periaatteen vahvuutena liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa. Toisin kuin rajoitetun hyödyn periaate, eroperiaate sisältää vastavuoroisuuden ajatuksen ja vaatii valitsemaan tasa-arvoisimman järjestelmän tehokkaiden taloudellisten perusrakennemuksien joukosta.¹²⁷ Näin oikeudenmukaisuus reiluutena tarjoaa eroperiaatteen avulla ratkaisun taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan, joka huomioi tässä yhteydessä tasapainoisesti sekä tehokkuuden että tasa-arvon vaatimukset (Rawls 2001, 123; ks. myös Phelps 1973b).¹²⁸

Tämän lisäksi eroperiaate vie johdonmukaisesti eteenpäin sekoitetun oikeudenmukaisuuskäsityksen julkisesti hyväksymää poliittista päämäärää, jonka mukaan vapaiden ja tasa-arvoisten kansalaisten elämännäkymiin ei tulisi vaikuttaa heidän omien valintojensa ulottumattomiin jäävät satunnaiset tekijät tai moraalisessa mielessä ansiottomat asiat. Eroperiaate sisältää vastavuoroisuuden ajatuksen, jonka mukaan sosiaalisten instituutioiden ei tule käyttää hyväkseen luonnollisten avujen, lähtökohtaisten sosiaalisten

¹²⁷ Rawlsin mukaan vastavuoroisuus sijoittuu moraalisenä käsitteenä altruistisen puolueettomuuden idean ja keskinäisen edun ajatuksen väliin (Rawls 2001, 77, ks. myös Rawls 1993/1996, 16-17; 1972, 14, 102ff, 502).

¹²⁸ Eroperiaate vaatii sosiaaliselta minimiltä sitä, että se maksimoi heikompiosaisten elämännäkymät. Toisin kuin sekoitettu oikeudenmukaisuuskäsitys, oikeudenmukaisuus reiluutena lähestyy sosiaalisen minimin kysymystä johdonmukaisesti vapaan ja tasa-arvoisen kansalaisuuden näkökulmasta käsin. Oikeudenmukaisuus reiluutena vaatii samoin kuin rajoitettu hyödyn periaate sitä, että kaikkien kansalaisten keskeiset inhimilliset tarpeet tyydytetään. Lähestyessään sosiaalisen minimin kysymystä tasa-arvoisen kansalaisuuden näkökulmasta oikeudenmukaisuus reiluutena vaatii kuitenkin (toisin kuin rajoitettu hyödyn periaate), että yhteiskunnan huono-osaisimpien tulee voida kokea itsensä myös aidosti yhteiskunnan tasa-arvoisiksi jäseniksi ja nähdä sen poliittinen kulttuuri ja oikeudenmukaisuuskäsitys itselleen merkitykselliseksi. Muun muassa tämän takia oikeudenmukaisuuteen reiluutena sisältyvä eroperiaate lähestyy sosiaalisen minimin kysymystä vastavuoroisuuden ajatuksen pohjalta, joka johtaa luultavasti keskeiset inhimilliset tarpeet tyydyttävää rajoitetun hyödyn periaatteen sosiaalista minimiä korkeampaan kansalaisten aidon tasa-arvoisuuden tunnistavaan sosiaaliseen minimiin. (ks. Rawls 2001, 128-130.)

asemien ja onnen tuottamia persoonien elämännäkymien satunnaisia eroja, muutoin kuin kaikille edullisella tavalla. Eroperiaate onkin sekä yhteiskunnan parempiosaisten että heikompiosaisten näkökulmasta (jotka ymmärtävät itsensä vapaiksi ja tasa-arvoisiksi kansalaisiksi) hyväksyttävä ratkaisu taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan. Kannustaahan se esimerkiksi luonnollisten avujen jaossa suotuisan (ja moraalisessa mielessä ansiottoman aseman) saaneita kansalaisia tavoittelemaan lisäetuja sillä ehdolla, että he kultivoivat kykyjään ja käyttävät niitä kaikkien ja erityisesti luonnollisten avujen jaossa huonomman (ja moraalisessa mielessä myös ansiottoman) aseman saaneille kansalaisille edullisesti. (Rawls 2001, 124; ks. myös Rawls 1972, 102ff.)¹²⁹ Toisin sanoen, omaksumalla vastavuoroisuuden idean sisältävän eroperiaatteen taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisuperiaatteen oikeudenmukaisuus reiluutena korjaa sekoitetun oikeudenmukaisuuskäsityksen sisäisen ristiriitaisuuden ja pelastaa sen arvokkaat osat.¹³⁰

Rawlsin eroperiaatetta puoltavan argumentin kolmas osa vetoaa vakauden ajatukseen. Tämä vaatimus tarkoittaa perusrakennetta koskevan oikeudenmukaisuuskäsityksen tapauksessa, että oikeudenmukaisuuskäsityksen ja sen täsmentämien instituutioiden tulee tuottaa oma kannatuksensa eli kasvattaa kansalaiset, jotka tukevat kyseisen oikeudenmukaisuuskäsityksen määrittelemää rakennetta oikeudenmukaisuuskäsityksen määrittelemien syiden pohjalta (Rawls 2001, 124-125; ks. myös Rawls 1972, 177, 454f). Rawlsin näkökulmasta mikään tunnettu oikeudenmukaisuuskäsitys ei pysty esittämään täydellisesti realistista yhteiskuntaa vakauttavaa taloudellisen oikeudenmukaisuuden periaatetta (2001, 125). Oikeudenmukaisuus reiluutena täyttää kuitenkin vakauden vaatimuksen sekoitettua oikeudenmukaisuuskäsitystä paremmin. Rajoitettu keskimääräisen hyödyn periaate voi nimittäin vaatia yhteiskunnan huono-osaisimpia jäseniä hyväksymään yhteiskunnan parempiosaisten jäsenten edun nimissä itselleen heikommat taloudelliset ja sosiaaliset elämännäkymät. Rawlsin mukaan tämä hyödyn periaatteen yhteiskunnan heikompiosaisille (tasa-arvoisille kansalaisille) esittämä vaatimus on

¹²⁹ Keskimääräisen hyödyn periaate suosii sitä vastoin taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymysten kohdalla jo kertaalleen luonnon suosimia ja vaatii huono-osaisimpia yhteiskunnan jäseniä hyväksymään parempiosaisten korkeampien elämännäkymien nimissä itselleen heikommat näkymät. Hyödyn periaate vaatiiikin heikompiosaisilta enemmän kuin eroperiaate vaatii parempiosaisilta. (Rawls 2001, 127.)

¹³⁰ Vastavuoroisuuden käsitteestä tarkemmin (ks. Gouldner 1960; Becker 1986) Vastavuoroisuuden idean asemasta Rawlsin teoriassa (ks. Buchanan 1990; Gibbard 1991; Barry 1995).

kohtuuton (2001, 127; ks. myös Rawls 1972, 178, §76). Vaatiihan se heikompiosaisilta enemmän kuin oikeudenmukaisuuteen reiluutena sisältyvä eroperiaate vaatii parempiosaisilta. Näin sekoitettu oikeudenmukaisuuskäsitys tuottaa kansalaisille vakauden kannalta ongelmalliset sitoutumispaineet.

Rawlsin mukaan sekoitettuun oikeudenmukaisuuskäsitykseen sisältyvä hyödyn periaate edellyttää yhteiskunnan jäseniltä luonteenlaatua, joka saa heidät samaistumaan vahvasti toisten yhteiskunnan jäsenten intresseihin ja näkökohtiin. Ilman tällaista luonteenlaatua heikompiosaisien on vaikeaa hyväksyä yhteiskunnan parempiosaisia hyödyttäviä omien elämännäkymiensä heikennyksiä. Tämän äärimmäistä samastumiskykyä vaativan luonteenlaadun omaksuminen on kuitenkin demokraattisille kansalaisille psykologisesti huomattavasti vaikeampaa kuin eroperiaatteen vaatiman luonteenlaadun omaksuminen. Nojaahan eroperiaate vastavuoroisuuden ajatukselle eli ihmisten valmiudelle pyrkiä vastaamaan samalla mitalla siihen, mitä toiset tekevät heidän hyväkseen tai heille. (Rawls 2001, 127; ks. myös Rawls 1972, 177-178, §76.) Tämän johdosta sekoitetun oikeudenmukaisuuskäsityksen täsmentämän yhteiskuntarakenteen vakaus on Rawlsin näkökulmasta hatarammalla psykologisella pohjalla kuin oikeudenmukaisuutta reiluutena vastaavan yhteiskunnan vakaus. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen täsmentämän yhteiskunnan vakautta näyttää puolestaan uhkaavan yhteiskunnan parempiosaisien mahdollinen halu parantaa omaa taloudellista asemaansa yhteiskunnan heikompiosaisien kustannuksella. Parempiosaisien halua ylittää oikeudenmukaisuuden heille osoittamat taloudelliset ja sosiaaliset näkymät hillitsevät oikeudenmukaisuudessa reiluutena kuitenkin sille vastapainona toimivat kolme perustetta (Rawls 2001, 125).

Ensiksikin kansalaisia kasvattava julkinen oikeudenmukaisuuskäsitys johtaa siihen, että kaikki yhteiskunnan jäsenet näkevät itsensä kaikille yhteiskunnan jäsenille hyödylliseen yhteiskunnalliseen yhteistoimintajärjestelmään osallistuvina vapaina ja tasa-arvoisina kansalaisina. Tämän yhteiskuntakäsityksen ja omakuvan pohjalta he ajattelevat, että heidän yhteiskuntarakenteeseensa soveltuvan taloudellisen oikeudenmukaisuuden periaatteen tulee sisältää sopiva vastavuoroisuuden ajatus. Koska eroperiaate sisältää tällaisen vastavuoroisuuden idean, kaikilla on syy hyväksyä se. (Rawls 2001, 125-126; ks. myös Rawls 1972, 103, 177.)

Toiseksi yhteiskunnan parempiosaiset ovat tietoisia siitä, että eroperiaate sovellettuna yhteiskunnan perusrakenteeseen takaa, että luonnollisten avujen, lähtökohtaisten sosiaalisten asemien ja onnen tuottamia persoonien elämännäkymien satunnaisia eroja käytetään yhteiskunnassa ainoastaan kaikille edullisella tavalla. Tämä tietoisuus eroperiaatteen sisältämästä vastavuoroisuuden ajatuksesta johtaa siihen, että parempiosaiset omaavat myös toisen eroperiaatteen hyväksymisperusteen. He näkevät itsensä etuoikeutettuina tahoina, joille on sattunut esimerkiksi onnekas asema luonnollisten avujen jakaumassa ja joita (heikompiosaisten hyväksymä) perusrakenne hyödyttää edelleen antaessaan heille mahdollisuuden asemiansa parantamiseen sillä ehdolla, että he tekevät tämän myös muiden elämännäkymiä parantavasti (Rawls 2001, 126; ks. myös Rawls 1972, 103-104, 179.)

Kolmanneksi eroperiaate takaa julkisesti, että yhteiskunnassa käytetään luonnollisten avujen, lähtökohtaisten sosiaalisten asemien ja onnen persoonille tuottamia elämännäkymien satunnaisia eroja ainoastaan kaikille edullisella tavalla. Näin se edistää (toisin kuin hyödyn periaate, joka kannustaa yksilöitä ja ryhmiä jatkuvaan edellä mainituille satunnaisuuksille pohjautuvaan strategiseen vallankäyttöön ja laskelmointiin) johdonmukaisesti samoja hedelmällisen yhteistoiminnan vaatimia hyveitä ja keskinäisen luottamuksen ilmapiiriä, kuin sitä edeltävä yhtäläisten vapauksien periaate (jonka myös sekoitettu oikeudenmukaisuuskäsitys tunnustaa julkisesti). Kuten Edward McClennen (1989, 23f) huomauttaa, yhteiskunnan parempiosaisten (joilla on suuremmat mahdollisuudet parantaa omaa asemaansa) tekemä eroperiaatteen julkinen vahvistaminen ilmaiseksikin yhteiskunnan heikompiosaisten selkeimmällä mahdollisella tavalla, että he hyväksyvät kaikille sopivan vastavuoroisuuden ajatuksen. (Rawls 2001, 126; ks. myös Rawls 1972, 179.) Tunnustamalla eroperiaatteen julkisesti parempiosaiset ilmaisevat myös suuren arvostuksensa sellaista poliittista kulttuuria kohtaan, joka pyrkii ehkäisemään jatkuvaan strategiseen vallankäyttöön ja laskelmointiin liittyvää sosiaalisen pääoman haaskausta ja joka tavoittelee sosiaalisen sovinnon ja kansalaisystävyyden toteutumista. (Rawls 2001, 126; ks. myös Rawls 1972, 179.)

Esiteltyäni Rawlsin eroperiaatetta tukevan alkuasema-argumentin esitän siitä seuraavaksi Arrown ja Harsanyin maximin-tulkinnalle vaihtoehtoisen ilmiöiden pelastamisen metodin mukaisen tulkinnan.

4.6.6. Eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksen maximin-tulkinnasta IP-tulkintaan

Rawlsin toisessa alkuasema-argumentissa esittämä eroperiaatteen alkuasemaoikeutus vetoaa siis maximin-päätössäännön sijaan sisällöllisiin julkisuuden, vastavuoroisuuden ja vakauden ajatuksiin taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelman yhteydessä. Taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelman Rawls sijoittaa argumentissaan eksplisiittisesti liberaalidemokraattiseen poliittiseen kontekstiin. Toisin sanoen, Rawlsin eroperiaatteen suora alkuasemaoikeutus lähtee liikkeelle tilanteesta, jossa hänen ensimmäinen alkuasema-argumenttinsa on tullut hyväksytyksi. Tämä tarkoittaa, että molemmat toisessa vertailuparissa mukana olevat oikeudenmukaisuuskäsitykset hyväksyvät saman taloudellisen oikeudenmukaisuuden teoreettisen ja poliittisen taustan (sama ratkaisu poliittisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan). Tästä huolimatta toisessa vertailuparissa mukana olevat oikeudenmukaisuuskäsitykset ehdottavat erilaisia ratkaisuja taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan (eroperiaate versus rajoitettu keskimääräisen hyödyn periaate). Rawlsin eroperiaatetta alkuaseman näkökulmasta tukevan perustelun kolme keskeistä osaa tukevat toisiaan järjestyksessä, jossa julkisuuden ajatus tulee ennen vastavuoroisuuden ajatusta ja vastavuoroisuuden ajatus tulee ennen vakauden ideaa. Tämä argumentti on kokonaisuutena vahvempi kuin sen irralliset osat. Tästä huolimatta vastavuoroisuuden ajatus on kuitenkin Rawlsin argumentissa erittäin keskeisessä asemassa. Esiteltyäni edellä Rawlsin eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksen esitän siitä seuraavaksi IP-metodin mukaisen tulkinnan ja sille pohjatuvan arvion Arrowin ja Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen maximin-kritiikistä.

IP-metodin mukaisesti Rawlsin esittelee aluksi toisessa alkuasema-argumentissaan vastakkain olevat käsitykset. Tämän jälkeen hän paikantaa sekoitetun oikeudenmukaisuuskäsityksen heikkoudet. Rawlsin näkökulmasta julkisuuden vaatimuksen yhteiskunnan perusrakenteen poliittisessa osassa hyväksyvän yhtenäisen oikeudenmukaisuuskäsityksen tulee tunnustaa tämä sama vaatimus myös yhteiskunnan taloudellisessa perusrakenteessa. Rawlsin näkökulmasta sekoitettu oikeudenmukaisuuskäsitys, joka hyväksyy taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisuperiaatteeksi rajoitetun hyödyn periaatteen, ei kuitenkaan täytä tätä vaatimusta. Tämän lisäksi Rawls käyttää argumentaatioissaan julkisuuden

vaatimusta saadakseen esitettyä erityisesti vastavuoroisuuden käsitteeseen nojaavan argumenttinsa, joka perustuu puolestaan vahvasti sekoitetun oikeudenmukaisuuskäsityksen toisen sisäisen ristiriitaisuuden julkituomiselle. Kiinnittämällä huomiota sekoitetun oikeudenmukaisuuskäsityksen ja oikeudenmukaisuuden reiluutena julkisesti jakamiin poliittisiin oikeudenmukaisuusvakaumuksiin ja niiden taloudellista oikeudenmukaisuutta koskeviin seurauksiin, Rawls osoittaa, että sekoitettu oikeudenmukaisuuskäsitys huomioi tasa-arvon ajatuksen yhteiskunnan poliittisessa perusrakenteessa, mutta ei huomioi sitä johdonmukaisesti yhteiskunnan taloudellisessa perusrakenteessa. Rawlsin vakauden ideaan vetoava argumentti tukeutuu puolestaan vahvasti sitä edeltävään julkiseen vastavuoroisuusargumenttiin. Rawlsin vakausargumentin keskeinen idea on osoittaa sekoitetun oikeudenmukaisuuskäsityksen epäyhtenäisyyden yhteiskuntarakenteen vakaudelle tuottamat ongelmat.

Esitettyään eroperiaatetta tukevassa argumentaatioissaan sekoitetun oikeudenmukaisuuskäsityksen epäyhtenäisyyteen liittyvät heikkoudet, Rawls pyrkii osoittamaan IP-metodin mukaisesti, kuinka vastavuoroisuuden ajatuksen sisältävän eroperiaatteen taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisuperiaatteeksi omaksuva oikeudenmukaisuus reiluutena korjaa sekoitetun oikeudenmukaisuuskäsityksen epäyhtenäisyyden ja pelastaa sen arvokkaat osat. Ensiksi Rawls esittää, että eroperiaate täyttää taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisuperiaatteena julkisuuden vaatimukset keskimääräisen hyödyn periaatetta paremmin. Toiseksi Rawls osoittaa, kuinka oikeudenmukaisuus reiluutena pelastaa eroperiaatteeseen sisällyttämänsä vastavuoroisuuden idean avulla sekoitetun oikeudenmukaisuuskäsityksen arvokkaat osat (tasa-arvon ja tehokkuuden) ja korjaa sen heikkouden eli epäyhtenäisyyden. Tämän lisäksi Rawls esittää, että vastavuoroisuuden idean sisältävä oikeudenmukaisuus reiluutena vakauttaa yhteiskuntarakenteen paremmin kuin sisäisesti ristiriitainen sekoitettu oikeudenmukaisuuskäsitys. Rawlsin toinen alkuasema-argumentti tähtää siis keskeisesti sen osoittamiseen, että eroperiaatteen taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisuperiaatteeksi omaksuva oikeudenmukaisuus reiluutena korjaa sekoitetun oikeudenmukaisuuskäsityksen sisäisen ristiriitaisuuden ja pelastaa sen arvokkaat osat. Näin ollen alkuaseman osapuolilla on myös suhteellisesti painavimmat perusteet valita toisessa

vertailuparissa oikeudenmukaisuus reiluutena sekoitetun oikeudenmukaisuuskäsityksen sijaan yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisuperiaatteeksi.

Tässä yhteydessä herää kysymys, mitä tämän analyysin perusteella on mahdollista sanoa Arrown ja Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen maximin-tulkinnan varaan rakentuvasta maximin-kritiikistä. Koska tämä taloustieteilijöiden kritiikki on tarkoitettu erityisesti Rawlsin eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksen arvosteluksi, edellä esitetty Rawlsin eroperiaatteen alkuasemaoikeutus ja sitä koskeva tulkintani osoittavat, että Arrown ja Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen maximin-kritiikki epäonnistuu Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ja siihen sisältyvän eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksen arvosteluna. Arrown ja Harsanyin maximin-kritiikin onnistumiselle erityisen ongelmalliseksi osoittautuu se, että maximin-valintasääntö ei näyttele Rawlsin alkuasema-argumentin toisessa eroperiaatetta tukevassa osassa mitään roolia (toisin kuin Arrow ja Harsanyi Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä koskevien maximin-tulkintojensa pohjalta olettavat). Oma tulkintaani Rawlsin lähestymistavasta taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen tukee puolestaan se, että IP-metodin mukaisella argumentaatiolla on erittäin keskeinen asema Rawlsin eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksessa. Tulkintani eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksesta ei tietenkään vie Rawlsin lähestymistapaa taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen rationaalisen kritiikin ulottumattomiin. Nähdäkseni Rawlsin eroperiaatteen alkuasemaoikeutus on kuitenkin sen verran taidokkaasti rakennettu eroperiaatetta tukeva IP-argumentti, että se ansaitsee myös taloustieteilijöiden aidon kriittisen huomion.

5. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen taloustieteellinen epäintuitiivisuus-kritiikki

5.1. Johdanto

Normatiivisen taloustieteen valtavirrassa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä ja erityisesti siihen sisältyvää eroperiaatetta vastustetaan myös siksi, että sen ajatellaan johtavan arkijärjen vastaisiin näkemyksiin niukkojen resurssien oikeudenmukaisista jaoista. Kutsun tätä taloustieteellistä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen keskeistä arvostelutapaa *epäintuitiivisuus-kritiikiksi*. Esitän seuraavassa tämän kritiikin perusmuodot Kenneth Arrowin ja John Harsanyiin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä koskevien tulkintojen ja arvostelujen pohjalta (Arrow 1973a/1984; 1973b/1984; Harsanyi 1975/1980; 1977/1982; 1991).

John Harsanyi väittää artikkelissaan *Can the Maximin Principle Serve As A Basis For Morality? A Critique Of John Rawls's Theory* (1975/1980), että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys johtaa epäintuitiivisiin niukkojen resurssien jakoihin. Hänen mukaansa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksellä on usein täysin sopimattomia tai arkijärjen vastaisia moraalisia seurauksia (Harsanyi 1975/1980, 41). Harsanyi rakentaa artikkelissaan moraalisia ongelmia, joissa eri ammattien edustajat pohtivat niukkojen resurssien kohdentamista kahdelle (tai useammalle) resurssien potentiaaliselle saajataholle. Harsanyiin mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys vaatii tarkasteltavissa tilanteissa jakamaan niukat resurssit arkijärjen vastaisesti. Lisäksi hän väittää, että utilitaristinen etiikka suosittelee näissä tilanteissa arkijärjen mukaisia jakoja. (Harsanyi 1975/1980, 41f, 54-56 ks. myös Harsanyi 1977/1982.)

Myös Kenneth Arrow esittää artikkeleissaan *Some Ordinalist-Utilitarian Notes on Rawls's Theory of Justice* (1973a/1984) ja *Rawls's Principle of Just Saving* (1973b/1984) Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen epäintuitiivisuus-kritiikin. Arrow pitää kirjoituksissaan Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* maximin-teorianana. Hänen mukaansa on kuitenkin ollut jo kauan tiedossa, että maximin-teorialla on joitakin melko epämieluisia seurauksia (1973a/1984, 102). Arrow perustelee artikkeleissaan tämän kriittisen väitteensä esittämällä Rawlsin

oikeudenmukaisuuskäsitykselle vastaesimerkkejä. Samoin kuin Harsanyi, Arrow hahmottaa moraalisia ongelmia, joissa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys näyttää johtavan epäintuitiivisiin niukkojen resurssien jakoihin (ks. Arrow 1973a/1984, 99, 102-103, 105, 106, 108; 1973b/1984). Arrow ei kuitenkaan esiinny artikkeleissaan yhtä horjumattomana utilitarismin puolustajana kuin Harsanyi.

Arrowin ja Harsanyin epäintuitiivisuus-kritiikin mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ja erityisesti siihen sisältyvä eroperiaate vaatii siis arkijärjen näkökulmasta ongelmallisia yhteiskunnallisten resurssien jakoja. Edellisessä luvussa esitetty Arrowin ja Harsanyin ensimmäinen maximin-tulkinta, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ja erityisesti siihen sisältyvä eroperiaate voidaan samastaa moraalisiin päätöstilanteisiin sovellettavan maximin-päätössäännön kanssa, tarjoaa taustaa tälle kritiikille. Tarkastelen seuraavassa tämän kritiikin kolmea eri muotoa, jotka olen nimennyt ammattieettiseksi, kasvuteoreettiseksi ja hyvänkäsitystä koskevaksi epäintuitiivisuus-kritiikiksi.¹³¹ Etenen seuraavasti:

Kappaleessa 5. 2. tarkastelen erityisesti John Harsanyin (1975/1980) esittämää Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ammattieettistä epäintuitiivisuus-kritiikkiä. Ammattieettisessä epäintuitiivisuuskritiikissä rakennetaan moraalisia ongelmia, joissa kuvitellaan erilaisten ammattien edustajat pohtimassa niukkojen ja heidän vastuulla olevien resurssien kohdentamista erilaisille resurssien potentiaalisille saajatahoille. Tämän jälkeen tässä kritiikissä väitetään, että eroperiaate vaatii näissä tilanteissa ammattien edustajia kohdentamaan niukat resurssit arkijärjen vastaisesti. Ammattieettinen epäintuitiivisuus-kritiikki on epäilemättä yleisesti moraalisiin päätöksentekotilanteisiin sovelletun maximin-päätössäännön onnistunutta arvostelua.

Osoitan kappaleessa 5. 2., että ammattieettinen epäintuitiivisuus-kritiikki epäonnistuu Rawlsin eroperiaatteen arvosteluna. Tämä johtuu siitä, että Rawlsin eroperiaate ja hänen lähestymistapansa taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen eivät redusoidu maximin-päätössääntöön ja sen soveltamiseen moraalisiin päätöstilanteisiin. Ammattieettinen

¹³¹ Arrowin ja Harsanyin eräisiin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen epäintuitiivisuus-kritiikkeihin olen jo vastannut tämän tutkimuksen luvuissa 2, 3 ja 4.

epäintuutiivisuus-kritiikki esitetäänkin sellaisten moraalisten päätöstilanteiden yhteydessä, joihin eroperiaatetta ei ole tarkoitettu. Tässä kritiikissä ei oteta huomioon eroperiaatetta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä edeltäviä periaatteita ja eroperiaatteen liberaalidemokraattisen yhteiskunnan taloudellista perusrakennetta koskevaa ensisijaista sovellusala. Ammattieettisen epäintuutiivisuuskritiikin taustalla oleva eroperiaatteen maximin-tulkinta peittääkin alleen oikeudenmukaisuuteen reiluutena sisältyvän ja utilitarismista puuttuvan suhteellisen selkeän moraalisen työn koordinoitukäsityksen.

Kappaleessa 5. 3. arvioin Arrow (1973b/1984) ja Harsanyin (1975/ 1980) esittämää Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen kasvuteoreettista epäintuutiivisuus-kritiikkiä. Kasvuteoreettisessa epäintuutiivisuuskritiikissään Arrow ja Harsanyi arvostelevat Rawlsin teoriaa kyvyttömyydestä määrittää systemaattisesti arkijärjen mukainen ratkaisu sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan. Tämä ongelma koskee oikeudenmukaisuuden vaatiman sukupolvien välisen säästämisteen määrittämistä. Kasvuteoreettisen epäintuutiivisuuskritiikin mukaan Rawlsin teoriasta seuraa loogisesti kanta, jonka mukaan oikeudenmukaisuus ei vaadi yhteiskunnallisten resurssien säästämistä yli ajan. Arrow ja Harsanyin mukaan Rawlsin eroperiaate määrittelee tuottavuuden oloissa ensimmäisen sukupolven heikoimmassa asemassa olevaksi sukupolveksi, eikä velvoita sitä säästämään oikeudenmukaisuuden nimissä itseään paremmin voivien sukupolvien hyväksi. Arrow ja Harsanyin mukaan Rawls yrittää välttää tämän eroperiaatteensa ongelman luopumalla siitä kokonaan säästämisongelman yhteydessä ja muuttamalla alkuaseman osapuolten motivaation tässä yhteydessä epäsystemaattisesti egoistiseksi altruistiseksi.

Osoitan kappaleessa 5. 3., että myös kasvuteoreettinen epäintuutiivisuuskritiikki epäonnistuu Rawlsin teorian arvosteluna. Toisin kuin Arrow ja Harsanyi olettavat Rawlsin tapa esittää ratkaisunsa sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan ei ole epäsystemaattinen, eikä tässä ratkaisussa luovuta kokonaan eroperiaatteesta. Sen sijaan Rawls esittää teoriassaan IP-metodin mukaista systematiikkaa noudattavan ratkaisun sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan (eli oikeudenmukaisuuskäsityksensä sopivan säästämisperiaatteen), joka pyrki pelastamaan eroperiaatteen ja välttämään utilitarismin hyödyn periaatteen selvät ylisukupolvista säästämistä koskevat ongelmat. Ilman IP-metodin opastusta *Oikeudenmukaisuusteoriaa* analysoivat Arrow ja Harsanyi eivät kuitenkaan tunnista

Rawlsin ratkaisua sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan ja sen tuottamisen systematiikkaa. IP-metodin mukainen tulkintani Rawlsin ratkaisusta sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan osoittaaakin Arrow'n ja Harsanyi'n kasvuteoreettisen epäintuitiivisuus-kritiikin puutteelliseksi Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen arvosteluksi.

Kappaleessa 5. 4. tarkastelen erityisesti Kenneth Arrow'n (1973a/1984) esittämää Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen hyväksymistä koskevaa epäintuitiivisuuskritiikkiä. Tässä kritiikissä arvostellaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen mittayksikkönä toimivien ensisijaisen hyvien karkeutta. Hyväksymistä koskevan epäintuitiivisuuskritiikin mukaan Rawlsin ensisijaiset hyvät eivät tunnista oikeudenmukaisuudelle relevantteja henkilöiden välisiä hyvinvoinnin eroja, joita voi esiintyä myös yhtäläiset ensisijaiset hyvät omaavien henkilöiden välillä.

Osoitan kappaleessa 5. 4., että hyväksymistä koskevassa kritiikissä ei kiinnitetä riittävästi huomiota siihen, että ensisijaiset hyvät ovat Rawlsille ensisijaisesti demokraattisen yhteiskunnan perusrakenteeseen soveltuvan oikeudenmukaisuuskäsityksen tarpeisiin suunniteltu hyväksymisjärjestelmä. Ensisijaisen hyvien tarkoitus on mahdollistaa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisemisen vaatimat käytännölliset, julkiset, objektiiviset ja liberaalidemokraattisen yhteiskunnan moniarvoisuuden huomioivat henkilöiden väliset vertailut. Rawlsille ensisijaiset hyvät eivät kuitenkaan ole lopullinen mittayksikkö, jonka pohjalta tehdään kaikkien eri oikeudenmukaisuuskysymysten vaatimat henkilöiden väliset vertailut. Tästä huolimatta ensisijaisen hyvien avulla ratkaistava yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelma tarjoaa kuitenkin lähtökohdan, joka auttaa lähestyttäessä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaa yksityiskohtaisempia oikeudenmukaisuuskysymyksiä. Esimerkki tällaisista kysymyksistä on oikeudenmukaisuuden vaatimusten määrittäminen suhteessa epätavallisiin lääkinällisiin tarpeisiin omaaviin persooniin, joihin taloustieteellinen hyväksymistä koskeva epäintuitiivisuus-kritiikki osin vetoaa.

Päätän tämän luvun tarkastelemalla Amartya Senin (1982; 1992) Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä koskevaa tulkintaa ja kritiikkiä. Osoitan, että Rawlsin teorian pohjalta voidaan kehittää ratkaisuja, jotka vastaavat Arrow'n ja Harsanyi'n epäintuitiivisuus-

kritiikin esiin nostamiin haasteisiin. Toisin kuin taloustieteellinen hyväksitystä koskeva epäintuitiivisuus-kritiikki olettaa, Rawlsin lähestymistapa yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen tekee tilaa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisun laajennusten yhteydessä hyväksytykselle, joka tunnistaa demokraattisen yhteiskunnan oikeudenmukaiselle lainsäädännölle relevantit henkilöiden väliset erot. Tämä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen hyväksitystä sopivasti täsmentävä käsitteistö ei kuitenkaan ole utilitarismin yhteiskunnalliselle oikeudenmukaisuudelle relevantit henkilöiden väliset erot hukkaava hyväksitys, vaan Amartya Senin esittämä henkilön perustaviin toimintavalmiuksiin keskittyvä hyväksitys. Senin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä koskevaa tulkintaa tarkentamalla onkin mahdollista osoittaa, että Senin toimintavalmiuksien käsitteelle rakentuva lähestymistapa taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen saa Rawlsilta tarvitsemansa utilitarismin vaihtoehdoisen teoreettisen taustan. Samalla Senin lähestymistapa vie eteenpäin Rawlsin pyrkimystä hahmottaa hyvinvoinnin taloustieteelle vaihtoehtoinen normatiivinen taloustiede, jolla on mahdollisuuksia löytää demokraattisten kansalaisten oikeudenmukaisuusvakaumuksia sopivasti laajentavia sovintoratkaisuja taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin.

5.2. Ammattieettinen epäintuitiivisuus-kritiikki

John Harsanyi kysyy artikkelinsa *Can The Maximin Principle Serve As A Basis For Morality? A Critique Of John Rawls's Theory* otsikossa, voiko maximin-periaate toimia moraalien perustana. Harsanyi osoittaa artikkelissaan, että oikea vastaus tähän kysymykseen on kielteinen. Lisäksi Harsanyi väittää, että hänen keskimääräisen hyödyn maksimoinnin periaatteensa voi toimia maximin-periaatteen sijaan moraalien perustana (1975/1980, 44-46). Harsanyn otsikon toinen osa antaa ymmärtää ja itse artikkelissa hän väittää, että maximin-periaatteen soveltuvuudella moraalien perustaksi ja Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriassa* on jokin oleellinen yhteys. Maximin-periaatetta Harsanyi pitää ensiksikin Rawlsin alkuaseman osapuolten päätössääntönä, jonka varassa alkuaseman osapuolet päätyvät Rawlsin eroperiaatteelle perustuvaan oikeudenmukaisuuden käsitteeseen. (1975/1980 37, 38, 41).¹³² Kuten edellisessä luvussa

¹³² Maximin-päätössäännöllä Harsanyi tarkoittaa periaatetta, jota päätöksentekoteoriassa on tarjottu rationaaliseksi valintakriteeriksi epävarmuuden oloissa. Se vaatii arvioimaan jokaista tarjolla olevaa toimintatapaa sen pohjalta, mikä on huonoin mahdollisuus, joka voi tapahtua toimintatavan seurauksena. Tämä

osoitin, Harsanyin näkemys maximin-valintasäännön asemasta Rawlsin alkuasema-argumentissa on puutteellinen.

Tässä yhteydessä on oleellista, että Harsanyi tulkitsee artikkelissaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen täysin yleiseksi moraalikäsitteeksi. Hänen näkökulmastaan Rawlsin käsitys on tarkoitettu soveltumaan suoraan muun muassa eri ammattien edustajien yksittäisten päätösten moraalikriteeriksi. Tämä on ilmeistä Harsanyin esimerkeissä, joissa hän arvostelee Rawlsin eroperiaattele perustuvaa oikeudenmukaisuuskäsitystä (1975/1980, 39–44). Nämä esimerkit koskevatkin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ammattieettisiä seurauksia.

Harsanyi mainitsee myös artikkelinsa johdannossa, että Rawls pyrkii tarjoamaan *Oikeudenmukaisuusteoriassa* utilitarismille vaihtoehdoisen moraalin käsitteen (1975/1980, 37). Hän ei kiinnitä huomiota siihen, että Rawlsin teorian ensisijainen tavoite on esittää ja perustella oikeudenmukaisuuskäsitys, joka soveltuu utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsitystä paremmin demokraattisen yhteiskunnan perusrakenteen oikeudenmukaisuuskriteeriksi (Rawls 1972, viii). Rawlsille poliittinen filosofia ei siis samastu soveltavaan etiikkaan, jossa demokraattisen yhteiskunnan perusrakenne on vain yksi yleisten moraaliperiaatteiden sovelluskohde muiden joukossa (ks. Rawls 2001, 14). Tämän lisäksi Harsanyi olettaa artikkelissaan, että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys voidaan palauttaa eroperiaateeksi, sekä, että moraalisiin ongelmiin sovellettava maximin-päätössääntö ja eroperiaate voidaan samastaa. Harsanyi nimittääkin artikkeliaan, joka on oleellisesti maximin-päätössäännön erityyppistä arvostelua, Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* kritiikiksi. Tältä pohjalta on ymmärrettävää, että hän katsoo oman maximin-päätössääntöä koskevan kritiikkinsä osoittavan Rawlsin teorian perustavasti virheelliseksi (Harsanyi 1975/1980, 44).

Harsanyin oletus, jonka mukaan Rawls tarjoaa teoriassaan maximin-päätössääntöä moraalin perustaksi, hukkaa melko täydellisesti Rawlsin teorian rakenteen ja lähestymistavan yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen. Tähän lähestymistapaan oleellisesti kuuluva

periaate vaatii valitsemaan vaihtoehdon, jonka huonoin mahdollisuus on paras verrattuna muiden vaihtoehtojen huonoimpaan mahdollisuuteen. (Harsanyi 1975/1980, 39.)

Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ensisijainen sovellusala katoaa näin näköpiiristä. Kuten jo aiemmin tässä työssä olen osoittanut, Rawlsin erityinen oikeudenmukaisuuskäsitys on suunniteltu ainakin lähtökohtaisesti demokraattisen yhteiskunnan perusrakenteen oikeudenmukaisuuskriteeriksi. Sitä ei ole tarkoitettu suoraan universaaliksi oikeudenmukaisuuskriteeriksi. Se ei myöskään ole suoraan yksilömoraalia koskeva käsitys, joka soveltuu sellaisenaan perusrakenteen puitteissa toimivien yksilöiden ja yhdistysten käyttäytymisen tai luonteen moraaliseksi arviointikriteeriksi. Tätä ei poista se, että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys voi vaikuttaa epäsuorasti yksilömoraaliin esimerkiksi siten, että se ei pidä legitimeinä yksilöiden oikeudenmukaisuuden vastaisiin elämänpäämääriin pohjautuvia yhteiskunnallisten resurssien jakovaateita.

Harsanyin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen liian yleistävä tulkinta käy selvästi ilmi hänen vastaesimerkeistään, joiden tarkoitus on osoittaa "Rawlsin eroperiaattele perustuvan oikeudenmukaisuuskäsitteen" ongelmat (Harsanyi 1975/1980, 41). Viittaamalla *A Theory of Justice* (1971/1972, §13) teoksen sivuihin 75-78 Harsanyi väittää, että Rawlsin eroperiaattele perustuva oikeudenmukaisuuskäsite arvioi jokaista mahdollista institutionaalista järjestelyä kaikista heikompiaisimman yksilön intressien pohjalta (1975/1980, 41). Rawls puolestaan sanoo jo Harsanyin mainitsemien kohdan alussa, että eroperiaate poistaa tehokkuusperiaatteen epämääräisyyden osoittamalla sen nimenomaisen aseman, josta käsin perusrakenteen sosiaalisia ja taloudellisia eriarvoisuuksia on arvosteltava. Yhtäläisen vapauden ja mahdollisuuksien reilun yhtäläisyyden periaatteiden vaatiman kehyksen puitteissa paremmassa asemassa olevien suuremmat odotukset ovat eroperiaatteen mukaan oikeudenmukaisia, jos ja vain jos ne toimivat osana instituutiojärjestelmää, joka parantaa huono-osaisimpien yhteiskunnan jäsenten odotuksia. (Rawls 1972, 75.)

Toisin kuin Harsanyi, joka puhuu kaikista mahdollisista institutionaalisista järjestelyistä, Rawls rajaa (myös Harsanyin mainitsemassa *Oikeudenmukaisuusteorian* kohdassa) eroperiaatteen sovellusalaksi perusrakenteen taloudelliset instituutiot, jotka toimivat hänen käsityksessään *eroperiaatteeeseen nähden ensisijaisten periaatteiden määrittelemässä institutionaalisessa kehyksessä*. Harsanyi ei myöskään kiinnitä huomiota termin "*institutionaalinen järjestely*" merkitykseen Rawlsin teoriassa. Tämä käy ilmi kaikista Harsanyin Rawlsin eroperiaatteen kritiikiksi tarkoittamista vastaesimerkeistä. Seuraavassa esittelen näistä yhden.

Harsanyin mukaan eroperiaatteella on usein täysin kestäättömiä moraalisia implikaatioita (1975/1980, 41). Tarkastellaan hänen esimerkkiään yhteiskunnasta, jossa on yksi lääkäri ja kaksi potilasta. Lääkärillä on kaksi potilasta, jotka ovat molemmat sairastuneet vakavaan keuhkokuumeeseen. Heidän ainut mahdollisuutensa toipua perustuu siihen, että he saavat antibioottikuurin. Tarjolla oleva antibioottimäärä riittää kuitenkin vain toisen potilaan hoitamiseen. Näistä kahdesta potilaasta yksilö A on periaatteessa terve, vaikkakin on nyt sairastunut keuhkokuumeeseen. Yksilö B on puolestaan terminaalivaiheessa oleva syövän uhri, mutta tästä huolimatta antibiootti voisi pidentää hänen elämänsä muutamalla kuukaudella. Harsanyi kysyy tässä vaiheessa, kummalle potilaalle antibioottia tulisi antaa? Hänen mukaansa eroperiaate vaatii antamaan antibioottikuurin syövän uhrille, joka on ilmeisesti huono-onnisempi näistä kahdesta potilaasta. Utilitaristinen etiikka esittäisi puolestaan vastakkaisen vaatimuksen tässä tilanteessa. (Harsanyi 1975/1980, 41.)

Ongelmallista Harsanyin kritiikissä on, että hänen vastaesimerkeillään ei ole kirjoittajan tekemistä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen kanssa, eikä edes sen yhden osan eli eroperiaatteen kanssa. Ensiksikin, Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä ei ole tarkoitettu yhden lääkärin ja kahden potilaan (tai 1000 lääkärin ja 200000 potilaan) ”yhteiskunnan” lääkinnällisten resurssien kohdennuskriteeriksi (ks. Harsanyi 1975/1980, 59-60 vrt. Rawls 1972, 64, 88-89; 1993/1996, 262). Toiseksi, Rawls ei väitä teoriassaan, että oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa lääkäreiden tulisi noudattaa viranhoidossaan eroperiaatetta tai tavoitella suoraan sen päämääriä. Hänen oikeudenmukaisuuskäsitykseensä sisältävä eroperiaate ei myöskään yritä vastata siihen, tulisiko opettajan keskittyä ohjaamaan matemaattisesti lahjakasta oppilastaan korkeamman matematiikan opiskelun pariin vai opettaa vakavasti jälkeenjäänyttä oppilastaan suoriutumaan arkipäivän askareistaan (vrt. Harsanyi 1975/1980, 41-42). Tämä johtuu siitä, että lääkäri-potilas suhteeseen tai opettaja-oppilas suhteeseen liittyvät moraaliset ongelmat ovat Rawlsin teoriassa perusrakenteen valinnan jälkeen mahdollisesti esiin nousevia kysymyksiä ja oikeudenmukaisuus reiluutena koskee ensisijaisesti itse perusrakenteen oikeudenmukaisuutta (ks. esim. Rawls 1972, §2, 52-53; 1974a, 226; 1982, 373; 1993/1996, VII; 2001 §4). Kolmanneksi, Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä eroperiaate on yhteiskunnan perusrakenteen taloudellisten instituutioiden, eikä koko perusrakenteen oikeudenmukaisuuskriteeri. Olisikin melko

yllättävää, jos yhteiskunnan taloudellisten perusrakennemuutosten oikeudenmukaisuuskriteeri kykenisi samalla ohjaamaan yhteiskunnan koulutus- ja terveydenhoitopolitiikkaa. Itse asiassa vielä yllättävämpää olisi, jos eroperiaate kykenisi opastamaan suoraan lääkäreitä ja opettajia heidän ammattiinsa liittyvissä erilaisissa päätöstilanteissa.

Rawlsilaisessa yhteiskunnassa perusrakenteen oikeudenmukaisuutta arvioidaan ja säädellään tätä rakennetta varten räätylöityjen periaatteiden ja yhteiskunnalliselle oikeudenmukaisuudelle relevantin julkisen tiedon pohjalta. Lääkärit ja opettajat hoitavat tässä yhteiskunnassa virka-asemiaan näihin asemiin ja tehtäviin soveltuvien näkökulmien ja erityistiedon pohjalta. Lääkäreiden ja opettajien työn eettisessä arvioinnissa tulee ottaa huomioon yhteiskuntarakenne, jossa näiden ammattien edustajat tehtäviään hoitavat. Eettisen arvioinnin on kuitenkin huomioitava myös ne erityiset päämäärät, joita eri ammattien edustajat työssään tavoittelevat. (ks. esim. Rawls 1982 373.) Näitä päämääriä ei tule samastaa suoraan oikeudenmukaisen yhteiskuntarakenteen päämääriin. Itse asiassa lääkäreiden ja opettajien vaativien työtehtävien kunnollinen hoitaminen edellyttää, että heidän ei tarvitse omaksua jatkuvasti jonkinlaista poliittisen päätöksentekijän näkökulmaa opettaessaan oppilaitaan tai hoitaessaan potilaitaan. Myös modernin yhteiskunnan terveydenhoito- ja koulutuspolitiikasta voi tulla oikeudenmukaisempaa silloin kun vastuuta sen päälinjojen vetämisestä ei kasata oppilaiden opettamiseen ja potilaiden hoitamiseen keskittyvien yksilötoimijoiden harteille.

Nyky-yhteiskunnassa kelvollisen oikeudenmukaisuuskäsityksen tuleekin sisältää edes jonkin verran realistinen ja selvä moraalisen työn koordinoitukäsitys. Harsanyin pyrkimys supistaa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys pelkäksi yleispäteväksi eroperiaatteen tai moraalisiin päätöstilanteisiin sovellettavaksi *maximin*-valintasäännöksi peittääkin alleen Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitykseen sisältyvän ”moraalisen työnjaon mallin”. Tämän moraalisen työn koordinoitukäsityksen yksi perusidea on määritellä sopivasti moraalista ”työtä” tekevä julkinen yhteiskuntarakenne, joka kanavoi sen mukaan toimivien yksilöiden moraalisen työn yhteiskunnalliselle oikeudenmukaisuudelle suotuisaan suuntaan (ks. tarkemmin Rawls 1993/1996 VII).

Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen sisältämä moraalisen työn koordinoitukäsitys ei erottele toisistaan pelkästään yhteiskunnallisia instituutioita ja yksilötoimijoita erilaisen ja samalla kuitenkin toisiaan tukevan moraalisen työn tekijöinä. Tämän lisäksi oikeudenmukaisuus reiluutena määrittelee perusrakenteeseen lukeutuville yhteiskunnallisille instituutioille toisistaan poikkeavat ja toisiaan tukevat tehtävät oikeudenmukaisen yhteiskuntarakenteen osina. Toisin kuin Harsanyi tulkinnessaan olettaa, yhteiskunnan terveydenhuollon ja koulutusjärjestelmän oikeudenmukaisuuden arvioiminen ja sääätely eivät kuulu Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä suoraan eroperiaatteen tehtäviin. Yhtäläisten ja reilujen mahdollisuuksien periaate onkin Rawlsin teoriassa relevantimpi näiden kysymysten lähestymisperiaate. (ks. Daniels 1981; 1985.) Harsanyin tekemä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen supistus pelkäksi eroperiaatteenksi hämärtääkin, että oikeudenmukaisuudessa reiluutena on tärkeä erottaa yhteiskunnan perusrakenteen eri osien erilaiset ja samalla kuitenkin toisiaan tukevat tehtävät ja päämäärät oikeudenmukaisen kokonaisjärjestelmän osina.

Rawlsin näkökulmasta hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä on yhtenäinen liberaalidemokraattisen yhteiskunnan koko perusrakennetta koskeva oikeudenmukaisuuskriteeri. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että eroperiaate arvioi ja säätelee oikeudenmukaisuudessa reiluutena kaikkia perusrakenteen erilaisia osia. Täytyyhän jotain kohdetta säätelevän kunnollisen periaatteen kiinnittää huomiota kohteen erityiseen luonteeseen eli olla riittävän ”kontekstiherkkä” (ks. Rawls 1972, 29; 1993/1996, 262). Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ei myöskään perustu eroperiaatteen varaan, niin kuin Harsanyi olettaa (1975/1980, 41, 44). Pikemminkin voi sanoa, että eroperiaate rakentuu tässä käsityksessä siihen nähden ensisijaisten yhtäläisten vapauksien ja mahdollisuuksien periaatteiden, demokraattisen kansalaisuuskäsityksen ja erilaisten taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevien kantojen varaan. Rawlsin käsityksessä eroperiaatteeseen nähden ensisijaiset periaatteet ilmaisevat vapaan ja tasa-arvoisen kansalaisuuden julkisen muodon niille sopivissa institutionaalisissa konteksteissa. Eroperiaate on Rawlsin teoriassa tämän kansalaisuuskäsityksen julkinen ja johdonmukainen (IP-metodilla oikeutettu) laajennus taloudellisen oikeudenmukaisuuden peruskysymyksiin. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä vastaavassa yhteiskunnassa eroperiaatteen säätelemät taloudelliset instituutiot toimivat kaikille kansalaisille yhtäläiset vapaudet ja mahdollisuudet takaavien instituutioiden puitteissa.

Tämän yhteiskunnan verotus- ja omistusoikeusrakenteiden oikeudenmukaisuutta arvioidaan ja säädellään siis eri periaatteen pohjalta kuin markkinoita, perhettä, terveydenhuolto- ja koulutusjärjestelmää tai perustuslakia ja poliittista päätöksentekoprosessia.

Oikeudenmukaisuuteen reiluutena sisältyykin utilitarismille vaihtoehtoinen moraalisen työn koordinaatiokäsitys, joka määrittelee julkisesti yhteiskunnan perusrakenteen eri osille toisistaan selvästi poikkeavat ja samalla kuitenkin toisiaan tukevat tehtävät. Tämän lisäksi Rawlsin käsitys pyrkii tämentämään yhteiskuntarakenteen, joka tarjoaa yksilötoimijoiden moraalisesti vastuullisen työn mahdollistavat rakenteelliset olot ja joka kanavoi tämän moraalisen työn yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta edistävään suuntaan. Harsanyin epäintuitiivisuus-kritiikin taustalla oleva Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen rakenteeton ja yleistävä tulkinta hämärtääkin oleellisesti Rawlsin ja utilitarismin oikeudenmukaisuuslähestymistapojen eroja. Lähestytäänhän utilitarismissa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kysymysten lisäksi myös yksilömoraalisia ongelmia viime kädessä yhden ja saman hyödyn periaatteen pohjalta. Melko rakenteeton ja täysin yleiseksi ymmärretty hyödyn periaate ei kuitenkaan tarjoa nyky-yhteiskunnan julkisena oikeudenmukaisuuskäsityksenä riittävän selvää moraalisen työn koordinoitukäsitystä ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan suunnittelua ohjaavaa yhteiskuntapoliittista tavoitetta (ks. Rawls 1993/1996 VII).

5.3. Kasvuteoreettinen epäintuitiivisuus-kritiikki

Arrow (1973b/1984) ja Harsanyi (1975/1980) arvostelevat Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä myös sen kyvyttömyydestä määrittää arkijärjen mukainen ratkaisu sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan. Heille tämä ongelma koskee oikeudenmukaisuuden tai moraalin vaatiman sukupolvien välisen säästämisasteen määrittämistä. Arrow'n ja Harsanyin mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksestä seuraa tässä yhteydessä loogisesti kanta, jonka mukaan oikeudenmukaisuus ei vaadi yhteiskunnallisten resurssien säästämistä yli ajan.

Tämä edellä mainittu Arrow'n ja Harsanyin epäintuitiivisuus-kritiikki on Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen kasvuteoreettista arvostelua. Arrow'n ja Harsanyin

näkökulmasta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen arkijärjen vastainen näkemys ylisukupolvisen oikeudenmukaisuuden ongelman yhteydessä seuraa pohjimmiltaan siitä, että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys (eroperiaate tai maximin-periaate) määrittelee taloudellisen tuottavuuden (tai teknisen kehityksen) oloissa ensimmäisen sukupolven heikoimmassa asemassa olevaksi sukupolveksi. Tätä sukupolvea ei voi puolestaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen mukaan velvoittaa säästämään oikeudenmukaisuuden tai moraalin nimissä itseään (tuottavuuden oloissa) paremmin voivien tulevien sukupolvien hyväksi. (ks. Arrow 1973b/1984; Harsanyi 1975/1980.)

Harsanyin mukaan Rawls kykenee välttämään tämän ongelman ainoastaan luopumalla eroperiaatteesta kokonaan säästämisongelman yhteydessä ja korvaamalla sen täysin ad hoc motivaatio-oletuksella. Tämä Rawlsin ad hoc motivaatio-oletus muuttaa alkuaseman muuten täysin egoistiset osapuolet yhtä äkkiä tuleviin sukupolviin nähden huomattavan altruistisiksi. Näin Rawls lähinnä välttelee teoriansa ongelmia tai epätoivottuja loogisia seurauksia. (Harsanyi 1975/1980, 54-55.) Myös Arrown mukaan Rawls yrittää välttää teoriansa arkijärjen vastaisen loogisen seurauksen korvaamalla maximin-periaatteensa uudella alkuaseman motivaatio-oletuksella. Arrown näkökulmasta Rawls ei kuitenkaan onnistu välttämään näin teoriaansa koskevaa kasvuteoreettista epäintuitiivisuus-kritiikkiä. (ks. Arrow 1973b/1984 135-156.)

Arrown mukaan Rawlsin sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelman käsittelytapa *Oikeudenmukaisuusteorian* kappaleessa 44 ei ole millään muotoa selvä (Arrow 1973b/1984 ks. myös Rawls 1972 §44). Tästä huolimatta hän rohkenee rakentaa siitä Harsanyin ohella edellä esitellyn tulkinnan ja sen varaan rakantuvan epäintuitiivisuus-kritiikin. Rawls mainitsee sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta käsittelevän kappaleensa alussa, että hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä on epätäydellinen, ellei se käsittele tätä tärkeää ongelmaa (Rawls 1972, 284). Vaikka Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriassa* esittämä sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelman tarkastelu onkin jonkin verran jäsentymätön, esitän siitä seuraavassa Arrown ja Harsanyin lukutavoille vaihtoehtoisen IP-metodin mukaisen tulkinnan. Tulkintani on sen verran uskollinen myös Rawlsin sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta käsittelevälle *Oikeudenmukaisuusteorian* kappaleelle §44, että sitä voi kutsua Rawlsin lähestymistavaksi sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelmaan.

Tulkintani näkökulmasta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys ei ole sukupolvien välisessä oikeudenmukaisuudessa läheskään niin hampaaton, kuin Arrow ja Harsanyi esittävät.

Osoitan seuraavassa, että toisin kuin Arrow ja Harsanyi antavat tulkinnoissaan ymmärtää, Rawlsin lähestymistavan yksi oleellinen lähtökohta on välttää juuri sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan sellaisenaan sovellettavan eroperiaatteen arkijärjen vastainen seuraus. Tämän lisäksi Rawls pyrkii välttämään myös utilitarismin hyödyn periaatteen selvät säästämistä koskevat epäintuitiiviset vaatimukset. Arrowin ja Harsanyin kasvuteoreettisen epäintuitiivisuus-kritiikin ongelma onkin, että siinä Rawlsin sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisun kehittelyn yksi lähtökohta (Rawlsin tunnistama eroperiaatteen epäintuitiivinen seuraus) sekoittuu liaksi Rawlsin tähän ongelmaan esittämän ratkaisun kanssa.

Toisin kuin Arrow ja Harsanyi esittävät, Rawls ei myöskään ratkaise sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelmaa luopumalla kokonaan eroperiaatteesta ja muuttamalla alkuaseman osapuolten motivaation altruistiseksi. Sen sijaan Rawls kehittää teoriassaan IP-metodin mukaisen vastauksen sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden peruskysymykseen. Tämä ratkaisu pyrkii pelastamaan eroperiaatteen ja välttämään utilitarismin hyödyn periaatteen selvät ylisukupolvista säästämistä koskevat ongelmat. Rawls on lisäksi omaksunut *Oikeudenmukaisuusteorian* jälkeisissä pääteoksissaan Jane Englishin vuonna 1977 julkaisemassa artikkelissa *Justice between Generations* esittämän tulkinnan, joka tekee tarpeettomaksi alkuaseman alkuperäisen motivaatio-oletuksen muuttamisen sukupolvien välisessä oikeudenmukaisuudessa.

Arrowin ja Harsanyin kasvuteoreettisen epäintuitiivisuus-kritiikin taustalla olevan tulkinnan ongelma onkin sen kyvyttömyys tunnistaa Rawlsin ensisijaista ratkaisua sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan. Tämän ongelman välttämiseksi esittelen seuraavaksi Arrowin ja Harsanyin tulkinnalle vaihtohtoisen IP-metodin mukaisen näkemyksen Rawlsin lähestymistavasta sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan ja Rawlsin tällä lähestymistavalla tuottaman ensisijaisen ratkaisun ylisukupolviseen säästämisongelmaan.

5.3.1. Rawlsin lähestymistapa sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuteen

Ensiksikin on syytä korostaa sitä Arrowin ja Harsanyin unohtamaa seikkaa, että Rawls tarkastelee *Oikeudenmukaisuusteoriassa* sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelmaa demokraattisessa poliittisessa kontekstissa. Tämä on ilmeistä kiinnitettäessä huomiota siihen, että Rawlsin teoriassa oikeudenmukaisesta säästämisperiaatteesta sovitaan vasta sen jälkeen, kun hänen kahdesta demokraattisen yhteiskunnan perusrakennetta koskevasta oikeudenmukaisuusperiaatteestaan on jo sovittu. (Rawls 1972, 289). Rawlsin sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisua onkin vaikea hahmottaa, ellei ota huomioon sen teoreettista ja poliittista taustaa.

Toisin kuin pikainen silmäys *Oikeudenmukaisuusteorian* sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta koskevaan kappaleeseen (§44) antaa ehkä ymmärtää, Rawls ei lähesty sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaa ensisijaisesti alkuasemasta käsin. Rawlsille tämän ongelman erityisyys ei myöskään liity ensisijaisesti alkuaseman osapuolten motivaatioon, niin kuin Arrow ja Harsanyi olettavat.¹³³ Sen sijaan Rawls lähestyy sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden kysymystä tämän ongelman tietystä erityispiirteestä käsin. Rawlsin sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelmasta tunnistama erityispiirre on puolestaan relevantti, kun hän tarkastelee erityisen oikeudenmukaisuuskäsityksensä kykyä tuottaa arkijärjen mukainen vastaus sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan.

Rawls kiinnittää huomiota siihen, että sukupolvien välisen säästämisongelman erottaa sukupolvien sisäisestä jako-oikeudenmukaisuuden ongelmasta vastavuoroisuuden ajatuksen soveltuvuus. Rawlsin mukaan vastavuoroisuus soveltuu suoraan etujen vaihtoon, jossa kaikki vaihdon osapuolet vastaavat joillain reiluilla vastikkeilla toisilta saamiinsa etuihin. Sukupolvien sisäiseen jako-oikeudenmukaisuuden tai taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan soveltuvassa eroperiaatteessa vastavuoroisuuden ajatuksella onkin tärkeä asema ja selvä tulkinta. Sitä vastoin sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan vastavuoroisuuden ajatus ei sovellu samalla tavoin kuin sukupolvien sisäiseen jako-

¹³³ Lisäksi Harsanyin tapa kutsua Rawlsin alkuaseman osapuolten lähtökohtaista motivaatiota egoistiseksi on harhaanjohtavaa. Rawlsin alkuaseman osapuolilla (jotka ovat teoreettisia olioita) ei ole intressejä toistensa intresseihin. Tämä motivaatio-oletus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että alkuaseman osapuolet ovat itsekkeskeisiä yksilöitä, joilla on vain yksilökeskeisiä päämääriä (ks. Rawls 1975, 273).

oikeudenmukaisuuden ongelmaan. Tämä johtuu siitä, että Rawlsin näkökulmasta sukupolvien väliset aktuaaliset vaihdot ovat yhdensuuntaisia. Ensimmäinen sukupolvi ei saa säästämisestään juuri mitään vastiketta, kun taas viimeinen sukupolvi saa suurimmat edut ja antaa vastikkeeksi vähiten. Rawlsille tämä sukupolvien suhde ei kuitenkaan edusta vielä epäoikeudenmukaisuutta, koska hänelle oikeudenmukaisuudessa on kyse instituutioiden tavasta käsitellä luonnollisia rajoituksia ja historiallisia mahdollisuuksia. (ks. Rawls 1972, 290-291.)

Kuten jo edellä esitetystä voi päätellä, Rawlsille keskeiseksi tavoitteeksi sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelman yhteydessä muodostuu vastavuoroisuuden ajatukselle rakentuvan eroperiaatteen pelastaminen. Tämän lisäksi utilitarismille vaihtoehtoista lähestymistapaa yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen kehittävä Rawls pyrkii myös välttämään utilitarismin hyödyn periaatteeseen sisältyvän epäintuitiivisen säästämistä koskevan seurauksen. Rawlsin mukaan eettiseltä teorialta on kuitenkin turha odottaa täsmällistä vastausta oikeudenmukaisen säästämisen ongelmaan. Riittää, kun teoria määrittää yhteiskuntapolitiikalle ja säästämislle rajoitteet, jotka estävät selvät kansalaisten harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumusten vastaiset seuraukset. (Rawls 1972, 286-287.) Rawls pyrkiikin esittämään teoriassaan sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan ratkaisun, joka pelastaa eroperiaatteen ja korjaa utilitarismin hyödyn periaatteen selvät ongelmat.

Rawlsille yksi oleellinen demokraattisten kansalaisten harkittu oikeudenmukaisuusvakaumus on, että aikaisempien sukupolvien tulee säästää resursseja myöhemmin tulevia varten. Rawlsin näkökulmasta säästäminen kattaa muun muassa kiinteän omaisuuden, tiedon ja kulttuurin, oikeudenmukaiset instituutiot mahdollistavat taidot ja tekniikat ja luonnonresurssit ja -ympäristön (1972, 137, 288). Sukupolvien väliseen säästämisen ongelmaan sellaisenaan sovellettava eroperiaate määrittelee kuitenkin tuottavuuden oloissa ensimmäisen sukupolven aseman heikoimmaksi, eikä velvoita sitä säästämään oikeudenmukaisuuden nimissä itseään myöhemmin tulevien hyväksi. Koska eroperiaate ei näytä sopivan yhteen kansalaisten ylisukupolvista oikeudenmukaisuutta koskevan harkitun oikeudenmukaisuusvakaumuksen kanssa, niin Rawls pitää tarpeellisenä eroperiaatteen

korjaamista kansalaisten sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta koskevan harkitun vakaumuksen sijaan (ks. Rawls 1972, 291).

Eroperiaatteen lisäksi myös utilitarismin hyödyn periaate johtaa Rawlsin mukaan väärään suuntaan sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelman yhteydessä. Utilitarismissa pyritään maksimoimaan ajallisesti universaalia hyvinvointia. Eri sukupolvet ovat siinä lähinnä yhteiskunnallisten resurssien sijoituskohteita, jotka omaavat kuitenkin erilaisen kyvyn tuottaa (yhteiskunnallisista resursseista) hyvinvointia. Tämä seikka on huomioitava, kun maksimoidaan utilitarismin tavoittelemaa ylisukupolvista hyvinvointia. Koska teknisesti ja taloudellisesti kehittyneemmät tulevat sukupolvet voivat olla ylisukupolvisen hyvinvoinnin maksimoinnissa tehokkaampia kuin nykypolvet, utilitarismi voi vaatia köyhemmiltä ja teknisesti kehittymättömimmiltä sukupolvilta kohtuuttoman suuria uhrauksia parempiosaiten sukupolvien suurempien etujen nimissä. Sukupolvilta vaadittavien uhrausten utilitaristinen oikeutus alistaakin toiset sukupolvet demokraattisesta näkökulmasta sopimattomasti toisten etujen ajajiksi. Kelvollisen sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisun tuleekin välttää tällaiset äärimmäisyydet. (ks. esim. Rawls 1972, 286-287.)¹³⁴

Rawlsin mukaan utilitarismi ajautuu vaikeuksiin sukupolvien välisessä oikeudenmukaisuudessa myös siksi, että se ei määrittele eri sukupolvien säästämislle oikeudenmukaisuuteen yhteydessä olevaa julkista tavoitetta tai perusrakenteen ideaalitilaa. Sen sijaan utilitaristinen kasvupolitiikka jää helposti aktuaalisten preferenssien ja vallitsevien (mahdollisesti epäoikeudenmukaisten) olosuhteiden vangiksi. Koska utilitarismin hyödyn periaate ei määrittele oikeudenmukaisuuden näkökulmasta ideaalista perusrakennetta, aktuaalinen ja mahdollisesti epäoikeudenmukainen rakenne saa uusintaa utilitarismin ohjauksessa itsensä suhteellisen vapaasti yli ajan (tuottamiensa aktuaalisten preferenssien ja halujen välityksellä). Utilitaristinen ”hyvinvoinnin maksimi” ei myöskään esitä ylisukupolviselle säästämislle mitään selvää rajaa tai päätepistettä (ks. Rawls 1972, 288-289, § 41.)

¹³⁴ Laajemmin utilitarismin ongelmista sukupolvien välisessä oikeudenmukaisuudessa (ks. esim. Parfit 1984).

Rawls lähestyy siis sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelmaa esittämällä sitä koskevan kansalaisten harkitun oikeudenmukaisuusvakaumuksen, joka vaatii aikaisempia sukupolvia säästämään tulevien polvien hyväksi. Toisin sanoen kansalaisten harkitun oikeudenmukaisuusvakaumuksen mukaan on hyväksyttävää, että ensimmäinen sukupolvi aloittaa säästämisprosessin, vaikka se ei itse pääse nauttimaan säästämisensä ja investointiensä hedelmistä samalla tavoin kuin sitä seuraavat polvet. Tämän lisäksi kansalaisten sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta koskeva harkittu oikeudenmukaisuusvakaumus vaatii asettamaan sopivan rajan eri sukupolvien säästämislle ja kunnioittamaan eri sukupolvien yhtäläistä arvoa ja erilaisia päämääriä. Rawlsin näkökulmasta eroperiaate ei sovellukaan sellaisenaan sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan, koska se ei vaadi juuri lainkaan säästämistä. Myöskään utilitarismi ei tarjoa tähän ongelmaan kansalaisten arkijärjen mukaista ratkaisua, koska se voi vaatia köyhemmiltä sukupolvilta kohtuuttomia uhrauksia pelkästään parempiosaisen sukupolvien hyvinvoinnin nimissä. Lisäksi utilitarismilla ei ole tarjota oikeudenmukaisuuden näkökulmasta mielekästä säästämistä tukevaa tai oikeuttavaa yhteiskuntapolitiittista tavoitetta ja säästämisen rajoitetta.

Kuinka sitten Rawls välttää nämä eroperiaatteen ja utilitarismin hyödyn periaatteen ongelmat sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelman yhteydessä? Toisin kuin Arrow ja Harsanyi tulkinnoissaan olettavat Rawls ei lähesty tai yritä ratkaista sukupolvien välisen säästämisen ongelmaa luopumalla täydellisesti eroperiaatteesta ja muuttamalla alkuaseman osapuolten motivaation altruistiseksi. Sen sijaan Rawls kehittelee oikeudenmukaisuuskäsitykseensä sopivaa säästämisperiaatetta, joka pelastaa eroperiaatteen ja välttää hyödyn periaatteen kansalaisten harkitun ylisukupolvisen oikeudenmukaisuusvakaumuksen vastaiset säästämistä koskevat seuraukset.

Rawlsin ensisijainen ratkaisu sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan on pääpiirteissään seuraava. Sukupolvien välinen säästäminen tarvitsee hänen mukaansa yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen keskittyvän tavoitteen. Rawlsille tämä oikeudenmukaisen säästämisen julkinen tavoite on hänen erityisen oikeudenmukaisuuskäsityksensä määrittelemä demokraattisen yhteiskunnan ideaalinen perusrakenne. Rawlsin teoriassa tämän rakenteen täsmäntävästä kahdesta oikeudenmukaisuusperiaatteesta sovitaan ennen säästämisperiaatetta. Oikeudenmukaiseen

säästämisperiaatteeseen päädytään puolestaan, kun jokainen sukupolvi päättää heikointa asemaa edustavan näkökulmasta käsin periaatteesta, jonka mukaan se olisi toivonut itseään edeltävän sukupolven säästäneen ja jota se haluaa noudattaa omassa säästämisessään ja jonka noudattamista se toivoo itseään seuraavalta sukupolvelta. Rawlsille oikeudenmukainen säästämisperiaate edustaakin sukupolvien välillä saavutettua moraalisen työn jakoa koskevaa yhteisymmärrystä, jossa jokainen sukupolvi kantaa sille sopivan oikeudenmukaisen yhteiskunnan saavuttamisen ja säilyttämisen vaatiman reilun taakan. (Rawls 1972, 287-290, 292.)

Rawlsin teoriassa eri oikeudenmukaisuuden ongelmia koskevien periaatteiden suhde on pääpiirteissään seuraava. Oikeudenmukaisesta säästämisperiaatteesta sovitaan, kun käsillä on jo demokraattisen yhteiskunnan oikeudenmukaisen perusrakenteen tämentävä erityinen oikeudenmukaisuuskäsitys. Rawlsille sukupolvien sisäinen yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ongelma on siten ratkaisujärjestyksessä ensisijainen sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan nähden. Rawlsin erityinen oikeudenmukaisuuskäsitys (joka sisältää eroperiaatteen) ohjaa siis sukupolvien välistä säästämistä tarjoamalla tälle säästämislle julkisen tavoitteen ja rajoitteen. Tämän lisäksi erityiseen oikeudenmukaisuuskäsitykseen sisältyvä eroperiaate ohjaa jokaista sukupolvea päättämään oikeudenmukaisesta säästämisasteesta oman sukupolvensa heikointa asemaa edustavan persoonan näkökulmasta. Rawlsin ratkaisua sukupolvien väliseen säästämisongelmaan ohjaa ja rajoittaa siten hänen ratkaisunsa sukupolvien sisäiseen poliittisen oikeudenmukaisuuden ja taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmiin. Sukupolvien sisäisen oikeudenmukaisuuden ongelman yhteydessä poliittisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisu (Yhtäläisten vapauksien ja mahdollisuuksien periaate) on ensisijainen taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisuun (eli eroperiaatteeseen) nähden. Niinpä yhtäläisten vapauksien ja mahdollisuuksien periaatteet rajoittavat ja ohjaavat tässä yhteydessä eroperiaatetta. Eroperiaatetta säätelee tämän sukupolvien sisäisen rajoitteen lisäksi oikeudenmukainen säästämisperiaate. Vaatimalla säästämistä tuleville polville se rajoittaa eroperiaatteen (sukupolven sisäisen) heikoimman aseman edustajan näkymien maksimointia (Rawls 1972, 292).

Rawlsin oikeudenmukainen säästämisperiaate ei määrittele jokaiselle sukupolvelle etukäteen täsmällistä säästämisastetta, koska tässä yhteydessä on huomioitava erityiset olot, joissa säästäminen tapahtuu. Oikeudenmukainen säästäminen ei voi esimerkiksi vaatia köyhiltä sukupolvilta yhtä suurta säästämistä kuin rikkaammilta, koska säästämisen rasitteet ovat näille sukupolville erilaiset. Tämän lisäksi oikeudenmukainen säästämisperiaate ei alista eri sukupolvien tavoitteita jonkin kokonaisvaltaisen yhteiskuntaidealin tavoitteille. Tarjoaahan Rawlsin erityinen oikeudenmukaisuuskäsitys kokonaisvaltaisen yhteiskuntaidealin sijaan demokraattiseen poliittiseen kontekstiin räätälöidyn oikeudenmukaisen perusrakenteen ideaalin. Tämä oikeudenmukaisen säästämisen tavoite jättää puolestaan eri sukupolville tilaa tavoitella omia erityisiä päämääriään. Tästä huolimatta Rawlsin oikeudenmukaisen säästämisperiaatteen mukainen tulevaisuuspolitiikka ei jää vallitsevien olosuhteiden armoille. Eihän sen eri sukupolvia yhdistävää oikeudenmukaisen yhteiskuntarakenteen ideaalia ole pystytetty vallitsevan rakenteen tuottamien aktuaalisten ja partikulaaristen preferenssien ja halujen varaan. (ks. Rawls 1972, 289.)

Rawlsin oikeudenmukainen säästämisperiaate ei myöskään vaadi loputonta hyvinvoinnin maksimointia. Oikeudenmukaisen säästämistavoitteen saavuttanut sukupolvi täyttääkin velvollisuutensa tuleviin polviin nähden ylläpitämällä oikeudenmukaisia instituutioita ja suojelemalla niiden materiaalista perustaa. Tällöin varallisuuden kasvattaminen tai nettosäästäminen voi loppua. Myöskään jonkinlaista säästämistä vaativan viimeisen vaiheen ei tarvitse olla materiaalsen yltäkylläisyyden tila, koska oikeudenmukaisen perusrakenteen saavuttaminen ei vaadi suurta taloudellista vaurautta tai liiallinen yltäkylläisyys voi jopa estää sen saavuttamisen (Rawls 1972, 287, 290.)

Rawlsin ratkaisu sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan välttää tähän kysymykseen sellaisenaan sovellettavan eroperiaatteen kansalaisten harkitun oikeudenmukaisuusvakaumuksen vastaisen seurauksen. Asettaahan Rawlsin säästämisperiaate eri sukupolville toisiaan koskevia velvoitteita ja velvollisuuksia ja vaatii sukupolvia säästämään (vaikkakin eriasteisesti) jälkipolvia varten. Näin säästämisperiaate ei ajautu ristiriitaan kansalaisten sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta koskevan harkitun oikeudenmukaisuusvakaumuksen kanssa.

Säästämisperiaate sopii myös yhteen sitä Rawlsin käsityksessä edeltävien oikeudenmukaisuusperiaatteiden kanssa. Rawlsin erityinen käsitys, jonka yksi osa eroperiaate on, tarjoaa säästämisperiaatteelle julkisen ja oikeudenmukaisuuteen keskittyvän tavoitteen ja rajoitteen. Tämän lisäksi eroperiaatteelle ja säästämisperiaatteelle on määritetty Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä erilliset ja toisiaan rajaavat sovellusalat. Ensiksi mainittu soveltuu ensisijaisesti sukupolvien sisäiseen taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan ja viimeksi mainittu soveltuu ensisijaisesti sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden peruskysymykseen. Tämän lisäksi eroperiaate ja säästämisperiaate määrittävät tai rajoittavat sopivasti toisiaan. Ennen säästämisperiaatetta sovittava eroperiaate estää kohtuuttoman suuren säästämisen huolehtimalla sukupolven sisäisestä taloudellisesta oikeudenmukaisuudesta. Eri sukupolvien on myös päätettävä sopivasta säästämisasteesta heikoimman yhteiskunnallisen aseman edustajan näkökulmasta. Säästämisperiaate rajoittaa puolestaan eroperiaatteen soveltamista. Vaatimalla säästämistä tuleville polville, oikeudenmukainen säästämisperiaate rajoittaa eroperiaatteen (sukupolvien sisäisen) heikoimman yhteiskunnallisen aseman edustajan etujen maksimointia.

Toisin kuin Arrow ja Harsanyi olettavat Rawls ei siis ratkaise sukupolvien välisen säästämisen ongelmaa luopumalla kokonaan eroperiaatteesta. Onhan eroperiaatteella Rawlsin säästämisongelman ratkaisussa oma asemansa. Eroperiaate on (osana Rawlsin erityistä oikeudenmukaisuuskäsitystä) määrittämässä oikeudenmukaisuuteen keskittyvälle säästämislle tavoitteen. Tämän lisäksi säästämisperiaatteeseen nähden ensisijainen eroperiaate vastaa sukupolvien sisäisestä taloudellisesta oikeudenmukaisuudesta. Näin se rajoittaa tai kohtuullistaa samalla sukupolvien välistä säästämistä. Toisin sanoen Rawlsin ratkaisu sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan pelastaa eroperiaatteen.

Rawlsin ratkaisu sukupolvien väliseen säästämisen ongelmaan poikkeaa myös oleellisesti utilitarismin ehdottamasta ratkaisusta. Toisin kuin utilitarismin hyödyn periaate, Rawls määrittää sukupolvien väliselle säästämislle yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen keskittyvän julkisen tavoitteen, joka tekee säästämisen tuleville sukupolville oikeudenmukaisuuden näkökulmasta mielekkääksi. Oikeudenmukaisen säästämisen tavoite ei voi Rawlsin näkökulmasta jäädä vallitsevan ja mahdollisesti epäoikeudenmukaisen rakenteen tuottamien aktuaalisten halujen ja preferenssien armoille, niin kuin utilitarismissa tapahtuu.

Rawlsin oikeudenmukaisen perusrakenteen ideaali asettaa myös sukupolvien väliselle säästämislle oikeudenmukaisuuteen sidoksissa olevan rajan. Toisin kuin utilitarismin hyödyn periaate, Rawlsin säästämisperiaate vaatii eri sukupolvilta yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden edellyttämää säästämistä, eikä loputonta hyvinvoinnin maksimointia tai materiaalsen vaurauden kasvattamista. Rawlsin säästämisperiaate ei myöskään oikeuta köyhempien sukupolvien säästämistä parempiosaisten sukupolvien suuremmilla eduilla. Sen sijaan Rawlsille oikeutettua on sukupolvien yhtäläisen arvon tunnustava säästäminen, joka tähtää kaikkien hyvää edistävän reilun yhteistyöjärjestelmän saavuttamiseen ja ylläpitämiseen ja jonka saavuttamisessa eri sukupolvilta vaaditaan niiden omiin yhteiskunnallisiin tilanteisiin ja pyrkimyksiin sopivaa reilua panosta. Rawlsin näkökulmasta hänen ratkaisunsa sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan onkin utilitarismin hyödyn periaatetta paremmin tasapainossa demokraattisten kansalaisten harkitun säästämistä koskevan oikeudenmukaisuusvakaumuksen kanssa.

5.3.2. Lähtökohtaisen alkuaseman säilyttäminen

Kuten olen edellä esittänyt, Rawls on kiinnostunut *Oikeudenmukaisuusteoriassa* ensisijaisesti oman erityisen oikeudenmukaisuuskäsityksensä ja erityisesti siihen sisältyvän eroperiaatteen pelastamisesta sukupolvien välisessä oikeudenmukaisuudessa. Tämän lisäksi hän pyrkii esittämään myös utilitarismin hyödyn periaatteen ongelmat välttävän ratkaisun säästämisen ongelmaan. Rawls onkin *Oikeudenmukaisuusteoriassa* huolissaan oman oikeudenmukaisuuskäsityksensä kontekstiherkyydestä tai sen kyvystä vastata sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan demokraattisten kansalaisten ylisukupolvista oikeudenmukaisuutta koskevan harkitun oikeudenmukaisuusvakaumuksen mukaisesti. Tämän lisäksi Rawls kehittää *Oikeudenmukaisuusteoriassa* sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan ratkaisun, joka sopii osaksi hänen erityistä oikeudenmukaisuuskäsitystään. Toisin kuin Arrow ja Harsanyi antavat tulkinnoissaan ymmärtää, Rawls huolehtii myös sukupolvien välisessä oikeudenmukaisuudessa oikeudenmukaisuuskäsityksensä systemaattisuudesta.

Rawls ei kuitenkaan näytä olevan suuremmin huolestunut *Oikeudenmukaisuusteorian* sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta koskevissa osissa teoriansa lähtökohtaisen

alkuaseman oletuksen säilyttämisestä. Itse asiassa Rawls hyväksyy tässä yhteydessä sen, että sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelma ja sen ratkaisu vaativat esittämään ainakin osittain uuden alkuaseman oletuksen. Rawlsin näkökulmasta hänen alkuperäisen alkuasemansa sopijoiden välitöntä kykyä omaksua säästämisperiaate häiritseekin tietty ajatuskulku. Hahmotan seuraavaksi tämän päättelyn seuraten osin Jane Englishin esitystä artikkelissa *Justice Between Generations* (1977).

Rawlsin lähtökohtaisessa alkuasemassa sopijoilla ei ole intressejä toistensa intresseihin. He pyrkivät ajamaan tai edustamaan alkuasemassa toisistaan erillisten tahojen etuja tai intressejä. Sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelman yhteydessä näitä alkuasemassa edustettuja tahoja ovat eri sukupolvet. Säästämisperiaatteen ohjauksessa myöhempien sukupolvien asema voi kuitenkin parantua huomattavasti. Säästämisperiaate ei kuitenkaan auta ensimmäistä sukupolvea, jolta vaaditaan säästämistä ilman, että se saa nauttia muiden säästämisestä. Tietämättömyyden verhon takana olevat alkuaseman osapuolet eivät tiedä mitä sukupolvea he alkuasemassa edustavat, vaikka he tietävät, että kaikki heidän edustamansa tahot ovat aikalaisia. Tämä tulkinta, jossa sisääntulo alkuasemaan tapahtuu nykyajassa, tarkoittaa samalla sitä, että alkuasemassa edustetusta sukupolvesta tulee ensimmäinen sukupolvi, johon säästämisperiaate soveltuu. Alkuaseman osapuolten säästämisperiaatteen hyväksymispäätös ei voi kuitenkaan muuttaa menneisyyttä. Aikaisemmat sukupolvet ovat joko säästäneet tai eivät ole säästäneet. Niinpä alkuaseman osapuolet eivät välttämättä katso edistävänsä alkuasemassa edustamansa sukupolven etua valitsemalla säästämisperiaatteen. (ks. English 1977, 92 ks. myös Rawls 1972, §24, §44.)

Rawls katsoo *Oikeudenmukaisuusteoriassa*, että alkuaseman valitsijoiden vaikeus hyväksyä demokraattisten kansalaisten harkitun oikeudenmukaisuusvakaumuksen mukaista säästämisperiaatetta vaatii luopumaan lähtökohtaisesta alkuaseman oletuksesta sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelman yhteydessä. Hän pohtiikin teoriassaan erilaisia tapoja muuttaa alkuaseman oletustaan siten, että hänen ratkaisunsa sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan tulisi siellä helpommin tai suoraviivaisemmin omaksutuksi. Hän pitää kuitenkin kiinni tulkinnasta, jossa sisääntulo alkuasemaan tapahtuu nykyhetkessä. Niinpä hän katsoo parhaimmaksi alkuaseman sopijoiden motivaation muuttamisen sen

verran altruistiseksi, että oikeudenmukaisen säästämisperiaatteen hyväksyminen ei tuota heille ongelmia.

Arrowlle ja Harsanyille, joilla on utilitaristinen käsitys systemaattisesta teoriasta, Rawlsin valmius vaihtaa alkuaseman osapuolten motivaatio altruistisemmaksi näyttäytyy teorian loogisten ongelmien välttelyltä. Arrow ja Harsanyi eivät kuitenkaan kiinnitä huomiota siihen, että Rawlsin käsitys systemaattisesta teoriasta ei ole sama kuin utilitarismin käsitys. Sen sijaan Rawls pyrki esittämään teoriassaan myös systemaattisuudeltaan utilitarismille vaihtoehtoisen lähestymistavan yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin. Utilitarismin äärimmäisen systemaattisuuskäsityksen kritiikki tai utilitarismille vaihtoehtoisen systemaattisuuskäsityksen esittäminen ovatkin olennainen osa Rawlsin teoriaa. Tästä huolimatta Rawlsilla ei ole mitään sitä vastaan, että hänen teoriansa systemaattisuuteen kiinnitetään enemmän huomiota kuin hän itse teki kirjoittaessaan *Oikeudenmukaisuusteoriaa*. Rawls onkin omaksunut *Oikeudenmukaisuusteorian* jälkeisissä teoksissaan *Political Liberalism* (1993/1996, 274) ja *Justice As Fairness: A Restatement* (2001, 160) Jane Englishin (1977) julkisesti ja Thomas Nagelin ja Derek Parfitin epävirallisesti (1972) esittämän tulkinnan, joka tekee tarpeettomaksi alkuaseman lähtökohtaisen oletuksensa muuttamisen sukupolvien välisessä oikeudenmukaisuudessa.¹³⁵ Seuraavassa esittelen tämän tulkinnan.

Rawlsin näkökulmasta on järkevää säilyttää tulkinta, jossa sisääntulo alkuasemaan tapahtuu nykyajassa. Näin alkuasemassa tehty sopimus soveltuu aikalaisiin ja voimme omaksua alkuaseman näkökulman milloin tahansa. Lisäksi Rawls sanoo *Oikeudenmukaisuusteoriassa* kehittävänsä pääosin ideaaliteoriaa, jossa oletetaan, että ihmiset toimivat yleisesti tai ainakin yrittävät toimia teorian määrittämien oikeudenmukaisuusperiaatteiden mukaisesti. Rawlsille sukupolvien välisen säästämisen kysymys on osa tätä ideaaliteoriaa. Alkuaseman osapuolten tuleekin olettaa tämän takia, että myös muut sukupolvet toimivat oikeudenmukaisten periaatteiden mukaisesti. Alkuaseman osapuolten tulee näin ollen omaksua oikeudenmukainen säästämisperiaate, jonka noudattamista heidän täytyy haluta myös edeltäjiltään. Tämän takia oikeudenmukainen säästämisperiaate tulee hyväksyä myös alkuasemassa, jonka sopijoilla ei ole intressejä toistensa intresseihin. (ks. English 1977, 98;

¹³⁵ Jane English on tästä kolmikosta ainut, jonka korjausohje on julkaistu. Englishin tulkinta on myös itsenäisesti kehitetty (ks. Rawls 1993/1996, 274).

Rawls 1993/1996, 274; 2001, 160.) Toisin kuin Arrow, Harsanyi (ja Rawls itse *Oikeudenmukaisuusteoriassa*) olettavat, Rawlsin lähtökohtainen alkuaseman oletus on siis mahdollista säilyttää myös sukupolvien välisessä oikeudenmukaisuudessa.

Edellä kuvatun kaltaiset Rawlsin teorian sisäistä systemaattisuutta koskevat edistysaskeleet eivät saa kuitenkaan hukuttaa alleen Rawlsin sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta koskevan lähestymistavan aidosti kiinnostavia piirteitä. Rawlsin lähestymistapa sukupolvien väliseen säästämisen ongelmaan näyttää tarjoavan (utilitarismin ohella) myös libertarismille vaihtoehdoisen tulkinnan niin kutsutusta kestävästä kehityksen ideasta. Olen tarkastellut tätä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen piirrettä artikkelissani *Kestävä kehitys ja moraalisen työn jako* (2004). Rawlsin lähestymistapa sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan ei olekaan niin heikko kuin Arrowin ja Harsanyin kasvuteoreettinen epäintuitiivisuus-kritiikki antaa ymmärtää. Tämä johtuu oleellisesti siitä, että Arrowin ja Harsanyin kasvuteoreettisen epäintuitiivisuus-kritiikin taustalla on puutteellinen tulkinta Rawlsin lähestymistavasta ylisukupolviseen säästämiseen. Tämä tulkinta ei huomio Rawlsin IP-metodin mukaista tapaa pelastaa eroperiaate sukupolvien välisessä oikeudenmukaisuudessa ja se peittää alleen myös Rawlsin utilitarismille vaihtoehdoisen vastauksen sukupolvien väliseen säästämiskysymykseen.

5.4. Hyväkäsitystä koskeva epäintuitiivisuus-kritiikki

Kenneth Arrow esittää artikkelissaan *Some Ordinalist-Utilitarian Notes on Rawls's Theory of Justice* (1973a/1984) kiinnostavan kritiikin, joka koskee erityisesti Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen hyväkäsitystä. Puhuessani Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen hyväkäsityksestä viittaan lähinnä Rawlsin ensisijaisiin hyviin, joita ovat oikeudet ja vapaudet, kyvyt ja mahdollisuudet, tulot ja varat ja itsekunnioituksen sosiaaliset perustat. Nämä hyvät ovat Rawlsille demokraattisten kansalaisten ensisijaisia sosiaalisia tarpeita ja ensisijaisesti demokraattisen yhteiskunnan perusrakennetta koskevaan oikeudenmukaisuuskäsitykseen soveltuva mittayksikkö. Arrowin ohella myös Harsanyi esittää Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen hyväkäsitystä koskevan epäintuitiivisuus-kritiikin ainakin yhdessä esimerkissään (ks. Harsanyi 1975/1980, 42). Esittelen kuitenkin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen hyväkäsitystä koskevan arvostelun Arrowin artikkelin pohjalta, koska se esitetään siinä selvemmin ja laajemmin kuin Harsanyin artikkelissa.

Arrown mukaan on ollut jo kauan tiedossa, että maximin-teorialla on kestäättömiä seurauksia. Sen mukaan mikä tahansa ja kuinka tahansa pieni huono-osaisimmalle koitua hyöty on merkityksellisempi, kuin mikä tahansa paremmin voivalle koitua tappio. On varsin helppoa esittää lääketieteellisiä menetelmiä, jotka pitävät ihmiset juuri ja juuri elossa ilman suurempaa tyydytystä ja jotka ovat kuitenkin niin kalliita, että ne pudottavat muun väestön köyhyyteen. Rawlsin maximin-periaate vaatii selvästikin tällaisten menetelmien käyttöönottamista. (Arrow 1973a/1984, 102-103 ks. myös Harsanyi 1975/1980, 42.)¹³⁶

Arrow samastaa edellä esitetystä epäintuitiivisuus-kritiikissään virheellisesti Rawlsin eroperiaatteen ja yleisesti moraalisiin ongelmiin sovellettavan maximin-valintasäännön. Tässä yhteydessä kiinnostavaa Arrown arvostelussa on kuitenkin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen hyväksikäytön (ensisijaiset hyvät) tai mittayksikön kritiikki (ks. myös Arrow 1973a/1984, 105). Osoitan seuraavassa, että tässä arvostelussa unohtuu Rawlsin teorian (utilitarismin vaihtoehtoinen) vaihteellinen, kontekstiherkkä ja käytännöllisiä yksinkertaistuksia hyödyntävä rakenne.¹³⁷ Toisin kuin Arrow olettaa epäintuitiivisuus-kritiikissään, Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä ensisijaisen hyvien pohjalta määriteltävän heikoimman perusrakennearseman edustajan ei ole tarkoitus viitata yksilöön, jonka lääketieteellisen hoidon kustannukset ovat kaikista suurimmat. On kuitenkin ilmeistä, että Rawls ei esitä *Oikeudenmukaisuusteoriassa* tätä käsityksensä piirrettä riittävän selvästi. Arrown epäintuitiivisuus-kritiikin tarkastelu selventääkin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä ja lähestymistapaa yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen.

¹³⁶ Arrown yhden tavan analysoida tätä esimerkkiä (ks. 1973a/1984, 103) jätän käsittelemättä. Sivuutan tämän ketjuuntumisoletusta (ks. Rawls 1972, 81f) koskevan keskustelun, koska Henry Shue on jo esittänyt tässä yhteydessä varsin uskottavan Arrown Rawlsin teorian tulkintaa koskevan kritiikin (ks. Shue 1974).

¹³⁷ Rawlsin mukaan hänen teorian peruskäsitteet kuten esimerkiksi perusrakenne, tietämättömyyden verho, leksikaalinen järjestys, heikoin yhteiskunnallinen asema ja puhdas menetelmäoikeudenmukaisuus ovat yhdessä sopivia sosiaalisen valinnan ongelman ratkaisemiseen tarvittavia yksinkertaistuksia. Kaikkiin tai edes suurimpaan osaan moraalisisista ongelmista on turhaa kuvitella löytyvän järkevää ratkaisua. Yhteiskunnallinen viisaus vaatiikin instituutioiden muodostamista, jotka vähentävät vaikeasti käsiteltävien ongelmien esiintymistä ja hyväksymään tarpeen selkeille ja yksinkertaisille periaatteille. Yksinkertaistukset ovat tarpeen oikeudenmukaisuuskäsityksen kehittämisessä, jotta käsitys voi toimittaa julkista perusrakenteen oikeudenmukaisuuden sääntely- ja arviointiroolia. (ks. Rawls 1972, 89f, 95.)

Sosiaalisen valinnan ongelman ajatellaan tavallisesti koskevan sitä, kuinka päästä yksilöiden rationaalisista preferensseistä eettisesti hyväksyttävästi kollektiivisesti rationaaliseen valintaan. Arrow'n teos *Social Choice and Individual Values* (1951) on tunnetusti tätä edellä mainittua ongelmaa tarkastelevan sosiaalisen valinnan teorian yksi merkittävin esitys. Vaikka Rawls ei ratkaisekaan *Oikeudenmukaisuusteoriassa* sosiaalisen valinnan ongelmaa, hänen voi kuitenkin ajatella lähestyvän tätä laajaa ja monimutkaista kysymystä jakamalla sen osiin. Rawlsin lähestymistavassa tämän kokonaisongelman joidenkin osien ratkaisemista pidetään ensisijaisempina kuin toisia.¹³⁸ Rawls ajattelee, että tiettyjen sosiaalisen valinnan osaongelmien systemaattinen tarkasteleminen vaatii taustalle sopivan perusongelman ratkaisun. Demokraattisen yhteiskunnan perusrakennetta koskevasta oikeudenmukaisuuskäsityksestä sopiminen on hänelle ratkaisujärjestyksessä ensisijainen ongelma. Näin syntyvä perussopimus antaa lähtökohdan, jonka pohjalta lähestyä sopivassa järjestyksessä muita sosiaalisen valinnan osakysymyksiä.¹³⁹ Rawlsin alkuasema, jossa sovitaan demokraattisen yhteiskunnan perusrakenteen oikeudenmukaisuudesta, ei siis ole foorumi, jossa on tarkoitus ratkaista yhdellä kertaa kaikki moraaliset kysymykset tai yksi suuri sosiaalisen valinnan ongelma. Itse asiassa Rawlsin alkuasemassa ei ole tarkoitus ratkaista yhdellä kertaa edes kaikkia yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ongelmia.

Rawlsin näkökulmasta kelvollisen ratkaisun hahmottaminen alkuaseman osapuolille esitettyyn yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan vaatii kehittämään tämän ongelman yhteyteen sopivia käsitteitä. Esimerkiksi ensisijaiset hyvät, joiden avulla oikeudenmukaisuudessa reiluutena määritetään heikoin perusrakennearsema ja mitataan sitä edustavien kansalaisten odotuksia, yksinkertaistavat Rawlsin mukaan sopivasti yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaa (Rawls 1972, 95). Heikoimman lähtökohtaisen perusrakennearseman edustajat ovat kansalaisia, joita onni ei ole suosinut ja joiden luontaiset avut ovat yhteiskunnassa selviytymiselle vähemmän suotuisia ja joiden perhe- ja luokkataustat ovat suhteellisen heikkoja (Rawls 1972, 96, 100; 1975, 258-259).

¹³⁸ Rawlsin lähestymistavassa ei kuitenkaan oleteta, että kaikkiin moraalisiin ongelmiin tai poliittisiin kysymyksiin olisi olemassa jokin oikea vastaus (ks. esim. Rawls 1972, 88.)

¹³⁹ Rawls näyttää omaksuvan lähestymistavassaan Aristoteleen mainitseman ajatuksen, jonka mukaan alku on ehkä joka asiassa tärkein, kuten on tapana sanoa, ja tästä syystä se on myös vaikein. Samalla kuin se näet on vaikutukseltaan mahtavin, se on kooltaan pienin ja siis mitä vaikein nähdä. Mutta kun se kerran on löydetty, sitä on helppoa kasvattaa lisäämällä siihen muuta (Sofistiset kumoamiset 34, 183b22-26).

Heikompiosaisten ryhmään saattaa kuulua erityisen vaikeassa asemassa olevia persoonia, joiden erityistarpeiden huomioiminen jo yhteiskunnan perusrakenteen oikeudenmukaisuutta koskevan sopimuksen yhteydessä monimutkaistaa tätä sopimusta oleellisesti.¹⁴⁰ Muun muassa tämän takia Rawls olettaa, että alkuasemassa edustetut kansalaiset omaavat normaalin rajoissa liikkuvat fyysiset tarpeet ja psyykkiset kyvyt. Alkuaseman osapuolet sopivatkin yhteiskunnan perusrakennetta koskevasta oikeudenmukaisuuskäsityksestä olettaen, että heidän edustamansa kansalaiset ovat normaaleja yhteiskunnan aktiivisia jäseniä. Näin Rawls rajaa esimerkiksi fyysisesti tai psyykkisesti vajavaisten oikeudenmukaista kohtelua koskevat kysymykset yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ulkopuolelle. (ks. Rawls 1974a, 227; 1975, 259.)

Rawlsin edellä esitetty raja on oleellisesti metodinen.¹⁴¹ Se ei tarkoita sitä, että vaikeissa lähtökohta-asemissa olevien erityistarpeet voidaan jättää lopullisesti huomioimatta. Ovathan myös luonnollisten avujen normaalia suuremmat vajeet tavallisesti kansalaisten omien valintojen tai vastuun ulottumattomissa. Rawlsin näkökulmasta on kuitenkin järkevää edetä oikeudenmukaisuusteorian kehittäessä siten, että näiden vaikeiden kysymysten käsittelyä lykätään alkuasemaa myöhäisempiin oikeudenmukaisen yhteiskunnan suunnitteluvaiheisiin. Tällöin niiden tarkastelun tueksi on ehkä mahdollista tarjota yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisu. Tämän perusongelman ratkaisemista vaikeuttavat tai ratkaisun löytämisen estävät käytännössä liian yksityiskohtaisen informaation vaatimukset.

Rawlsin teoriassa oikeudenmukaisuuden asettamat vaateet suhteessa erityisiä lääkinnällisiä tarpeita omaaviin kansalaisiin nähdäänkin standardikansalaisen oletuksen varaan rakentuvan yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisun laajennuksina. Nämä

¹⁴⁰ Rawlsin mukaan pyrkimys esitellä ja pohtia ennenaikaisesti vaikeita kysymyksiä, jotka saattavat viedä oikeudenmukaisuusteorian yläpuolelle, voi häiritä moraalista havaintokykyä johtamalla ajattelemaan kaukaisia ihmisiä, joiden kohtalo herättää sääliä ja levottomuutta. Kun taas oikeudenmukaisuuden ensisijainen ongelma koskee niiden suhteita, jotka ovat normaalien asiantilojen vallitessa täysinäisiä ja aktiivisia yhteiskuntaa osallistuvia tahoja ja jotka ovat suoraan tai epäsuorasti suhteissa toisiinsa koko elämänsä ajan. (Rawls 1975, 259.)

¹⁴¹ Mahdollista taloustieteellistä kritiikkiä Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian vaiheittaista kehittämistapaa kohtaan voi hillitä se, että Rawlsin lähestymistavalla näyttää olevan yhtymäkohtia positiivisen talousteorian vaiheittaisen kehittelytavan kanssa (ks. esim. Lawson 1997 ks. myös Marshall 1898; Robbins 1932; Musgrave 1981).

laajennukset hahmotetaan alkuasemassa tehtävää sopimusta seuraavissa oikeudenmukaisen yhteiskunnan suunnitteluvaiheissa. Rawlsin teoriassa alkuasemaa seuraa kolme eri yhteiskunnallisten ongelmien käsittelytasoa. Nämä ovat perustuslakia säätävä kokous, lainsäädännöllinen taso ja hallinnollinen tai juridinen taso. Rawlsin lähestymistavassa Arrow'n esimerkin kaltaisia kysymyksiä on tarkoitus tarkastella lainsäädännöllisellä (ja mikäli tarpeen hallinnollisella) tasolla. (ks. Rawls 1972, §31; 1993/1996, 188.) Ajatuksena on, että tässä yhteydessä on (yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisun tarjoaman taustan lisäksi) tarjolla alkuasemaa yksityiskohtaisempaa informaatiota yhteiskunnasta, kuten esimerkiksi tietoa erityisten lääkinällisten tarpeiden yleisyydestä ja niiden tyydyttämisen kustannuksista. (Rawls 1972, §31; 1993/1996, 183f.)

Arrow'n epäintuitiivisuuskritiikki jättääkin huomioimatta Rawlsin tavan lähestyä vaihe kerrallaan tietyssä järjestyksessä ja käytännöllisten yksinkertaistusten pohjalta sosiaalisen valinnan ongelmaa. Arrow'n väite, että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen mukaan ”mikä tahansa ja kuinka tahansa pieni huono-osaisimmalle koituva hyöty on merkityksellisempi, kuin mikä tahansa paremmin voivalle koituva tappio”, on selvästikin virheellinen. Onhan oikeudenmukaisuus reiluutena kiinnostunut ensisijaisesti heikoimpaan yhteiskunnalliseen asemaan liittyvistä ensisijaisista hyviä koskevista odotuksista. Tämän lisäksi Rawlsin yhteiskunnan perusrakenteen oikeudenmukaisuutta arvioivassa ja säätelevässä oikeudenmukaisuuskäsityksessä mainitut heikompiosaiset eivät ole fyysisesti ja psyykkisesti epätavallisen vaikeassa asemassa olevia tai erityisen kalliita lääketieteellisiä hoitoja tarvitsevia yksilöitä. Rawlsilaisessa yhteiskunnassa ollaan kuitenkin kiinnostuneita persoonien muodollisten vapauksien ja mahdollisuuksien lisäksi heidän reaalista vapauksistaan ja mahdollisuuksistaan. Persoonien lääkinälliset erityistarpeet pyritäänkin huomioimaan (mahdollisimman pitkälle) oikeudenmukaisuuskysymyksinä, vaikka niitä ei käsitelläkään yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman yhteydessä. Rawls lähestyykin yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta olettaen, että yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaa varten kehitettyä oikeudenmukaisuuskäsitystä voidaan tarkentaa (hyväksäilyksen osalta) näiden perusratkaisua laajentavien kysymysten yhteydessä. Onhan mahdollista tai jopa oletettavaa, että ensisijaiset hyvät eivät riitä yksityiskohtaisempien oikeudenmukaisuuskysymysten yhteydessä.

Arrow korostaakin tulkinnassaan Rawlsin ensisijaisten hyvien karkeutta. Hänen mukaansa Rawlsin ensisijaisille hyville perustuva oikeudenmukaisuuskäsitys tulkitsee yhtä hyvinvoiviksi saman tulotason omaavat persoonat, joista toinen tyytyy vedestä, soijasta ja jauhoista koostuvaan ruokavalioon ja toinen on epätoivoinen ilman hienostuneita (viinikirvaa edeltävän ajan mannermaisia) punaviinejä ja kurmitsanmunia. Vain lyhyellä maininnalla tämän esimerkin huvittavuudesta, Arrow siirtyy esimerkkiin, joka pyytää kuvittelemaan verenvuototaudista kärsivän henkilön. Tämä henkilö tarvitsee noin 4000 dollaria kuukaudessa veren hyyttämisterapiaa varten, joka takaa hänelle edes jonkin verran normaalin kaltaisen mahdollisuuden välttää verenvuodosta johtuva kuolema. Tämän jälkeen Arrow kysyy, merkitsevätkö yhtäläiset tulot tässä kohdin tasa-arvoa? (Arrow 1973a/1984, 104-105.)

Arrow'n esimerkkien tarkoitus on osoittaa, että Rawlsin ensisijaisille hyville perustuva oikeudenmukaisuuskäsitys ei tunnista persoonien välisiä hyvinvoinnin eroja, jotka jäävät jäljelle myös silloin, kun henkilöt saavat jaossa yhtäläiset ensisijaiset hyvät. Arrow ei kuitenkaan kiinnitä riittävästi huomiota siihen, että Rawlsin ensisijaisia hyviä ei ole tarkoitettu *yleiseksi* hyvinvointimittariksi, vaan ensisijaisesti demokraattisen yhteiskunnan perusrakennetta koskevan oikeudenmukaisuuskäsityksen tarpeisiin soveltuvaksi hyväksytykseksi. Rawls ei väitä, että samat ensisijaiset hyvät omaavat henkilöt voivat yhtä hyvin (tai että heillä on yhtäläiset toimintavalmiudet). Rawlsille ensisijaiset hyvät (tai niitä koskevat odotukset) ovatkin yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisemiseen suunniteltu käsite. Niiden tarkoitus on mahdollistaa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman vaatimat käytännölliset, julkiset ja objektiiviset henkilöiden väliset vertailut. Toisin kuin Arrow antaa tulkinnassaan ymmärtää, Rawlsille oleellinen ensisijaisten hyvien käytön peruste on myös se, että niille pohjautuvat vertailut kunnioittavat demokraattisen yhteiskunnan kansalaisten erilaisia elämänpäämääriä (ks. Arrow 1973a/1984, 105 vrt. Rawls 1972, 95; 1982; 1993/1996, 181).¹⁴²

Rawlsin näkökulmasta yksi utilitaristisen oikeudenmukaisuuskäsityksen houkutteleva piirre on kylläkin sen kyky tehdä hiuksenhienoja erotteluja (1972, vii). Tämä Rawlsin näkemys karakterisoi erityisesti utilitarismin yksilöiden subjektiivisten preferenssien tyydytykselle

¹⁴² Eri lähestymistavoista hyvinvointiin (ks. esim. Parfit 1984; Griffin 1986; Doyal & Gough 1991; Plant 1991; Hargreaves Heap et.al 1992; Nussbaum & Sen 1993).

perustuvaa hyväksitystä. Mahdollisimman tarkka tai hienovaraiset erot tunnistava hyväksitys voi kuitenkin olla käytännössä ongelmallinen, kun sitä sovelletaan kaikkiin mahdollisiin konteksteihin. Täysin yleisessä utilitaristisessa teoriarakenteessa juuri tämä on tyypillistä. Rawlsin utilitarismille vaihtoehtoisessa lähestymistavassa yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen oletetaan, että kaikkiin oikeudenmukaisuuskysymyksiin ei tarvitse käyttää yhtä ja samaa (mahdollisimman tarkkaa tai kaikki hiuksenhienot erot periaatteessa tunnistavaa) hyväksitystä. Sen sijaan eri oikeudenmukaisuuskysymysten (systemaattinen ja samalla kontekstiherkkä) tarkastelu voi vaatia, että niitä varten kehitetään omat ja niihin sopivat käsitteet ja mittayksiköt (joilla on kuitenkin jonkin laajemman ongelman lähestymisen mahdollistava suhde).

Toisin kuin Arrow menettelee epäintuitiivisuus-kritiikissään, Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen hyväksityksen karkeutta tai erottelukykä arvioitaessa on syytä olla sensitiivinen myös sen aiotulle ensisijaiselle sovellusalalle. Onhan selvää, että mittarin periaatteellinen kyky tehdä karkeitä tai hiuksen hienoja eroja ei vielä kerro riittävästi mittarin hyvydestä. Mittarin hyvyttä arvioitaessa onkin oleellista kiinnittää huomiota myös sen käyttötarkoitukseen. Arrown epäintuitiivisuus-kritiikissä jääkin huomioimatta Rawlsin mahdollisesti Aristoteleelta omaksuma politiikan tiedettä koskeva metodinen näkemys. Aristoteleen mukaan kaikissa politiikan tieteen selvityksissä ei tule tavoitella samanlaista tarkkuutta vaan pyrkiä kunkin tyyppisten asioiden kohdalla sellaiseen tarkkuuteen, jonka niiden luonto sallii (NE I 3, 1094b12-25).

Itse asiassa utilitarismin ”äärimmäisen erottelukykyisen” hyväksityksen ongelmallisuus oikeudenmukaisuuskysymyksissä käy ilmi myös tarkasteltaessa Arrown edellä esitettyjä esimerkkejä. Utilitaristinen yksilöiden subjektiivisten preferenssien tyydytykseen keskittyvä hyväksitys voi nimittäin tulkita kalliit preferenssit (hienostuneet viinit ja kurmitsanmunat) omaavan henkilön oikeudenmukaisuuden näkökulmasta huominkin voivaksi kuin vaatimattomat preferenssit (vesi, soija ja jauhot) omaavan henkilön, vaikka näillä persoonilla on samat tulotasot. Tämä utilitarismin hyväksityksen tunnistama henkilöiden välinen ero ja siitä utilitarismissa seuraava yhteiskunnallisia resursseja koskeva jakovaade ei kuitenkaan liene kovin relevantti yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Tämän seikan myös Arrow näyttää myöntävän (ks. Arrow 1973a/1984, 104-105).

Tämän lisäksi utilitaristinen oikeudenmukaisuuskäsitys voi tulkita Arrowin toisen esimerkin verenvuototautista kärsivän henkilön tilanteen samanlaiseksi kuin normaalin henkilön tilanteen, ellei sairaan ihmisen toimintakyvyn vajausta ilmene hänen hyötytasossaan. Juuri näin voi käydä, kun henkilön toimintakyvyn vajausta hukkuu (äärimmäisen herkän hyvänkäsityksen tunnustaman) muun hyötyinformaation alle tai henkilö mukauttaa halunsa olosuhteisiinsa sopiviksi. Sairas ihminen voi olla esimerkiksi iloisen mielenlaatunsa ja alhaisen elämänlaatua koskevan vaatimustasonsa ansiosta utilitaristisesta näkökulmasta yhtä hyvinvoiva kuin toimintavalmiuksien nähden normaali persoona, jolla on vähemmän iloinen mielenlaatu ja korkeampi vaatimustaso (ks. Sen 1982a). Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta verenvuototautisen toimintakyvyn objektiivinen vajausta ei kuitenkaan näytä olevan vain yksi hyötyinformaation palanen lukemattomien muiden joukossa. Tätä utilitarismin hyvänkäsitykselle ongelmallista seikkaa Arrow ei kuitenkaan näytä huomioivan, eikä hänen tapansa rinnastaa Rawlsin hyvänkäsityksen yleisen karkeuden osoittavat esimerkit ainakaan selvennä tätä eroa.

Kuten jo edellä totesin, Arrow kiinnittää esimerkeillään huomiota sellaisiin henkilöiden välisiin eroihin, joita Rawlsin ensisijaisiin hyviin keskittyvä hyvänkäsitys ei tunnista. Arrow näyttää kuitenkin oletavan, että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä henkilöiden väliset vertailut rajoittuvat lopullisesti ensisijaisien hyvien mahdollistamiin vertailuihin (ks. Arrow 1973a/1984, 105). Hän ei ota huomioon sitä, että Rawls on kehittänyt ensisijaiset hyvät erityisesti yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisua silmälläpitäen. Tämän ongelman ratkaisu on puolestaan Rawlsille lähtökohta lähestyttäessä muita yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiä. Rawlsin lähestymistavassa yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen tarkoituksena ei olekaan ratkaista kaikkia oikeudenmukaisuusongelmia samojen käsitteiden pohjalta. Tästä huolimatta oikeudenmukaisuuden vaatimusten määrittäminen ”standardipersooniin” nähden auttaa tunnistamaan oikeudenmukaisuuden vaatimukset myös epätavallisia lääkinnällisiä tarpeita omaaviin persooniin nähden. Rawlsin standardipersoonan oletus onkin melko samankaltainen idealisaatio kuin esimerkiksi taloustieteen hintateorian täydellisen kilpailun oletus (Freeman 2003, 8-9). Tämän takia onkin melko yllättävää, että juuri Arrow (joka on

modernin hintateorian ekspertti) ei näytä tunnistavan tätä Rawlsin lähestymistavan piirrettä.¹⁴³

Joka tapauksessa utilitaristinen yksilön erityisten preferenssien tyydytykseen keskittyvä hyvänkäsitys ei vaikuta luotettavalta yhteiskunnan perusrakenteeseen keskittyvän oikeudenmukaisuuskäsityksen perustaksi. Onhan hyötyinformaation hankkiminen ja käsitteleminen yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ongelman yhteydessä käytännössä äärimmäisen vaikeaa. Myös itse yhteiskuntarakenne vaikuttaa vahvasti juuri yksilöiden partikulaariin preferenssiin. Lisäksi jotkut yksilöt voivat kehittää (ja itse asiassa julkinen utilitaristinen oikeudenmukaisuuskäsitys kannustaa heitä kehittämään) strategisia preferenssejä, jotka synnyttävät utilitaristisen oikeudenmukaisuuskäsityksen tapauksessa kohtuuttomat halut omaaville kansalaisille suuremmat yhteiskunnallisia resursseja koskevat oikeutetut vaateet, kuin halunsa kohtuullistaville kansalaisille. Niille, jotka tyytyvät vähään tai jotka mukauttavat preferenssinsä sosiaalisiin oloihinsa sopiviksi, utilitarismi tarjoaa vähän, vaikka oikeudenmukaisuuden näkökulmasta heille voitaisiinkin olla velkaa paljon. Ylipäänsä utilitaristinen oikeudenmukaisuuskäsitys tuottaa yhteiskunnan julkisena oikeudenmukaisuuskäsityksenä helposti strategiselle laskelmoinnille ja vallankäytölle rakentuvan poliittisen kulttuurin, joka tyydyttää suhteellisen heikosti vakaan perustuslaillisen demokratian vaatimukset (ks. Rawls 2001 §33).

Toisin kuin utilitaristinen oikeudenmukaisuuskäsitys, Rawlsin käsitys pyrkii jakamaan suhteellisen selvästi yhteiskunnalle vastuun oikeudenmukaisen rakenteen ylläpitämisestä. Yksilöt puolestaan tarvitsevat tätä julkista rakennetta, jotta he kykenevät tavoittelemaan suhteellisen vapaasti ja itseään kunnioittaen omia erityisiä elämänpäämääriään. Yksilötoimijoille (joilla on mahdollisuudet ottaa vastuu päämääristään) Rawlsin käsitys jakaa puolestaan vastuun sellaisten kohtuullisten elämänpäämäärien muodostamisesta, joilla on realistinen mahdollisuus tulla tyydytetyiksi oikeudenmukaisessa rakenteessa (ks. Rawls 1993/1996, 189f). Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen säätelemässä perusrakenteessa

¹⁴³ Arvoitellessaan Rawlsin hyvänkäsitystä Arrow näyttää kuitenkin hyväksyvän implisiittisesti Rawlsin lähestymistavan yhden perusidean. Puhuuhan hän verenvuototaudista kärsivästä henkilöstä, joka tarvitsee noin 4000 dollaria kuukaudessa saavuttaakseen edes jonkin verran *normaalin kaltaisen mahdollisuuden* välttää verenvuodosta johtuva kuolema. Myös Arrowin esimerkin taustalla on jonkinlainen standardipersonaan oletus.

pelkästään hienostuneista viineistä ja kurmitsanmunista tyydyttyvä kansalainen ei omaa kalliiden preferenssiensä perusteella yhteiskunnallisia resursseja koskevaa oikeutettua jakovaadetta. Sitä vastoin objektiivisesta toimintavalmiuden puutteesta kärsivä verenvuototautinen voi hyvällä syyllä odottaa, että hänen lääkinnällinen erityistarpeeseensa tulee huomioiduksi rawlsilaisen yhteiskunnan poliittisessa päätöksentekoprosessissa.

Rawlsin ensisijaisiin hyviin lähtökohtaisesti keskittyvä oikeudenmukaisuuskäsitys pitää siis kansalaisia vastuullisina omista erityisistä preferensseistään. Toisin kuin utilitaristinen oikeudenmukaisuuskäsitys se ei siis jää jako-oikeudenmukaisuuden kysymyksissä vaikeasti tyydytettävät preferenssit omaavien tai ne itselleen strategisesti kehittävien kansalaisten armoille. Rawlsin vaiheittainen lähestymistapa yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen mahdollistaa myös sen, että oikeudenmukaisuus reiluutena tarkoittaa hyvänkäsitystään siten, että kansalaisten keskeiset toimintavalmiuksien vajeet tunnistetaan ja niihin pohjautuvat jakovaatteet otetaan huomioon oikeudenmukaisuusvaateina. Arrown hyvänkäsitystä koskevan epäintuitiivisuus-kritiikin taustalla oleva utilitaristinen tulkinta ei kuitenkaan kiinnitä huomiota tähän Rawlsin yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta koskevan lähestymistavan oleelliseen piirteeseen. Näin ollen myös Arrown tälle tulkinnalle nojaava epäintuitiivisuus-kritiikki menettää teränsä. Tästä huolimatta Arrown Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen hyvänkäsitystä koskeva kritiikki tarjoaa kiinnostavan lähtökohdan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen kehittämiseksi taloustieteessä. Seuraavaksi tarkastelenkin taloustieteilijä ja filosofi Amartya Senin taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevan lähestymistavan potentiaalista merkitystä Rawlsin lähestymistavalle (ja kääntäen).

5.5. Senin toimintavalmiudet Rawlsin hyvänkäsityksen täsmentäjänä

Normatiiviselle taloustieteelle yksi merkityksellinen vuoropuhelu taloustieteen ja poliittisen filosofian välillä on taloustieteilijä ja filosofi *Amartya Senin* yhteiskuntafilosofinen projekti. Senin toimintavalmiuksien käsitteelle rakentuvaa teoriaa pidetään tärkeänä yrityksenä tarjota normatiiviselle taloustieteelle sekä utilitarismin että Rawlsin tavoitteet ylittävä lähestymistapa

taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen.¹⁴⁴ Senin lähestymistavan oleellisia piirteitä onkin luontevinta hahmottaa utilitaristien ja Rawlsin taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevan keskustelun luomaa taustaa vasten. Senin kritiikki Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä kohtaan näyttää ensi silmäyksellä melko samanlaiselta kuin Arrow'n edellä esittämä epäintuitiivisuus-kritiikki. Tämän takia jonkinlaista edellisen kappaleen teemojen toistoa onkin seuraavassa vaikea välttää. Nähdäkseni Senin kritiikki Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen hyväksytystä kohtaan on kuitenkin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä suhteellisen selvästi kehittävää arvostelua. Tämän takia se ansaitseekin erillisen tarkastelun, jonka tulisi olla myös laajempi kuin mihin seuraavassa kykenen.

Sen kysyy kuuluisassa Tanner luennossaan, jonka otsikko on *Equality of What?* (1979), minkälaista mittaria tasa-arvotavoitteen kannattajien tulisi käyttää arvioidessaan oman tavoitteensa toteutumista yhteiskunnassa. Sen pitää oman vastauksensa yhtenä keskeisenä lähtökohtana (Aristoteleen ja Adam Smithin eräiden filosofisten ideoiden lisäksi) Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriassa* esittämää utilitarismikritiikkiä (ks. Sen, 1982a; 1992). Kuten jo aiemmin olen maininnut, Rawls pyrkii tarjoamaan teoriassaan utilitarismille vaihtoehtoisen demokraattiseen yhteiskuntaan sopivan oikeudenmukaisuuskäsityksen. Rawls arvostelee erityisesti utilitarismin kyvyttömyyttä ottaa huomioon (tai taipumusta sivuuttaa) demokraattisen tasa-arvon näkökulma taloudellisen oikeudenmukaisuuden peruskysymyksissä. Kuten Senin 1979 luennon ja sille pohjautuvan samannimisen artikkelin (uudesti julkaistu 1982) otsikko kertoo, hän omaksuu (utilitarismin sijaan) lähtökohdakseen rawlsilaisen näkökulman, jossa tasa-arvon ajatus muodostaa taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymysten perustan ja jossa tasa-arvosta poikkeaminen vaatii erityisen oikeutuksen. (ks. G. Cohen 1993.)

Senille toinen *Oikeudenmukaisuusteorian* oleellinen tekijä on, että Rawls ei hyväksy teoksessaan preferenssiutilitaristista oletusta, jonka mukaan yksilöiden subjektiivisten preferenssien tyydytys on oikeudenmukaisuusteoriaan sopiva hyväksyntä. Esimerkiksi toisten kansalaisten sortamisesta ja orjuuttamisesta tyydyttyvät preferenssit eivät voi olla Rawlsin mukaan

¹⁴⁴ Keskustelua eri hyväksyntäistä oikeudenmukaisuuskysymysten yhteydessä (ks. esim. Dworkin 1981a; 1981b, Sen 1982a; 1993; Arneson 1989b; G. Cohen 1989; 1993; Scanlon 1991; 1993; 1999; Harsanyi 1997).

relevantti demokraattisen yhteiskunnan perusrakenteen oikeudenmukaisuuden arviointikriteeri (1972, 30-31). Myöskään suurempien taloudellisten resurssien suuntaaminen henkilöille, joiden preferenssien tyydyttäminen on vaikeampaa tai kalliimpaa kuin toisten, ei ole Rawlsin mukaan demokraattisessa yhteiskunnassa kelvollinen peruste jakaa resursseja (ks. Rawls 1982, 168-169). Ylipäänsä erityisten preferenssien mukautuvuus sosiaalisiin oloihin rajoittaa vahvasti niiden soveltuvuutta yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden peruskysymyksiin. Rawls määrittelee oman oikeudenmukaisuuskäsitksensä ensisijaiseksi hyväksitykseksi yksilöiden subjektiivisten preferenssien tyydytyksen sijaan *ensisijaiset hyvät*, joita ovat oikeudet ja vapaudet, mahdollisuudet ja valtuudet, tulot ja varat ja itsekunnioituksen sosiaaliset perustat (1972, 92). Rawlsin mukaan (2001, 57f) ensisijaiset hyvät ovat demokraattisen yhteiskunnan kansalaisille tavallisesti välttämättömiä sosiaalisia olosuhteita ja yleisvälineitä, jotta he voivat tavoitella omia erityisiä päämääriään ja kehittää tai harjoittaa moraalisia kykyjään.

Senin näkökulmasta utilitarismin preferenssien tyydytykseen keskittyvä hyväksitys ei ole relevantti tasa-arvon yhteiskunnallisen toteutumisen mittari. Hänen mukaansa utilitaristit ovat väärässä pitäessään hyödykkeitä pelkästään yksilöiden preferenssien ja halujen tyydyttäjinä. Esimerkiksi liikuntavammaisen ihmisen ahdinkoa ei tasa-arvon kannattajan näkökulmasta määritä välttämättä hänen utilitaristinen hyvinvointivajeensa. Onhan tämä henkilö saattanut esimerkiksi sopeuttaa omat halunsa ja preferenssinsä oloihinsa sopiviksi siten, että hänellä ei ole utilitarismin näkökulmasta minkäänlaista hyvinvointivajetta. Senille utilitarismin subjektivistinen hyväksitys onkin sopimaton tasa-arvoon tähtäävän yhteiskuntapolitiikan ohjenuora, koska se jättää huomioimatta esimerkiksi liikuntavammaisen ihmisen objektiivisen toimintakyvyn vajauksen. (ks. Sen 1982a; 1984, 34; 1985b, 21-22; 1987, 8-11.)¹⁴⁵

Sen pitääkin tärkeänä Rawlsin esittämää utilitarismin hyväksityksen arvostelua. Hänelle Rawlsin ensisijaiset hyvät eivät kuitenkaan ole oikea vastaus kysymykseen, minkälaista mittaria tasa-arvotavoitteen kannattajien tulisi käyttää arvioidessaan oman tavoitteensa toteutumista yhteiskunnassa. Senin mukaan erilaisen fyysisen ja psyykkisen rakenteen

¹⁴⁵ Subjektivististen ja objektiivisten hyväksitysten eroista (ks. Scanlon 1975; 1988).

omaavat tai erilaisissa olosuhteissa elävät ihmiset tarvitsevat erilaisen määrän ensisijaisia hyviä samojen tarpeiden tyydyttämiseen. Näiden ihmisten aseman arvioiminen ensisijaisten hyvien pohjalta johtaakin Senin mukaan sokeaan moraaliin. Esimerkiksi tarkasteltaessa terveen ja halvaantuneen ihmisen tilanteita ensisijaisten hyvien pohjalta, näille ihmisille voidaan tarjota tasa-arvon nimissä yhtä suuret resurssit, vaikka halvaantunut tarvitseekin suuremmat resurssit kuin vahvaraajainen saavuttaakseen tasa-arvoisen liikkumiskyvyn. Senin mukaan Rawlsin ensisijaiset hyvät edustavat fetissiä, jossa ollaan kiinnostuneita hyödykkeistä itsessään ja suljetaan pois ne asiat, joita ihmiset saavat hyödykkeistä. Tasa-arvotavoitteen kannattajien olisikin hänen mukaansa järkevää siirtää tarkastelunsa hyödykkeistä itsestään asioihin, joita hyödykkeet tuottavat ihmisille. (ks. Sen 1982a; 1984, 294; 1985b, 23; 1987b, 15-16, 22.)

Senin mukaan Rawlsin ja utilitarismin hyvänkäsityksistä puuttuu perustavien toimintavalmiuksien käsite tai ajatus persoonasta, joka kykenee tekemään joitakin perusasioita (1982a, 367). Hänen mukaansa henkilön elämä voidaan nähdä erilaisten toimintojen yhdistelmänä ja näiden toimintojen voidaan nähdä yhdessä muodostavan henkilön elämän laadun. Toiminnot, joista ihmisen hyvinvointi riippuu, pitävät sisällään muun muassa sellaisia alkeellisia asioita kuin elossa olemisen, kunnolla ravittuna olemisen, hyvässä kunnossa olemisen ja vapaan liikkumisen. Henkilön hyvinvointi voi sisältää myös monimutkaisempia toimintoja, kuten esimerkiksi osallistumisen oman yhteisönsä sosiaaliseen elämään, itsekunnioituksen ja muiden kunnioituksen. Senin mukaan hyvinvoinnin arvioinnin tulee perustua näiden henkilön elämisen muodostavien elementtien tarkastelulle. Toimintavalmius edustaa puolestaan erilaisten toimintojen yhdistelmiä, jotka ovat persoonan ulottuvilla tai saavutettavissa ja se heijastaa henkilön aktuaalista vapautta valita erityyppisiä arvokkaina pitämiään elämäntapoja. Yksilön asemaa ei pidäkään Senin mukaan arvioida viittaamalla pelkästään hänen omaamiinsa ensisijaisiin hyviin tai nauttimiinsa hyötyihin vaan hänen reaalsiin mahdollisuuksiinsa valita arvokkaina pitämiään elämäntapoja. (Sen 1992, 39-42; 2000b.)

Senin kehittämä toimintavalmiuksien käsite on selvästikin tärkeä lähestymistavalle, joka on kiinnostunut taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymysten ratkaisemisesta. Onhan selvää, että yhtäläinen (ainakin kapeasti taloudellisina hyödykkeinä ymmärrettyjen) ensisijaisten hyvien omaaminen ei takaa sitä, että persoonien reaalinen vapaus valita erilaisia elämäntapoja

(jota Senin lähestymistavassa toimintavalmiudet mittaavat) olisi yhtäläinen. Voihan esimerkiksi invalideitten omaavan henkilön olla vaikeampi muuttaa yhtäläiset tulot aktuaaliseksi vapaudeksi kuin ilman invalideettia elävän henkilön. Senin lähestymistapa taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen, joka perustuu henkilöiden välisten objektiivisten toimintavalmiuksien erojen huomioimiseen, ei myöskään näytä kärsivän ongelmista, joita esimerkiksi utilitarismin sosiaaliin olosuhteisiin helposti mukautuvat subjektiiviset preferenssit tuottavat utilitaristiselle taloudellisten instituutioiden oikeudenmukaisuuden arvioinnille.

Senin lähestymistavan merkitystä taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmasta kiinnostuneelle normatiiviselle taloustieteelle tuskin vähentää sen huomioiminen, että hänen kritiikkinsä Rawlsin taloudellisen oikeudenmukaisuuden lähestymistapaa kohtaan voidaan nähdä Rawlsin teorian kehittämiseksi sen ylittämisen sijaan. Toisin kuin Sen näyttää oletttavan, Rawlsille ensisijaiset hyvät eivät ole yleinen vastaus kysymykseen, minkälaista mittaria tasa-arvotavoitteen kannattajien tulisi käyttää arvioidessaan tavoitteensa toteutumista yhteiskunnassa. Rawlsin kysymys on pikemminkin, minkälaisia mittareita demokraattisen tasa-arvon kannattajien olisi järkevää ja käytännössä mahdollista käyttää eri yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kysymysten yhteydessä arvioidessaan tavoitteidensa yhteiskunnallista toteutumista. Nähdäkseni Rawlsin ensisijaiset hyvät on mittari, joka soveltuu suhteellisen hyvin yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman yhteyteen. Sen sijaan hänellä ei ehkä ole tarjota riittävän pitkälle kehitettyä tämän perusongelman ratkaisun laajennuskysymyksiin sopivaa mittaria. Senin perustavat toimintavalmiudet voisivatkin olla Rawlsin perusratkaisun laajennuskysymyksiin sopiva ensisijaisia hyviä täsmentävä käsitteistö. Samalla hänen kritiikkinsä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ensisijaista hyväkäsitystä kohtaan voitaisiin tulkita Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä kehittäväksi sisäiseksi kritiikiksi. Seuraavassa esitän perusteita tälle ehdotukselle.

Kuten olen jo edellä todennut, Rawls ei lähde liikkeelle ”yhdestä suuresta” sosiaalisen valinnan kysymyksestä, johon hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä tarjoaa ”yhden suuren” vastauksen. Sitä vastoin Rawls aloittaa demokraattisen yhteiskunnan perusrakennetta koskevasta oikeudenmukaisuuskäsityksestä. Hänen teoriansa keskeiset käsitteet, kuten esimerkiksi *alkuasema* ja *ensisijaiset hyvät*, liittyvät perusrakennetta koskevan

oikeudenmukaisuuskäsityksen sopimiseen. Rawlsin kuvitteellisessa alkuasemassa rationaaliset päätöksentekijät edustavat demokraattisia kansalaisia sopimuksessa, joka koskee yhteiskunnan perusrakenteen oikeudenmukaisuuskäsitystä. Alkusopimuksen reiluuden Rawls pyrkii takaamaan sijoittamalla demokraattisia kansalaisia edustavat sopimusosapuolet *paksun tietämättömyyden verhon* taakse (ks. Rawls 1972, §24). Tämän verhon luomat tietorajoitukset estävät sopijoita tuomasta vapaudelle ja tasa-arvolle ongelmallisia (aktuaalisen rakenteen jäseniinsä tuottamia) piirteitä sovittavaan rakenteeseen. Rawls laajentaa näin vapaille ja tasa-arvoisille kansalaisille reilun sopimuksen idean koskemaan yhteiskunnan perusrakennetta (ks. Rawls 2001, 15).

Rawlsille ensisijaiset hyvät ovat puolestaan yhteiskunnallisia olosuhteita ja yleisvälineitä, joita kaikki demokraattiset kansalaiset tarvitsevat yhteiskunnassa omien elämänpäämääriensä tavoittelussa ja moraalisten kykyjensä kehittämisessä ja harjoittamisessa. Alkuaseman osapuolet olettavat, että heidän edustamansa kansalaiset haluavat enemmän pikemminkin kuin vähemmän ensisijaisia hyviä. Toisin sanoen alkuaseman paksu tietämättömyyden verho ei peitä alkuaseman osapuolilta tätä demokraattisten kansalaisten ensisijaisia tarpeita koskevaa tietoa.

Koska alkusopimuksessa on kyse demokraattisen yhteiskunnan kaikkia kansalaisia koskevan perusrakenteen oikeudenmukaisuudesta, utilitaristinen yksilöiden subjektiivisten preferenssien tyydytys ei ole relevantti hyväksitys tämän sopimuksen yhteydessä. Eihän oikeudenmukaisen demokraattisen yhteiskunnan perusrakenteen tehtävä ole viedä loppuun jotain yhtä elämänsuunnitelmaa, vaan tarjota kansalaisille reilut puitteet tavoitella omia elämänsuunnitelmiaan. Rawlsin alkuasemassa, joka on oikeudenmukaisen yhteiskunnan suunnittelun ensimmäinen vaihe, ei myöskään käsitellä kaikkia oikeudenmukaisuuskysymyksiä. Alkuasemassa edustettujen persoonien oletetaan omaavan normaalin rajoissa pysyvät fyysiset tarpeet ja psyykkiset kyvyt ja esimerkiksi erikoissairaanhoidon koskevat oikeudenmukaisuuskysymykset lykätään myöhempiin yhteiskuntasuunnittelun vaiheisiin (ks. esim. Rawls 1993/1996, 272). Rawls ajatteleeekin, että oikeudenmukaisuuden vaateiden määrittäminen erityisiä fyysisiä ja psyykkisiä rajoitteita omaaviin persooniin nähden edellyttää, että tarjolla on käsitys oikeudenmukaisuuden vaateista normaaleihin persooniin nähden (ks. Freeman 2003, 8-9).

Rawlsin teoriassa edetään sitovan ”alkusopimuksen” pohjalta vaiheittain ja tietyssä järjestyksessä muihin kuin perusrakennetta koskeviin oikeudenmukaisuuskysymyksiin. Kuten jo aikaisemmin olen todennut, *Oikeudenmukaisuusteoriassa* alkuasemaa seuraavia oikeudenmukaisuuden ongelmien käsittelytasoja ovat perustuslaillinen taso, lainsäädännöllinen taso ja hallinnollinen taso. Rawlsin teoriassa tietämättömyyden verho ohenee vaiheittain siirryttäessä alkuasemasta lainsäädännölliselle tasolle häviten kokonaan hallinnollisella tasolla (Rawls 1972, 11, 13, 109, §31). Rawlsin lähestymistapa jättää tilaa sille, että perusrakenteen oikeudenmukaisuuskäsityksen sopimiseen kehitettyjä käsitteitä tarkistetaan alkuasemaa seuraavilla ongelmien käsittelytasolla, koska nämä alkuasemaa seuraavien tasojen ongelmat poikkeavat luonteeltaan yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelmasta. Tietämättömyyden verhon vaiheittainen oheneminen Rawlsin mallissa pyrkii mahdollistamaan sen, että lainsäädännöllinen ja hallinnollinen päätöksenteko voidaan toteuttaa oikeudenmukaiselle käytännölle riittävän yksityiskohtaisen yhteiskunnan jäseniä koskevan informaation varassa.

Rawlsin ensisijaiset hyvät, jotka eivät Senin mukaan ota huomioon oikeudenmukaisuudelle merkittäviä persoonien välisiä eroja, ovat siis Rawlsille demokraattisen yhteiskunnan perusrakennetta koskevan oikeudenmukaisuuskäsityksen hyväksäisy. Tämä oikeudenmukaisuuskäsitystä koskeva sopimus tehdään Rawlsin teoriassa muun muassa liiallisten monimutkaisuuksien välttämiseksi hyväksäityksen varassa, joka on hahmotettu demokraattisen yhteiskunnan normaalien kansalaisten toimintavalmiudet silmällä pitäen. Tässä menettelyssä ei ole kyse siitä, että oikeudenmukaisuudelle relevantit persoonien väliset toimintavalmiuksien erot jätetään lopullisesti huomioimatta. Sen sijaan niiden käsittelyä lykätään perusratkaisua myöhempiin yhteiskuntasuunnittelun vaiheisiin. Samalla normaalin persoonan oletukselle rakentuva ratkaisu yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan tarjoaa kiintopisteen, joka auttaa mahdollisesti löytämään demokraattiseen poliittiseen kontekstiin sopivia vastauksia muun muassa ”erikoissairaanhoidon” yksityiskohtaisempiin oikeudenmukaisuuskysymyksiin.

Rawlsille sopimus perusrakenteen oikeudenmukaisuuskäsityksestä ei siis ole lopullinen ratkaisu yhteen suureen sosiaalisen valinnan ongelmaan. Rawlsin lähestymistapa

yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen jättääkin tilaa sille, että esimerkiksi lainsäädännöllisellä tasolla otetaan huomioon ainakin osa Senin esiintuomista oikeudenmukaisuudelle merkityksellisistä henkilöiden välisistä eroista (ks. Rawls 1972, §31). Rawlsin lähestymistapa yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen ei siis edellytä teoreettisen systemaattisuuden nimissä sitä, että kaikkia oikeudenmukaisuuskysymyksiä varten tulee olla yksi ja sama mittayksikkö. Rawls pitääkin Senin perustavien *toimintavalmiuksien* käsitettä lupaavana lähestyttäessä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaa yksityiskohtaisempia oikeudenmukaisuuskysymyksiä (ks. Rawls 1982, 369; 1993/1996, 183f).

Senin perustavien toimintavalmiuksien relevanttiutta näissä yhteyksissä tukee ja utilitaristisen hyvänkäsityksen merkitystä heikentää se, että eräät erot ihmisten kyvyissä muuntaa ensisijaiset hyvät käyttökelpoiseen muotoon ovat ihmisten vastuun ulkopuolella olevia objektiivisia eroja, eivätkä subjektiivisia erityisistä preferensseistä johtuvia eroja. Ihmisten on vaikeampaa vapautua omin voimin luonnollisista puutteistaan ja niiden aiheuttamista toimintavalmiuksien vajeista, kuin vaikeasti tyydytettävien preferenssien mukanaan tuomista hyvinvointivajauksista. Demokraattisen yhteiskunnan kansalaisten katsotaan myös olevan itse vastuussa partikulaarisista preferensseistään, eikä tämä vastuu tule heille yllätyksenä. Perustavien toimintavalmiuksien puutoksia pidetään myös oleellisempina kompensaaation perusteina kuin erityisistä preferensseistä johtuvia hyvinvointivajauksia. Toimintavalmiuksien eroja koskevan informaation hankkiminen voi olla myös erityisiä preferenssejä koskevan informaation hankkimista helpompaa. Lisäksi perustavien toimintavalmiuksien välisten erojen huomioiminen ei ehkä edellytä puuttumista yksilöiden elämänsuunnitelmien yksityiskohtiin. Edelleen voi olla helpompaa saavuttaa yksimieliisyys oikeudenmukaisuudelle merkityksellisistä yksilöiden perustavien toimintavalmiuksien välisistä eroista, kuin kaikista erityisten preferenssien eroista. (ks. Sen 1982a.)¹⁴⁶

Senille Rawlsin lähestymistapa on merkityksellinen esimerkiksi siksi, että käytännössä riittävän yksimieliisyyden saavuttaminen oikeudenmukaisuudelle relevanteista toimintavalmiuksien eroista voi edellyttää suhteellisen pitkälle määritellyn toimintavalmiuksien sovelluskontekstin. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen täsmentämän

¹⁴⁶ Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että yksimieliisyyden saavuttaminen yhteiskunnalliselle oikeudenmukaisuudelle relevanteista toimintavalmiuksien eroista olisi ongelmatonta (ks. esim. Pogge 1995).

demokraattisen yhteiskunnan perusrakenteessa tapahtuva lainsäädäntötyö tarjoaakin Senin hyväksymiselle yhden sopivasti täsmennetyn sovellusalan. Samalla Rawlsin ensisijaisia hyviä voi kuitenkin pitää ensisijaisesti demokraattisen yhteiskunnan perusrakennetta koskevan oikeudenmukaisuuskäsityksen käytännöllisiin tarpeisiin sopivana hyväksymisenä. Tekeehän Rawlsin vaiheittainen lähestymistapa yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen tilaa sen huomioimiselle, että persoonien kyvyissä muuntaa ensisijaiset hyvät itselleen käyttökelpoiseen muotoon voi esiintyä yhteiskunnalliselle oikeudenmukaisuudelle relevantteja eroja. Juuri näihin eroihin Senin toimintavalmiuksien käsite fokusoit. Nämä erot ovat myös Rawlsille tärkeitä, joka on teoriassaan kiinnostunut muodollisten vapauksien ja mahdollisuuksien ohella juuri persoonien reaalista mahdollisuuksista käyttää vapauksiaan ja persoonien todellisista mahdollisuuksista (ks. Rawls 1972, §12, §13, §14, 204-205). Ehkä juuri Rawlsin ja Senin lähestymistapojen sopiva yhdistely auttaa hahmottamaan perustan normatiiviselle taloustieteelle, joka kykenee tuottamaan taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmiin käytännössä merkityksellisiä ratkaisuja.

6. Yhteenvedoa ja pohdintaa

6.1. Johdanto

Tämän päivän yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa taloustieteilijöiltä odotetaan usein subjektiivisten mielipiteiden sijaan suhteellisen pitkälle harkittuja ja perusteltuja kannanottoja taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin. Tutkimuksessani tarkastelen taloustieteen mahdollisuuksia vastata tähän yhteiskunnalliseen haasteeseen.

Taloustieteilijät ovat pitäneet perinteisesti yhtenä tehtävänäään talouspoliittisten suositusten esittämistä. Tämän tehtävän kunnollinen hoitaminen edellyttää taloustieteeltä perusteltuja vastauksia jako-oikeudenmukaisuuden kysymyksiin. Taloustieteessä hyvinvoinnin taloustiede onkin näitä kysymyksiä tarkasteleva normatiivinen tutkimusohjelma. Taloudellinen oikeudenmukaisuus on yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden osa-ongelmana myös yksi poliittisen filosofian perinteisiä tutkimuskysymyksiä. Taloudellisesta oikeudenmukaisuudesta kiinnostunut hyvinvoinnin taloustiede jakaa siis poliittisen filosofian kanssa yhteisen tutkimusalan, jossa tarkastellaan niukkojen hyödykkeiden oikeudenmukaista jakoa. Normatiivinen taloustiede onkin taloustieteen ja poliittisen filosofian vuoropuhelun luonteva areena.

Taloustieteessä vallitseva normatiivinen tutkimusohjelma eli hyvinvoinnin taloustiede tarkastelee taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiä voittopuolisesti utilitarismista ammentavan lähestymistavan pohjalta. Vaikka hyvinvoinnin taloustiede ei olekaan onnistunut ratkaisemaan utilitaristisen lähestymistavan avulla taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmaa, utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsityksen hallitseva asema hyvinvoinnin taloustieteessä on ymmärrettävää. Onhan utilitarismi hallinnut systemaattisena moraaliteoriana pitkään angloamerikkalaista poliittista filosofiaa ja taloustieteilijät ovat kehittäneet sen suurelta osin taloustieteen normatiivisia tarpeita silmällä pitäen. Utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsitys sopiikin yhteen taloustieteessä vallitsevan resurssien tehokkaan kohdennusten kysymyksiin keskittyvän tutkimusohjelman kanssa. Tämä suhteellisen pitkään jatkunut tehokkuuskysymysten merkitystä korostanut poliittisen filosofian ja taloustieteen

läheinen suhde ajautui kuitenkin 1970-luvulla kriisiin, kun utilitarismi menetti englanninkielisessä poliittisessa filosofiassa pitkään kestäneen valta-asemansa. Angloamerikkalaisen poliittisen filosofian rawlsilaisessa murroksessa John Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriassa* esittämä utilitarismille vaihtoehtoinen demokraattinen oikeudenmukaisuuskäsitys perikin utilitarismilta sen valta-aseman tässä filosofian osassa.

Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksestä on keskusteltu vilkkaasti taloustieteessä suhteellisen pitkään. Hänen utilitarismille vaihtoehtoinen demokraattinen ratkaisunsa taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmaan ei ole kuitenkaan tullut hyväksytyksi normatiivisessa taloustieteessä, eikä hänen lähestymistapansa ole korvannut normatiivisessa taloustieteessä utilitaristista lähestymistapaa taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen. Sen sijaan taloustieteen valtavirta pitää Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä utilitarismin yhtenä ongelmallisena erikoistapauksena. Tutkimuksessani pyrin ymmärtämään, miten on mahdollista, että poliittisessa filosofiassa utilitaristisen lähestymistavan yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen syrjäyttänyt Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys nähdään normatiivisessa taloustieteessä lähinnä utilitaristisen lähestymistavan ääritapauksena?

Etenen tässä luvussa seuraavasti. Kappaleessa 6. 2. esittelen tutkimukseni oleelliset tulokset ja yhteenvedon työni keskeisestä argumentaatiosta. Kappaleessa 6. 3. esittelen puolestaan tutkimusprosessin aikana kehittyneitä jatkotutkimusideoita. Pohdin tässä yhteydessä myös poliittisen filosofian ja taloustieteen välisen yhteistyön mahdollisuuksia ja tarpeellisuutta lähestyttäessä yhteiskunnalliselle käytännölle merkityksellisiä ja samalla teoreettisesti haastavia taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiä.

6.2. Tutkimuksen keskeiset tulokset

Tutkimukseni päätulos on, että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä ei ole hyödynnetty taloustieteessä riittävästi ja se on hylätty normatiivisen taloustieteen valtavirrassa puutteellisin perustein. Tämä johtuu nähdäkseni ensisijaisesti siitä, että normatiivisen taloustieteen valtavirta on omaksunut Rawlsin teoriasta erityisesti hyvinvoinnin taloustieteilijöiden Kenneth Arrown ja John Harsanyin tuottaman utilitaristisen tulkinnan, joka vie Rawlsin lähestymistavalta uskottavuuden. Arrown ja Harsanyin tulkinta liioittelee Rawlsin

oikeudenmukaisuuskäsitykseen sisältyviä utilitaristisia piirteitä kuten systemaattisuutta, sovellusalan laajuutta ja pyrkimystä yhteiskunnallisten resurssien käytön tehokkuuteen. Samalla se jättää huomioimatta Rawlsin käsitykseen sisältyvät utilitarismista poikkeavat piirteet. Näitä ovat vahvan institutionaalisen suojan tarjoaminen kansalaisten vapaudelle ja yhdenvertaisuudelle, taloudellisen tasa-arvon merkityksen korostaminen, oikeudenmukaisuuskäsityksen julkisuusvaatimuksen tunnustaminen, oikeudenmukaisuuskäsityksen kontekstiherkkyyden huomioiminen ja pyrkimys esittää suhteellisen selkeä moraalisen työn koordinoitukäsitys.

Esitän tutkimuksessani Arrow'n ja Harsanyi'n Rawlsin teoriaa koskevan tulkinnan puutteet. Teen tämän kehittämällä Arrow'n ja Harsanyi'n tulkintaa vahvemman *ilmiöiden pelastamisen metodin* (IP-metodi) mukaisen tavan lukea *Oikeudenmukaisuusteoriaa* ja tälle tutkimukselle relevanttia Rawlsin muuta tuotantoa. Lukutapani nostaa esiin Rawlsin taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevan lähestymistavan, jonka valossa taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelma näyttäytyy kysymyksenä, jonka ratkaisemiseen Rawlsin työhön vakavasti suhtautuva normatiivinen taloustiede voi antaa positiivisen panoksensa.

Poliittisessa filosofiassa ja taloustieteessä Arrow'n ja Harsanyi'n Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä koskevia tulkintoja on tarkasteltu aikaisemmin jonkin verran. Osallistun tähän keskusteluun osoittamalla, että Arrow'n ja Harsanyi'n Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen tulkintojen puutteet ovat selvästi systemaattisempia ja Rawlsin teorian uskottavuudelle ongelmallisempia kuin näitä tulkintoja käsittelevissä aikaisemmissa tutkimuksissa on esitetty. Esimerkiksi Arrow'n Rawlsin teorian ketjuuntumisoletusta koskeva tulkinnallinen puute ei ole läheskään ainut tai merkityksellisin Arrow'n tulkinnan ongelma, niin kuin Henry Shue esittää (1974). Myöskään James Sterba (1978) ei kiinnitä Arrow'n Rawlsin teorian tulkintaa käsittelevässä artikkelissaan huomiota Arrow'n maximin-tulkintaan sisältyviin keskeisiin samastusvirheisiin, joiden pohjalta Arrow kyseenalaistaa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen taloustieteellisen relevanssin. Shuen ja Sterban vastaukset Arrow'n esittämiin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen arvosteluihin jäivätkin puutteellisiksi. Tutkimukseni yksi anti onkin näiden puutteiden korjaaminen ja Arrow'n Rawlsin teorian oleellisiin arvosteluihin vastaaminen.

Anthony Laden (1991) esittää, että Rawlsin teoriaa koskevan Harsanyin tulkinnan oleellisin ongelma on hänen tapansa mallintaa Rawlsin alkuasema päätösteoreettisesti. Laden on kylläkin oikeassa siinä, että Harsanyin hukkaa Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen poliittisesti relevantin sisällön. Oikea lääke tähän vaivaan ei kuitenkaan ole Ladenin suosittelema päätösteoreettisen alkuasematulkinnan korvaaminen peliteoreettisella tulkinnalla, vaan Rawlsin oman oikeudenmukaisuuskäsityksensä tueksi esittämän poliittisen argumentaation selkeyttäminen. IP-metodin mukainen analyysitapani kykenee tähän muun muassa siksi, että se ottaa vakavasti Rawlsin omat metodologiaa koskevat kommentit ja siinä tarkastellaan yksityiskohtaisesti hänen esittämäänsä poliittista argumentaatiota siten, että ”teknisyys” ei peitä alleen *Oikeudenmukaisuusteorian* olennaisia sisällöllisiä ajatuksia.

John Edgren (1995) on kiinnittänyt huomiota taloustieteen oppikirjojen virheelliseen tapaan esittää Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys. Osoitan tutkimuksessani, että Edgrenin taloustieteen oppikirjoista paikantamat Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen virhetulkinnat saavat systemaattisen taustan Arrowin ja Harsanyin Rawlsin teorian tulkinnoista. Rawls tarjoaa teoriassaan utilitarismille vaihtoehdoisen ensisijaisesti demokraattisen yhteiskunnan perusrakenteeseen soveltuvan oikeudenmukaisuuskäsityksen ja tätä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisua systemaattisesti laajentavan lähestymistavan taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin. Arrowin ja Harsanyin utilitaristisen lukutavan omaksunut normatiivisen taloustieteen valtavirta ei kuitenkaan tunnista Rawlsin lähestymistapaa ja hyödyntää siten tehottomasti tätä taloustieteen tutkimusalaan kuuluvan taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisemista edistävää resurssia.

Arrowin ja Harsanyin utilitaristinen Rawlsin teorian tulkinta (ja sen varaan rakentuva kritiikki) epäonnistuu nähdäkseni siksi, että siinä ei tunnisteta Rawlsin IP-metodin mukaista tapaa oikeuttaa oikeudenmukaisuus reiluutena. Tämän oikeutusprosessin tunnistamista ei myöskään helpota se, että IP-metodin selvittelyn sijaan Rawls esittelee pelkästään IP-metodin mukaisen argumentaatioprosessinsa päämäärää eli *harkintatasapainon* käsitettä ja keskittyy lähinnä IP-metodin mukaisen argumentaation harjoittamiseen. Lisäksi hän korostaa liiaksi oikeutusprosessinsa yhtä osaa eli ”pätösteoreettisesti kuorutettua” *alkuasema-argumenttia*. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys tuleekin helposti tulkituksi utilitaristisesti, koska se sisältää IP-metodin mukaisesti merkittäviä utilitaristisia piirteitä. Pyrkiihän Rawls pelastamaan

oikeudenmukaisuuskäsityksellään utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsityksen arvokkaat osat. Hänelle utilitarismin vahvuuksia ovat siis yhteiskunnallisten resurssien tehokkaan käytön huomioiminen, systemaattisuus ja utilitarismin sovellusalan laajuus.

Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen utilitaristiset piirteet eivät kuitenkaan oikeuta Arrow'n ja Harsanyi'n utilitaristista Rawlsin teorian tulkintaa. Rawlsin näkökulmasta utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsitykseen sisältyy selviä ongelmia, jotka hän pyrkii IP-metodin mukaisesti korjaamaan omalla oikeudenmukaisuuskäsityksellään. Rawlsille utilitarismin ongelmia ovat muun muassa kykenemättömyys tarjota riittävä institutionaalinen suoja demokraattisten kansalaisten perustaville moraalille intresseille, liiallinen tehokkuuden korostus tasa-arvon kustannuksella eli vastavuoroisuuden ajatuksen puute, vaikeudet tyydyttää liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa oikeudenmukaisuuskäsitykselle oleellinen julkisuusvaatimus, liiallisen systemaattisuuden tavoittelu kontekstiherkkyyden kustannuksella ja ongelmat moraalisen työn koordinoinnissa. Tutkimukseni keskeinen väite on, että Arrow'n ja Harsanyi'n tulkinnan ja sen varaan rakentuvan kritiikin epäonnistuminen johtuu kyvyttömyydestä tunnistaa Rawlsin IP-metodin mukainen oikeudenmukaisuuskäsityksensä kehittely- ja oikeutusprosessi. Perustelen työssäni tämän väitteen seuraavasti.

Luvussa kaksi olen esitellyt Aristoteleen tutkimusmenetelmän, jota kutsutaan *ilmiöiden pelastamisen menetelmäksi* (IP-metodi). Eksamplikoin IP-metodin yksittäisten ongelmien ratkaisumenetelmänä ja havainnollistan sitä esittämällä Aristoteleen tavan oikeuttaa IP-metodin mukaisesti eettisen teorian peruskäsite hyvä elämä (*eudaimonia*) ja käsitys tahdon heikkoudesta (*akrasia*). Esiteltyäni Aristoteelisen IP-metodin kiteytyksen perustelen, miksi mainitun menetelmän, sen tavoitteiden ja taustaoletusten julkilausuminen valaisevat myös Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* argumentaatiota. Havainnollistan Rawlsin argumentointitapaa osoittamalla, että hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä eräät peruselementit esitetään IP-metodin mukaisena ratkaisuna tiettyjen utilitaristisesti orientoituneiden hyvinvoinnin taloustieteilijöiden ja libertaristisen poliittisen filosofian edustajien yhteiskunnallista ja taloudellista oikeudenmukaisuutta koskeviin kiistoihin. Erityisesti Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitykseen kuuluva eroperiaate voidaan nähdä ratkaisuna Arrow'n kannattaman *omaisuustasa-arvon oletuksen* ja libertaristisen poliittisen

filosofian edustaja Robert Nozickin kannattaman *tuottavuusperiaatteen* väliseen ristiriitaan. Arrow ei kuitenkaan tunnista tulkinnassaan tätä Rawlsin lähestymistavan oleellista piirrettä. Tutkimukseni toisen luvun argumentaation voikin nähdä osittaisena vastauksena Arrowin ja Harsanyin *epäintuutiivisuus-kritiikkiin*, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys johtaa ihmisten arkijärjen vastaisiin näkemyksiin niukkojen resurssien oikeudenmukaisista jaoista. Samalla tämä argumentaatio horjuttaa alustavasti Arrowin ja Harsanyin yleisempää kiittistä väitettä, jonka mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys on utilitarismin heikko erikoistapaus.

Luvussa kolme olen esittänyt IP-metodin mukaisen tulkinnan Rawlsin tavasta rakentaa utilitarismille vaihtoehtoinen systemaattinen lähestymistapa yhteiskunnallisen ja taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin. Esittelen Rawlsin määrittelemän yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman, jonka yhteydessä hän kyseenalaistaa utilitaristisen oikeudenmukaisuuskäsityksen ja jonka ratkaisun pohjalta hän lähestyy muita merkittäviä oikeudenmukaisuuskysymyksiä. Tarkastelen tässä yhteydessä Arrowin tulkinnan kohtaa, joka koskee Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen suhdetta perfektionismiin ja utilitarismiin. Osoitan IP-metodin mukaisella Rawlsin argumentaation lukutavallani puutteelliseksi Arrowin näkemyksen, jonka mukaan samoin kuin utilitarismissa ja toisin kuin perfektionismissa sosiaalisen valinnan tekeminen Rawlsin teorian mukaisesti johtaa persoonattomuuteen tai vaatii ihmisten kaikkien halujen yhteen sulattamista. Osoitan toisin sanoen, että Arrow ei tunnista tulkintansa tässä kohdassa Rawlsin IP-metodin mukaista oikeudenmukaisuuskäsityksensä oikeutusta. Tässä oikeutuksessa oikeudenmukaisuus reiluutena esitetään (liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa) perfektionismin oikeudenmukaisuuskäsityksen oleellisen vahvuuden pelastajana, sekä sen ja utilitarismin oikeudenmukaisuuskäsityksen yhden yhteisen heikkouden korjaajana.

Luvussa kolme olen esittänyt myös tulkintani Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen yhdestä oleellisesta oikeutuksesta, joka ei perustu alkuaseman oletukseen. Osoitan, että Rawls esittää *Oikeudenmukaisuusteorian* II luvussa oikeudenmukaisuuskäsityksensä IP-metodin mukaisena ratkaisuna liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa merkittävien epäyhtenäisten oikeudenmukaisuuskäsitysten yhteiskunnallista ja taloudellista oikeudenmukaisuutta koskeviin kiistoihin. Esiteltyäni tulkintani tästä argumentista vastaan sen pohjalta John

Harsanyin artikkelissaan *Equality, Responsibility, And Justice As Seen From A Utilitarian Perspective* (1991) esittämään Rawlsin argumenttia koskevaan arvosteluun. Osoitan, että Harsanyin kritiikin taustalla on puutteellinen ymmärrys niin kutsutun omaisuustasa-arvon oletuksen asemasta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä. Osoitan lisäksi, että Harsanyi jättää artikkelissaan huomioimatta Rawlsin IP-metodin mukaisen tavan *pelastaa* (eikä hylätä) demokraattisella tasa-arvokäsityksellään liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa merkitykselliset *epäyhtenäiset* oikeudenmukaisuuskäsitykset. Huomioitaessa nämä Harsanyin Rawlsin argumentaatiota koskevan tulkinnan ongelmat, hänen demokraattista tasa-arvokäsitystä koskeva arvostelunsa osoittautuu heikoksi. Itse asiassa analyysini osoittaa, että Rawls kykenee selvittämään Harsanyin artikkelille merkittävässä *Oikeudenmukaisuusteorian* kohdissa eräät Harsanyin ja hänen taloustieteilijäkollegoidensa väliset taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevat kiistat.

Luvussa neljä olen esittänyt, että Arrow ja Harsanyin tulkinta, joka ei tunnista Rawlsin IP-metodin mukaista oikeudenmukaisuuskäsityksen oikeutusprosessia, johtaa korostamaan yksipuolisesti Rawlsin alkuaseman oletukseen perustuvaa eroperiaatteen oikeutusta. Samasta syystä Rawlsin päätösteoreettisia rinnastuksia hyödyntävä alkuasema-argumentti johdattaa Arrow ja Harsanyin myös reitille, joka näyttää vievän alkuasemasta päätösteoreettisiin perustein maximin-päätössääntöön. Arrow ja Harsanyin Rawlsin teoriaa koskevat maximin-tulkinnat saavat heidät olettamaan, että tämä Rawlsin päätösteoriasta omaksuma maximin-päätöseriaatetta tukeva argumentti on hänen eroperiaatteensa tueksi esittämä alkuasema-argumentti. Arrow ja Harsanyi kyseenalaistavatkin maximin-kritiikissään tämän päätösteoreettisen maximin-periaatetta tukevan argumentin ja olettavat, että tämä arvostelu riittää Rawlsin eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksen kritiikiksi.

Osoitan luvussa neljä, että Arrow ja Harsanyin maximin-kritiikki epäonnistuu Rawlsin eroperiaatetta tukevan alkuasema-argumentin arvosteluna. Tämä johtuu oleellisesti siitä, että Rawlsin eroperiaatteensa tueksi esittämä alkuasema-argumentti ei redusoidu päätösteoreettiseen maximin-periaatteen oikeutukseen. Rawlsin teoriassaan viitoittama reitti alkuasemasta eroperiaatteeseen onkin oleellisesti toisenlainen kuin Arrow ja Harsanyi maximin-tulkintojensa pohjalta olettavat. Rawlsin reitillä ensimmäisenä kiintopisteenä on liberaalidemokraattisen yhteiskunnan poliittisia instituutioita koskeva poliittisen

oikeudenmukaisuuden perusongelma. Rawlsin ratkaisu tähän ongelmaan on hänen oikeudenmukaisuuskäsityksessään ensisijainen ensimmäinen periaate. Sen mukaan jokaisella persoonalla tulee olla yhtäläinen oikeus laajimpaan mahdolliseen yhtäläisten perusvapauksien kokonaisjärjestelmään, joka on yhteensopiva kaikkia koskevan samanlaisen vapauden järjestelmän kanssa. Utilitarismin elinvoimaisin vastaus tähän ongelmaan on puolestaan keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaate. Rawls esittää ratkaisunsa tueksi tässä yhteydessä poliittisesta teoriasta kumpuavan argumentaation, jossa verrataan hänen ja utilitarismin tarjoamien ratkaisujen kykyä vastata demokraattisten kansalaisten poliittista oikeudenmukaisuutta koskevia harkittuja vakaumuksia. Rawls osoittaa argumentaationsaan, että hänen ensisijainen yhtäläisten vapauksien periaatteensa tulee sovituksi alkuasemassa, koska se vastaa demokraattisten kansalaisten harkittuja poliittisen oikeudenmukaisuuden vakaumuksia huomattavasti paremmin kuin keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaate.

Rawls luokittelee kylläkin edellä mainittua ratkaisuaan (suhteessa utilitarismin ratkaisuun) tukevat alkuasemaperusteet maximin-päätössääntöä alkuasemassa tukevien päätösteoreettisten perusteiden avulla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että Rawlsin ensimmäistä periaatetta alkuasemassa tukevat poliittiset perusteet ovat sama asia kuin maximin-päätössääntöä alkuasemassa tukevat päätösteoreettiset perusteet. Rawlsille nämä viimeksi mainitut perusteet tukevat väitettä, että maximin-päätössääntö on alkuasemassa käyttökelpoinen peukalosääntö, joka näyttää alkuasemassa nopeasti ja suhteellisen vaivattomasti (verrattuna poliittisesta teoriasta kumpuavaan ensimmäistä periaatetta tukevaan argumenttiin) suuntaa kohti poliittisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisua. Näin hän kohdistaa samalla huomion Harsanyin esittämän keskimääräisen utilitarismin päätösteoreettisen perustelun kiistanalaisuuteen.

Rawlsille maximin-päätössäännön soveltuvuus alkuaseman peukalosäännöksi ei tarkoita sitä, että hänen oikeudenmukaisuuskäsityksensä ensimmäinen periaate omaa tämän nojalla kiistattoman päätösteoreettisen perustelun. Rawls lähinnä esittelee maximin-periaatteen avulla päätösteoreettisten alkuasema-argumenttien ongelmia (erityisesti Harsanyin teorian) tai rakentaa (shakkitermein) päätösteoreettisen ”pattitilanteen”. Tämän avulla hän pyrkii kiinnittämään päätösteoreettisesti suuntautuneiden lukijoidensa huomion omaa poliittisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisuaan suhteessa utilitarismin ratkaisuun tukeviin

poliittisiin perusteisiin. Rawls toisin sanoen pyrkii opastamaan päätösteoreettisesti suuntautuneita lukijoitaan ”pätösteoreettisen patin” välttävälle poliittiselle kiertotielle, jota Harsanyin teoria ei näytä tarjoavan. Alkuasema-argumenttinsa ensimmäisessä vaiheessa Rawls esittääkin poliittiset perusteet, jotka tukevat alkuasemassa selvästi hänen yhtäläisten vapauksien periaatettaan suhteessa keskimääräisen hyödynmaksimoinnin periaatteeseen. Vaikka maximin-pätössäännöllä onkin Rawlsin ensimmäisen alkuasema-argumentin jäsenyykseen ja päätösteoreettisten alkuasema-argumenttien ongelmien esittelyyn liittyvä rooli, hänen ensimmäinen alkuasema-argumenttinsa ei ole maximin-pätössäännön tueksi esitetty päätösteoreettinen argumentti. Nähdäkseni Arrow ja Harsanyin maximin-tulkinnat osoittavat kuitenkin, että Rawlsin päätösteoreettisille rinnastuksille pohjautuva tapa keskustella alkuasema-argumentissaan taloustieteellisen kohdeyleisönsä kanssa epäonnistuu.

Rawlsin reitti alkuasemasta eroperiaatteeseen kulkee siis poliittisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisun kautta. Tämän kiintopisteen löytymisen jälkeen Rawlsin reitillä lähdetään (alkuasema-argumentin toisessa osassa) etsimään poliittisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisuun sopivaa taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisua. Tämä tapahtuu vertailemalla alkuaseman näkökulmasta eroperiaatteen ja rajoitetun keskimääräisen hyödyn periaatteen kykyä tarjota demokraattisten kansalaisten taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevia harkittuja oikeudenmukaisuusvakaumuksia vastaava ja niitä sopivasti laajentava ratkaisu taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmaan.

Osoitan tutkimukseni neljännessä luvussa, että Rawlsin eroperiaatetta tukeva toinen alkuasema-argumentti esittää eroperiaatteen IP-metodin mukaisena ratkaisuna taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaan, joka pelastaa tässä yhteydessä rajoitetun keskimääräisen hyödyn periaatteen vahvuudet ja korjaa sen heikkoudet. Tämän takia Rawls myös ajattelee, että eroperiaate tulee alkuasemassa hyväksytyksi taloudellisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisuksi. Rawlsin eroperiaatteen tueksi esittämässä toisessa alkuasema-argumentissa maximin-pätössääntö ei myöskään näyttele minkäänlaista roolia. Nämä seikat ovat Arrow ja Harsanyin eroperiaatteen alkuasemaoikeutusta koskevalle maximin-kritikille ongelmallisia.

Tutkimukseni neljännen luvun keskeinen anti onkin sen osoittaminen, että Arrown ja Harsanyin maximin-kritiikki perustuu kahdelle oleelliselle samastusvirheelle. Näistä ensimmäisessä eroperiaate samastetaan ongelmallisesti moraalisiin päätöstilanteisiin sovellettavaan maximin-päätössääntöön ja toisessa eroperiaatetta tukeva alkuasema-argumentti samastetaan puolestaan virheellisesti päätösteoreettiseen maximin-päätössäännön oikeutukseen. Nämä Arrown ja Harsanyin kaksi maximin-tulkintaa redusoivat Rawlsin eroperiaatetta tukevan alkuasema-argumentin päätösteoreettiseksi maximin-päätössäännön oikeutukseksi, jolta heidän maximin-kritiikkinsä vie uskottavuuden. IP-metodin mukainen tulkintani Rawlsin eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksesta osoittaa kuitenkin, että Rawlsin eroperiaatteen alkuasemaoikeutus ei samastu maximin-päätössäännön päätösteoreettiseksi oikeutukseksi. Rawlsin eroperiaatteen alkuasemaoikeutuksen sijaan epäuskottaviksi osoittautuvatkin Arrown ja Harsanyin maximin-kritiikki ja sen taustalla olevat maximin-tulkinnat. Samalla käy ilmeiseksi, että Arrown ja Harsanyin tuottaman maximin-kritiikin omaksunut normatiivisen taloustieteen valtavirta hylkää Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen tässä yhteydessä puutteellisin perustein.

Luvussa viisi esittelen Arrown ja Harsanyin esittämän Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen epäintuitiivisuus-kritiikin. Tämän normatiivisen taloustieteen valtavirrassa vaikutusvaltaisen kannan mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys johtaa ihmisten arkijärjen vastaisiin näkemyksiin niukkojen resurssien oikeudenmukaisista jaoista. Arrown ja Harsanyin epäintuitiivisuus-kritiikille tarjoaa taustan heidän ensimmäinen maximin-tulkintansa, jonka mukaan Rawlsin eroperiaate voidaan samastaa moraalisiin päätöstilanteisiin sovellettavan maximin-päätössäännön kanssa. Tarkastelen tutkimukseni viidennessä luvussa Arrown ja Harsanyin esittämän epäintuitiivisuus-kritiikin kolmea eri muotoa, jotka olen nimennyt ammattieettiseksi, kasvuteoreettiseksi ja hyvänkäsitystä koskevaksi epäintuitiivisuus-kritiikiksi.

Ammattieettisessä epäintuitiivisuuskritiikissä rakennetaan moraalisia ongelmia, joissa kuvitellaan erilaisten ammattien edustajat pohtimassa niukkojen ja heidän vastuulla olevien resurssien kohdentamista erilaisille resurssien potentiaalisille saajatahoille. Tämän jälkeen tässä kritiikissä väitetään, että eroperiaate vaatii näissä tilanteissa ammattien edustajia kohdentamaan niukat resurssit arkijärjen vastaisesti. Ammattieettinen epäintuitiivisuus-

kritiikki on epäilemättä yleisesti moraalisiin päätöksentekotilanteisiin sovelletun maximin-päätössäännön onnistunutta arvostelua.

Osoitan viidennessä luvussa, että ammattieettinen epäintuitiivisuus-kritiikki epäonnistuu kuitenkin Rawlsin eroperiaatteen arvosteluna. Tämä johtuu siitä, että Rawlsin eroperiaate ja hänen lähestymistapansa taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen eivät redusoidu maximin-päätössääntöön ja sen soveltamiseen moraalisiin päätöstilanteisiin. Ammattieettinen epäintuitiivisuus-kritiikki esitetäänkin sellaisten moraalisten päätöstilanteiden yhteydessä, joihin eroperiaatetta ei ole tarkoitettu. Tässä kritiikissä ei oteta huomioon eroperiaatetta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksessä edeltäviä periaatteita ja eroperiaatteen liberaalidemokraattisen yhteiskunnan taloudellista perusrakennetta koskevaa ensisijaista sovellusala. Ammattieettisen epäintuitiivisuuskritiikin taustalla oleva eroperiaatteen maximin-tulkinta peittääkin alleen oikeudenmukaisuuteen reiluutena sisältyvän ja utilitarismista puuttuvan suhteellisen selkeän moraalisen työn koordinoitukäsityksen.

Kasvuteoreettisessa epäintuitiivisuuskritiikissään Arrow ja Harsanyi arvostelevat puolestaan Rawlsin teoriaa kyvyttömyydestä määrittää systemaattisesti arkijärjen mukainen ratkaisu sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan. Tämä ongelma koskee oikeudenmukaisuuden vaatiman sukupolvien välisen säästämisteen määrittämistä. Kasvuteoreettisen epäintuitiivisuuskritiikin mukaan Rawlsin teoriasta seuraa loogisesti kanta, jonka mukaan oikeudenmukaisuus ei vaadi yhteiskunnallisten resurssien säästämistä yli ajan. Arrow ja Harsanyin mukaan Rawlsin eroperiaate määrittelee tuottavuuden oloissa ensimmäisen sukupolven heikoimmassa asemassa olevaksi sukupolveksi, eikä velvoita sitä säästämään oikeudenmukaisuuden nimissä itseään paremmin voivien sukupolvien hyväksi. Arrow ja Harsanyin mukaan Rawls yrittää välttää tämän eroperiaatteensa ongelman luopumalla siitä kokonaan säästämisongelman yhteydessä ja muuttamalla alkuaseman osapuolten motivaation tässä yhteydessä epäsystemaattisesti egoistiseksi altruistiseksi.

Osoitan viidennessä luvussa, että myös kasvuteoreettinen epäintuitiivisuuskritiikki epäonnistuu Rawlsin teorian arvosteluna. Toisin kuin Arrow ja Harsanyi olettavat Rawlsin tapa esittää ratkaisunsa sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden ongelmaan ei ole epäsystemaattinen, eikä tässä ratkaisussa luovuta kokonaan eroperiaatteesta. Sen sijaan Rawls

esittää teoriassaan IP-metodin mukaista systematiikkaa noudattavan ratkaisun sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan (eli oikeudenmukaisuuskäsitykseensä sopivan säästämisperiaatteen), joka pyrkii pelastamaan eroperiaatteen ja välttämään utilitarismin hyödyn periaatteen selvät ylisukupolvista säästämistä koskevat ongelmat. Ilman IP-metodin opastusta *Oikeudenmukaisuusteoriaa* analysoivat Arrow ja Harsanyi eivät kuitenkaan tunnista Rawlsin ratkaisua sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan ja sen tuottamisen systematiikkaa. IP-metodin mukainen tulkintani Rawlsin ratkaisusta sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan osoittaa Arrow ja Harsanyn kasvuteoreettisen epäintuitiivisuus-kritiikin puutteelliseksi Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen arvosteluksi.

Hyvänkäsitystä koskevassa epäintuitiivisuus-kritiikissä arvostellaan puolestaan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen mittayksikkönä toimivien ensisijaisten hyvien karkeutta. Hyvänkäsitystä koskevan epäintuitiivisuuskritiikin mukaan Rawlsin ensisijaiset hyvät eivät tunnista oikeudenmukaisuudelle relevantteja henkilöiden välisiä hyvinvoinnin eroja, joita voi esiintyä myös yhtäläiset ensisijaiset hyvät omaavien henkilöiden välillä.

Osoitan työni viidennessä luvussa, että hyvänkäsitystä koskevassa kritiikissä ei kiinnitetä riittävästi huomiota siihen, että ensisijaiset hyvät ovat Rawlsille ensisijaisesti demokraattisen yhteiskunnan perusrakenteeseen soveltuvan oikeudenmukaisuuskäsityksen tarpeisiin suunniteltu hyvänkäsitys. Ensisijaisten hyvien tarkoitus on mahdollistaa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisemisen vaatimat käytännölliset, julkiset, objektiiviset ja liberaalidemokraattisen yhteiskunnan moniarvoisuuden huomioivat henkilöiden väliset vertailut. Rawlsille ensisijaiset hyvät eivät kuitenkaan ole lopullinen mittayksikkö, jonka pohjalta tehdään kaikkien eri oikeudenmukaisuuskysymysten vaatimat henkilöiden väliset vertailut. Tästä huolimatta ensisijaisten hyvien avulla ratkaistava yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelma tarjoaa kuitenkin lähtökohdan, joka auttaa ratkaistaessa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelmaa yksityiskohtaisempia oikeudenmukaisuuskysymyksiä. Esimerkki tällaisista kysymyksistä on oikeudenmukaisuuden vaatimusten määrittäminen suhteessa epätavallisia lääkinnällisiä tarpeita omaaviin persooniin, joihin taloustieteellinen hyvänkäsitystä koskeva epäintuitiivisuus-kritiikki osin vetoaa.

Toisin kuin taloustieteellinen hyväkäsitystä koskeva epäintuitiivisuus-kritiikki olettaa, Rawlsin lähestymistapa yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen jättää tai tekee tilaa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden perusongelman ratkaisun laajennusten yhteydessä hyväkäsitetykselle, joka tunnistaa demokraattisen yhteiskunnan oikeudenmukaiselle lainsäädännölle relevantit henkilöiden väliset erot. Osoitan IP-metodin mukaisella Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen tulkinnallani, että tämä Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen hyväkäsitystä sopivasti täsmentävä käsitteistö ei kuitenkaan ole utilitarismin yhteiskunnalliselle oikeudenmukaisuudelle relevantit henkilöiden väliset erot hukkaava hyväkäsitys, vaan Amartya Senin esittämä henkilön perustaviin toimintavalmiuksiin keskittyvä hyväkäsitys. Senin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä koskevaa tulkintaa tarkentamalla onkin mahdollista osoittaa, että Senin toimintavalmiuksien käsitteelle rakentuva lähestymistapa taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen saa Rawlsilta tarvitsemansa utilitarismin vaihtoehdoisen teoreettisen taustan. Samalla Senin lähestymistapa vie eteenpäin Rawlsin pyrkimystä hahmottaa hyvinvoinnin taloustieteelle vaihtoehtoinen normatiivinen taloustiede, jolla on mahdollisuuksia löytää demokraattisten kansalaisten oikeudenmukaisuusvakaumuksia sopivasti laajentavia sovintoratkaisuja taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin.

Tutkimukseni yksi oleellinen teoreettinen panos on tutkimusprosessini aikana itsenäisesti kehittämäni Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoriaa* (ja tutkimukselleni hänen myöhemmän tuotantonsa relevantteja osia) koskeva lukutapa. Tämä IP-metodin mukainen tulkintani huomioi Rawlsin omat menetelmänsä ja sen taustoja koskevat oleelliset kommentit. Se nostaa myös suhteellisen selvästi esiin Rawlsin normatiiviselle taloustieteelle potentiaalisesti merkityksellisen demokraattisen lähestymistavan taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen ja auttaa osoittamaan normatiivisen taloustieteen valtavirran Rawlsin teoriaa koskevan tulkinnan ja arvostelun oleelliset puutteet. Lukutapani tuo myös näkyväksi Amartya Senin toimintavalmiuksien käsitteelle rakentuvan taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevan lähestymistavan ja Rawlsin lähestymistavan vastavuoroisuussuhteen, joka tarjoaa taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisemisesta kiinnostuneelle normatiiviselle taloustieteelle oleellisia utilitarismista puuttuvia teoreettisia lähtökohtia.

Tutkimukseni vahvistaa ja vie eteenpäin Jonathan Barnesin (1980) ennakoimaa ja Martha Nussbaumin (2000c) käynnistämää Rawlsin tuotannon tulkintalinjaa, jossa otetaan vakavasti Rawlsin väite, että hänen metodinsa vastaa pohjimmiltaan Aristoteleen menetelmää *Nikomakhoksen etiikka* teoksessa ja että sillä on läheiset suhteet Sidgwickin *The Methods of Ethics* teoksen menetelmään. Panokseni tähän keskusteluun on sen osoittaminen, että IP-metodin mukainen argumentaatio on erityisen oleellisessa asemassa Rawlsin lähestymistavassa taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen tai hänen eroperiaatteensa kehittämisessä ja oikeutuksessa. Samalla tutkimukseni asettaa kyseenalaiseksi Jonathan Barnesin (1980) syytökseen ilmiöiden pelastamisen metodin konservatiivisuudesta.¹⁴⁷ Rawlsin eroperiaatetta harva nimittäin pitää ongelmallisen konservatiivisena vastauksena taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmaan ja osoitan työssäni, että ilmiöiden pelastamisen metodilla on juuri eroperiaatteen kehittämisessä ja oikeutuksessa aivan keskeinen rooli. Lisäksi IP-metodin näkökulmasta konservatiivisuuteen ei tule liittää pelkästään negatiivisia konnotaatioita. Onhan selvää, että perinteiset oikeudenmukaisuuskäsitykset huomioimaan kykenevä uusi oikeudenmukaisuuskäsitys on poliittisesti huomattavasti vahvempi ja realistisempi kuin perinteiset oikeudenmukaisuuskäsitykset radikaalisti sivuuttava käsitys.

Tutkimukseni osoittaa myös, että sen tulosten työstämisen perustana oleva metodi on käyttökelpoinen ja uusi apuväline viimeaikaiselle Rawlsin teoriaa koskevalle tutkimukselle, jossa tärkeitä tavoitteita ovat muun muassa Rawlsin aiemmin luultua kompleksisemmän utilitarismisuhteen selvittäminen (ks. Scheffler 2003) ja Rawlsin demokraattisen tasa-arvokäsityksen moninaisen rakenteen ja sen oikeutuksen parempi ymmärtäminen (ks. Daniels 2003). Itse asiassa tutkimuksessani tekemä yksityiskohtainen erittely osoittaa, että Rawlsin teoreettisia näkemyksiä on äärimmäisen vaikea ymmärtää kunnolla ilman IP-metodia.

6.3. Pohdintaa

Tutkimukseni lähti alun perin liikkeelle kiinnostuksesta ympäristö- ja resurssitaloustieteeseen ja erityisesti sen tapaan ottaa huomioon oikeudenmukaisuuden kysymykset

¹⁴⁷ On selvää, että Barnesin (1980) tulkinnan mukainen IP-metodi on ongelmallisella tavalla konservatiivinen. Vastaavaa ei kuitenkaan voi sanoa esimerkiksi Nussbaumin (1986), Kakkuri-Knuuttilan (1993) ja Sihvolan (1994) IP-metodin tulkinnoista, joita pidän Barnesin tulkintaa vahvempina.

lähestymistavassaan ympäristökysymyksiin. Koska olin (mielestäni) perehtynyt *Oikeudenmukaisuusteoriaan* ja erityisesti Rawlsin tapaan hahmottaa siinä niin kutsuttu sukupolvien välinen oikeudenmukaisuuden ongelma, kiinnostuin myös modernin ympäristötaloustieteen mahdollisuuksista hyödyntää Rawlsin teoriaa ympäristöresurssien säästämiskysymyksen yhteydessä. Aluksi näyttikin siltä, että tie Rawlsin säästämisperiaatteesta modernin ympäristö- ja resurssitaloustieteen yhteen oleelliseen kiinnostuksen kohteeseen on varsin suora.

Aloin tutustua tarkemmin ympäristötaloustieteeseen, *Oikeudenmukaisuusteoriaan* ja Rawlsin tapaan esittää teoriassaan ratkaisu sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuden ongelmaan. Tarkempi paneutumiseni *Oikeudenmukaisuusteoriaan* sai minut vakuuttumaan siitä, että Rawlsin säästämisperiaatetta ei voi ymmärtää muutoin kuin systemaattisena osana oikeudenmukaisuutta reiluutena. Samalla myös Rawlsin säästämisperiaatteen yksinkertainen siirtäminen jo vakiintuneeseen ympäristötaloustieteelliseen kontekstiin alkoi näyttäytyä ongelmalliselta hankkeelta. Itse asiassa havaitsin tuolloin melko turhauttavalta tuntuvan prosessin tuloksena, että suoraviivaiset ”Rawlsin säästämisperiaatteen” ympäristötaloustieteelliset sovellukset johtavat toisaalta siihen, että Rawlsin säästämisperiaate menettää keskeisen sisältönsä samalla kun ympäristötaloustieteilijät saavat lähinnä jonkinlaista kuriositeetin leimaa kantavan normatiivisen position keskusteluihinsa. Nämä kokemukset johdattivat minut osaltaan tämän käsillä olevan tutkimuksen teemoihin, jotka puolestaan veivät minut ainakin pinnallisesti katsottuna varsin etäälle tutkimukseni lähtökohdasta.

En ole kuitenkaan tutkimusprosessini aikana menettänyt uskoa siihen, että Rawlsin teoriaan panostaminen on ympäristökysymysten ja oikeudenmukaisuuskysymysten suhteiden tarkastelulle virheinvestointi. Itse asiassa Rawlsin tuotanto auttaa näkemään, kuinka poliittinen filosofia voi antaa käytännöllisen panoksensa sellaisten yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen, joihin sisältyy taloudellisten näkökulmien lisäksi syvällisiä moraalaisia, uskonnollisia ja poliittisia konflikteja. Nykyisen yhteiskunnallisen ympäristötutkimuksen näkökulmasta ympäristökysymykset eivät poikkea tässä suhteessa muista poliittisen filosofian kiinnostuksen kohteista. Sen sijaan, että lähtisin tässä yhteydessä analysoimaan laajasti Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen moninaisia suhteita erilaisiin

ympäristökysymyksiin, esitän seuraavassa jatkotutkimusidean muodossa yhden rawlsilaisen näkökulman ympäristökysymyksiin.

Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen näkökulmasta niin kutsutun kestävä kehityksen käytännöllinen tavoittelu vaatii huomion tarkempaa kohdistamista yhteiskunnan eri tapoihin jakaa moraalista vastuuta tulevaisuudesta eri yhteiskunnallisille toimijoille. Tutkimusprosessini aikana kirjoittamassani artikkelissa *Oikeudenmukainen kestävä kehitys ja moraalisen työn jako* (2004) tarkastelen alustavasti Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitykseen sisältyvää moraalisen työn koordinoitukäsitystä liberaalidemokraattisen yhteiskunnan ympäristöpolitiikan kontekstissa. Artikkelini yksi kiintopiste on Robert Nozickin (1974) libertaristinen oikeudenmukaisuuskäsitys, joka sisältää yksilöiden vapaita ja vastuullisia valintoja korostavan tulkinnan kestävästä kehityksestä. Tämä kestävä kehityksen käsitys näyttää kuitenkin kasaavan nyky-yhteiskunnissa yksilötoimijoiden harteille kohtuuttoman raskaan taakan ympäristökysymyksissä (ks. myös Moisander 2004). Osoitan artikkelissani, että Rawlsin teoriaan sisältyvän yhteiskunnallisia instituutioita korostavan moraalisen työnjako-opin avulla on mahdollista säilyttää libertaristinen yksilötoimijoiden vapaita ja vastuullisia valintoja painottava kestävä kehityksen idea. Samalla Rawlsin moraalisen työn koordinoitukäsitys auttaa pitämään yksilötoimijoiden vastuun ympäristöongelmien ratkaisemisessa kohtuuden rajoissa.

Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitykseen sisältyvän moraalisen työn koordinoitukäsityksen laajempi tutkiminen liberaalidemokraattisessa ympäristöpoliittisessa kontekstissa vaikuttaa myös kiinnostavalta jatkotutkimushankkeelta. Tässä työssä esitetty IP-metodin mukainen Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ja erityisesti siihen sisältyvän säästämisperiaatteen tulkinta tarjoaa kiintoisan näkökulman hahmottaa myös utilitaristiselle ympäristöpolitiikalle ja -taloudelle vaihtoehtoinen rawlsilainen tulkinta kestävästä kehityksestä ympäristöpoliittisine ja -taloudellisine seurauksineen. Uskon, että näin kehittyvä libertarismille ja utilitarismille vaihtoehtoinen lähestymistapa ympäristöpolitiikkaan ja -talouteen voi olla myös modernille ympäristötaloustieteelle kiinnostava.

Olen kehittänyt tässä työssä taloustieteen valtavirran esittämälle Rawlsin teorian tulkinnalle vaihtoehtoisen IP-metodin mukaisen *Oikeudenmukaisuusteorian* lukutavan. Vastaisuudessa

minua kiinnostaa tämän lukutavan testaaminen uusissa yhteyksissä. Yksi tulkintani potentiaalinen koetteluareena on Rawlsin kansojen välistä oikeudenmukaisuutta käsittelevä teoria, jonka hän esittää laajimmin teoksessaan *The Law Of Peoples* (1999b). Tässä kontekstissa erityisen relevantilta näyttää Rawlsin kiistelty tapa käsitellä teoriassaan kansojen välistä jako-oikeudenmukaisuutta ja määritellä hyvin järjestäytyneille kansoille velvollisuus auttaa oikeudenmukaisuudelle epäsuotuisissa olosuhteissa eläviä kansoja (ks. esim. Pogge 1999; Hayden 2002). Tämän keskustelun IP-metodin mukainen analyysi voi parhaassa tapauksessa tuottaa joitain oleellisia näkökulmia kehitysmaataloustieteen kysymyksiin.

Toinen tulkintani potentiaalinen koetteluareena on Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ”vasemmistolainen” arvostelu. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitystä ovat arvostelleet liian vähäisestä tasa-arvon painotuksesta esimerkiksi filosofi G. Cohenin (1992; 1997; 2000) ja taloustieteilijä ja filosofi John Roemer (1994; 1996). Tässä yhteydessä minua kiinnostaa ensiksikin tämän kritiikin taustalla olevan Rawlsin teorian tulkinnan vertaaminen taloustieteen valtavirran Rawls-tulkintaan ja omaan IP-metodin mukaiseen Rawlsin teorian lukutapaani. Koska G. Cohenin ja Roemerin Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen arvostelu vaikuttaa ensisilmäyksellä melko houkuttelevalta, olisi kiinnostavaa tutkia tarkemmin, kestääkö se systemaattisen IP-metodin mukaisen tarkastelun. Toisin sanoen olisi mielenkiintoista kysyä, kykeneekö Cohenin ja Roemerin Rawlsin teorian kritiikki huomioimaan systemaattisesti myös muut kuin tiukan tasa-arvon kannattajien poliittista ja taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevat harkitut oikeudenmukaisuusvakaumukset. Toisaalta on myös tärkeää katsoa, miten hyvin tiukka tasa-arvokanta kykenee huomioimaan tasa-arvon ohella myös muut liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa merkitykselliset poliittiset arvot. Onhan normatiivisen taloustieteen kehitykselle tärkeää tietää, kykenevätkö nämä sosialistisesti suuntautuneet yhteiskuntateoreetikot tuottamaan liberaalidemokraattisessa poliittisessa kontekstissa Rawlsin eroperiaatetta paremmin harkintatasapainossa olevan ratkaisun taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelmaan.

Tutkimus on aina jollain tavalla keskeneräistä. Kuten edellä esitetystä voi päätellä, tämä käsillä oleva työ ei tee tähän sääntöön poikkeusta. Toisaalta monitieteisen tai erilaisia yleisöjä puhuttelevaan pyrkivän tutkimuksen tekeminen vaatii myös jonkinlaisten tutkimuksellisten sovintoratkaisujen tekemistä. Rawlsin teoriaa tutkivien filosofien näkökulmasta yksi

Oikeudenmukaisuusteorian tulkintaani edelleen vahvistava tekijä voisi olla sen osoittaminen, että Rawls oikeuttaa tai rakentaa teoriassaan alkuasemansa IP-metodin mukaisesti. Sivuutan työssäni tämän teeman, koska taloustieteen valtavirran Rawlsin teoriaa koskevan tulkinnan puutteiden esittäminen ja tähän tulkintaan pohjautuvaan oleelliseen arvosteluun vastaaminen ei vaadi IP-metodin mukaista alkuaseman tulkintaa. Lisäksi IP-metodin mukaisen alkuasematulkinnan esittely olisi vaatinut liikaa kärsivällisyyttä niiltä työni lukijoilta, jotka eivät ole erityisen kiinnostuneita Rawlsin teorian metodologisista kysymyksistä. Alkuaseman IP-tulkinnan kehittämiseksi ei kuitenkaan näytä olevan mitään ylitsepääsemättömiä esteitä. Artikkelissaan *Rawls on Justification* (2003) Tim Scanlon toteaa aivan oikein, että alkuaseman tarkoitus on olla Rawlsin teoriassa tasapainossa harkittujen oikeudenmukaisuusvakaumustemme kanssa. Scanlon puhuu kirjoituksessaan kuitenkin liian epämääräisesti Rawlsin harkintatasapainon metodista. Hän ei kiinnitä riittävästi huomiota siihen, että harkintatasapainon käsite viittaa Rawlsin metodin mahdolliseen lopputulokseen, eikä argumentatiiviseen prosessiin, jolla tähän päämäärään mahdollisesti päästään. Nähdäkseni Scanlon tarjoaa kuitenkin artikkelissaan eräitä lähtökohtia alkuaseman IP-tulkinnan kehittelylle. Olisikin kiinnostavaa paneutua jatkossa systemaattisemmin tämän teeman tutkimiseen.

Kysyn tutkimuksessani, miksi taloustieteen valtavirran tulkinta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksestä ohjautuu vahvasti utilitaristiseen suuntaan. Vastaukseni tähän kysymykseen on, että taloustieteen valtavirtatulkinta ei tunnista Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen oikeutusprosessia, jota Rawls ei myöskään itse tee teoriassaan riittävän selväksi. Teen siis tutkimusilmiöni ymmärrettävämmäksi kiinnittämällä huomiota Rawlsin ja taloustieteilijöiden välisen kommunikaation ongelmiin. Oletettavasti joidenkin tutkimukseni lukijoiden mielestä tutkimusongelmaani voisi lähestyä myös muilla tavoilla.

Lähestymistapani tuottaa kuitenkin yhden oleellisen vastauksen tutkimuskysymykseeni. Se voi nostaa esiin myös muita ja mahdollisesti myös muunlaisia selityksiä tuottavia lähestymistapoja. Tutkimuskysymystäni on mahdollista lähestyä esimerkiksi analysoimalla erilaisia tieteen ulkoisia tekijöitä ja niiden vaikutusta oikeudenmukaisuuskysymysten teoreettisiin hahmotustapoihin. Rawlsin teorian aktuaalista asemaa normatiivisessa taloustieteessä voi yrittää ymmärtää myös tarkastelemalla utilitaristisesti taloudellisen

oikeudenmukaisuuden kysymyksen käsitteellistävän hyvinvoinnin taloustieteen asemaa valtavirtataloustieteen kokonaisrakenteessa. Tutkimuskysymystäni on mahdollista lähestyä myös erilaisista tieteesosiologisista näkökulmista käsin. Nähdäkseni kiinnostava tieteesosiologinen tutkimus edellyttää kuitenkin mahdollisimman pitkälle vietyä argumenttianalyysia.

Tässä työssä omaksuttu IP-metodin mukainen lähestymistapa liittyy oleellisesti pyrkimykseen keskustella samanaikaisesti erilaisten kohdeyleisöjen kanssa. Samalla kun esitän yhden keskeisen selityksen Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen saamalle vastaanotolle taloustieteessä, annan selitykselläni (eli Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen IP-tulkinnalla) panoksen myös poliittisessa filosofiassa tehtävään Rawlsin teorian tutkimukseen. Valitsemani lähestymistapa mahdollistaakin selkeän viestin esittämisen taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisemisesta kiinnostuneille normatiivisen taloustieteen edustajille, Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen taloustieteellisestä tulkinnasta kiinnostuneille tutkijoille ja poliittisessa filosofian piirissä Rawlsin tuotantoa tutkiville filosofeille.

Pyrkimykseni keskustella yhdessä tutkimuksessa useampaan suuntaan liittyy tietenkin osin siihen, että analysoin työssäni teoriaa, jossa pyritään keskustelemaan IP-metodin mukaisesti usean oikeudenmukaisuusteoreettisen lähestymistavan kanssa. Tämän lisäksi pidän taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman käytännöllistä ratkaisemista oleellisenä yhteiskuntatieteellisenä haasteena, johon vastaaminen vaatii eri tieteenalojen edustajilta kykyä kommunikoida keskenään. Mikäli poliittisella filosofialla on jotain oleellista annettavaa taloustieteilijöille, joiden ammattitaito on tarpeen taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymysten selvittämisessä, eikä tämä viesti näytä menevän perille, niin poliittiselle filosofialle ensisijaisesti lankeava tehtävä on pohtia mahdollisuuksia viestin selkeyttämiseksi. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen tapauksessa tätä kannattaa yrittää, koska se sisältää taloustieteissä liian vähäiselle huomiolle jääneen ja potentiaalisesti hedelmällisen lähestymistavan taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen. Jos poliittisen filosofian ja taloustieteen välille ei näytä syntyvän taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisemista edistävää vuoropuhelua tällä tavoin, on syytä tutkia myös muita asiaan mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä.

On myös mahdollista, että joidenkin työni lukijoiden mielestä suhtaudun Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitykseen liian kritiikittömästi. Nähdäkseni otan kuitenkin työssäni vakavasti IP-metodin mukaisen kritiikin vaatimukset. En ehkä osaa tai halua rakentaa itsestäni puolueetonta kuvaa Rawlsin ja taloustieteilijöiden välisen keskustelun analyysoijana esittämällä tätä tavoitetta edistävää Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ”retorista kritiikkiä”, joka ei kestä IP-metodin mukaista tarkastelua. Tapani lukea Rawlsin teoriaa tarkoittaa sitä, että parhaassa Rawls-kritiikin muodossa esitetään oikeudenmukaisuutta reiluutena paremmin harkintatasapainossa oleva vaihtoehtoinen oikeudenmukaisuuskäsitys. Lukutapani näkökulmasta toiseksi parhaassa Rawls-kritiikin muodossa esitetään jokin tutkimuksellinen innovaatio, joka vie Rawlsin teorian tavoitteita aidosti eteenpäin. Nähdäkseni Amartya Senin lähestymistapa taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen on hyvä esimerkki viimeksi mainitusta Rawls-kritiikistä. Rawlsin teorialle vaihtoehtoisen (IP-metodin mukaisen tarkastelun kestävän) oikeudenmukaisuuskäsityksen esittäminen menee puolestaan reilusti tämän tutkimuksen tavoitteiden yläpuolelle. Itse asiassa näyttää siltä, että nykyisin *yksittäisillä tutkijoilla* ei ole (ainakaan yksittäisissä tutkimuksissa) kovin hyviä mahdollisuuksia tällaisen arvostelun rakentamiseen. Nähdäkseni Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen ylittäminen on kuitenkin poliittiselle kulttuurillemme merkityksellinen tavoite.¹⁴⁸ Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen yksityiskohtien jatkuvan arvostelun sijaan, pyrin osallistumaan omalla panoksellani tähän länsimaista oikeudenmukaisuuskulttuuria kehittävään prosessiin kiinnittämällä huomiota tieteidenvälisen yhteistyön tarjoamiin mahdollisuuksiin.

Työssäni esittämä Rawls ja Senin välinen taloudellista oikeudenmukaisuutta koskeva vuoropuhelu osoittaa, että rawlsilainen poliittinen filosofia voi antaa rakentavan kriittisen panoksensa normatiivisen taloustieteen kehitykselle ja että taloustiede kykenee tarjoamaan oman kriittisen vastineensa rawlsilaiselle poliittiselle filosofialle. Yritän työssäni edesauttaa tätä iduillaan olevaa ja taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman selvittämistä edistävää rawlsilaisen poliittisen filosofian ja taloustieteen välistä prosessia. Teen tämän esittämällä normatiiviselle taloustieteelle hedelmälliseltä näyttävän rawlsilaisen lähestymistavan taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen, jota ei ole hyödynnetty taloustieteessä riittävästi.

¹⁴⁸ Tähän myös Rawls näyttää kannustavan lukijoitaan (ks. Rawls 1972, 53).

Samalla pyrin osoittamaan, että myös rawlsilainen poliittinen filosofia voi kehittyä vuorovaikutuksessa taloudellisen oikeudenmukaisuuden ongelman ratkaisusta kiinnostuneen normatiivisen taloustieteen kanssa.

Rawlsilainen poliittinen filosofia ei varmaankaan ole poliittisen filosofian täydellinen tai lopullinen muoto. Yritänkin esittää työssäni Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen taloustieteilijöille siten, että myös heidän kriittiset ponnistelunsa voivat parhaassa mahdollisessa tapauksessa kehittää aidosti länsimaista poliittista filosofiaa. Onhan mahdollista, että Rawlsin työn ja sen kritiikin vaatimukset vakavasti ottavalla normatiivisella taloustieteellä on potentiaalia oikeudenmukaisuuskulttuurimme parhaimpien julkisten muotoilujen ylittämiseen.

7. Lähteet

Alexander, S. (1974) Social Evaluation through Notional Choice. *Quarterly Journal of Economics* 88(4). 597-624.

Aristoteles. *Nikomakhoksen etiikka* (EN). suom. ja sel. Knuuttila, S. (1989). Helsinki, Gaudeamus.

Aristoteles. *Metafysiikka* (Metaf). suom. Jatakari, T., Näätsaari, K., Pohjanlehto, P. sel. Knuuttila, S. (1990). Helsinki, Gaudeamus.

Aristoteles. *Politiikka*. (Pol). suom. Anttila, A. sel. Sihvola, J. (1991). Helsinki, Gaudeamus.

Aristoteles. *Retoriikka; Runoussoppi*. suom. Hohti, P., Myllykoski, P. sel. Sihvola, J. (1997). Helsinki, Gaudeamus.

Aristoteles. *Topiikka*. suom. Ahonen, M. & Sihvola, J. sel. Kakkuri-Knuuttila, M-L. & Sihvola, J. *Sofistiset kumoamiset*. suom. ja sel. Ahonen, M. (2001) Helsinki, Gaudeamus.

Arneson, R. (1989a) Symposium on Rawlsian Theory of Justice: Recent Developments. *Ethics* 99. 695-944.

Arneson, R. (1989b) Equality and Equality of Opportunity for Welfare, *Philosophical Studies*, 56. 77-93.

Arrow, K. (1951) *Social Choice and Individual Values*. New York, John Wiley & Sons.

Arrow, K. (1967/1984) Values and Collective Decision Making. Teoksessa Arrow, K. *Social Choice and Justice*. Oxford, Basil Blackwell. 1984. 59-77.

Arrow, K. & Scitovsky, T. (1969) Introduction. Teoksessa Arrow, K. & Scitovsky, T (eds.) *Readings in Welfare Economics*. Homewood, Richard D. Irwin.

Arrow, K. & Hurwicz (1972) An Optimality Criterion for Decision-making Under Ignorance. Teoksessa Carter, C. F. & Ford, J. L. (eds.) *Uncertainty and Expectation in Economics*. Oxford, Basil Blackwell. 1-11.

Arrow, K. (1973a/1984) Some Ordinalist-Utilitarian Notes on Rawls's Theory of Justice. Teoksessa Arrow, K. *Social Choice and Justice*. Oxford, Basil Blackwell. 1984. 96-114.

Arrow, K. (1973b/1984) Rawls's Principle of Just Saving. Teoksessa Arrow, K. *Social Choice and Justice*. Oxford, Basil Blackwell. 1984. 133-146.

Arrow, K. (1977/1984) Extended Sympathy and the Possibility of Social Choice. Teoksessa Arrow, K. *Social Choice and Justice*. Oxford, Basil Blackwell. 147-161.

Arrow, K. (1978/1984) Nozick's Entitlement Theory of Justice. Teoksessa Arrow, K. *Social Choice and Justice*. Oxford, Basil Blackwell. 175-189.

Arrow, K. (1984) *Social Choice and Justice*. Oxford, Basil Blackwell.

Ball, S. (1986) Economic Equality: Rawls versus Utilitarianism. *Economics and Philosophy* 2. 225-244.

Ball, S. (1987) Choosing Between Choice Models of Ethics: Rawlsian Equality, Utilitarianism, and the Concept of Persons. *Theory and Decision* 22. 209-224.

Barnes, J. (1980) Aristotle and the Methods of Ethics. *Revue Internationale de Philosophie*, 33-34. 490-511.

Barry, B. (1965) *Political Argument*. London, Routledge & Kegan Paul.

Barry, B. (1972) *The Liberal Theory of Justice*. London, Oxford University Press.

Barry, B. (1989) *Theories of Justice*. London, Harvester-Wheatsheaf.

Barry, B. (1995) *Justice as Impartiality*. Oxford, Clarendon Press.

Baumol, W. (1965) *Economic Theory and Operations Analysis*. Englewood Cliffs N. J., Prentice-Hall.

Becker, L. C. (1986) *Reciprocity*. London, Routledge & Kegan Paul.

Bedau, H. (1978) Social Justice and Social Institutions. *Midwest Studies in Philosophy*, III. 159-175.

Bentham, J. (1789/1982) *Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Methuen.

Bergson, A. (1966) *Essays in Normative Economics*. Cambridge, Harvard University Press.

Binmore, K. (1989) Social Contract I: Harsanyi and Rawls. *Economic Journal* 99. 84-102.

Blair, D. (1988) The Primary Goods Indexation Problem in Rawls's Theory of Justice. *Theory and Decision* 24. 239-252.

Bolton, R. (1991) Aristotle on the Objectivity of Ethics. Teoksessa Anton, J. P. & Preus, A (eds.) *Essays in Ancient Greek Philosophy IV: Aristotle's Ethics*. New York, Albany State University. 7-28.

Boucher, D. & Kelly, P. (1994) The Social Contract and Its Critics: An Overview. Teoksessa Boucher, D. & Kelly, P (eds.) *The Social Contract from Hobbes to Rawls*. London/New York, Routledge. 1-34.

Brandt, R. (1967) Some Merits of One Form of Rule-Utilitarianism. *University of Colorado Studies*. Boulder. 39-65.

Brandt, R. (1979) *A Theory Of The Good And The Right*, Oxford, Clarendon Press.

Buchanan, A. (1982) *Marx and Justice: The Radical Critique of Liberalism*. Totowa, Rowman and Littlefield.

Buchanan, A. (1990) Justice as Reciprocity versus Subject-Centered Justice. *Philosophy & Public Affairs*, 19. 227-252.

Buchanan, J. (1975) *The Limits of Liberty*. Chicago, Chicago University Press.

Carter, A. & Stokes, G. (1998) (eds.) *Liberal Democracy and its Critics: Perspective in Contemporary Political Thought*. Cambridge, Polity Press.

Charles, D. (1982/3) *Rationality and Irrationality*. Aristotelian Society Proceedings 33. 129-146.

Charles, D. (1984) *Aristotle's Philosophy of Action*. London, Duckworth.

Charlton, W. (1988) *Weakness of Will. A Philosophical Introduction*. Oxford/New York, Basil Blackwell.

Clayton, M. Williams, A. (2004) (eds.) *Social Justice*. Malden, Blackwell Publishing.

Cohen, G. (1989) On the Currency of Egalitarian Justice. *Ethics*, 99. 906-944.

Cohen, G. (1992) Incentives, Inequality and Community. Teoksessa Peterson, G. B. (ed.) *The Tanner Lectures on Human Values* 13. Salt Lake City, University of Utah Press. 263-329.

Cohen, G. (1993) Equality of What? On Welfare, Goods, and Capabilities. Teoksessa Nussbaum, M. & Sen, A. (eds.) *The Quality of Life*. Oxford, Clarendon Press. 9-29.

Cohen, G. (1997) Where the Action Is: On the Site of Distributive Justice. *Philosophy & Public Affairs*, 26. 3-30

Cohen, G. (2000) *If You're an Egalitarian How Come You're So Rich?* Cambridge, Harvard University Press.

Cohen, J. (1989) Democratic Equality. *Ethics*, 99. 727-751.

Cohen, J. (1993) The Informal Rationale For The Difference Principle. Saatavilla [www.muodossa: >URL: http://web.mit.edu/polisci/research/cohen/differenceprinciple.html](http://web.mit.edu/polisci/research/cohen/differenceprinciple.html)>. 23.9. 2002.

Cooper, J. M. (1988) Review of Nussbaum (1986) *Philosophical Review* 97. 543-564.

Cooper, J. M. ed. (1997) *Complete Works*. Indianapolis/Cambridge, Hackett.

Daniels, N. (1975a) Introduction. Teoksessa Daniels, N. (ed.) *Reading Rawls: Critical Studies on Rawls' A Theory of Justice*. New York, Basic Books. xi-xxxiv.

Daniels, N. (1975b) (ed.) *Reading Rawls: Critical Studies on Rawls' A Theory of Justice*. New York, Basic Books.

Daniels, N. (1981) Health-Care Need and Distributive Justice. *Philosophy & Public Affairs*, 10, no. 2. 146-179.

Daniels, N. (1985) *Just Health Care*. Cambridge, Cambridge University Press.

Daniels, N. (1989) Preface, Introduction. Teoksessa Daniels, N. (ed.) *Reading Rawls: Critical Studies on Rawls' A Theory of Justice*. Stanford, Stanford University Press.

Daniels, N. (1996) *Justice and Justification. Reflective Equilibrium in Theory and Practice*. Cambridge, Cambridge University Press.

Daniels, N. (2003) Democratic Equality: Rawls's Complex Egalitarianism. Teoksessa Freeman, S. (ed.) *The Cambridge Companion to Rawls*. Cambridge, Cambridge University Press. 241-276.

Dasgupta, P. (1974) On Some Problems Arising from Professor John Rawls's Theory of Social Justice. *Theory and Decision* 11. 325-344.

Dasgupta, P. (1993) *An Inquiry into Well-Being and Destitution*. Oxford, Clarendon Press.

Dennett, D. C. (1986) *Brainstorms: philosophical essays on mind and psychology*. Brighton, Harvester Press.

Doyal, L. & Gough, I. (1991) *A Theory of Human Need*. London, Macmillan.

Duhem, P. (1908/1969) *To Save the Phenomena: An Essay on the Idea of Physical Theory from Plato to Galilei*. Chicago/London, University of Chicago Press.

Dworkin, R. (1981a) Equality of Welfare. *Philosophy & Public Affairs*, 10. 185-246.

- Dworkin, R. (1981b) Equality of Resources. *Philosophy & Public Affairs*, 10. 283-345.
- Edgeworth, F. (1881/1961) *Mathematical Psychics*. London, Kegan Paul.
- Edgren, J. (1995) On the Relevance of John Rawls's Theory of Justice to Welfare Economics. *Review of Social Economy* LIII (3). 332-349.
- Elster, J. (1985) *Making Sense of Marx*. New York, Cambridge University Press.
- Elster, J. (1992) *Local Justice*. New York, Russell Sage Foundation.
- English, J. (1977) Justice between Generations. *Philosophical Studies*, 31. 91-104.
- Estlund, D. (1998) Liberalism, Equality and Fraternity in Cohen's Critique of Rawls. *Journal of Political Philosophy*, 6. 99-112.
- Fellner, W. (1965) *Probability and Profit*. Homewood Ill, R. D. Irwin.
- Fishburn, P. (1973) *The Theory of Social Choice*. Princeton, Princeton University Press.
- Freeman, S. (2003) Introduction: John Rawls – An Overview. Teoksessa Freeman, S. (ed.) *The Cambridge Companion to Rawls*. Cambridge, Cambridge University Press. 1-61.
- French, P. (1983) The Corporation as a Moral Person. Teoksessa Donaldson, T. & Warhane, P. (eds.) *Ethical Issues in Business: A Philosophical Approach*. Prentice-Hall. 111-119.
- French, P. (1984) *Collective and Corporate Responsibility*. New York, Columbia University Press.
- Gaa, J. (1984) The Stability of Bargains Behind the Veil of Ignorance. *Theory and Decision* 17. 119-134.
- Gauthier, D. (1984) *Morals by Agreement*. Oxford, Clarendon Press.
- Gibbard, A. (1991) Constructing Justice. *Philosophy & Public Affairs*, 20. 264-279.

Goodpaster, K. (1983) The Concept of Corporate Responsibility. *Journal of Business Ethics* 2:1. 1-22.

Gouldner, A. (1960) The Norm of Reciprocity. *American Sociological Review*, 25. 161-178.

Gravelle, H. & Rees, R. (1992) *Microeconomics Second Edition*. London/New York, Longman.

Griffin, J. (1986) *Well-Being*. Oxford, Clarendon Press.

Haaparanta, P. (2004) Kapitalismin taloustiede. Artikkelikäsikirjoitus teokseen Heiskala, R. & Virtanen, A. (toim.) *Talous ja yhteiskuntateoria*. Helsinki, Gaudeamus. Tulossa.

Habermas, J. (1995) Reconciliation through the Public Use of Reason. Remarks on John Rawls's Political Liberalism. *The Journal of Philosophy* 92 (3). 109-131.

Hardie, W. F. R. (1980) *Aristotle's Ethical Theory. Second Edition*. Oxford, Oxford University Press.

Hare, R. M. (1963) *Freedom And Reason*. Oxford, Clarendon Press.

Hare, R. M. (1982) Ethical theory and utilitarianism. Teoksessa Sen, A. & Williams, B. (eds.) *Utilitarianism and Beyond*. Cambridge, Cambridge University Press. 23-38.

Hargreaves Heap, S., Hollis, M., Lyons, B., Sugden, R. ja Weale, A. (1992) *The Theory of Choice: a critical guide*. Oxford, Blackwell.

Harrod, R. F. (1936) Utilitarianism revised. *Mind* 45. 137-156.

Harsanyi, J. (1953/1980) Cardinal Utility in Welfare Economics and in the Theory of Risk-Taking. Teoksessa Harsanyi, J. *Essays on Ethics, Social Behavior, and Scientific Explanation*. Dordrecht, D. Reidel Publishing Company. 1980. 3-5.

Harsanyi, J. (1955/1980) Cardinal Welfare, Individualistic Ethics, and Interpersonal Comparisons of Utility. Teoksessa Harsanyi, J. *Essays on Ethics, Social Behavior, and Scientific Explanation*. Dordrecht, D. Reidel Publishing Company. 6-23.

Harsanyi, J. (1975/1980) Can the Maximin Principle Serve as a Basis for Morality? A Critique of John Rawls's Theory. Teoksessa Harsanyi, J. *Essays on Ethics, Social Behavior, and Scientific Explanation*. Dordrecht, D. Reidel Publishing Company. 1980. 37-63.

Harsanyi, J. (1976/1980) *Essays On Ethics, Social Behavior, And Scientific Explanation*. Dordrecht, D. Reidel Publishing Company.

Harsanyi, J. (1978) Sneed on Rawls's Theory of Social Institutions: Some Comments. *Erkenntnis* 13. 225-230.

Harsanyi, J. (1977/1982) Morality and the Theory of Rational Behaviour. Teoksessa Sen, A. & Williams, B. (eds.) *Utilitarianism and Beyond*. Cambridge, Cambridge University Press. 1982. 39-62.

Harsanyi, J. (1991) Equality, Responsibility, And Justice As Seen From A Utilitarian Perspective. *Theory and Decision* 31. 141-158.

Harsanyi, J. (1997) Utilities, Preferences, and Substantive Goods. *Social Choice and Welfare*, 14. 129-145.

Hardwig, J. (1985) Epistemic Dependence. *Journal of Philosophy* 82. 335-349.

Hayden, P. (2002) *John Rawls: Towards a Just World Order*. Cardiff, University of Wales Press.

Hellsten, S. (1996) *Oikeutta ilman kohtuutta*. Helsinki, Gaudeamus.

Howe, R. ja Roemer, J. (1981) Rawlsian Justice as the Core of a Game. *American Economic Review* 71. 880-895.

Hume, D. (1739/1978) *A Treatise of Human Nature*. Nidditch, P. H. (ed.) Oxford, Oxford University Press.

Hume, D. (1751/1998) *An Enquiry concerning the Principles of Morals*. Ed. Beauchamp, T. L. Oxford/New York, Oxford University Press.

Hurka, T. (1993) *Perfectionism*. Oxford, Oxford University Press.

Häyry, M. (2000) *Mahdollisimman monen onnellisuus: Utilitarismin historia, teoria ja sovellukset*. Vantaa, WSOY.

Irwin, T. (1988) *Aristotle's First Principles*. Oxford, Clarendon Press.

Jehle, G. & Reny, P. (2001) *Advanced Microeconomic Theory Second Edition*. Boston, MA., Addison Wesley.

Kakkuri-Knuuttila, M-L. (1993) *Dialectic and Inquiry in Aristotle*. Helsinki, Helsingin kauppakorkeakoulu.

Kakkuri-Knuuttila, M-L. (1996) Aristoteleen metodin ytimessä: esimerkkinä akrasia. Teoksessa Holopainen, T. M. & Holopainen, T. J. (toim) *Sielun Liikkeitä. Filosofianhistoriallisia kirjoituksia*. Helsinki, Gaudeamus.

Kakkuri-Knuuttila, M-L. (1998) (toim.) *Argumentti ja kritiikki*. Helsinki, Gaudeamus.

Kakkuri-Knuuttila, M-L. (2000) Kansantaloustieteen täsmällisyyden harha. Teoksessa Vainio, T. (toim.) *Naisten talouskirja*. Helsinki, Gaudeamus. 214-245.

Kakkuri-Knuuttila, M-L. & Mäkinen, J. (2002) Justification in Rawls' A Theory of Justice – A Revival of Aristotelian Methods. *Käsikirjoitus*.

Kant, I. (1785/1964) *Groundwork of the Metaphysics of Morals*. käänös. Paton, H. D. New York, Harper & Row.

Kaye, D. (1980) Playing Games with Justice: Rawls and the Maximin Rule. *Social Theory and Practice*. 6 (1). 33-51

Klevorick, A. (1974) Discussion of Rawls's Maximin Criterion. *The American Economic Review* 64. 158-161.

Knight, F. H. (1921) *Risk, Uncertainty, and Profit*. New York, Mifflin.

- Knowels, D. (2001) *Political Philosophy*. London, Routledge.
- Kolm, S-C. (2000) A historical introduction to normative economics. *Social Choice and Welfare*, 17. 707-738.
- Koopmans, T. (1957) *Three Essays on the State of Economic Science*. New York, McGraw-Hill.
- Kreps, D. (1990) *A Course in Microeconomic Theory*. Princeton, Princeton University Press.
- Kusch, M. (2002) *Knowledge by Agreement: The Programme of Communitarian Epistemology*. Oxford, Clarendon Press.
- Kukathas, C. & Pettit, P. (1990) *Rawls: A Theory of Justice and Its Critics*. Stanford, Stanford University Press.
- Kymlicka, W. (1990) *Contemporary Political Philosophy An Introduction*. Oxford, Clarendon Press.
- Laden, A. (1991) Games, Fairness, and Rawls's A Theory of Justice. *Philosophy and Public Affairs* 20 (3). 189-222.
- Landreth, H., Colander, D. (1994) *History of Economic Thought Third Edition*. Boston/Toronto, Houghton Mifflin Company.
- Larmore, C. (2003) Public Reason. Teoksessa Freeman, S. (ed.) *The Cambridge Companion to Rawls*. Cambridge, Cambridge University Press. 368-393.
- Lawson, T. (1997) *Economics and Reality*. London/New York, Routledge.
- Lloyd G. E. R. (1968) *Aristotle: The Growth and Structure of his Thought*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Locke, J. (1689/1995) *Tutkielma hallitusvallasta*. suom. Yrjönsuuri, M. Helsinki, Gaudeamus.

Loukola, O. (1994) Miksi pysähtyä tähän? Eli liberalismista libertarismiin ja eteenpäin. Teoksessa Häyry, H. & Häyry, M. (toim.) *Ajatus 50. Teemanumero Vapaus ja moraalinen perusta*. Helsinki, Suomen Filosofinen Yhdistys. 69-99.

Luce, D. & Raiffa, H. (1957) *Games and Decisions*. New York, John Wiley & Sons.

Lyons, D. (1965) *Forms and Limits of Utilitarianism*. Oxford, Clarendon Press.

Lyons, D. (1982) Utility and Rights. Teoksessa Pennock, J. & Chapman, J. (eds.) *Ethics, Economics, and the Law*. NOMOS XXIV New York/London, New York University Press. 107-138.

Lyons, D. (1984) *Ethics and the Rule of Law*. Cambridge, Cambridge University Press.

Mackenzie, N. (1977) A Note on Rawls's Decision-Theoretic Argument for the Difference Principle. *Theory and Decision* 8. 381-385.

Marshall, A. (1898) Distribution and Exchange. *Economic Journal* 8. 37-59.

Martin, R. (1985) *Rawls and Rights*. Lawrence, University of Kansas Press.

Marx, K. (1894/1967) *Capital* (3 vols.). New York, International Publishers.

Marx, K. & Engels, F. (1848/1972) Manifesto of the Communist Party. Teoksessa Tucker, R. (ed.) *The Marx-Engels Reader*. New York, W. W. Norton.

May, L. (1987) *The Morality of Groups: Collective Responsibility, Group-Based Harm, and Corporate Rights*. Notre Dame, University of Notre Dame Press.

McClenen, E. F. (1989) Justice and the Problem of Stability. *Philosophy and Public Affairs* 18. 3-30.

Meade, J. (1964) *Efficiency, Equality and the Ownership of Property*. London, George Allen and Unwin.

Mill, J. S. (1861/2000) *Utilitarianism*. suom. Saastamoinen, K., Sajama, S., Järvenpää, M. Helsinki, Gaudeamus.

Moisander, J. (2004) Vihreä kulutus yhteiskunnallisena ilmiönä Suomessa. Teoksessa Heiskanen, E. (toim.) *Ympäristö ja liiketoiminta: arkiset käytännöt ja kriittiset kysymykset*. Helsinki, Gaudeamus. 291-302.

Mueller, D., Tollison, D. ja Willit T. (1974) The Utilitarian Contract: A Generalization of Rawls's Theory of Justice. *Theory and Decision* 4. 345-367.

Mulhall, S. & Swift, A. (1992) *Liberals & Communitarians*. Oxford UK, Cambridge USA, Blackwell.

Mulhall, S. & Swift, A. (2003) Rawls and Communitarianism. Teoksessa Freeman, S. (ed.) *The Cambridge Companion to Rawls*. Cambridge, Cambridge University Press. 460-487.

Murphy, L. (1998) Institutions and the Demands of Justice. *Philosophy & Public Affairs*, 22. 267-292.

Musgrave, R. (1974) Maximin, Uncertainty and the Leisure Trade-Off. *Quarterly Journal of Economics* 88(4). 625-632.

Musgrave, A. (1981) Unreal Assumptions in Economic Theory: The F-Twist Untwisted. *Kyklos*, 34. 377-387.

Mäkinen, J. (2004) Oikeudenmukainen kestävä kehitys ja moraalisen työn jako. Teoksessa Heiskanen, E. (toim.) *Ympäristö ja liiketoiminta: arkiset käytännöt ja kriittiset kysymykset*. Helsinki, Gaudeamus. 303-315.

Nagel, T. (1999) Justice, Justice, Shalt Thou Pursue: The Rigorous Compassion of John Rawls. *The New Republic* 221, No. 17. 36-41.

Nicholson, W. (2002) *Microeconomic Theory* Eighth Edition. Australia, South-Western Thomson Learning.

Nozick, R. (1974) *Anarchy, State and Utopia*. New York, Basic Books.

Nussbaum, M. (1978) *Aristotle's De Motu Animalium*. Princeton, Princeton University Press.

Nussbaum, M. (1986) *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*. Cambridge; Cambridge University Press.

Nussbaum, M. & Sen, A. (1993) (eds.) *The Quality of Life*. Oxford, Clarendon Press.

Nussbaum, M. (2000a) The Future of Feminist Liberalism. Presidential Address APA Central Division, Saturday, April 22.

Nussbaum, M. (2000b) *Women and Human Development. The Capabilities Approach*. Cambridge, Cambridge University Press.

Nussbaum, M. (2000c) Equilibrium: Scepticism and Immersion in Political Deliberation. Teoksessa Sihvola, J. (ed.) *Ancient Scepticism and the Sceptical Tradition*. Helsinki, Acta Philosophica Fennica LXIV.

Nussbaum, M. (2001) The Enduring Significance of John Rawls. *Chronicle of Higher Education*, 7/20, 47 (45).

Nussbaum, M. (2003) Rawls and Feminism. Teoksessa Freeman, S. (ed.) *The Cambridge Companion to Rawls*. Cambridge, Cambridge University Press. 488-520.

Okin, S. (1989) *Justice, Gender, and the Family*. New York, Basic Books.

Ollila, M-R. (1991) Liike-elämän etiikka. Teoksessa Airaksinen, T. (toim.) *Ammattien ja ansaitsemisen etiikka: Näkemyksiä ammattien, johtamisen ja liike-elämän arvoista*. Helsinki, Yliopistopaino. 177-226.

Ollila, M-R. (1993) *The Ethics of Rendezvous - Morality, Virtues and Love*. Helsinki, Acta Philosophica Fennica LIV.

Orr, D. & Ramm, W. (1974) Rawls's Justice and Classical Liberalism: Ethics and Welfare Economics. *Economic Inquiry* 85. 50-57.

Owen, G. E. L. (1961) Tithenai ta phainomena Teoksessa Nussbaum M. C. (ed.) *Logic, Science and Dialectic: Collected Papers in Greek Philosophy*. London, Duckworth. 239-251.

Paavola, S. (2004) Abduction as a Logic and Methodology of Discovery: The Importance of Strategies. Saatavilla www.muodossa: >URL: <http://www.helsinki.fi/science/commens/papers/abductionstrategies.html>> 25.3. 2004.

Palonen, K. & Summa, H. (1996) (toim.) *Pelkää retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere, Vastapaino.

Parfit, D. (1984) *Reasons and Persons*. Oxford, Clarendon Press.

Peffer, R. G. (1990) *Marxism, Morality, and Social Justice*. Princeton, Princeton University Press.

Perelman, C. (1996) *Retoriikan valtakunta*. suom. Lehto, L. Tampere, Vastapaino.

Perelman, C. & Olbrechts-Tyteca, L. (1996) *The New Rhetoric*. Notre Dame, University of Notre Dame Press.

Phelps, E. (1973a) Introduction. Teoksessa Phelps, E. (ed.) *Economic Justice Selected Readings*. Harmondsworth, Penguin Education. 9-31.

Phelps, E. (1973b) Wage Taxation for Economic Justice. Teoksessa Phelps, E. (ed.) *Economic Justice Selected Readings*. Harmondsworth, Penguin Education. 417-438.

Plant, R. (1991) *Modern Political Thought*. Oxford, Basil Blackwell.

Platon. *Teokset 1. osa*. suom. Itkonen-Kaila, M., Tyni, M., Hirvonen, K. (1999) Helsinki, Otava.

Platon. *Teokset 3. osa*. suom. Itkonen-Kaila, M., et. al. (1999) Helsinki, Otava.

Platon. *Valtio*. suom. ja sel. Tudeer O. E. (1972) Helsinki, Otava.

Pogge, T. (1989) *Realizing Rawls*. Ithaca, Cornell University Press.

Pogge, T. (1995) Three Problems with Contractarian-Consequentialist Ways of Assessing Social Institutions. *Social Philosophy and Policy*, 12/2. 241-266.

Pogge, T. (1999) Human Flourishing and Universal Justice. Teoksessa Paul, E. F. Miller, F. D. Paul, J. (eds.) *Human Flourishing*. Cambridge, Cambridge University Press. 333-361.

Pogge, T. (2000) On the Site of Distributive Justice: Reflections on Cohen and Murphy. *Philosophy & Public Affairs* 29. No. 2. 137-169.

Pressman, S. & Summerfield, G. (2002) Sen and Capabilities. *Review of Political Economy*. Vol 14 Issue 4. 429-435.

Pursiainen, T. (1997) *Isänmaallisuus Keskinäinen osakeisuus ja kepeyden filosofia*. Helsinki, Gaudeamus

Päivänsalo, V. (2000) John Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys tarkentuu. *Teologinen Aikakauskirja*, 6/2000. 510-516.

Päivänsalo, V. (2003) *Justice with Understanding: Rawlsian Procedures and Responsible Persons*. Lisensiaatintutkimus. Helsinki, Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta.

Radner, R. & Marschak, J. (1954) Note on Some Proposed Decision Criteria. Teoksessa Thrall, R. M., Coombs, C. H. & Davis, R. L. (eds.) *Decision Processes*. New York, John Wiley & Sons. 61-68.

Ramsey, F. P. (1931) Truth and Probability. Teoksessa Braithwaite, R. (ed.) *The Foundations of Mathematics and Other Logical Essays*. London, Kegan Paul. 156-198.

Rawls, J. (1951) Outline of a Decision Procedure for Ethics. Teoksessa Freeman, S. (ed.) *Collected Papers*. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press. 1-19.

Rawls, J. (1955) Two Concepts of Rules. (TCR). Teoksessa Freeman, S. (ed.) *Collected Papers*. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press. 20-46.

Rawls, J. (1967) Distributive Justice. Teoksessa Freeman, S. (ed.) *Collected Papers*. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press. 130-153.

Rawls, J. (1971/1972) *A Theory of Justice*. Oxford, Oxford University Press.

Rawls, J. (1974a) Some Reasons for the Maximin Criterion. Teoksessa Freeman, S. (ed.) *Collected Papers*. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press. 225-231.

Rawls, J. (1974b) Reply to Alexander and Musgrave. Teoksessa Freeman, S. (ed.) *Collected Papers*. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press. 232-253.

Rawls, J. (1975) A Kantian Conception of Equality. Teoksessa Freeman, S. (ed.) *Collected Papers*. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press. 254-266.

Rawls, J. (1977) The Basic Structure as Subject. (BSS). *American Philosophical Quarterly* 14. 159-165.

Rawls, J. (1980) Kantian Constructivism in Moral Theory. Teoksessa Freeman, S. (ed.) *Collected Papers*. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press. 303-358.

Rawls, J. (1981) Foreword To The Methods of Ethics. Teoksessa Sidgwick, H. (1907/1981) *The Methods of Ethics. Seventh edition*. Hackett Publishing Company.

Rawls, J. (1982) Social Unity and Primary Goods. Teoksessa Freeman, S. (ed.) *Collected Papers*. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press. 1999. 359-387.

Rawls, J. (1985) Justice as Fairness: Political not Metaphysical. Teoksessa Freeman, S. (ed.) *Collected Papers*. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press. 1999. 388-414.

Rawls, J. (1988) *Oikeudenmukaisuusteoria*. suom. Pursiainen, T. Porvoo, WSOY.

Rawls, J. (1993/1996) *Political Liberalism*. (PL). New York, Columbia University Press.

Rawls, J. (1995) Reply to Habermas. *The Journal of Philosophy* 92 (3). 132-180.

Rawls, J. (1999a) *Collected Papers*. Ed. Freeman, S. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press.

Rawls, J. (1999b) *The Law of Peoples*. (LP). Cambridge, Mass., London, Harvard University Press.

Rawls, J. (1999c) *A Theory of Justice Revised Edition*. Cambridge, Mass., Harvard University Press.

Rawls, J. (2000) *Lectures on The History of Moral Philosophy*. Ed. Herman, B. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press.

Rawls, J. (2001) *Justice as Fairness A Restatement*. Ed. Kelly, E. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press.

Reath, J., Herman, B., Korsgaard, C. (1997) Introduction. Teoksessa Reath, J., Herman, B., Korsgaard, C. (eds.) *Reclaiming the History of Ethics: Essays for John Rawls*. Cambridge, Cambridge University Press. 1-5.

Remes, P. (2002) *Avoim keskustelu ja sen vibolliset*. Artikkelikäsikirjoitus.

Robbins, L. (1932) *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*. London, Macmillan.

Roemer, J. (1994) *Egalitarian perspectives: Essays in philosophical economics*. Cambridge, Cambridge University Press.

Roemer, J. (1996) *Theories of Distributive Justice*. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press.

Rolin, K. (2003) Gender and Trust in Science. *Hypatia* 17.

Rousseau, J-J. (1762/1998) *Yhteiskuntasopimuksesta*. suom. Lehtonen, J. Hämeenlinna, Karisto.

Saastamoinen, K. (1998) Yhteiskuntasopimusteoriat. Teoksessa Korkman, P. & Yrjönsuuri, M. (toim). *Filosofian historian kehityslinjoja*. Helsinki, Gaudeamus.

Samuelson, P. (1947) *The Foundations of Economic Analysis*. Cambridge, Mass., Harvard.

Sandel, M. (1982) *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge, Cambridge University Press.

Savage, L. (1951) The Theory of Statistical Decision. *Journal of the American Statistical Association*. 46. 55-67.

Savage, L. (1954) *Foundations of Statistics*. New York, John Wiley & Sons.

Scanlon, T. M. (1975) Preference and Urgency. *Journal of Philosophy*, 72. 665-679.

Scanlon, T. M. (1988) The Significance of Choice. Teoksessa McMurrin, S. (ed.) *The Tanner Lectures on Human Values* 8. Salt Lake City, University of Utah Press. 149-216.

Scanlon, T. M. (1991) The Moral Basis of Interpersonal Comparisons. Teoksessa Elster, J. & Roemer, J. (eds.) *Interpersonal Comparisons of Well-Being*. Cambridge, Cambridge University Press.

Scanlon, T. M. (1993) Value, Desire, and Quality of Life. Teoksessa Nussbaum, M. & Sen, A. (eds.) *The Quality of Life*. Oxford, Clarendon Press. 185-207.

Scanlon, T. M. (1999) *What We Owe to Each Other*. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press.

Scanlon, T. M. (2003) Rawls on Justification. Teoksessa Freeman, S. (ed.) *The Cambridge Companion to Rawls*. Cambridge, Cambridge University Press. 139-167.

Scarre, G. (1996) *Utilitarianism*. London, Routledge.

Schackle, G. L. S. (1949) *Expectations in Economics*. Cambridge, Cambridge University Press.

- Scheffler, S. (1988) *Consequentialism And Its Critics*. Oxford, Oxford University Press.
- Scheffler, S. (2003) Rawls and Utilitarianism. Teoksessa Freeman, S. (ed.) *The Cambridge Companion to Rawls*. Cambridge, Cambridge University Press. 426-459.
- Schelling, T. (1960) *Strategy of Conflict*. Cambridge, Mass., Harvard University Press.
- Schneewind, J. (1963) First Principles and Common Sense Morality in Sidgwick's Ethics. *Archiv für Geschichte der Philosophie*, Bd. 45.
- Schneewind, J. (1977) *Sidgwick's Ethics and Victorian Moral Philosophy*. Oxford, Clarendon Press.
- Scott, D. (1995) *Recollection and Experience: Plato's Theory of Learning and its Successors*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Sen, A. (1970) *Collective Choice and Social Welfare*. Amsterdam, North-Holland.
- Sen, A. (1974) Rawls versus Bentham: An Axiomatic Examination of the Pure Distribution Problem. *Theory and Decision*, 4. 301-310.
- Sen, A. (1976) Welfare Inequalities and Rawlsian Axiomatics. *Theory and Decision*, 7. 243-262.
- Sen, A. (1979) Utilitarianism and Welfarism. *The Journal of Philosophy* LXXVI (9). 463-489.
- Sen, A. (1982a) Equality of What. Teoksessa *Choice, Welfare and Measurement*. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press. 353-369.
- Sen, A. (1982b) *Choice, Welfare and Measurement*. Cambridge, Mass., London, Harvard University Press.
- Sen, A. & Williams, B. (1982) (eds.) *Utilitarianism and Beyond*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Sen, A. (1984) *Resources, Values and Development*. Oxford, Blackwell.

Sen, A. (1985a) Well-Being, Agency and Freedom: The Dewey Lectures 1984. *Journal of Philosophy*, 82.

Sen, A. (1985b) *Commodities and Capabilities*. Amsterdam, North-Holland.

Sen, A. (1987) *The Standard of Living*. Cambridge, Cambridge University Press.

Sen, A. (1990) Justice: Means versus Freedoms. *Philosophy & Public Affairs*, 19.

Sen, A. (1992) *Inequality Reexamined*. New York, Russel Sage Foundation. Oxford, Clarendon Press.

Sen, A. (1993) Capability and Well-Being. Teoksessa Nussbaum, M. & Sen, A. (eds.) *The Quality of Life*. Oxford, Clarendon Press. 30-53.

Sen, A. (2000a) *Luentoja etiikasta ja taloustieteestä*. suom. Räikkä, J., Meretoja, H. Kuopio, Oy Unipress Ab. Alkuperäisteos, On Ethics and Economics. (1999) Oxford, Blackwell Publishers Ltd.

Sen, A. (2000b) Social Justice and Distribution of Income. Teoksessa Atkinson, A. & Bourguignon, F. (eds.) *Handbook of Income Distribution Volume 1*. Amsterdam, North-Holland. 59-85.

Setälä, M. (2003) *Demokratian arvo: Teoriat käytännöt ja mahdollisuudet*. Helsinki, Gaudeamus.

Shue, H. (1974) The Current Fashions: Trickle-Downs by Arrow and Close-Knits by Rawls. *The Journal of Philosophy*. Volume LXXI, No. 11 June 13. 319-327.

Sidgwick, H. (1886/1964) *Outlines of the History of Ethics for English Readers, Sixth edition*. Boston, Beacon Press.

Sidgwick, H. (1907/1981) *The Methods of Ethics. Seventh edition*. Indianapolis/Cambridge, Hackett Publishing Company.

- Sihvola, J. (1994) *Hyvän Elämän Poliittika*. Helsinki, Tutkijaliiton julkaisusarja 76.
- Sihvola, J. (2004) *Maailmankansalaisen etiikka*, Helsinki, Otava.
- Smart, J. J. C. & Williams, B. A. O. (1973) *Utilitarianism: For and Against*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Smith, A. (1759/2003) *Moraalituntien teoria*. suom. Norri, M. Helsinki, Kautelaari Kustannus.
- Sneed, J. (1976) John Rawls and the Liberal Theory of Society. *Erkenntnis* 10. 1-19.
- Sterba, J. (1978) In Defense of Rawls Against Arrow and Nozick. *Philosophia*, 7. 293-303.
- Strasnick, S. (1976a) Social Choice Theory and the Derivation of Rawls' Difference Principle. *Journal of Philosophy*, 73. 85-99.
- Strasnick, S. (1976b) The Problem of Social Choice: Arrow to Rawls. *Philosophy and Public Affairs* 5. 241-273.
- Stratton-Lake, P. (2002) (ed.) *Ethical Intuitionism: Re-evaluations*. Oxford, Clarendon Press.
- Taylor, C. (1982) The Diversity of Goods. Teoksessa Sen, A. & Williams, B. (eds.) *Utilitarianism and Beyond*. Cambridge, Cambridge University Press. 1982. 129-144.
- Tietenberg, T. (1996) *Environmental and Natural Resource Economics*. HarperCollins College Publishers.
- Tuomala, M. (1997) *Julkistalous*. Tampere, Gaudeamus.
- Van Der Burg, W & Van Willigenburg, T. (1998) *Reflective Equilibrium Essays in Honour of Robert Heeger*. Dordrecht/Boston/London, Kluwer Academic Publishers.
- Vickrey, W. S. (1945) Measuring Marginal Utility by Reactions to Risk. *Econometrica*, 13. 319-333.

Vickrey, W. S. (1960) Utility, Strategy, and Social Decision Rules. *Quarterly Journal of Economics*, 74. 507-535.

Wald, A (1939) Contributions to the Theory of Statistical Estimation and Testing Hypotheses. *Annals of Mathematical Statistics*, 10. 299-326.

Wald, A. (1950) *Statistical Decision Functions*. New York, John Wiley & Sons.

Wellbank, J., Snook, D., & Mason, D., T. (1982) *John Rawls and His Critics – an Annotated Bibliography*. New York, Garland.

Williams, A. (1998) Incentives, Inequality, and Publicity. *Philosophy & Public Affairs*, 27. 226-248.

Witt, C. (1992) Dialectic Motion and Perception: De Anima Book I. Teoksessa Nussbaum, M. C. & Rorty A. O. (eds.) *Essays on Aristotle's De Anima*. Oxford, Clarendon Press. 169-183.

Wolff, R. (1979) *Understanding Rawls*. Princeton, Princeton University Press.

Worland, S. (1973) The Economic Significance of John Rawls' A Theory of Justice. *Nebraska Journal of Economics and Business*, 12 (4). 119-126.

Yaari, M. (1981) Rawls, Edgeworth, Shapley, Nash: Theories of Distributive Justice Re-examined. *Journal of Economic Theory* 24. 1-39.

A-SARJA: VÄITÖSKIRJOJA - DOCTORAL DISSERTATIONS. ISSN 1237-556X.

- A:197. ANSSI ÖÖRNI: Consumer Search in Electronic Markets. 2002. ISBN 951-791-680-9.
- A:198. ARI MATIKKA: Measuring the Performance of Owner-Managed Firms: A systems approach. 2002. ISBN 951-791-685-X.
- A:199. RIITTA KOSONEN: Governance, the Local Regulation Process, and Enterprise Adaptation in Post-Socialism. The Case of Vyborg. 2002. ISBN 951-791-692-2.
- A:200. SUSANNE SUHONEN: Industry Evolution and Shakeout Mechanisms: The Case of the Internet Service Provider Industry. 2002. ISBN 951-791-693-0.
- A:201. MATTI TUOMINEN: Market-Driven Capabilities and Operational Performance. Theoretical Foundations and Managerial Practices. 2002. ISBN 95-791-694-9.
- A:202. JUSSI KARHUNEN: Essays on Tender Offers and Share Repurchases. 2002. ISBN 951-791-696-5.
- A:203. HENNAMARI MIKKOLA: Empirical Studies on Finnish Hospital Pricing Methods. 2002. ISBN 951-791-714-7.
- A:204. MIKA KORTELAJAINEN: EDGE: a Model of the Euro Area with Applications to Monetary Policy. 2002. ISBN 951-791-715-5.
- A:205. TOMI LAAMANEN: Essays on Technology Investments and Valuation. 2002. ISBN 951-791-716-3.
- A:206. MINNA SÖDERQVIST: Internationalisation and its Management at Higher-Education Institutions. Applying Conceptual, Content and Discourse Analysis. 2002. ISBN 951-791-718-X.
- A:207. TARJA PIETILÄINEN: Moninainen yrittäminen. Sukupuoli ja yrittäjänäisten toimintatila tietoteollisuudessa. 2002. ISBN 951-791-719-8.
- A:208. BIRGIT KLEYMANN: The Development of Multilateral Alliances. The Case of the Airline Industry. 2002. ISBN 951-791-720-1.
- A:209. MIKAEL EPSTEIN: Risk Management of Innovative R&D Project. Development of Analysis Model. A Systematic Approach for the Early Detection of Complex Problems (EDCP) in R&D Projects in Order to Increase Success in Enterprises. 2002. ISBN 951-791-717-9.
- A:210. SAMI KAJALO: Deregulation of Retail Hours in Finland: Historical and Empirical Perspectives. 2002. ISBN 951-791-734-1.
- A:211. TOMMI KASURINEN: Exploring Management Accounting Change in the Balanced Scorecard Context. Three Perspectives. 2003. ISBN 951-791-736-8.

- A:212. LASSE NIEMI: Essays on Audit Pricing. 2003. ISBN 951-791-751-1.
- A:213. MARKKU KAUSTIA: Essays on Investor Behavior and Psychological Reference Prices. 2003. ISBN 951-791-754-6.
- A:214. TEEMU YLIKOSKI: Access Denied: Patterns of Consumer Internet Information Search and the Effects of Internet Search Expertise. 2003. ISBN 951-791-755-4.
- A:215. PETRI HALLIKAINEN: Evaluation of Information System Investments. 2003. ISBN 951-791-758-9.
- A:216. PETRI BÖCKERMAN: Empirical Studies on Working Hours and Labour Market Flows. 2003. ISBN 951-791-760-0.
- A:217. JORMA PIETALA: Päivittäistavarakaupan dynamiikka ja ostoskäyttäytyminen Pääkaupunkiseudulla. 2003. ISBN 951-791-761-9.
- A:218. TUOMAS VÄLIMÄKI: Central Bank Tenders: Three Essays on Money Market Liquidity Auctions. 2003. ISBN 951-791-762-7.
- A:219. JUHANI LINNAINMAA: Essays on the Interface of Market Microstructure and Behavioral Finance. 2003. ISBN 951-791-783-X.
- A:220. MARKKU SALIMÄKI: Suomalaisen design-teollisuuden kansainvälinen kilpailukyky ja kansainvälistyminen. Strateginen ryhmä –tutkimus design-aloilta. 2003 ISBN 951-791-786-4.
- A:221. HANNU KAHRA: Consumption, Liquidity and Strategic Asset Allocation. 2003. ISBN 951-791-791-0.
- A:222. TONI RIIPINEN: The Interaction of Environmental and Trade Policies. 2003. ISBN 951-791-797-X.
- A:223. MIKKO SYRJÄNEN: Data Envelopment Analysis in Planning and Heterogeneous Environments. 2003. ISBN 951-791-806-2.
- A:224. ERKKI HÄMÄLÄINEN: Evolving Logistic Roles of Steel Distributors. 2003. ISBN 951-791-807-0.
- A:225. SILJA SIITONEN: Impact of Globalisation and Regionalisation Strategies on the Performance of the World's Pulp and Paper Companies. 2003. ISBN 951-791-808-9.
- A:226. EIREN TUUSJÄRVI: Multifaceted Norms in SMC Export Cooperation: A Discourse Analysis of Normative Expectations. 2003. ISBN 951-791-812-7.
- A:227. MIKA MALIRANTA: Micro Level Dynamics of Productivity Growth. An Empirical Analysis of the Great Leap in Finnish Manufacturing Productivity in 1975-2000. 2003. ISBN 951-791-815-1.
- A:228. NINA KOISO-KANTTILA: Essays on Consumers and Digital Content. 2003. ISBN 951-791-816-X.
- A:229. PETER GABRIELSSON: Globalising Internationals: Product Strategies of ICT Companies. 2004. ISBN 951-791-825-9, ISBN 951-791-826-7 (Electronic dissertation).

- A:230. SATU NURMI: Essays on Plant Size, Employment Dynamics and Survival. 2004. ISBN 951-791-829-1, ISBN 951-791-830-5 (Electronic dissertation).
- A:231. MARJA-LIISA KURONEN: Vakuutusehtotekstin uudistamisprosessi, matkalla alamaista asiakkaaksi. 2004. ISBN 951-791-833-X, ISBN 951-791-834-8 (Electronic dissertation).
- A:232. MIKA KUISMA: Erilaistuminen vai samanlaistuminen? Vertaileva tutkimus paperiteollisuusyhtiöiden ympäristöjohtamisesta. 2004. ISBN 951-791-835-6, ISBN 951-791-836-4 (Electronic dissertation).
- A:233. ANTON HELANDER: Customer Care in System Business. 2004. ISBN 951-791-838-0.
- A:234. MATTI KOIVU: A Stochastic Optimization Approach to Financial Decision Making. 2004. ISBN 951-791-841-0, ISBN 951-791-842-9 (Electronic dissertation).
- A:235. RISTO VAITTINEN: Trade Policies and Integration – Evaluations with CGE -models. 2004. ISBN 951-791-843-7, ISBN 951-791-844-5 (Electronic dissertation).
- A:236. ANU VALTONEN: Rethinking Free Time: A Study on Boundaries, Disorders, and Symbolic Goods. 2004. ISBN 951-791-848-8, ISBN 951-791-849-6 (Electronic dissertation).
- A:237. PEKKA LAURI: Human Capital, Dynamic Inefficiency and Economic Growth. 2004. ISBN 951-791-854-2, ISBN 951-791-855-0 (Electronic dissertation).
- A:238. SAMI JÄRVINEN: Essays on Pricing Commodity Derivatives. 2004. ISBN 951-791-861-5, ISBN 951-791-862-3 (Electronic dissertation).
- A:239. PETRI I. SALONEN: Evaluation of a Product Platform Strategy for Analytical Application Software. 2004. ISBN 951-791-867-4, ISBN 951-791-868-2 (Electronic dissertation).
- A:240. JUHA VIRRANKOSKI: Essays in Search Activity. 2004. ISBN 951-791-870-4, ISBN 951-791-871-2 (Electronic dissertation).
- A:241. RAUNI SEPPOLA: Social Capital in International Business Networks. Confirming a Unique Type of Governance Structure. 2004. ISBN 951-791-876-3, ISBN 951-791-877-1 (Electronic dissertation).
- A:242. TEEMU SANTONEN: Four Essays Studying the Effects of Customization and Market Environment on the Business Success of Online Newspapers in Finland. 2004. ISBN 951-791-878-X, ISBN 951-791-879-8 (Electronic dissertation).
- A:243. SENJA SVAHN: Managing in Different Types of Business Nets: Capability Perspective. 2004. ISBN 951-791-887-9.
- A: 244. JUKKA MÄKINEN: John Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen merkitys normatiiviselle taloustieteelle. 2004. ISBN 951-791-889-5, ISBN 951-791-890-9 (Electronic dissertation).

A-SARJA: MUITA JULKAISUJA - OTHER PUBLICATIONS

ANNE HERBERT: The Paradoxes of Action Learning: An Interpretive and Critical Inquiry into Vocational Educators' Professional Development. 2002. ISBN 951-791-684-1.

B-SARJA: TUTKIMUKSIA - RESEARCH REPORTS. ISSN 0356-889X.

- B:38. KRISTIINA KORHONEN(ed.): Current Reflections on the Pacific Rim. 2002. ISBN 951-791-661-2.
- B:39. RISTO Y. JUURMAA: Performance and International Competitiveness of Listed Metal and Telecommunication Industry Groups 1992 - 2000. Finland vs Sweden and Germany. 2002. ISBN 951-791-668-X.
- B:40. KAIJA TUOMI – SINIKKA VANHALA (toim.): Yrityksen toiminta, menestyminen ja henkilöstön hyvinvointi. Seurantatutkimus metalliteollisuudessa ja vähittäiskaupan alalla. 2002. ISBN 951-791-674-4.
- B:41. ANNE ÄYVÄRI: Verkottuneen pienyrityksen markkinointikyvykkyys. 2002. ISBN 951-791-682-5.
- B:42. RIKU OKSMAN: Intohimoa ja ammattitaitoa: puheenvuoroja tuottajan työstä. 2002. ISBN 951-791-700-7.
- B:43. RISTO TAINIO – KARI LILJA – TIMO SANTALAINEN: Organizational Learning in the Context of Corporate Growth and Decline: A Case Study of a Major Finnish Bank. 2002. ISBN 951-791-717-1
- B:44. ELINA HENTTONEN – PÄIVI ERIKSSON – SUSAN MERILÄINEN: Teknologiayrittämisen sukupuoli. Naiset miesten maailmassa. 2003. ISBN 951-791-737-6.
- B:45. KIRSI KORPIAHO: "Kyllä siinä pitää elää mukana!" Kirjanpitäjien tarinoita työstä, osaamisesta ja oppimisesta työyhteisönäkökulmasta analysoituna. 2003. ISBN 951-791-742-2.
- B:46. NIILLO HOME (toim.): Puheenvuoroja ECR-toiminnasta. Discussions on ECR – Summaries. 2003. ISBN 951-791-749-X.
- B:47. PÄIVI KARHUNEN – RIITTA KOSONEN – MALLA PAAJANEN: Gateway-käsitteen elinkaari Venäjän-matkailussa. Etelä-Suomi Pietarin-matkailun väylänä. 2003. ISBN 951-791-756-2.
- B:48. ANNELI KAUPPINEN – ANNE ARANTO – SATU RÄMÖ (toim.): Myyttiset markkinat. 2003. ISBN 951-791-771-6.
- B:49. MIKKO SAARIKIVI – SIMO RIIHONEN: Suomen puuteollisuuden kilpailukyvyn parantaminen ja kansainvälistyminen piha- ja ympäristörakentamisessa. 2003. ISBN 951-791-779-1.
- B:50. KATARIINA KEMPPAINEN – ARI P.J. VEPSÄLÄINEN – JUKKA KALLIO – TIMO SAARINEN – MARKKU TINNILÄ: From Supply Chain to Networks: A Study of SCM Practices in Finnish Industrial Companies. 2003. ISBN 951-791-780-5.
- B:51. SAMI SARPOLA: Enterprise Resource Planning (ERP) Software Selection and Success of Acquisition Process in Wholesale Companies. 2003. ISBN 951-791-802-X.
- B:52. MATTI TUOMINEN (ed.): Essays on Capabilities Based Marketing and Competitive Superiority. Fimac II - Research: Mai Anttila, Saara Hyvönen, Kristian Möller, Arto Rajala, Matti Tuominen. 2003. ISBN 951-791-814-3.

- B:53. PÄIVI KARHUNEN – RIITTA KOSONEN – ANTTI LEIVONEN: Osaamisen siirtyminen Suomalais-venäläisissä tuotantoalliansseissa. Tapaustutkimuksia pietarista ja leningradin alueelta. 2003. ISBN 951-791-820-8.
- B:54. JARMO ERONEN: Kielten välinen kilpailu: Taloustieteellis-sosiolingvistinen tarkastelu. 2004. ISBN 951-791-828-3.
- B:47. PÄIVI KARHUNEN – RIITTA KOSONEN – MALLA PAAJANEN: Gateway-käsitteen elinkaari Venäjän-matkailussa. Etelä-Suomi Pietarin-matkailun väylänä. 2004. ISBN 951-791-846-1, korjattu painos.
- B:55. TAISTO MIETTINEN: Veron minimointi yritysjärjestelyissä. 2004. ISBN 951-791-856-9.
- B:56. SOILE TUORINSUO-BYMAN: Part-Time Work, Participation and Commitment. ISBN 951-791-866-6.
- B:57. PIIA HELISTE – RIITTA KOSONEN – KAROLIINA LOIKKANEN: Kaksoiskaupunkoja vai kaupunkipareja? Tapaustutkimukset: Helsinki–Tallinna, Tornio–Haaparanta, Imatra–Svetogorsk. 2004. ISBN 951-791-886-0.

CKIR-SARJA: HELSINKI SCHOOL OF ECONOMICS. CENTER FOR KNOWLEDGE AND INNOVATION RESEARCH. CKIR WORKING PAPERS. ISSN 1458-5189.

- CKIR:1. SATINDER P. GILL: The Engagement Space and Parallel Coordinated Movement: Case of a Conceptual Drawing Task. 2002. ISBN 951-791-660-4.
- CKIR:2 PEKKA ISOTALUS – HANNI MUUKKONEN: How Do Users of Pda's React to an Animated Human Character in Online News? 2002. ISBN 951-791-664-7.

E-SARJA: SELVITYKSIÄ - REPORTS AND CATALOGUES. ISSN 1237-5330.

- E:100. JUHA KINNUNEN: Opiskelijoiden valikoituminen pääaineisiin Helsingin kauppakorkeakoulussa. Pääainetoiveita ja niihin vaikuttavia tekijöitä kartoittava kyselytutkimus vuosina 1995-2000 opintonsa aloittaneista. 2002. ISBN 951-791-669-8.
- E:101. Research Catalogue 2000 – 2002. Projects and Publications. 2002. ISBN 951-791-670-1.
- E:102. DAN STEINBOCK: The U.S. CIBER Experience: The Centers for International Business Education and Research (CIBERs). 2003. ISBN 951-791-781-3.

N-SARJA: HELSINKI SCHOOL OF ECONOMICS. MIKKELI BUSINESS CAMPUS PUBLICATIONS. ISSN 1458-5383

- N:6 JUHA SIIKAVUO: Taloushallinnon opas alkavalle yrittäjälle. 2002. ISBN 951-791-686-8.

- N:7. JOHANNA NISKANEN: Etelä-Savon pk-yritysten vienti Tanskaan: ulkomaankaupan erityisraportti 2001. 2002. ISBN 951-791-687-6.
- N:8. MIKKO NUMMI: Etelä-Savon pk-yritysten vienti Saksaan: ulkomaankaupan erityisraportti 2001. 2002. ISBN 951-791-688-4.
- N:9. NOORA RUOHONEN – RIIKKA OLLI: Etelä-Savon pk-yritysten vienti Tsekiin: ulkomaankaupan erityisraportti 2001. 2002. ISBN 951-791-689-2.
- N:10. ANNA HÄKKINEN – ESKO LÄIKKÖ: Etelä-Savon pk-yritysten vientikohteena USA: ulkomaankaupan erityisraportti 2001. 2002. ISBN 951-791-690-6.
- N:11. JUHA SIIKAVUO: Verkko-oppimisympäristön kehittäminen. Esimerkkinä HA Boctok Venäjän-kaupan erikoistumisopintojen yksi moduuli, vuosi: 2002. 2002. ISBN 951-791-695-7.
- N:12. JUHO PETTER PUHAKAINEN: German Venture Capitalists' Decision Criteria in New Venture Evaluation. 2002. ISBN 951-791-650-7.
- N:13. MILJA LEMMETYINEN: Suomalaisyrittäjien etabloituminen Saksaan. Ulkomaankaupan erityisraportti 2002. 2002. ISBN 951-791-730-9.
- N:14. TAPIO PALLASVIRTA: Pk-yritysten vienti Espanjaan. Ulkomaankaupan erityisraportti 2002. 2002. ISBN 951-791-731-7.
- N:15. ELINA HAVERINEN: Etelä-Savon pk-yritysten Viron kauppa. Ulkomaankaupan erityisraportti 2003. ISBN 951-791-732-5.
- N:16. REETA RÖNKKÖ: Latinalainen Amerikka markkina-alueena Argentiina ja Brasilia. Ulkomaankaupan erityisraportti 2003. ISBN 951-791-733-3.
- N:17. JAAKKO VARVIKKO – JUHA SIIKAVUO: Koulutus, oppiminen ja akateeminen yrittäjyys. 2003. ISBN 951-791-745-7.
- N:18. ANNE GUSTAFSSON-PESONEN – SATU SIKANEN: Yrittäjäkoulutuksesta yrittäjäksi. 2003 ISBN 951-791-763-5.
- N:19. TOIVO KOSKI: Impact of a venture capitalists' value added on value of a venture. 2003. ISBN 951-791-764-3.
- N:20. LAURA HIRVONEN: Itävalta suomalaisyritysten markkina-alueena. 2003. ISBN 951-791-765-1.
- N:21. LAURA MALIN: Etelä-Savon pk-yritysten vienti Belgiaan. 2003. ISBN 951-791-766-X.
- N:22. JUKKA PREPULA: Ranska suomalaisten pk-yritysten vientikohteena. 2003. ISBN: 951-791-767-8.
- N:23. HENNA HUCZKOWSKI: Pk-yritysten perustaminen Puolaan. 2003. ISBN 951-791-768-6.
- N:24. HENNA KATAJA – LEENA MÄÄTTÄ: Kiina suomalaisen pk-yrityksen vientikohteena. 2003. ISBN: 951-791-769-4.

- N:25. KAROLIINA IJÄS: Etelä-Savon pk-yritysten vienti Puolaan. 2003. ISBN: 951-791-770-8.
- N:26. MARJO VAHLSTEN: Matkailupalvelujen markkinoinnin kehittäminen verkkoyhteistyön avulla. 2003. ISBN: 951-791-792-9.
- N:27. TUULI SAVOLAINEN: Slovakia suomalaisten pk-yritysten markkina-alueena. 2003. ISBN: 951-791-793-7.
- N:28. HARRY MAASTOVAARA: Etelä-Savon yritysten ulkomaankauppa 2001. 2003. ISBN: 951-791-794-5.
- N:29. RIIKKA PIISPA: Yhteistoiminnallisuus alueen taloudellisen kehityksen edellytyksenä. 2003. ISBN 951-791-795-3.
- N:31. HANNA PERÄLÄ: Etelä-Savon pk-yritysten vienti Ruotsiin. 2003. ISBN: 951-791-799-6.
- N:32. SATU SIKANEN – MAARIT UKKONEN: Etelä-Savon Venäjän-kauppa 2003. 2003. ISBN 951-791-800-3.
- N:34. TOIVO KOSKI – ANTTI EKLÖF: Uudenmaan yrityshautomoista irtaantuneiden yritysten menestyminen, Yrittäjien näkemyksiä yrityshautomotoiminnasta sekä selvitys ”yrittämisestä Työtä 2000” –projektin asiakkaiden yritystoiminnasta. 2003. ISBN 951-791-805-4.
- N:36. MAARIT UKKONEN: Yrittäjyysmotivaatio ja yrittäjyysasenteet Helsingin kauppakorkeakoulun BScBa -tutkinto-opiskelijoiden ja Mikkelin ammattikorkeakouluopiskelijoiden keskuudessa. 2004. ISBN 951-791-874-7.
- N:37. MIKKO SAARIKIVI: Helsingin kauppakorkeakoulun henkilöstön yrittäjyysmotivaatio ja yrittäjyysasenteet vuonna 2004. 2004. ISBN 951-791-882-8.
- N:38. MIKKO SAARIKIVI: Helsinki-Tallinn: The Twin City of Science Interreg III A Project. 2004. ISBN 951-791-883-6.
- N:39. MIKKO SAARIKIVI: Tieteen kaksoiskaupunki Helsinki-Tallinna Interreg III A -projekti. 2004. ISB 951-791-884-4.

W-SARJA: TYÖPAPEREITA - WORKING PAPERS . ISSN 1235-5674.
ELECTRONIC WORKING PAPERS, ISSN 1795-1828.

- W:304. PETRI BÖCKERMAN – KARI HÄMÄLÄINEN – MIKA MALIRANTA: Explaining Regional Job and Worker Flows. 2002. ISBN 951-791.662-0.
- W:305. PEKKA KORHONEN – MIKKO SYRJÄNEN: Evaluation of Cost Efficiency in Finnish Electricity Distribution. 2002. ISBN 951-791-663-9.
- W:306. SATU NURMI: The Determinants of Plant Survival in Finnish Manufacturing. 2002. ISBN 951-791-665-5.
- W:307. JUSSI KARHUNEN: Taking Stock of Themselves. An Analysis of the Motives and the Market Reaction in Finnish Share Repurchase Programs 2002. ISBN 951-791-666-3.
- W:308. PEKKA ILMAKUNNAS – HANNA PESOLA: Matching Functions and Efficiency Analysis. 2002. ISBN 951-791-671-X.

- W:309. MARKKU SÄÄKSJÄRVI: Software Application Platforms: From Product Architecture to Integrated Application Strategy. 2002. ISBN 951-791-672-8.
- W:310. MILLA HUURROS – HANNU SERISTÖ: Alliancing for Mobile Commerce: Convergence of Financial Institutions and Mobile Operators. 2002. ISBN 951-791-673-6.
- W:311. ANSSI ÖÖRNI: Objectives of Search and Combination of Information Channels in Electronic Consumer Markets: An Explorative Study. 2002. ISBN 951-791-675-2.
- W:312. ANSSI ÖÖRNI: Consumer Search in Electronic Markets: Experimental Analysis of Travel Services. 2002. ISBN 951-791-676-0.
- W:313. ANSSI ÖÖRNI: Dominant Search Pattern in Electronic Markets: Simultaneous or Sequential Search. 2002. ISBN 951-791-677-9.
- W:314. ANSSI ÖÖRNI: The Amount of Search in Electronic Consumer Markets. 2002. ISBN 951-791-678-7.
- W:315. KLAUS KULTTI – TUOMAS TAKALO – TANJA TANAYAMA: R&d Spillovers and Information Exchange: A Case Study. 2002. ISBN 951-791-681-7.
- W:316. OLLI TAHVONEN: Timber Production v.s. Old Growth Conservation with Endogenous Prices and Forest Age Classes. 2002. ISBN 951-791-691-4.
- W:317. KLAUS KULTTI – JUHA VIRRANKOSKI: Price Distribution in a Symmetric Economy. 2002. ISBN 951-791-697-3.
- W:318. KLAUS KULTTI – TONI RIIPINEN: Multilateral and Bilateral Meetings with Production Heterogeneity. 2002. ISBN 951-791-698-1.
- W:319. MARKKU KAUSTIA: Psychological Reference Levels and IPO Stock Returns. 2002. ISBN 951-791-699-X.
- W:320. MERVI LINDQVIST: Possible Research Issues in Management and Control of New Economy Companies. 2002. ISBN 951-791-701-5.
- W:321. MARKO LINDROOS: Coalitions in Fisheries. 2002. ISBN 951-791-702-3.
- W:322. MIKKO SYRJÄNEN: Non-discretionary and Discretionary Factors and Scale in Data Envelopment Analysis. 2002. ISBN 951-791-705-8.
- W:323. KLAUS KULTTI – HANNU VARTIAINEN: VonNeumann-Morgenstern Solution to the Cake Division Problem. 2002. ISBN 951-791-708-2.
- W:324. TOM LAHTI: A Review of the Principal-agent Theory and the Theory of Incomplete Contracts: An Examination of the Venture Capital Context. 2002. ISBN 951-791-709-0.
- W:325. KRISTIAN MÖLLER – PEKKA TÖRRÖNEN: Business Suppliers' Value-Creation Potential: A Capability-based Analysis. 2002. ISBN 951-791-710-4.
- W:326. KRISTIAN MÖLLER – ARTO RAJALA – SENJA SVAHN: Strategic Business Nets – Their Types and Management. 2002. ISBN 951-791-711-2.
- W:327. KRISTIAN MÖLLER – SENJA SVAHN – ARTO RAJALA: Network Management as a Set of Dynamic Capabilities. 2002. ISBN 951-791-712-0.

- W:328. PANU KALMI: Employee Ownership and Degeneration. Evidence from Estonian case studies. 2002. ISBN 951-791-713-9.
- W:329. ANNELI NORDBERG: Yrittäjyys, johtajuus ja johtaminen – uuden talouden innovatiivisia haasteita. 2002. ISBN 951-791-721-X.
- W:330. LEENA LOUHIHALA-SALMINEN: Communication and language use in merged corporations: Cases Stora Enso and Nordea. 2002. ISBN 951-791-722-8.
- W:331. TOMMI KASURINEN: Conceptualising the Encoding Process Related to Institutionalisation in Organisations. From Key Performance Indicator Scorecard to a Strategic Balanced Scorecard. 2002. ISBN 951-791-723-6.
- W:332. PEKKA KORHONEN – HELENA TOPDAGI: Performance of the AHP in Comparison of Gains and Losses. 2002. ISBN 951-791-724-4.
- W:333. TARJA JORO – PEKKA KORHONEN – STANLEY ZIONTS: An Interactive Approach to Improve Estimates of Value Efficiency in Data Envelopment Analysis. 2002. ISBN 951-791-725-2.
- W:334. JUHA-PEKKA TOLVANEN – JEFF GRAY – MATTI ROSSI (edit.): Proceedings of the Second-Domain Specific Modeling Languages Workshop. 2002. ISBN 951-791-726-0.
- W:335. SATU NURMI: Sectoral Differences In Plant Start-up Size. 2003. ISBN 951-791-738-4.
- W:336. SATU NURMI: Plant Size, Age And Growth In Finnish Manufacturing. 2003. ISBN 951-791-739-2.
- W:337. PETRI HALLIKAINEN – HANNU KIVIJÄRVI: Appraisal of Strategic it Investments: Payoffs And Tradeoffs. 2003. ISBN 951-791-740-6.
- W:338. SENJA SVAHN: Knowledge Creation in Business Networks – A Dynamic-capability Perspective. 2003. ISBN 951-791-743-0.
- W:339. KRISTIAN MÖLLER – SENJA SVAHN: Role of Knowledge in the Value Creation in Business Nets. 2003. ISBN 951-791-744-9.
- W:340. ELI MOEN – KARI LILJA: European Works Councils in M-Real and Norske Skog: The Impact of National Traditions in Industrial Relations. 2003. ISBN 951-791-750-3.
- W:341. KJELD MÖLLER: Salatulla "arvopaperistamisella" tuhottiin yrittäjyyttä. 2003. ISBN 951 791-752-X
- W:342. ATSO ANDERSEN: Competition Between European Stock Exchanges. 2003. ISBN 951-791-753-8.
- W:343. MARKO MERISAVO: The Effects of Digital Marketing on Customer Relationships. 2003. ISBN 951-791-757-0.
- W:344. KLAUS KULTTI – JUHA VIRRANKOSKI: Price Distribution in a Random Matching Model. 2003. ISBN 951-791-759-7.
- W:345. PANU KALMI: The Rise and Fall of Employee Ownership in Estonia, 1987-2001. 2003. ISBN 951-791-772-4.
- W:346. SENJA SVAHN: Managing in Networks: Case Study of Different Types of Strategic Nets. 2003. ISBN 951-791-774-0.

- W:347. KRISTIAN MÖLLER – SENJA SVAHN: Crossing East-West Boundaries: Knowledge Sharing in Intercultural Business Networks. 2003. ISBN 951-791-775-9.
- W:348. KRISTIAN MÖLLER – SENJA SVAHN: Managing in Emergence: Capabilities for Influencing the Birth of New Business Fields. 2003. ISBN 951-791-776-7.
- W:349. TOM RAILIO: The Taxation Consequences of Scandinavian Mutual Fund Investments and After-Tax Performance Evaluation. 2003. ISBN 951-791-777-5.
- W:350. KIRSI LAPOINTE: Subjektiiivinen ura työurien tutkimuksessa ja teorioissa. 2003. ISBN 951-791-778-3.
- W:351. PANU KALMI: The Study of Co-operatives in Modern Economics: A Methodological Essay. 2003. ISBN 951-791-783-X.
- W:352. MARJA TAHVANAINEN: Short-term International Assignments: Popular Yet Largely Unknown Way Of Working Abroad. 2003. ISBN 951-791-784-8.
- W:353. MARKKU KUULA – ANTOINE STAM: An Interior Point Method for Multi-party Negotiation Support. 2003. ISBN 951-791-787-2.
- W:354. JOUKO KINNUNEN: Quantification of Ordered-level Business Sentiment Survey Forecasts by Means of External Validation Data. 2003. ISBN 951-791-790-2.
- W:355. TOM RAILIO: The Nature of Disagreements and Comparability Between Finnish Accumulating Mutual Funds and Voluntary Pension Insurances. 2003. ISBN 951-791-798-8.
- W:356. JUKKA JALAVA: 'Has Our Country the Patience Needed to Become Wealthy?' Productivity in the Finnish Manufacturing Industry, 1960-2000. 2003. ISBN 951-791-803-8.
- W:357. JARI VESANEN: Breaking Down Barriers for Personalization – A Process View. 2003. ISBN 951-791-804-6.
- W:358. JUHA VIRRANKOSKI: Search Intensities, Returns to Scale, and Uniqueness of Unemployment Equilibrium. 2003. ISBN 951-791-809-7.
- W:359. JUHA VIRRANKOSKI: Search, Entry, and Unique Equilibrium. 2003. ISBN 951-791-810-0.
- W:360. HANNA KALLA: Exploration of the Relationship Between Knowledge Creation, Organisational Learning, and Social Capital: Role of Communication. 2003. ISBN 951-791-813-5.
- W:361. PEKKA SÄÄSKILAHTI: Strategic R&D and Network Compatibility. 2003. ISBN 951-791-817-8.
- W:362. MAIJU PERÄLÄ: Allyn Young and the Early Development Theory. 2003. ISBN 951-791-818-6.
- W:363. OSSI LINDSTRÖM – ALMAS HESHMATI: Interaction of Real and Financial Flexibility: An Empirical Analysis. 2004. ISBN 951-791-827-5 (Electronic working paper).
- W:364. RAIMO VOUTILAINEN: Quantitative Methods in Economics and Management Science. 2004. ISBN 951-791-832-1 (Electronic working paper).

- W:365. MATTIKELOHARJU – SAMULIKNÜPFER – SAMI TORSTILA: Retail Incentives in Privatizations: Anti-Flipping Devices or Money Left on the Table? 2004. ISBN 951-791-839-9 (Electronic working paper).
- W:366. JARI VESANEN – MIKA RAULAS: Building Bridges for Personalization – A Process View. 2004. ISBN 951-791-840-2 (Electronic working paper).
- W:367. MAIJU PERÄLÄ: Resource Flow Concentration and Social Fractionalization: A Recipe for A Curse? 2004. ISBN 951-791-845-3 (Electronic working paper).
- W:368. PEKKA KORHONEN – RAIMO VOUTILAINEN: Finding the Most Preferred Alliance Structure between Banks and Insurance Companies. 2004. ISBN 951-791-847-X (Electronic working paper).
- W:369. ANDRIY ANDREEV – ANTTI KANTO: A Note on Calculation of CVaR for Student's Distribution. 2004. ISBN 951-791-850-X (Electronic working paper).
- W:370. ILKKA HAAPALINNA – TOMI SEPPÄLÄ – SARI STENFORS – MIKKO SYRJÄNEN – LEENA TANNER : Use of Decision Support Methods in the Strategy Process – Executive View. 2004. ISBN 951-791-853-4 (Electronic working paper).
- W:371. BERTTA SOKURA: Osaamispääoman ulottuvuudet. Arvoa luova näkökulma. 2004. ISBN 951-791-857-7 (Electronic working paper).
- W:372. ANTTI RUOTOISTENMÄKI – TOMI SEPPÄLÄ – ANTTI KANTO: Accuracy of the Condition Data for a Road Network. 2004. ISBN 951-791-859-3 (Electronic working paper).
- W:373. ESKO PENTTINEN: Bundling of Information Goods - Past, Present and Future. ISBN 951-791-864-X. (Electronic working paper).
- W:374. KASIMIR KALIVA – LASSE KOSKINEN: Modelling Bubbles and Crashes on the Stock Market. ISBN 951-791-865-8 (Electronic working paper).
- W:375. TEEMU SANTONEN: Evaluating the Effect of the Market Environment on the Business Success of Online Newspapers. 2004. ISBN 951-791-873-9 (Electronic working paper)
- W:376. MIKKO LEPPÄMÄKI – MIKKO MUSTONEN: Signaling with Externality. 2004. ISBN 951-791-880-1 (Elektronic working paper).
- W:377. MIKKO LEPPÄMÄKI – MIKKO MUSTONEN: Signaling and Screening with Open Source Programming. 2004. ISBN 951-791-881-X (Electronic working paper).
- W:378. TUURE TUUNANEN – KEN PEFFERS – CHARLES E. GENGLER: Wide Audience Requirements Engineering (Ware): A Practical Method And Case Study. 2004. ISBN 951-791-889-5. (Electronic working paper).

Y-SARJA: HELSINKI SCHOOL OF ECONOMICS.
CENTRE FOR INTERNATIONAL BUSINESS RESEARCH. CIBR RESEARCH PAPERS.
ISBN 1237-394X.

- Y:7. ZUHAIR AL-OBAIDI – MIKA GABRIELSSON: Multiple Sales Channel Strategies in Export Marketing of High Tech SMEs. 2002. ISBN 951-791-703-1.

Y:8. REIJO LUOSTARINEN – MIKA GABRIELSSON: Globalization and Marketing Strategies of Born Globals in SMOPECs. 2004. ISBN 951-701-851-8.

Z-SARJA: HELSINKI SCHOOL OF ECONOMICS.
CENTRE FOR INTERNATIONAL BUSINESS RESEARCH. CIBR WORKING PAPERS. ISSN 1235-3931.

Z:9. V.H. MANEK KIRPALANI – MIKA GABRIELSSON: Worldwide Evolution of Channels Policy. 2002. ISBN 951-791-704-X.

Z:10. V.H. MANEK KIRPALANI – MIKA GABRIELSSON: Need for International Intellectual Entrepreneurs and How Business Schools Can Help. 2004. ISBN 951-791-852-6.

Kaikkia Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisusarjassa ilmestyneitä julkaisuja voi tilata osoitteella:

KY-Palvelu Oy
Kirjakauppa
Runeberginkatu 14-16
00100 Helsinki
Puh. (09) 4313 8310, fax (09) 495 617
Sähköposti: kirjak@kyyppari.hkkk.fi

Helsingin kauppakorkeakoulu
Julkaisutoimittaja
PL 1210
00101 Helsinki
Puh. (09) 4313 8579, fax (09) 4313 8305
Sähköposti: julkaisu@hkkk.fi

All the publications can be ordered from

Helsinki School of Economics
Publications officer
P.O.Box 1210
FIN-00101 Helsinki
Phone +358-9-4313 8579, fax +358-9-4313 8305
E-mail: julkaisu@hkkk.fi